

T.C.
İSTANBUL OKAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Yegan ÖZCAN
(202005073)

ÇOCUĞUN PROBLEM DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN
FAKTÖRLER: EBEVEYN MİZAÇ VE KARAKTER UYUMU,
İLİŞKİ DOYUMU VE ROMANTİK İLİŞKİLERDE ÇATIŞMA
ÇÖZÜM STİLLERİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Arif Haldun SOYGÜR

İSTANBUL, Ocak 2024

TEŞEKKÜR

Aile ve yakın ilişkilere dair deneyim ve güçlük yaşanan durumları kişinin değil bir diğeri ile paylaşması, iç dünyasında bu durumun farkına varması bile büyük çoğunluk için oldukça zorlayıcı bir durumdur. Konusu itibariyle araştırma soruları, belki de bireylerin problem durum olarak ilk adımda farkında olduklarının ötesindeki gerçeklikler ile ilişkili olduğuna dikkat çeken bir yapıdadır. Bu sebeptendir ki öncelikli teşekkürüm bu araştırmanın hayata geçmesindeki en büyük katkıyı sağlayan; değerli zamanlarını ayırıp tüm içtenlikleri ile yakın ilişkilerine dair deneyimlerini paylaşan değerli katılımcılardır.

Bu uzun süreçte, kendisinden ders almış olmak ve tez öğrencisi olmaktan onur duyduğum, tez danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Arif Haldun Soygür'e esirgemediği desteği ve cesaretlendirici tutumu dolayısı ile,

Tezin her aşamasında, her daim ulaşılabilir oluşu, her küçük detaya ilişkin destek ve yol göstericiliği, yaptığım hatalarda sadece destekleyici geri bildirimleri ile beni cesaretlendiren değerli Arş. Gör. Uzm. Psk. Fatih Yurdalan'a,

Tez yazım sürecinde zorlandığım her aşamada, sayfa yapısını düzenlemekten, erişemediğim makalelere nasıl ulaşacağıma kadar her detayda her zaman aynı özveri ve sabır ile desteğini esirgemeyen ve her zorlanıp tıkanıp anda bana inancı ile motivasyonumu tekrar kazanmamı sağlayan çok sevgili meslektaşlarım değerli Klinik Psikolog Ayça Saygın ve Uzm. Psk. Melda Çetin'e,

Veri toplama sürecinde büyük emeği ile sürecin tamamlanmasında büyük katkısı olan sevgili Çağla Dedeş'e,

Yaklaşık 15 yıl önce tanıştığım ve her aldığım ders ve her karşılaşmamızdan yüksek fayda ile ayrıldığım, bireylere destek olma sürecinde bireylerin sistem gerçekliklerini görmemizin önemini anlamama yol açan, bir yaklaşım çatısı altında iyi bir çalışmacı olmanın ön koşulunun diğer tüm yaklaşımlara ilişkin yüksek hakimiyet, farkındalık ve saygı yolundan geçtiği bakış açısını kazandıran, çok değerli hocam Dr. Murat Dokur'a,

En içten minnet ve teşekkürü bir borç bilirim.

Tanıştığım gün itibari ile hayata bakış açımı derinden etkileyen ve belki de karşılaşmalarına ilişkin algı ve duygularına dair içsel yeniden inşa sürecimin başlamasını sağlayan, kabul ve sevginin alanını genişleten, sadece alana dair değil, hayata bilimsel paradigma ile bakma vizyonunu bende oluşturan sevgili eşim, yol arkadaşım, yol göstericim Dr. H. Ulaş Özcan'a; hem bireysel gelişimim hem mesleki gelişimime yaptığın tüm katkıların yanı sıra bu tezi yazabilmemde iki çocuğumuzun varlığında bir ebeveyn olarak bana tanıdığın alan, bir akademisyen olarak acımasız ve fakat geliştirici her geri bildirimin ve sonsuz katkı için minnettarım.

Bu çalışmanın meslektaşlara ve toplum adına çalışan tüm uzmanlara, ailelerin refahına hizmet etme amacımız doğrultusunda fayda sağlaması umudu ile.

Yegan Özcan

İÇİNDEKİLER

	<u>SAYFA NO</u>
TEŞEKKÜR.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
KISALTMALAR	x
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
SAYFA NO.....	xi
TABLO LİSTESİ.....	xii
BÖLÜM 1 GİRİŞ VE AMAÇ	1
1.1. ÇALIŞMANIN ARKA PLANI	1
1.2. ÇALIŞMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ.....	7
1.2.1. Tanımlar.....	8
1.3. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ	9
BÖLÜM 2 GENEL BİLGİLER	11
2.1. GENEL GELİŞİMSEL ÖZELLİKLER VE KAVRAM OLARAK	
ÇOCUKTA PROBLEMLİ DAVRANIŞ	11
2.1.1. Gelişimle İlgili Temel Kavramlar	12
2.1.2. Gelişimin Biyolojik ve Çevresel Temelleri	12
2.1.3. Gelişim Alanları, Dönemleri ve Görevleri	14
2.1.3.1. Gelişim Alanları.....	14
2.1.3.2. Gelişim Dönemleri ve Görevleri.....	15
2.1.3.3. Gelişim Kuramları	16

2.1.4. Kavram Olarak Çocukta Problem Davranış	21
2.1.5. Çocukta Problemlili Davranışların Yapısı ve Boyutları	23
2.1.5.1. İçe Yönelim Problemleri.....	24
2.1.5.2. Dışa Yönelim Problemleri	25
2.1.6. Çocukta Problem Davranış Etkileyen Faktörler	26
2.1.6.1. Biyolojik Yaklaşım ve Genetik Faktörler	26
2.1.6.2. Aile Sistemi.....	27
2.1.6.2.1. Aile Sisteminin Sosyo-demografik Gerçekliği ve Aile Disfonksiyonu Olarak Çocukta Problem Davranış.....	29
2.1.6.2.2. Eşlerin Kişilik Özellikleri, Duygu Durumları ve Aile Disfonksiyonu Olarak Çocukta Problem Davranış	30
2.1.6.2.3. Ebeveynin Çatışması ve Aile Disfonksiyonu Olarak Çocukta Problem Davranış	31
2.1.6.2.4. Ebeveyn Tutum ve Davranışları ve Aile Disfonksiyonu Olarak Çocukta Problem Davranış	32
2.2. KİŞİLİK.....	33
2.2.1. Kişiliğin Tanımı ve Kişiliği Etkileyen Faktörler	34
2.2.1.1. Kişiliği Tanımlamak.....	35
2.2.1.2. Mizaç	36
2.2.1.3. Karakter	37
2.2.2. Kişilik Kuramlarında Yaklaşımlar.....	37
2.2.2.1. Psikanalitik Yaklaşım.....	37
2.2.2.2. Davranışsal/Sosyal Öğrenme Yaklaşımı	39
2.2.2.3. İnsancıl Yaklaşım	39
2.2.2.4. Bilişsel Yaklaşım.....	40
2.2.2.5. Ayırıcı Özellik Yaklaşımı	41
2.2.2.6. Biyolojik Yaklaşım ve Cloninger'in Psikobiyolojik Kuramı.....	43
2.2.2.6.1. Zarardan Kaçınma.....	46
2.2.2.6.2. Yenilik Arayışı	47
2.2.2.6.3. Ödül Bağımlılığı	49
2.2.2.6.4. Sebatkarlık	50
2.2.2.6.5. Kendini Yönetme	51
2.2.2.6.6. İş Birliği Yapma	51
2.2.2.6.7. Kendini Aşma	52
2.3. İLİŞKİ DOYUMU	52
2.3.1. Kavram Olarak İlişki Doyumu.....	53
2.3.2. İlişki Doyumunu Etkileyen Faktörler	55

2.3.2.1. Bireysel Faktörler	56
2.3.2.2. İlişkisel Faktörler	57
2.3.3. İlişki Doyumunun Etkilediği Faktörler	59
2.4. ROMANTİK İLİŞKİLERDE ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ	59
2.4.1. Kavram Olarak Çatışma ve Romantik İlişkilerde Çatışma Çözüm Stratejileri.....	62
2.4.1.1. Kavram Olarak Çatışma.....	62
2.4.1.2. Romantik İlişkilerde Çatışma	63
2.4.1.3. Çatışma Çözüm Stilleri.....	64
2.4.2. Çatışma Çözüm Stillerini Etkileyen Faktörler	68
2.4.2.1. Bireysel Faktörler	69
2.4.2.2. İlişkisel Faktörler	74
2.4.3. Çatışma Çözüm Stillerinin Etkilediği Faktörler.....	74
BÖLÜM 3 YÖNTEM	79
3.1. EVREN ve ÖRNEKLEM.....	79
3.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	80
3.2.1. Sosyodemografik Bilgi Formu	82
3.2.2. Cloninger Mizaç ve Karakter Envanteri	82
3.2.3. Romantik İlişkilerde Çatışma Çözüm Stilleri Ölçeği	83
3.2.4. İlişki Doyumu İndeksi	83
3.2.5. Çocuklar ve Gençler İçin Değerlendirme Ölçeği (CBCL)/6-18.....	84
3.3. İŞLEM	85
BÖLÜM 4 BULGULAR	87
4.1. DEĞİŞKENLER ARASI İLİŞKİLER.....	87
4.1.1. Demografik Değişkenlerle Araştırma Boyutları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	87
4.1.2. Demografik Değişkenlerin Araştırma Ölçekleri ile İlişkisi.....	88
4.1.3. Karakter ve Mizaç ile Diğer Araştırma Ölçekleri ile İlişkisi	91
4.1.4. Yakın İlişkide Çatışma Çözümü, İlişki Doyumu ve Çocukta Problem Davranışlar Arasındaki İlişki	93
4.2. EBEVEYN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE İLİŞKİ DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	94
4.3. ÇOCUKTA DAVRANIŞ PROBLEMİNE NEDEN OLAN ANNE BABA BİREYSEL FAKTÖRLERİ.....	94

4.4. EBEVEYNİN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE İLİŞKİ DOYUMUNUN ETKİLEŞİMİ İLE ÇOCUK PROBLEM DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	97
4.5. YAPISAL EŞİTLİK MODELİ ANALİZLERİ	100
4.6. ‘KLİNİK’ DAVRANIŞ PROBLEMİ OLAN ÇOCUKLARIN ARAŞTIRMA DEĞİŞKENLERİ AÇISINDAN PROBLEMSİZ OLAN ÇOCUKLARLA KİYASLANMASI	103
BÖLÜM 5 TARTIŞMA VE SONUÇ.....	107
5.1. TARTIŞMA	107
5.2. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	117
5.3. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	118
KAYNAKLAR	120
EKLER	142
EK A ETİK KURUL ONAYI.....	142
EK B AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU.....	143
EK C SOSYODEMOGRAFİK BİLGİ FORMU.....	144
EK D CLONINGER MİZAÇ VE KARAKTER ENVANTERİ.....	145
EK E İLİŞKİ DOYUM ÖLÇEĞİ	147
EK F ÇATIŞMA ÇÖZÜM STİLLERİ ÖLÇEĞİ	148
EK G ÇOCUKLAR VE GENÇLER İÇİN DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ (CBCL)/6-18.....	149

ÖZET

ÇOCUĞUN PROBLEMLİ DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: EBEVEYN MİZAÇ ETKİLEŞİMİ, İLİŞKİ DOYUMU ve ROMANTİK İLİŞKİLERDE ÇATIŞMA ÇÖZÜM STİLLERİ

Bu araştırma, aile terapisi perspektifinden ebeveyn mizaç ve karakter özellikleri etkileşiminin çocuk problemli davranışları üzerindeki yordayıcı etkisi ve ilişki doyumunun aracı rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda, ebeveynlerin çatışma çözüm stillerinin bu ilişkideki düzenleyici rolü değerlendirilmiştir. Araştırma, çocuk problem davranışlarına odaklanan mevcut literatürdeki boşluğu aile sistemini bir bütün olarak ele alarak doldurmayı hedeflemektedir. Toplam 68 çift araştırmaya katılmış, bu ailelerin bir kısmı Aile Danışmanlık merkezlerine başvurarak gönüllü olarak katılmış, geri kalanlar ise seçkisiz olarak dahil edilmiştir. Araştırmada ebeveynlerden Cloninger Mizaç ve Karakter Envanteri, Romantik İlişkilerde Çatışma Çözüm Stilleri Ölçeği, İlişki Doyumu İndeksi ve demografik bilgilerin yer aldığı anket formu aracılığı ile veri toplanmıştır. Çocuklar için ise 6-18 yaş grubu çocuk ve gençlerin Çocuklar ve Gençler İçin Değerlendirme Ölçeği ile sosyal yeterlik alanları ve sorun davranışlarını anne babalardan elde edilen bilgiler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Analizlere göre anne baba kişilik etkileşimi, ilişki doyumu üzerinden çocuk problem davranışlarına yol açmaktadır. Ebeveynlerin yenilik arayışı, kendini yönetmesi ve iş birliği yapmalarının çocuk problem davranışları üzerinde yordayıcı etkisi olduğu görülmüştür. Ayrıca, çatışma çözüm stili de modele eklendiğinde ilişki doyumunun açıklanma gücü artmıştır. Özellikle olumsuz çatışma çözüm stili ve zayıf iş birliği, ilişki doyumunu düşürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn mizaç etkileşimi, çocukta problemli davranış, ilişki doyumu, romantik ilişkilerde çatışma çözüm stilleri

Tarih: Ocak, 2024

ABSTRACT

PREDICTIVE ROLE OF PARENTAL TEMPERAMENT INTERACTION, RELATIONSHIP SATISFACTION, AND CONFLICT RESOLUTION STYLES IN ROMANTIC RELATIONSHIPS ON CHILD BEHAVIORAL PROBLEMS

This research aims to examine the predictive effect of parental personality interaction on children's problematic behaviors and the mediating role of relationship satisfaction. Additionally, the moderator role of parental conflict resolution styles has been assessed. Present study intends to fill the gap in the existing literature that predominantly focuses on children's problem behaviors by addressing the family system as a whole. A total of 136 parents participated in the study, with some voluntarily joining through Counseling Centers, while the non-clinical group were included based on convenience. Parents completed Cloninger Temperament and Character Inventory, Conflict Resolution Styles Scale in Romantic Relationships, Relationship Satisfaction Index, and a questionnaire including demographic information. Child Behavior Checklist for 6-18 age group was used to evaluate social competence areas and problematic behaviors of children. The results showed that parent personality interaction predicted problematic behaviors in children through relationship satisfaction. The predictor role of parental novelty seeking, self-directedness, and cooperativeness on children's problem behaviors has been established. Moreover, when conflict management is added to the model, the explanatory power of relationship satisfaction increased. Particularly, negative conflict management and weak cooperativeness tend to decrease relationship satisfaction.

Keywords: Parental temperament congruence, child problem behavior, relationship satisfaction, conflict resolution styles

Date: January, 2024

KISALTMALAR

CBCL	: Çocuklar ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği (Child Behaviour Checklist-CBCL)
DEHB	: Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu
DSM V	: Tanı Ölçütleri El Kitabı
İY	: İş Birliği Yapma
KA	: Kendini Aşma
KY	: Kendini Yönetme
OKB	: Obsesif Kompulsif Bozukluk
ÖB	: Ödül Bağımlılığı
SE	: Sebat Etme
TCI	: Temperament and Character Inventory
YA	: Yenilik Arayışı
ZK	: Zarardan Kaçınma

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>SAYFA NO</u>
Şekil 2.1 Psikobiyolojik Kişilik Kuramı	45
Şekil 2.2 Çatışma Çözüm Stilleri	66
Şekil 4.1 Araştırmanın Ana Modeli Katsayıları	102
Şekil 4.2 Ailede Çatışma Çözüm Stilinin Ailenin Kendini Yönetme Fonksiyonu ve İlişki Doyumu ile İlişkisi	102
Şekil 4.3 Ailenin Ailede Çatışma Çözüm Stilinin İş Birliği Yapma Fonksiyonu ve İlişki Doyumu ile İlişkisi	103

TABLO LİSTESİ

	<u>SAYFA NO</u>
Tablo 2.1 Havighurst Gelişim Kuramı.....	15
Tablo 2.2 Freud'un Psikoseksüel Gelişim Teorisi ile Erikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri	17
Tablo 2.3 Piaget'nin Kognitif Gelişim Teorisi ve Sensorimotor Dönemleri	18
Tablo 2.4 Gelişim Kuramları	19
Tablo 2.5 CBCL 6-16 Ölçek Profilleri.....	25
Tablo 3.1 Katılımcıların Demografik Özellikleri (N=136).....	80
Tablo 3.2 Araştırma Ölçeklerinin İçsel Tutarlılık Katsayıları	81
Tablo 4.1 Kadın ve Erkeğin Araştırma Boyutları Açısından Farkları	88
Tablo 4.2 Araştırma Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri ve Korelasyon Tablosu	89
Tablo 4.3 Kişilik Özellikleri ile İlişki Doyumu İlişkisinde Çatışma Çözüm Stilinin Şartlı Değişken Etkisi	94
Tablo 4.4 Çocukta Problem Davranışı Tetikleyen Faktörler Hiyerarşik Regresyon Analizi.....	95
Tablo 4.5 Çocukta İçe Yönelim Problem Davranışı Tetikleyen Faktörler Hiyerarşik Regresyon Analizi	95
Tablo 4.6 Çocukta Dışa Yönelim Problem Davranışı Tetikleyen Faktörler Hiyerarşik Regresyon Analizi	96
Tablo 4.7 Çocukta Toplam Problem Davranışı Tetikleyen Faktörler Hiyerarşik Regresyon Analizi	97
Tablo 4.8 Aile Sistemi Değişkenlerinin Korelasyon Tablosu.....	99
Tablo 4.9 Araştırma Modeli Yol Analizi Sonuçları.....	101
Tablo 4.10 Klinik ve Klinik Olmayan Çocukların Ebeveynleri Arasındaki Farklar ...	105
Tablo 4.11 Klinik ve Klinik Olmayan Çocukların Ebeveynleri Arasındaki Farklar Lojistik Regresyon Analizi	106
Tablo 4.12 Klinik ve Klinik Olmayan Çocukların Ebeveynleri Arasındaki Farklar Lojistik Regresyon Analizi Klasifikasyon Sonuçları (Kesme Skoru 0.50)	106

BÖLÜM 1 GİRİŞ VE AMAÇ

Bu bölüm 3 kısımdan oluşmakta ve çalışmanın arka planı, amacı, araştırma hipotezleri ve önemi hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır.

1.1. ÇALIŞMANIN ARKA PLANI

Çocuk ve ergenlik dönemlerinin ruh sağlığı açısından yaşamın kritik aşamaları olduğu bilinmektedir (World Health Organization, 2023). Çocuk ve ergenlerde ruhsal yönden sağlığı arttırmaya yönelik gereken önemin verilmemesi yaşam boyu sonuçları olan ruhsal bozukluklara yol açabilmesi nedeniyle, genel toplumsal sağlığın önemli bir parçasıdır (WHO, 2023). Bu sebeple toplum ruh sağlığı adına çocuk ve ergenlerde görülen ruhsal bozuklukların ülkemiz dahilinde de yaygınlığının, ruhsal bozukluğun gelişimine dair olası risk faktörlerinin anlaşılmasına ve hem çocuk ergen ruh sağlığına ilişkin müdahale hem de önleyici çalışmalar/yöntemler geliştirilmesinin kritik önemi olduğu göz ardı edilemez bir gerçekliktir.

Dünyada beş çocuktan biri (%20) bir tür duygusal ya da davranışsal zorluk yaşamaktadır. Farklı kültürlerde yapılan çok sayıdaki epidemiyolojik çalışma sonucunda çocukluk ve ergenlik döneminde herhangi bir ruhsal bozukluğa sahip olma oranı %9.48 ile %12.7 arasında değişmekte ve özellikle karşıt olma karşıt gelme bozukluğu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, davranım bozukluğu gibi davranış problemleri ile anksiyete bozukluğu ve depresif bozukluk gibi duygusal problemlerin çocuklarda sık rastlanan tanılar olduğu bilinmektedir (Buran,2015).

Polanczyk (2015)'nin çocukluk çağı ruhsal bozuklukların dünya çapındaki yaygınlığına ilişkin son epidemiyolojik çalışmaları, çocukların ve ergenlerin yaklaşık %13'ünün ruhsal hastalıklardan etkilendiğini göstermektedir (aktaran Bilkay ve Gürkan, 2023, s. 79). Ülkemizde yapılan en kapsamlı epidemiyolojik çalışma, Ercan (2019) tarafından gerçekleştirilmiştir ve bu çalışmada herhangi bir ruhsal bozukluğun genel yaygınlığının %37,6 olduğu ve erkek çocuklarında psikopatolojilerin kız çocuklarına

göre daha yaygın olduğu bulunmuştur. Kılıç (1998)'in gerçekleştirdiği çalışmada ise Türkiye'deki erken çocukluk döneminde klinik açıdan önemli ruh sağlığı sorunlarının yaygınlığının %9,3 ile %10,9 arasında olduğu görülmektedir (aktaran Bilkay ve Gürkan, 2023, s. 79).

Alan çalışmacıları çocukların yaşadıkları sorunları, zorlanma ve işlev kayıplarına neden olan faktörleri anlayabilmek, tedavi ve önleyici destek sunabilmek için kimi tanımlamalar kullanmış ve sınıflandırma sistemleri oluşturmuşlardır. Temel çaba çocukların zorlanmalarına ve işlev kaybı yaşamalarına sebep olan problem davranışların/psikopatolojilerin kaynaklarının anlaşılması, tanımlanması ve ayrıştırılmasıdır.

Ruh sağlığı alan yazını incelendiğinde ruh sağlığındaki bozulmalara işaret eden psikopatoloji kavramı için ortak bir tanımla karşılaşmak mümkün olmamaktadır (Kerig, 2012; Bergner, 1997). 'Ruhsal bozukluk' ve 'psikopatoloji' ve 'problem davranış' kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Ruh sağlığına ilişkin tanılama ve değerlendirmeler için oluşturulmuş DSM-IV (APA,1994) ve DSM-V'in (APA, 2013)'in bu ifadelerden ruhsal bozukluğu tercih ettiği görülmektedir. DSM-V (APA, 2013) de ruhsal bozukluğu 'ruhsal işlevselliğin altında yatan ruhsal, biyolojik ya da gelişimsel süreçlerde işlevsellikte bir bozulma gösteren, kişinin biliş, duygu düzenlemesi ve davranışlarında klinik açıdan belirgin bir bozukluk olmasıyla belirli bir sendrom' olarak tanımlamıştır. Ruh sağlığını gelişimsel bağlam özelinde inceleyen Kerig ve arkadaşları (2012) ise psikopatoloji kavramını tercih etmiş ve psikopatolojiyi 'normal gelişimdeki problem davranış, olarak kabul edilen aksaklıklar' olarak tanımlamışlardır (Ertürk, 2019).

1974'te Achenbach'ın Gelişimsel Psikopatoloji kitabı ile ortaya çıkan gelişimsel psikopatoloji kavramı yaşam boyunca uyum ve uyumsuzluk örüntülerini anlamaya, açıklamaya çalışan bir çaba olarak değerlendirilmektedir. Temelde biyolojik bir bakış açısı içeren bu yaklaşım gelişim sürecine genel sistemler kuramı çerçevesinden bakmayı ve patolojik gelişim süreçleri ile normal gelişim süreçlerini birlikte ele almayı amaçlar (Kılıç, 2003).

Gelişimsel psikopatoloji yaklaşımının büyük ölçüde Darwin, Anna ve Sigmund Freud, Spencer, Werner, Waddington, Bowlby, Von Bertalanffy, Bronfenbrenner ve White gibi kuramcılarının ortaya koydukları üzerine şekillendiği görülmektedir (Masten 2006).

Gelişimsel psikopatoloji, bozuklukların habercileri (risk faktörleri) ile sonuçları arasındaki bağlantıyı kurma çabasıdır (Kaçira ve Özdemir, 2019).

Çocuklardaki normal dışı davranışları sınıflandırmak için kullanılan boyutsal yaklaşım Achenbach ve Edelbrock (1978) tarafından alana kazandırılmıştır. Bu yaklaşım kapsamında, davranış sorunlarını anlamak ve değerlendirmek amacıyla farklı yaş grupları için klinik bir sınıflandırma mevcuttur. Bu sınıflandırma çerçevesinde. İçe Yönelim Boyutu anksiyete/depresyon gibi duygusal sorunları içerirken, Dışa Yönelim Boyutu ise kural ihlali ve saldırgan davranışları içerir. Toplam Problemler Boyutu ise sosyal, düşünce, dikkat ve diğer sorunları kapsamaktadır (Nolen, Hoeksema ve Girgus, 1994; Rutter, Caspi ve Moffitt, 2003). DSM-5, içe yönelim problemlerini tanımlayan genel kategoriler belirlemiştir. Bu kategoriler arasında kaygı bozuklukları, depresyon ve bedensel belirti bozuklukları yer almaktadır. İçe yönelim problemleri depresyon, kaygı, sosyal geri çekilme ve somatik problemleri içerir. Bu davranışlar genellikle utangaçlık, içe kapanma, düşük kişisel farkındalık gibi belirtiler içerir. İçe yönelim problemleri, anksiyete, mükemmeliyetçilik, obsesif düşünce şemaları ve rutin değişiklikleri başa çıkma zorlukları gibi durumları içerebilir (Osmanlı, 2019). Çocuklarda içe yönelim problemleri, okulu bırakma, madde kullanımı ve intihar gibi ciddi sonuçlara yol açabilir (Eisenberg, 2001; Hinshaw, 1987). DSM-5, çocuk ve ergenlerde dışa yönelim problemlerini üç kategori altında sınıflandırır; dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, davranım bozukluğu ve karşıt olma karşı gelme bozukluğu. Dışa yönelim problemleri çocuğun olumsuz ve yıkıcı davranışlarını ifade eder. Dışa yönelim problemleri suç eğilimi, sosyal ilişkilerde zorluklar ve düşük okul başarısı gibi sorunlara yol açabilir (Liu, 2004).

Çocuğun gerekli uyumu sağlaması toplumsallaşma sürecinde kazanılmaktadır. Her yeni gelişmenin beraberinde getirdiği değişik koşullar ve güçlükler çocuk için başlı başına uyum çabasını gerektirmektedir (Basilgan,2012). Uyum sorunlarının yani problem davranışların etiolojisinde hem çocuğa hem de psiko-sosyal çevresine ilişkin birçok faktör ele alınmaktadır. Çocuklarda gözlemlenen problem davranışlara erken müdahale edebilmek, önleyici tedbirler alabilmek ve etkili bir şekilde yönetebilmek için problem davranışların nedenlerini/tetikleyicilerini ya da daha doğrusu ortaya çıkışını güçlendiren, yatkınlık sağlayıcı faktörleri belirlemek önemli ve öncelikli bir konudur. Elbette yapılan çalışmalar kapsamında bilinmektedir ki bireylerin psiko-biyolojik özellikleri, genetik

yapıları temel belirleyicilerdir. Ancak müdahale ve önleyici çalışmalar kapsamında amaç biyolojik gerçekliğin yanı sıra çocuk ve gençlerin işlevselliklerini muhafaza edebilmek adına geliştirme ya da iyileştirme olasılığımız olan faktörlerin neler olduğunu ve bu faktörlerden hangilerinin daha kritik ya da öncelikli sırada müdahale edilmesi gereken alanlar olduğunu anlamlandırabilmektir. Bu bakış açısından hareket ile alan yazın taraması çocuk problem davranışını etkileyen faktörler kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Alan yazın incelendiğinde ebeveyn romantik ilişki kalitesi, ebeveynlerin kişilik özellikleri ve/ya psikopatolojileri ve çocukların maruz kaldıkları çatışmaların çocuk problem davranışını etkilediğine ilişkin birçok araştırma ve bulgu göze çarpmaktadır. Kurdek (2003), yapmış olduğu çalışmada ebeveynlerin çocuklarının davranış problemlerini algılamalarını etkileyen faktörleri anne-baba kişilik özellikleri, evlilik kalitesi, sosyal destek, anne-baba çocuk ilişkisinin niteliği ve anne-baba çocuk ilişki modelleri olarak ifade etmiştir. Bir diğer çalışma ise ebeveynlerin kişilik özelliklerinin ve psikopatolojilere yatkınlık düzeylerinin çocuklarıyla kuracakları bağlanma ilişkisini de etkilediği ile ilgilidir (Ekinci ve Göker,2018). Gürşimşek ve arkadaşları (2006) tarafından annelerin ruhsal durumları ile çocukların problem davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen bir başka çalışmada ise annelerin obsesif-kompulsif bozukluk puanları yükseldikçe kişilerarası duyarlılık, depresyon, anksiyete, düşmanlık, fobik anksiyete; psikotizm puanları yükseldikçe çocuklarda dikkat eksikliği hiperaktivite, korku ve kaygı, düşmanlık/saldırganlık puanlarında artış olduğu saptanmıştır. Canbolat'ın (2017) yaptığı bir çalışmada da ebeveynlerin evlilik uyumu azaldıkça çocukların problem davranışlarının arttığı saptanmıştır. Buna paralel olarak huzursuz aile ortamının çocuğu olumsuz etkileyerek uyum ve davranış sorunlarına yol açtığı ifade edilmektedir (Yavuzer, 2003).

Geçmişten günümüze yapılan araştırmalarda aile uyumu ile çocukların problem davranışları arasında negatif bir ilişki bulunduğu saptanmıştır (Brett,1993; Amato,2005; Jenkins, 2005). Amato (2005), boşanmış ailelerdeki çocukların sosyal ve duygusal yönden olumsuz etkilendiğini ancak sürekli olarak sorunların yaşandığı ailelerdeki çocukların boşanmış ailelerdeki çocuklara göre daha fazla problem davranış sergileyebildiğini belirtmektedir (Özbey, 2012).

Ebeveynler arasındaki evlilik uyumsuzluğu ile çocukların dışa yönelim problem davranışları arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Araştırmalar eşler

arasındaki tutarlı ilişkilerin çocukların davranış problemlerini azalttığını göstermiştir. Bu bağlamda, evlilik uyumu arttıkça çocuklardaki psikolojik uyumun ve kendine güvenin de arttığı belirlenmiştir (Jouriles, 1999; Najman, 1997; Cui, 2005; Hakvoort, 2010).

Çocuğun problem davranışlarının ortaya çıkmasında ve/ya davranışın devamlılığında temel çevresel faktörlerin başında aile ilişkileri geldiği alan yazın taraması kapsamında görülmektedir. Bu kapsamda aile sisteminin işlevselliği, ebeveyn ilişkisinin ailenin huzurlu bir ortam olup olmaması üzerindeki etkisi ve ebeveyn ilişkisinin niteliğini belirleyen unsurlar aile terapisi bakış açısı kapsamında ve sistemler yaklaşımı çerçevesinde mevcut araştırmanın alan yazın incelemesi sürecinde incelenmiştir.

Aile terapisinin gelişimi 1950'lerden sonra başlamıştır. Bu tarihten önce de terapistler ailelerin problemli bireyler için kötüleştirici bir ortam oluşturduğunu düşünüyor kişiyi aile ortamından uzaklaştırmak için hastane yatışı yoluna sıklıkla başvurusuyorlardı. Zamanla uzmanlar problem davranışın sönmesini takiben eve gönderilen kişinin kısa süre içerisinde yeniden problem davranış sergilemeye başladığını far ettiler. Bu farkındalık aile terapisi öncülerinin şu bakış açısı ile bir hareket başlatmalarına sebep oldu; bireylerin sergilediği davranış problemleri sadece bireyin kendisi ile değil, içinde bulunduğu sistemde yer alan kişilerin ilişkileri kapsamında da şekillenmektedir. Bu sebeple tedavi yöntemi bireyi hedef almaktan ziyade bireyler arası ilişkileri (transaksiyonları) hedef almalıdır görüşü kabul gördü. Bu bakış açısı aynı zamanda aile sisteminde problem davranış sergilediği gözlemlenen kişinin etiketlenmesi yani günah keçisi olarak öne sürülmesini de engellemeyi amaçlamaktadır. Anlaşılacağı üzere aile terapisinin temelinde tüm doğrusal tarzda çalışan bireysel terapi biçimlerinden farklı olarak, sunduğu döngüsel (circular) anlayış yatmaktadır (Nichols, 2005).

Aile terapisinin tek bir öncüsü ya da öncü ekolü yoktur. Aile ve Çift Terapisi hareketinin başlangıç döneminde W. Ackerman, Murray Bowen, Theodore Lidz Carl A. Whitaker ve Palo Alto Grubu olarak bilinen Gregory Bateson, Virginia Satir, John Weakland ve Jay Haley gibi isimler yer almaktadır. Ancak tüm öncülerin yanı sıra ailelerin terapiye dahil edilmesine dair düşüncelerin Gregory Bateson'un çalışmaları ile başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bateson'a göre 'Patoloji bireyde değil, sistemde, sistemdeki öğelerin arasındaki ilişki kalıplarındadır' sözleriyle bizi bireyi günah keçisi ilan etmekten uzaklaştırarak, kişiler arası sorunlara odaklanmaya çağırır. Genel sistemler teorisi aile ve çift terapilerinde sistemin anlaşılması ve değiştirilmesine,

yönelik yol haritasını vermektedir. Aile içindeki ilişki kalıplarının incelenmesinin daha doğru ve daha etkili olduğunu vurgulamaktadır. Böylece birey suçlu ya da problemli olmaktan çıkarak sistemin problemlerinin çözülmesiye bireyin problemlerinin giderileceği düşünülmektedir (Dokur ve Profeta, 2006).

Aile, gelişimi bir başkasının varlığına ve bakımına diğer canlılardan çok daha fazla ihtiyaç duyan insan yavrusunun sosyalleşmesini sağlayan birincil ortamdır (Ünal, 2009). Bu sebeptendir ki aile ve evlilik kurum ve kavramları uzun yıllardır düşünürler ve ruh sağlığı uzmanları tarafından üzerinde durulan ve devletlerin bu kurumların desteklenmesi adına politikalar oluşturduğu olgulardır.

Toplumun çekirdeği olarak konum alan bu yapılar iki yetişkin insanın ekonomik ve cinsel açıdan karşılıklı bağlılığına dayanmaktadır. Aile ve evlilik ilişkileri yaşam boyu sürme beklentisiyle kurulur. Bu beklentinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini veya en azından ilişkinin sağlıklı bir biçimde devam edip etmeyeceğini belirleyen en önemli unsur çiftler arasındaki uyum ve ilişkiden sağladıkları doyumdur. Eşler arasındaki uyum ve evlilikten sağlanan doyum bir yandan ilişkinin devam etmesine katkıda bulunurken diğer yandan çiftlerin psikolojik ve fiziksel sağlığını olumlu yönde etkilemektedir (Bayraktaroğlu ve Çakıcı, 2013).

Son yıllarda dijitalleşen dünya ve küreselleşmenin de etkisi ile temel trend bireyin davranış analizi ve davranışın analitiğidir. Bu trendin merceğine elbette insanın varoluşunun merkezinde yer alan ilişki ağları ve ilişkilerin dinamiği ve öngörülebilirliği de girmektedir. Bu kapsamında ilişkilerin doğasına, bireylerin eş seçim analitiğine, ilişkilerin ömrünün öngörülebilirliğine dair yapılan araştırmalar giderek artmakta ve önem kazanmaktadır. Yetişkin bireylerin romantik ilişkileri söz konusu olunca alan yazında da görüldüğü üzere ilişki doyumu kavramı romantik ilişkinin devamlılığını sağlayan en önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir (Hendrick, Hendrick ve Adler 1988). Yapılan çalışmalar eşlerin kişilik özelliklerinin ilişki doyumlarını etkileyen önemli faktörlerden biri olduğunu göstermektedir (Malouff ve ark., 2010, Young ve Klosko, 2016, Bauchard ve ark., 1999, Nemecek ve ark., 1999). Romantik ilişkiler ve bu ilişkilerden algılanan doyum bireyin hem iyi oluş hali hem de yaşam doyumu ile yakından ilişkilidir. Yakın ilişkilerin sürdürülebilirliği ve daha doğrusu zarar vermekten ziyade kişinin yararına hizmet edecek biçimde yaşanabilmesi birbiri ile ilgili iki koşula bağlıdır; ilişki doyumu ve ilişkiden alınan doyumun temel belirleyicilerinden olan

çatışma çözüm stili (Christensen ve Heavey, 1990; Gottman, 1993; Gottman, Markman ve Notarius, 1977). Romantik ilişkilerde çatışma çözümü stili ile ilgili yapılmış çalışmalardan hareketle ilişkilerin kalitesi, sürekliliği ve bireyler üzerindeki etkisini asıl yordayanın çatışmanın varlığı ya da yokluğu değil, çatışma çözüm stili olduğu anlaşılmaktadır. (Brehm, 1992; Fincham, 2003; Gottman, 1993; Gottman ve Krokoff, 1989; Gottman, Markman ve Notarius, 1977) eşlerin çatışmayla olumlu ve yapıcı bir şekilde baş etmeleri halinde ilişki istikrarı ve doyumunun arttığını, olumsuz ve yıkıcı bir şekilde baş etmeleri halinde ise ilişki doyumunun azaldığını ve hatta ilişki devamlılığının da riske girdiğini belirtmektedirler. Çatışma çözüm stilleri hem ilişkiyi yaşayan bireylerin psikolojik iyi oluşlarını ve genel sağlık durumlarını hem de ilişki doyumu, ilişki uyumu, boşanma ve çocukların gelişimlerini etkilediği yapılan çalışmalarda görülmektedir (Cummings ve Davies, 1994; Karney ve Bradbury, 1995; Kiecolt, Glaser ve Newton, 2001).

Geçmişten günümüze yapılan araştırmalarda aile yapısının niteliği ve evlilikte yaşanan sorunların çocukların problem davranışlarının nedenini oluşturabileceği; aile uyumu ile çocukların problem davranışları arasında negatif bir ilişki bulunduğu saptanmıştır (Brett,1993; Amato,2005; Jenkins, 2005). Bu nedenle mevcut çalışmada, geniş bir demografik bilgi ve tutum ölçümünün yanı sıra, ebeveynlerin mizaç ve karakter özellikleri, mizaç etkileşimleri çatışma çözüm stilleri, ilişki doyumları ve aile sisteminde var olan ilişki ağlarının ve duygu yükünün çocuk problem davranışları kapsamında değerlendirilecek, analiz edilecek ve tüm bu değişkenlerin birbirini nasıl etkilediği gözlemlenecektir.

1.2. ÇALIŞMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ

Alan yazına istinaden çocuk problem davranışlarının toplum ruh sağlığı adına kritik önemi olduğu ve bu sebeple çocuk problem davranışlarına yönelik işlevsel sağlatım ve önleme çalışmalarının geliştirilmesine katkı sağlaması amacı ile öncelikli olarak problem davranışa yatkınlık oluşturan faktörlerin neler olduğu alan yazın kapsamında incelenmiş ve psiko-biyolojik gerçekliğin yanı sıra aile ilişkilerinin radikal önemi olduğu görülmüştür. Yine alan yazın kapsamında ile içi huzurun, çocuğun iyi oluşuna hizmet edecek aile ekosisteminin ebeveynlerin kişilik özellikleri, ebeveynlerin romantik ilişkilerine dair aldıkları doyum ve yine ebeveynlerin romantik ilişkilerinde yaşadıkları

çatışmaları çözme stillerinden etkilendiği görülmüştür. Bu bilgiler ışığında aile terapisi bakış açısının genel çerçeveyi oluşturduğu bu araştırmanın temel amacı, ebeveynlerin mizaç ve karakter özelliklerinin, romantik ilişkilerde çatışma çözümü stillerinin de etkisi ile ilişki doyumu ve aile sisteminde yer alan çocuğun problem davranışı üzerindeki etkisini incelemektir.

Araştırma konusu dahilinde test edilecek hipotezler şu şekildedir.

H₁: Ebeveynin tek tek kişilik özellikleri ile çatışma çözüm stili arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: Ebeveynin tek tek kişilik özellikleri ile ilişki doyumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₃: Ebeveynin tek tek çatışma çözüm stili ile çocuktaki problem davranışlar arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₄: Ebeveynin tek tek ilişki doyumu ile çocuktaki problem davranışlar arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₅: Ebeveyn kişilik özellikleri bir fonksiyon olarak çocuğun problem davranışları üzerinde anlamlı yordayıcı etkiye sahiptir.

H₆: Ebeveyn ilişki doyumu bir fonksiyon olarak çocuğun problem davranışları üzerinde anlamlı yordayıcı etkiye sahiptir.

H₇: Ebeveyn kişilik özelliklerinin çocuğun problem davranışları arasındaki ilişkide, ebeveynin ilişki doyumunun aracılık etkisi vardır.

H₈: Ebeveynin çatışma çözümü etkinliği, fonksiyon olarak ebeveyn kişilik özellikleri ile fonksiyon olarak ebeveyn ilişki doyumu ilişkisinde şartlı değişken rolü oynamaktadır.

1.2.1. Tanımlar

Aile Sistemi: Temeli genel sistem teorisine dayanır ve aile sisteminin anlaşılması ve değiştirilmesi için temel prensipler sunar. Bireyin davranışından daha önemli olan ilişki kalıplarına odaklanır ve sirküleritenin vurgulanmasıyla bireyin etiketlenmesini engeller. Aynı zamanda, aile sisteminin başka sistemlerle olan ilişkilerine de dikkat çeker (Dokur ve Profeta, 2009).

Çocuk Problem Davranışları: Achenbach ve Edelbrock (1978), çocuklardaki normal dışı davranışları sınıflandırmak için boyutsal bir yaklaşım önermiştir. Bu yaklaşımda, içe yönelim ve dışa yönelim olmak üzere iki ayrı boyut vardır. İçe yönelim,

anksiyete/depresyon gibi duygusal sorunları içerirken, dışa yönelim, kural ihlali ve saldırgan davranışları içerir (Nolen-Hoeksema ve Girgus, 1994; Rutter, Caspi ve Moffitt, 2003).

İlişki Doyumu: Alan yazında ilişki doyumu; ilişkiye dair hissedilen olumlu duygular ve ilişkinin çekiciliği (Rusbult, 1983), bireyin eşinden beklentileri ile eşinin davranışları arasındaki uyum (Sabatelli, 1988) gibi tanımlarla açıklanmaktadır.

Mizaç ve Karakter: Karakter, büyüme sürecinde edindiğimiz özellikleri ifade eder ve sosyal standartlara uyum gösterme motivasyon ve kapasitesini işaret eder. Mizaç ise sosyalleşme ile ilgili unsurlarla değil, biyolojik yatkınlık taşımak ile ilgilidir.

Romantik İlişkide Çatışma Çözümü Stilleri: Eşlerin aralarındaki çatışmaların giderilmesi veya çözülmesi için benimsediği davranışlar alan yazında “eşlerin Çatışma çözüm stili” olarak adlandırılır (Kerig, 1996).

Üçgenleşme: Üçgenleşme kavramı Murray Bowen’ın Aile Sistemleri kuramının temel kavramıdır. Alışkanlık haline gelmeleri ve ilişkiyi bozma eğiliminde olmaları üçgenleşmenin yarattığı problem durumdur. Üçgenleşme aile üyeleri için anlık rahatlama sağlarken, asıl sorunun çözümsüz kalmasına sebep olur.

1.3. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Çocuktaki problem davranışlarına ilişkin birçok çalışma olmakla birlikte, aile sistemini bir bütün olarak ele alan çokça çalışmaya rastlanmamıştır. Aile sistemi onu oluşturan bireylerin ötesinde ilişkisel etkileşimlerin yoğun olduğu bir fonksiyondur ve çocukta problem davranışların ortaya çıkmasında güçlü bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir.

Alan yazın incelendiğinde ebeveynin kişilik özelliklerindeki etkileşimin ailedeki ilişki doyumunu ve ilişki doyumunun da çocukta problem davranışı şekillendirdiği bir aracı değişken ilişkisine ve ebeveyn kişilik özellikleri etkileşiminde ilişki doyumunun aracılık rolünde çatışma çözüm stiline nasıl katkı sağladığı da alan yazında rastlanılmamış bir konudur. Bu noktada mevcut araştırmanın alan yazına, aileyi oluşturan öğeler arası etkileşimlerin araştırılmasına ilişkin katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma sonuçlarından hareketle, çocuk merkezli aile psikoterapisi ve/ya psikolojik danışmanlık çalışmaları yürüten uzmanların, çocuk problem davranışları sebebi ile başvuruda bulunan ailelerde; eşlerin tek tek mizaç ve karakter özelliklerinin

anlaşılmasının ve eşlerin tek tek sahip oldukları mizaç ve karakter özelliklerinin etkileşimlerinin anlaşılmasına çalışılmasının aile sistemi üzerinden çocuk problem davranışlarının sağaltımı sürecinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma sonuçlarından hareketle, çocuk merkezli aile psikoterapisi ve/ya psikolojik danışmanlık çalışmaları yürüten uzmanların, çocuk problem davranışları sebebi ile başvuruda bulunan ailelerde; eşlerin ilişki doyumlarının anlaşılmasının ve aile yaşam döngüsü ve eşlerin yaşları gibi gerçeklikler göz önünde bulundurularak eşlerin ilişki doyumuna ilişkin müdahalelerde bulunulmasının aile sistemi üzerinden çocuk problem davranışlarının sağaltımı sürecinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma sonuçlarından hareketle, çocuk merkezli aile psikoterapisi ve/ya psikolojik danışmanlık çalışmaları yürüten uzmanların, çocuk problem davranışları sebebi ile başvuruda bulunan ailelerde; eşlerin tek tek çatışma çözüm stillerinin değerlendirilmesi ve olumsuz çatışma çözüm stillerinin kullanımı halinde bu problem durumunun giderilmesine yönelik müdahalede bulunulmasının aile sistemi üzerinden çocuk problem davranışlarının sağaltımı sürecinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM 2 GENEL BİLGİLER

Bu bölümde, gelişim ve çocukta problem davranış, kişilik, ilişki doyumu ve romantik ilişkilerde çatışma çözüm stratejileri ilişkisi ile ilgili geçmişte yapılan çalışmaları, kuramları ve günümüzde genel geçer kabul gören yaklaşımlar açıklanmaktadır.

2.1. GENEL GELİŞİMSEL ÖZELLİKLER VE KAVRAM OLARAK ÇOCUKTA PROBLEMLİ DAVRANIŞ

Gelişim, doğum öncesi dönemden yaşamın sonuna kadar devam eden bir süreçtir. Gelişim bilimi, çocukların döllenme anından itibaren geçirdiği fiziksel, entelektüel, sosyal ve duygusal değişimlere odaklanan bir çalışma alanıdır (Yeşilyaprak, 2004). Bu denli geniş bir zaman dilimini kapsaması ile birçok kuram, yöntem ve görüş ile uzmanlar bu sürece dair tanımlamalar ve açıklamalar yapma çabasında olmuşlardır. İnsan gelişimine ilişkin tanımlama ve açıklamaların yapılmış olduğu temel kuramların amacı gelişimin doğasını anlamaktır. Bu alanda uzmanlaşan kişilerin hali hazırda devam eden araştırmalarındaki odak noktaları gelişimin seyrinde içsel ve dışsal etkenlerin güç dengesi olarak ifade edilebilir. Bu odak noktası ve tanımlama, açıklama çabası gelişim süresinde büyüme, olgunlaşma, hazır oluş, kritik dönem, öğrenme gibi kavramların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çocukların gelişimi her zaman iki kapsayıcı hedef tarafından yönlendirilmiştir. Amaçlardan biri, insan gelişiminin dikkate değer karmaşıklıklarını açıklayan temel biyolojik ve kültürel süreci anlamaktır. İkinci hedef ise çocukların sağlığını ve refahını korumaya yönelik etkili yöntemler geliştirmektir (Hulbert, 2003).

2.1.1. Gelişimle İlgili Temel Kavramlar

Gelişimle ilgili temel kavramlar arasında yer alan gelişim, döllenmeden ölüme kadar devam eden yaşam sürecindeki sürekli ve düzenli değişimler bütünüdür. Diğer önemli kavramlar arasında büyüme, olgunlaşma ve öğrenme bulunur; bunlar, bireylerde yaşantılar sonucu gözlemlenen nitelik ve nicelik boyutlarındaki değişimleri içerir (Aydın, 2005).

Büyüme, bireyin fiziksel yapısındaki niceliksel değişiklikleri ifade eder ve yaşla paralel olarak ortaya çıkar. Doğum öncesi dönemde hücre çoğalması, doğum sonrasında ise zamanla meydana gelen değişiklikler büyümenin bir sonucudur (Lightfoot ve Cole, 2009).

Olgunlaşma, büyüyen organizmanın beklenen işlevleri yerine getirebilecek fizyolojik güce ulaşmasıdır ve çevresel faktörlerden oldukça bağımsızdır. Olgunlaşma, genellikle çevresel koşullardan etkilenmez; bireyler, çevresel uyarıların yetersiz olduğu veya psikolojik sağlık sorunlarının olmadığı durumlarda biyolojik donanımlarında bulunan davranışları sergilemeye programlanmıştır (Yeşilyaprak, 2004).

Öğrenme, tekrar ve yaşantı sonucu kalıcı davranış değişikliklerini içerir. Belirli bir olgunluğa erişmiş bir çocuğun yeni bir davranışı öğrenmesinde çevre desteği önemlidir. Öğrenme sürecinin önemli parametrelerinden biri, yeni bir öğrenme durumunda bireyin sahip olduğu özelliklerin tamamını içeren hazır bulunuşluk kavramıdır. Bireyin yaşı, gelişimi, tutumu, motivasyonu ve olgunluk seviyesi ile sağlık durumu, hazır bulunuşluk açısından belirleyici faktörlerdir. Kritik dönem kavramı da öğrenme sürecinde önemli bir rol oynar. Bu kavram, bireylerin yaşa bağlı olarak belirli becerileri kazanma açısından avantajlı olduğu dönemi ifade eder (Yeşilyaprak, 2004).

2.1.2. Gelişimin Biyolojik ve Çevresel Temelleri

İnsan gelişimine dair belirleyici iki temel faktör vardır. Bunlar kalıtım ve çevredir. Yapılan araştırmalar bu iki faktörün tek başlarına etkili olmadığını, etkileşimleri dahilinde gelişim sürecinin gerçekleştiğini gözler önüne sermektedir (Yeşilyaprak, 2004). Modern gelişimciler de gelişimin, kalıtım ve çevre/yetiştirmeyi birbirinden izole düşünerek anlaşılamayacağını vurgularlar (Lightfoot ve Cole, 2009).

Gelişim çalışmacıları birçok farklı yaklaşım dahilinde çalışmalar yapmakla birlikte gelişim süreci ile ilgili dört temel konudaki ilgileri kapsamında fikir birliğine sahiptirler. Bu konular ve belki de daha doğrusu soru kategorileri sırası ile; gelişimin kaynakları, plastisite, süreklilik/kesiklilik ve bireysel farklılıklardır (Lightfoot ve Cole, 2009).

Gelişimin kaynakları ile ilgili sorular genellikle "doğa" ve "yetiştirme" (nature ve nurture) arasındaki göreceli önem tartışması olarak ortaya konur. Doğa, bireyin kalıtsal biyolojik eğilimlerini ifade eder. Yetiştirme, özellikle aile ve toplumun sosyal ve kültürel çevresinin ve bireyin deneyimlerinin etkilerini ifade eder.

Plastisite ile ilgili sorular gelişimin değişiklik ve müdahaleye açık olduğu derece ve koşullara dair soruları barındırır. Plastisite, bireylerin çok çeşitli, farklı çevrelere uyum sağlamalarını sağlar (Causey, Gardiner ve Bjorklund, 2008). Doğumdan sonra insan gelişiminde "kritik" dönemlere dair çok az kanıt bulunmasına rağmen, "duyarlı" dönemlere işaret eden bol miktarda kanıt vardır (Gottlieb, 2002; Lickliter, 2007). Duyarlı dönemler, bir organizmanın gelişimi sırasında belirli bir deneyimin (veya deneyimsizliğin) organizmaya, bu deneyime başka bir zamanda maruz kalmaktan daha fazla etkisi olduğu zamanları tanımlar (Bruer, 2001). Örneğin, çocuklar, yaşamın ilk birkaç yılında dil öğrenme konusunda daha duyarlı gibi görünüyorlar ve sürekli olarak maruz kaldıkları herhangi bir dile kolayca adapte oluyorlar. Ancak 6 veya 7 yaşına kadar düzenli olarak dile maruz kalmazlarsa bile hala öğrenme yeteneklerine sahip gibi görünüyorlar (Newport, Bavelier ve Neville, 2001). Plastisite ile ilgili soruların gerçek dünya etkileri vardır. Cevaplar, bireylerin eğitsel ve/ya psikolojik destek süreçleri adına kritik öneme sahiptir.

Süreklilik/Kesintisizlik ile ilgili sorular, gelişimin genellikle küçük değişikliklerin yavaş bir birikimi şeklinde mi yoksa ani, köklü dönüşümleri içeren kesintili bir süreç olarak mı gerçekleştiği ile ilgilidir. Genellikle gelişimin, çoğunlukla beyin hücreleri arasındaki bağlantıların sayısında, hafıza kapasitesinde veya kelime dağarcığında büyüme gibi nicel değişiklikleri vurgulayanlar, gelişimi öncelikle sürekli bir süreç olarak görümlerdir. Gelişimin ani, kesintili değişikliklerle belirgin bir şekilde işaretlendiğini düşünenler ise, özellikle gelişimin belirli noktalarında ortaya çıkan yeni davranış kalıplarını veya bebeklerin mırıldamadan konuşmaya veya emeklemekten yürümeye geçiş gibi değişiklikleri vurgular. Gelişim sırasında ortaya çıkan kalitatif yeni kalıplara "gelişim aşamaları" denir (Flavell, 1971).

Çocukların psikolojik özelliklerinin zaman içindeki kararlılığının derecesi, çevrelerinin kararlılığının derecesine de bağlıdır. Örneğin, yeterli fiziksel bakımı sağlayan ancak duygusal ve zihinsel uyarım sağlamayan bir yetimhanede büyüyen çocukların genellikle cansız ve düşük bilişsel kapasiteli olduğu bulunmuştur (Clarke ve Clarke, 2000).

2.1.3. Gelişim Alanları, Dönemleri ve Görevleri

2.1.3.1. Gelişim Alanları

Gelişim araştırmacıları, bireyi ve gelişimini sistemli bir şekilde inceleyebilmek için belirli alanlar belirlemişlerdir. Gelişim üç temel alanda gözlem ve araştırma yoluyla incelenir: bilişsel gelişim, fiziksel gelişim ve psikososyal/duygusal gelişim. Dil gelişimi alanı da bu üç alanın entegrasyonu içinde değerlendirilir ve incelenir. Gelişimin bütünlüğüne dair bakış açısından hareketle, her bir gelişim alanı diğer alanlarla etkileşim içindedir. Bu nedenle bir alanı diğerlerinden ayrı düşünerek veya göz ardı ederek değerlendirme yapmak mümkün değildir (Nelson ve Israel, 2009). Örneğin, dil gelişiminde kısmi bir gerilik yaşayan bir çocuğun durumunda, bu durum ana probleme odaklanılarak değil, aynı zamanda çocuğun motor gelişimi ve ebeveynin tutumu gibi diğer faktörlerle birlikte değerlendirilmelidir (Küçükkaragöz ve Yeşilyaprak, 2004).

Biliş kavramı, dünyayı tanıma, anlama ve öğrenmeyi içeren zihinsel faaliyetleri ifade eder. Çocukların hayatı anlama ve değerlendirme becerileri, yetişkinlerin taklidi olmaktan ziyade kendi özgün özelliklere ve karakteristik öğelere sahiptir. Jean Piaget'in bilişsel gelişim kuramı, çocukların bilişsel gelişimiyle ilgili en kapsamlı kuram olarak kabul edilmektedir (Arslan, 2016). Fiziksel gelişim, çocuğun hareket sistemiyle ilgilidir ve sinir sisteminin olgunlaşmasıyla ilişkilidir. Psiko-sosyal gelişim, bireyin duygusal, sosyal ilişkiler ve kişiliğindeki değişiklikleri içerir. Kişinin özgüveni, motivasyonu gibi özellikleri ve bu özelliklerin yaşa göre değişimi, psiko-sosyal gelişim alanının konusunu oluşturur (Aydın, 2005).

2.1.3.2. Gelişim Dönemleri ve Görevleri

Farklı araştırmacılar tarafından çeşitli dönemlere ayrılarak incelenen gelişim evrelerinin genel olarak kabul edilen altı temel aşaması bulunmaktadır. Bu altı evre, Havighurst'un (1952) tanımladığı temel gelişim evreleridir (Bkz.: Tablo 2.1).

Havighurst'a göre, bu altı evreye ayrılan gelişim dönemlerinde bireyin karşılaması gereken belirli görevler ve ödevler bulunmaktadır. Birey bu görevleri yerine getirdiğinde sağlıklı ve mutlu olma eğilimindedir ve ayrıca, bir dönemin ödevlerini yerine getirmede yaşanan sorunlar, sonraki dönemlerde de zorluklara neden olabilmektedir (Kaya, 2010).

Tablo 2.1 Havighurst Gelişim Kuramı

Yaklaşık Yaş	Karakteristik Görevler
Erken çocukluk (Doğum – 6 yaş)	Yürümeyi, katı yiyecek yemeyi, konuşmayı, tuvalet kullanmayı öğrenir; cinsiyet farklarının toplumsal doğrularını öğrenir. Bu evrenin sonuna doğru, daha kavramsal görevler beklenir, doğruyu yanlıştan ayırabilir, vicdan geliştirmeye başlar, okumayı öğrenmeye hazırlanır; işaretlerin (örneği gülümseme) kelimelerin yerine geçebildiğini öğrenir.
Orta çocukluk (6 – 12/13 yaşlar)	Oyun oynamada gerekli fiziksel becerileri öğrenir, akranlarla birlikte olmayı öğrenir; uygun kadınsı ya da erkeksi toplumsal rolü öğrenir, okuma, yazma ve hesaplamada temel becerileri geliştirir; vicdan, ahlak ve değerler geliştirmeye devam eder, özerklik geliştirmeye başlar, temelde demokratik olan toplumsal tutumlar geliştirir.
Ergenlik (18 – 35 yaşlar)	Duygusal ve fiziksel olarak olgunlaşır. Her iki cinsten akranlarla olgun ilişkiler kurar, toplumsal olarak kabul edilen erkeksi ya da kadınsı toplumsal rolü öğrenir. Fizikselini Kabul eder ve bedenini etkili biçimde kullanır, ana babadan ve diğer yetişkinlerden duygusal bağımsızlık kazanır, evlilik ve aile yaşamı için hazırlanır, bir mesleğe hazırlanır ve davranışlarını belirleyecek bir dizi değer ve ilke kazanır.
Erken Yetişkinlik (18 – 35 yaşlar)	Eş seçer, yakın bir ortakla yaşamayı öğrenir, yuva kurar, mesleğine başlar, vatandaşlık sorumluluklarını Kabul eder, toplumsal ilişkiler kurar.
Orta Yaş (35 – 60 yaşlar)	Ergenlerin sorumlu kişiler olmasına yardım eder; toplumsal ve vatandaşlık sorumluluğu kazanır, mesleki doyum elde eder, orta yaşın fiziksel değişikliklerine uyum sağlar, yaşanan ana babaya uyum sağlar.
İleri Olgunluk (60 yaşın ötesi)	Azalan fiziksel güce, eşin ölümüne, azalan ya da sabit kalan gelire uyum sağlar, akranlarıyla yakınlık kurar.

Kaynak: Kontuk, R., & Turan, M. (2020). Classification of News according to Age Groups Using NLP. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi PART C: TASARIM VE TEKNOLOJİ*, 8(2), 372-382. DOI: 10.29109/gujsc.686177

2.1.3.3. Gelişim Kuramları

Gelişimsel kuramlar, gelişim psikolojisinin erken yıllarında ortaya çıkan büyük kuramları ve zaman içinde bu temel kuramlardan esinlenerek gelişen modern yaklaşımları kapsar. Çoğu gelişim çalışmacısı, psikodinamik, davranışçı, yapısalcı, bağlanma ve sosyokültürel olmak üzere dört temel kuramsal bakış açısının "büyük kuramlar" kategorisine girdiğini kabul eder. Bu bakış açıları, sadece onları takip eden modern gelişim kuramlarının temelini atmaları nedeniyle değil, aynı zamanda çeşitli gelişim alanlarının geniş bir perspektifini sunmaları nedeniyle de "büyük" olarak kabul edilmektedir (Lightfoot ve Cole, 2009).

Sigmund Freud, psikodinamik kuramı geliştiren isimdir. Freud, klinik verilerden elde ettiği bilgiler ışığında, özellikle biyolojik dürtülerin nasıl tatmin edildiğine odaklanarak genel bir psikolojik gelişim kuramı oluşturmuştur (Kolbay ve Soysal, 2019).

Diğer büyük kuramlar, bilinçaltına daha az dikkat eder ve çoğunlukla bireyin bilinçli davranışlarına, amaçlarına ve hedeflerine odaklanır. Ancak, nörobilimdeki son gelişmeler, özellikle bilinçaltının beyin süreçlerinin düşünme tarzını, duyguları ve kararları nasıl etkilediği konusundaki ilgiyi yeniden canlandırmıştır (Lightfoot ve Cole, 2009).

Zamanla, Freud'un kuramı birçok gelişimci tarafından benimsenmiş ve revize edilmiştir; en bilinenlerden biri de Freud'un biyolojik yaklaşımını birincil odak olarak benimseyen ve kültürün gelişim sürecinde öncü bir rol oynadığını düşünen Erik Erikson'dur. Erik Erikson, Freud'un temel gelişim fikirlerine sadık kalmakla birlikte, iki konuda ayrılmıştır. İlk olarak, Erikson, gelişimin ana itici gücü olarak biyolojik dürtüler yerine toplumsal ve kültürel faktörleri vurgulamış, ikinci olarak da gelişim sürecini ergenlikte sona ermek yerine yaşam boyu devam eden bir süreç olarak gördüğünü ifade etmiştir (Yeşilyaprak, 2004).

Tablo 2.2 Freud'un Psikoseksüel Gelişim Teorisi ile Erikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri

Freud (Psikoseksüel)	Erikson (Psikososyal)
<i>Oral Dönem (0-1)</i> Bu aşama bebeklik döneminde yaşanır. Bebek, memeyi emmek gibi ağızla ilgili deneyimler aracılığıyla cinsel tatmin yaşar. Ayrıca, bu dönemde bebeğin dünyayla ilk teması ağız yoluyla gerçekleşir.	<i>Güvene karşı Güvensizlik</i> Bebekler bakıcılarının beslenme, sıcaklık, temizlik ve fiziksel temas gibi temel gereksinimleri karşılamalarına göre güvenmeyi ya da güvenmemeyi öğrenirler.
<i>Anal Dönem (1-3)</i> Bu aşama tuvalet eğitiminin verildiği dönemi kapsar. Tuvalet eğitimi sırasında çocuğun dışkı kontrolü kazanmasıyla ilgili çatışmalar yaşanır. Bu aşamada, dışkılama eylemi ile cinsel tatmin arasında bir bağ kurulur.	<i>Özerkliğe karşı utanç ve kuşku</i> Çocuklar tuvalet, beslenme, yürüme, konuşmayı içeren etkinliklerde kendine yetmeyi ya da kendi yeteneklerinden kuşkulanmayı öğrenirler.
<i>Fallik Dönem (4-6)</i> Bu dönemde cinsel enerji, cinsel organlara odaklanır. Erkek çocuklar için, bu dönemde "Oedipus Kompleksi" yaşanır. Kız çocuklar ise "Elektra Kompleksi" yaşarlar.	<i>Girişimciliğe karşı Suçluluk</i> Çocuklar pek çok yetişkin etkinliğini yapmak isterler, bazen ana babalar tarafından konulan, sınırları aşar ve suçluluk duyarlar.
<i>Latent Dönem (7-11)</i> Bu dönemde cinsel enerji biraz geriler ve çocuklar cinsel arzularını bastırarak, okul ve arkadaşlık ilişkilerine odaklanır. Çocuklar büyükler tarafından istenilen ve kabul gören davranışlar sergiler ve öğrenirler.	<i>Çalışkanlığa karşı Aşâğılık duygusu</i> Çocuklar etkin olarak güçlü ve üretken olmayı ya da hiçbir şeyi iyi yapmayarak, kendini aşâğılık hissetmeyi öğrenirler.
<i>Genital Dönem (12-18)</i> Gençler cinsel enerjilerini olgun bir şekilde yönlendirebilir ve seksüel fantezilerini sağlamak için yetişkin cinselliklerini yaşarlar.	<i>Kimliğe karşı Rol karışıklığı</i> Ergenler "Ben kimim?" sorusunu düşünmeye başlayıp kendilerine sosyal çevrelerinin bir parçası olacak şekilde bir kimlik oluştururlar. Cinsel ve mesleki kimliklerini oluştururlar ya da gelecekte hangi rolleri oynayacakları ve kim oldukları hakkında şaşkınlığa düşerler.
	<i>Yakınlığa karşı Yalnızlık</i> Genç yetişkinler başka bir insanla birlikteliği ve sevgiyi arar ya da diğer inşalardan yalıtılıp yalnız kalırlar.
	<i>Üretkenliğe karşı Durgunluk</i> Yetişkinler anlamlı işler yaparak, çocuk yetiştirerek üretkendir ya da durgun ve edilgendir.
	<i>Bütünlüğe karşı Umutsuzluk</i> İnsanlar yaşamı anlamlı bütün olarak görerek ya da asla ulaşılabilen amaçlara ve asla yanıtlanamayan sorunlara üzülmeye yaşamalarını anlamlı kılmaya çalışırlar.

Kaynak: Lightfoot, C., Cole, M., & Cole, R, S. (2009). *The Development of Children*. Worth Publishers.

Davranışçı ve sosyal öğrenme kuramları, gelişimi dönemlere ayırmayan, ancak gelişimsel değişimleri açıklayan kuramlardır. Çocuk gelişimiyle ilgili davranış kuramları, çevresel etkileşimin davranışları nasıl etkilediğine odaklanır ve bu, John B. Watson, Ivan Pavlov ve BF Skinner gibi kuramcılarının çalışmalarına dayanır (Arslan, 2016). Davranışçılık, diğer gelişim kuramlarından duygulara önem vermemesi ve deneyimin kişinin kimliğini nasıl şekillendirdiğine odaklanmasıyla önemli bir ayrışma gösterir. Bu yaklaşımdan türeyen üç önemli öğrenme türü vardır: klasik öğrenme, edimsel öğrenme ve sosyal öğrenme (Shute ve Slee, 2015).

Gelişim alanındaki güçlü kuramlardan bir diğeri de Jean Piaget'nin bilişsel ve zihinsel gelişim kuramıdır. Piaget, bilişsel gelişimin doğa ve yetiştirme etkileşiminin bir sonucu olduğunu ve gelişimsel sürecin evrensel olduğunu savunmuştur (Lightfoot ve Cole, 2009).

Tablo 2.3 Piaget'nin Kognitif Gelişim Teorisi ve Sensorimotor Dönemleri

Yaş	Dönem	Açıklama
0 – 2 Yaş	Sensorimotor Dönem	Bu dönemde çocuklar dünyayı duyuşsal deneyimler ve motor aktiviteler yoluyla keşfederler. Objeleri ve olayları sadece kendi perspektiflerinden algırlar. Nesnelerin kalıcı olduğunu (nesnelerin bir yerde olduğunu ve geri döneceğini anlamak) öğrenme süreci bu dönemde başlar.
2 – 6 Yaş	Operasyonel Olmayan Dönem	Bu dönemde çocuklar dil ve semboller aracılığıyla düşünmeye başlarlar, ancak mantıksal düşünce kapasiteleri sınırlıdır. Soyut ve mantıksal kavramları anlamakta zorlanabilirler.
6 – 12 Yaş	Somut İşler Dönemi	Bu dönemde çocuklar soyut düşünme yeteneklerini geliştirirler. Mantıksal operasyonları kullanarak, somut nesneler ve olaylar hakkında karmaşık problemleri çözebilirler.
12 – 19 Yaş	Formal İşler Dönemi	Bu dönemde bireyler soyut ve teorik kavramları anlama yeteneğine sahiptirler. Hipotetik düşünebilir, geleceği planlayabilir ve soyut felsefi kavramlarla çalışabilirler.

Kaynak: Lightfoot, C., Cole, M., & Cole, R. S. (2009). *The Development of Children*. Worth Publishers.

Yetişkinler, çocuklara anlamlı ve bilişsel açıdan güçlendirecek etkinlikler sunar ve onlara yardım ederler, bu nedenle yetişkinlerin çocukların gelişimlerinde önemli bir rolü vardır (Kaya ve diğerleri, 2012). Vygotsky'nin sosyo-kültürel kuramı, konuşma dilini ve bilişsel gelişimi sağlamak için toplum ve kültüre vurgu yapar ve gelişimi kültür aracılığıyla şekillendiren bir model sunar (Lightfoot ve Cole, 2009). Oyun, Vygotsky'nin kuramında önemli bir rol oynar ve çocuğun yetişkin dünyasına katılımını sağlar (Driscoll, 2012; Kaya, 2012; Şahin, 2016; Ormrod, 2018).

Tablo 2.4 Gelişim Kuramları

	Psikodinamik Teoriler	Sosyal Öğrenme Teorisi	Piaget'nin Yapılandırmacılık Teorisi	Vygotsky'nin Sosyokültürel Teorisi
<i>Ne Gelişiyor</i>	Freud: id, ego ve süperegö kişilikleri. Erikson: Kişilik ve kimlik algısı.	Davranış Kalıpları	Bilgi Yapıları (Şema)	Kültürel bilgi ve uygulamalar
<i>Gelişimin Kaynağı</i>	Freud: Biyolojik ihtiyaçlar Erikson: Sosyal ve kültürel faktörler; yapılması gerekenler ve krizler.	Sosyal Sonuçlar (Ödüller, Cezalar) Yoluyla Öğrenme	Mevcut şemalar ile yeni deneyim arasındaki uyumsuzluk	Yakınlık Gelişim Alanı içinde sosyal etkileşim (Zone of Proximal Development)
<i>Gelişimin Amacı</i>	Freud: Cinsel üreme ile hayatta kalma Erikson: Kimlik; psikososyal aşamaları geçmek	Toplumsal Olarak Uygun Davranış Kalıpları	Şemaların ve deneyimin dengelemesi yoluyla uyum sağlama.	Kültürel etkinlikler ve uygulamalara katılım
<i>Ele Alınan Ana Gelişimsel Alanlar</i>	Fiziksel, sosyal ve duygusal.	Kognitif ve Sosyal	Kognitif	Kognitif ve Sosyal
<i>Özel Konular ve Aplikasyonları</i>	Cinsellik, agresyon ve kimlik (identity)	Öz-yeterlilik, cinsiyet rolleri, davranış değiştirme terapileri	Düşünce ve bilimsel düşünme	Eğitim ve Problem Çözücülük.

Kaynak: Lightfoot, C., Cole, M., & Cole, R. S. (2009). *The Development of Children*. Worth Publishers.

Büyük teorilerden yola çıkarak zaman içerisinde yapılandırılmış modern teorilerin başında ise evrimsel, sosyal öğrenme, bilgi işleme, sistem teorileri gelmektedir.

İnsan gelişimi hakkında evrimsel düşünce, Darwin'den bu yana var olmuştur. Evrimsel kuramlar hem insan davranışının türün hayatta kalmasına olan katkısını açıklamaya hem de evrimsel geçmişimizin bireysel gelişimimizi nasıl etkilediğini ele almaya çalışır (Causey, Gardiner ve Bjorklund, 2008; Konner, 2010).

Sosyal öğrenme kuramları, davranışçılık kökenli olarak, çocukların davranışları ile sonuçları arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışır. Ancak davranışçılığın aksine, sosyal öğrenme kuramları, çocukların sosyal durumlarda gözlem yaparak ve etkileşimde bulunarak öğrendikleri davranış-sonuç ilişkilerine vurgu yapar. Sosyal öğrenme kuramları, insan gelişiminin incelenmesine önemli katkılarda bulunmuştur (Lightfoot ve Cole, 2009). Bu yaklaşımın öncüleri davranış, çevre ve biliş boyutlarının gelişimin temel faktörü olduğu varsayımı ile hareket ederler (Aydın, 2005). A. Bandura (1973) ve W. Mischel (1973) bu kuramın temel ve güncel öncüleridir. Bilişsel sosyal öğrenme kuramı olarak isimlendirilebilen Mischel tarafından önerilmiştir. Kuramın önemli kavramlarından biri modelleme kavramıdır. Modelleme, çocukların diğerlerini gözlemleyerek ve taklit ederek öğrendikleri süreçtir. Bandura (1973) tarafından önerilen başka bir önemli kavram ise "öz-yeterlilik"tir, insanların kendi yeteneklerine ilişkin inançları, standartları etkili bir şekilde karşılayabilme ve hedeflerine ulaşabilme inançlarıdır. Gözlem kavramı da kuramın bir diğer anahtar kavramıdır (Burger, 2006).

Alan yazın incelendiğinde gelişimsel bakış açısıyla iç içe geçmiş sistemler kapsamında ele alınan insan gelişimine dair en etkili açıklamanın Bronfenbrenner ve Morris (2006) tarafından yapıldığı görüşü hakimdir (Lightfoot ve Cole, 2009). Gelişim, bireylerin içinde bulunduğu bağlamlar ve bireyler arasındaki ilişkilerin bir fonksiyonudur, bu bakış açısı ile insan gelişimi bağlam içerisinde bir dizi iç içe geçmiş yapılardan oluşmaktadır (Bronfenbrenner, 1979) ve bu yapılar en yakından en uzağa doğru düzenlenmiş beş katmandan oluşur: mikrosistem, mezosistem, ekzosistem, makrosistem ve kronosistem (Bronfenbrenner ve Ceci, 1994).

Mikrosistem, en temel ve bireye en yakın sistemdir. Belirli fiziksel, sosyal ve sembolik özelliklerle yüz yüze bir ortamda gelişmekte olan bireyin yaşadığı faaliyetlerin, sosyal rollerin ve kişilerarası ilişkilerin örüntüsüdür. Gelişen bireyin içinde bulunduğu ev, akran grubu ve okul gibi yakın çevreler ve bu çevrelerde geliştirdiği doğrudan etkileşimler önemli mikrosistemlerdir (Bronfenbrenner, 1979).

Mezosistem: İki ya da daha fazla mikro sistem arasında gerçekleşen bağlantı ve süreçlerdir. Gelişen bireyin yaşamında farklı mikro sistemler arasındaki etkileşimini içermektedir. Araştırmacılar tarafından iki mikro sistemi köprüleyen bir ilişki olarak da tanımlanmaktadır (Szapocznik ve Coatsworth, 1999). Okul- aile, akran grubu-aile bu sistem içerisinde yer alır.

Ekzosistem: Bireyi doğrudan ilgilendirmeyen fakat halihazırda gelişimlerini etkileyebilecek çevresel etkilere atıfta bulunmaktadır. Birey bunlardan sadece birinde yer alır. Ebeveynin sosyal ilişki ağı ve komşuluk ilişkileri arasındaki bağlantı ve süreçleri bu katmanı oluşturmaktadır. Örneğin stresli bir çalışma ortamı anne babanın evdeki ilişkilerini etkileyebilir ve bu durum çocuğun istismarı ile sonuçlanabilir. Bu sistem; ekonomik sistem, ulaşım sistemi, yerel hükümetler ve kitle iletişim araçları gibi toplumun temel kurumlarını kapsamaktadır (Bronfenbrenner, 1979).

Makrosistem: Toplumsal, kültürel ve kurumsal düzeydeki etkileri içeren daha geniş ve daha uzak sosyal ve tarihsel bağlamı ifade eden tasarımları ifade etmektedir. Toplumun inanç sistemleri, kaynakları, tehlike ve fırsatları, yaşam biçimleri bu sistemin önemli yapılarına örnek verilebilir. Bu doğrultuda bireyin gelişimini destekleyecek yapılar, toplum tarafından paylaşılan bilgi ve kültürel örüntüler bu sistemde içerisinde değerlendirilmektedir (Bronfenbrenner, 1979).

Kronosistem: Bireyin yaşamı boyunca değişim ve tutarlılık gösterebilecek etmenlerin etkilerini ifade etmektedir (Bronfenbrenner ve Evans, 2000). Bireyin gelişimi üzerinde etkili olabilecek anne baba ayrılığı, ülkede yaşanan savaşlar ve ekonomik sıkıntılar gibi bir takım yaşamsal olaylar bu son sisteme örnektir.

2.1.4. Kavram Olarak Çocukta Problem Davranış

Alan çalışmacıları çocukların yaşadıkları sorunları, zorlanma ve işlev kayıplarına neden olan faktörleri anlayabilmek, tedavi ve önleyici destek sunabilmek için kimi tanımlamalar kullanmış ve sınıflandırma sistemleri oluşturmuşlardır. Temel çaba çocukların zorlanmalarına ve işlev kaybı yaşamalarına sebep olan problem davranışların/psikopatolojilerin kaynaklarının anlaşılması, tanımlanması ve ayrıştırılmasıdır. Psikolojik sorunlar genellikle *atipik*, *tuhaf* veya *anormal* olarak adlandırılmıştır. Tüm bu tanımlamalar ortalamanın dışına sapmaları ima eder. Gerçekten de "ab" "uzak" veya "dışından" anlamına gelirken, "normal" ortalama veya standart

anlamına gelir. Bununla birlikte, kendiliğinden atipik olmak psikopatolojiyi kesinlikle tanımlamaz (Lightfoot ve Cole, 2009).

Davranış, bireyin dışarıdaki diğer insanlarla da doğrudan gözlemlenebilecek tüm eylemleridir. Uyum ise bireyin sahip olduğu özelliklerinin kendi benliğiyle içinde bulunduğu çevre arasında dengeli bir ilişki kurabilmesi ve bu ilişkiyi devam ettirebilmesidir. Çocuğun belirli bir sınır ya da engellenmesinden sonra çevresiyle olan ilişkilerinin bozulması uyumsuz davranışlar sergilemesine sebep olmaktadır (Buran, 2015). Ruh sağlığı alan yazını incelendiğinde ruh sağlığındaki bozulmalara işaret eden psikopatoloji kavramı için ortak bir tanımla karşılaşmak mümkün olmamaktadır (Kerig, 2012; Bergner, 1997). ‘Ruhsal bozukluk’ ve ‘psikopatoloji’ ve ‘problemlili davranış’ kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Ruh sağlığına ilişkin tanılama ve değerlendirmeler için oluşturulmuş DSM-IV (APA,1994) ve DSM-V’in (APA, 2013)’in bu ifadelerden ruhsal bozukluğu tercih ettiği görülmektedir. DSM-V (APA, 2013) de ruhsal bozukluğu ‘ruhsal işlevselliğin altında yatan ruhsal, biyolojik ya da gelişimsel süreçlerde işlevsellikte bir bozulma gösteren, kişinin biliş, duygu düzenlemesi ve davranışlarında klinik açıdan belirgin bir bozukluk olmasıyla belirli bir sendrom’ olarak tanımlamıştır. Ruh sağlığını gelişimsel bağlam özelinde inceleyen Kerig ve arkadaşları (2012) ise psikopatoloji kavramını tercih etmiş ve psikopatolojiyi ‘normal gelişimdeki *problem davranış*, olarak kabul edilen aksaklıklar’ olarak tanımlamışlardır (Ertürk, 2019).

Dünyada beş çocuktan biri (%20) bir tür duygusal ya da davranışsal zorluk yaşamaktadır. Farklı kültürlerde yapılan çok sayıdaki epidemiyolojik çalışma sonucunda çocukluk ve ergenlik döneminde herhangi bir ruhsal bozukluğa sahip olma oranı %9.48 ile %12.7 arasında değişmekte ve özellikle karşıt olma karşıt gelme bozukluğu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, davranım bozukluğu gibi davranış problemleri ile anksiyete bozukluğu ve depresif bozukluk gibi duygusal problemlerin çocuklarda sık rastlanan tanılar olduğu bilinmektedir (Buran,2015).

1974’te Achenbach’ın Gelişimsel Psikopatoloji kitabı ile ortaya çıkan gelişimsel psikopatoloji kavramı, yaşam boyunca uyum ve uyumsuzluk örüntülerini anlamaya, açıklamaya çalışan bir çaba olarak değerlendirilmektedir. Temelde biyolojik bir bakış açısı içeren bu yaklaşım gelişim sürecine genel sistemler kuramı çerçevesinden bakmayı ve normal ile patolojik gelişim süreçlerini birlikte ele almayı amaçlar (Kılıç, 2003).

Achenbach, kitabında çocukluk çağı psikopatolojilerinde gelişimsel boyutun ele alınması gerektiğini söylemiş ve bu hastalıkların yetişkin psikiyatrik hastalıklarının geriye doğru uzantısı olduğu görüşünün kabul edilemez olduğunu eklemiştir. 1980’lerde Garnezy, Sroufe, Cicchetti ve Rutter’ın yazılarıyla birlikte gelişimsel psikopatoloji temel yaklaşım olmaya başlamıştır.

Gelişimsel psikopatoloji yaklaşımının büyük ölçüde Darwin, Anna ve Sigmund Freud, Spencer, Werner, Waddington, Bowlby, Von Bertalanffy, Bronfenbrenner ve White gibi kuramcılarının ortaya koydukları üzerine şekillendiği görülmektedir (Masten 2006). Gelişimsel psikopatolojinin yaşam boyu gelişim bakış açısı, Ericsson’un Psiko-Sosyal Kuramı’yla (Santrock 2011) uyum sağlayabilme bakış açısı, Darwin’in Evrim Kuramı’nın temel sayıltılarıyla (Cicchetti 2010), kendi gelişiminde aktif bir rolünün olduğu görüşü de, büyük ölçüde Piaget’in bakış açısına dayanmaktadır (Santrock 2011). Son olarak gelişimsel psikopatolojiden bahsedilirken üzerinde durulması gereken en temel kuram ise Dinamik Sistem Kuramı’dır (Gökler, 2007).

Gelişimsel psikopatolojinin iki temel bölümü vardır, ilki gelişimle ilgilidir ve bu nedenle gelişimsel psikopatoloji, gelişim psikolojisiyle güçlü bağlara sahiptir. Dolayısıyla da gelişim psikolojisinin temel kuramları, araştırma yöntemleri ve bakış açısı, bu disiplinin önemli araçlarındandır (Kaçıra ve Özdemir, 2019). İkinci temel bölüm ise gelişimsel yapı ve işlev bozulmalarını içeren patolojidir. Gelişimsel psikopatoloji, bozuklukların habercileri (risk faktörleri) ile sonuçları arasındaki bağlantıyı kurma çabasıdır (Kaçıra ve Özdemir, 2019). Çocuk ve erişkin psikopatolojisi arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerde görülen devamlılık ve devamsızlıklar gelişimsel psikopatolojinin temel araştırma alanlarındandır (Kılıç, 2003).

2.1.5. Çocukta Problemlili Davranışların Yapısı ve Boyutları

Erol ve Şimşek (2010), çocukların problem davranışlarıyla ilgili bilginin geliştirilmesi için çok boyutlu etkilerin göz önüne alınmasının gerekli olduğunu ve dolayısı ile gelişimsel psikopatolojinin temel kavramsal çerçeve olarak kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Araştırmalarda kullanılan değerlendirme yöntemlerinin farklı olması uzun dönemli seyir, etiyoloji ve etkili tedavi yöntemlerinin belirlenmesinde değerlendirme ve sınıflandırma kavramlarının kritik önemini vurgular.

Değerlendirme ve sınıflandırma kavramları çocuk ve ergen psikopatolojisi alanında araştırma, kuram ve hizmetlerin merkezini oluşturmaktadır. Değerlendirme her bir olgunun ayırt edici özelliklerinin tanımlanması, sınıflandırma ise ayırt edici özelliklerine göre olguların gruplandırılmasını ifade eder (Erol ve Şimşek, 2010).

Alan yazında psikopatolojilerin iki şekilde ele alındığı dikkat çekmektedir (Erol, 1998; Egger ve Angold, 2006; Kerig, 2012). Bunlardan ilki olan boyutsal yaklaşım problem gruplarına odaklanır ve problem davranışların hangi grup için ne düzeyde puan alındığı, içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış sorunların ne düzeyde olduğu gibi sendromların düzeyine odaklanılarak çalışıldığı görülür. İkincisi ise bir problem davranışın belirlenmiş koşulları sağlayarak çocukta olup olmadığına odaklanan kategorik yaklaşımdır. (Erol, 1998; Egger ve Angold, 2006; Kerig, 2012).

Achenbach ve Edelbrock (1978), çocuklardaki normal dışı davranışları sınıflandırmak için boyutsal bir yaklaşım önermişlerdir. ASEBA Sistemi, davranış sorunlarını anlamak ve değerlendirmek amacıyla farklı yaş grupları için klinik bir sınıflandırma sunar. Bu sistem, içe yönelim ve dışa yönelim olmak üzere iki ana ayrı davranış belirti puanı sağlar. İçe yönelim, anksiyete/depresyon gibi duygusal sorunları içerirken, dışa yönelim, kural ihlali ve saldırgan davranışları içerir. Toplam sorunlar ise, içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış sorunların yanı sıra sosyal, düşünce, dikkat ve diğer sorunları kapsar (Nolen, Hoeksema ve Girgus, 1994; Rutter, Caspi ve Moffitt, 2003).

2.1.5.1. İçe Yönelim Problemleri

DSM-5, içe yönelim problemlerini tanımlayan genel kategoriler belirlemiştir. Bu kategoriler arasında kaygı bozuklukları, depresyon ve bedensel belirti bozuklukları yer almaktadır. Depresyon veya kaygı yaşayan bireylerde fiziksel belirtiler görülme olasılığı yüksektir (Buran, 2015). İçe yönelim problemleri, depresyon, kaygı, sosyal geri çekilme ve somatik problemleri içerir. Bu davranışlar genellikle utangaçlık, içe kapanma, düşük kişisel farkındalık gibi belirtiler içerir. İçe yönelim problemleri, anksiyete, mükemmeliyetçilik, obsesif düşünce şemaları ve rutin değişiklikleri başa çıkma zorlukları gibi durumları içerebilir (Osmanlı, 2019). Çocuklarda içe yönelim problemleri, okulu bırakma, madde kullanımı ve intihar gibi ciddi sonuçlara yol açabilir (Eisenberg, 2001; Hinshaw, 1987).

2.1.5.2. Dışa Yönelim Problemleri

DSM-5, çocuk ve ergenlerde dışa yönelim problemlerini üç kategori altında sınıflandırır; dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, davranım bozukluğu ve karşıt olma karşı gelme bozukluğu. Dışa yönelim problemleri, çocuğun olumsuz ve yıkıcı davranışlarını ifade eder. Dışa yönelim problemleri, suç eğilimi, sosyal ilişkilerde zorluklar ve düşük okul başarısı gibi sorunlara yol açabilir (Liu, 2004). İçe yönelim problemi olan çocuklar daha düşük sosyallik düzeyine sahipken, dışa yönelim problemi olan çocuklar sağlığa zararlı davranışlara eğilimlidirler (Eisenberg, 2001).

Tablo 2.5 CBCL 6-16 Ölçek Profilleri

İÇE YÖNELİM			DİĞER			DIŞA YÖNELİM	
Anksiyete / Depresyon	Sosyal İçer / Dön. / Depresyon	Somatik Yakınmalar	Sosyal Sorunlar	Düşünce Sorunları	Dikkat Sorunları	Kurallara Karşı Gelme Davranışı	Saldırgan Davranışlar
Ağlama	Az Hoşlanma	Kabus	Yetişkin Bağımlı	Takıntı	Çocuksu	Alkol Alma	Çok Tartışma
Korkma	Yalnızlık	Kabız	Yalnız	Kendine Zarar	İş Bitirememe	Suçluluk Duyma	Kötü Davranma
Okul Korkusu	Tercihi	Baş Dönmesi	Geçimsiz	Ses Duyma	Dikkat Toplama	Kural Çiğneme	Dik. Çekme
Kötü şey yap kor	Konuşmama	Çok Yorgun	Kıskanç	Seğirme	Yerine Dur.	Kötü Arkadaş	Eşyalara Zarar
Kusursuz	Paylaşmama	Ağrı	Zarar Gel. Düş.	Derisini Yolma	Kafa Karışıklığı	Yalan – Hile	Başkalarına Zarar
Sevilmeme	Ürkek	Baş ağrısı	Sakar	Toplum İçer / Cin. Org. Oynama	Hayal Kurma	Büyük Tercihi	Evde Söz Dinlemez
Değersiz	Enerji Azlığı	Bulantı	Dalga Geçilir	Cinsellik Organıyla Oynama	Dürtüsel	Evden Kaçmak	Okulda Söz Dinlemez
Sinirli	Mutsuz	Göz Problemi	Sevilmez	Hareket Tekrarı	Okulda Baş.	Yangın ç.	Kavgacı
Korkak	İçer Kapanık	Cilt Problemi	Beceriksiz	Olmayan Şeyleri Görmek	Dikkat Dağınık	Cinsel Sorun	Saldırgan
Suçluluk		Mide Ağrısı	Küçükleri Tercih	Az Uyuma	Boş Gözlerle Bakma	Evden Çalma	Çok Bağırma
Utanma		Kusma	Konuşma Problemi	Biriktirme		Dışarıdan Çalma	İnatçı
İntihar				Tuhaf Davranma		Küfür	Duygu Değişik.
Evham				Tuhaf Düşünce		Cinsellik Düş.	Küsme
				Uykuda Yürüme		Sigara	Şüphe
				Uyku Sorunu		Okuldan Kaç.	Dalga Geçme
						Madde Kullanımı	Öfke
						Zorbalık	Tehdit
							Gürültücü

Kaynak: Erol N., & Şimşek, Z. (2010). *Okul çağı çocuk ve gençler için davranış değerlendirme ölçekleri el kitabı: Achenbach ampirik temelli değerlendirme sistemi (ASEBA)*. Ankara: Mentis Yayınevi.

2.1.6. Çocukta Problem Davranışı Etkileyen Faktörler

Çocuğun gerekli uyumu sağlaması toplumsallaşma sürecinde kazanılmaktadır. Her yeni gelişmenin beraberinde getirdiği değişik koşullar ve güçlükler, çocuk için başlı başına uyum çabasını gerektirmektedir (Basılğan,2012). Uyum sorunlarının etiyolojisinde hem çocuğa hem de psikososyal çevresine ilişkin birçok faktör ele alınmaktadır. Söz konusu etkenler kapsamında biyo-nöroloji, genetik, öğrenme-algı ve aile ve sosyal çevre gibi başlıklar sıralanabilir (Güven, 2013). Bu çalışmada çocukta problem davranışı etkileyen faktörler biyolojik yaklaşım ve genetik faktörler ile aile sistemleri olmak üzere iki ana başlık altında gruplandırılarak açıklamak hedeflenmektedir.

2.1.6.1. Biyolojik Yaklaşım ve Genetik Faktörler

Çocuklar, fiziksel özelliklerinin yanı sıra davranış özelliklerini de genetik miras olarak alırlar. Merkezi sinir sistemi, tüm davranışları kontrol eder ve bütün davranışlar nörokimyasal aktivite içerir (Osmanlı, 2019). Biyolojik yaklaşım, psikolojik teorilerin davranışların nedenini açıklamada eksik kaldığı önemli noktalara açıklık getirmektedir.

Davranış genetiği, genetik etkilerin bireysel farklılıklar üzerindeki etkilerini inceleyen bir bilim dalıdır. Bu alandaki amaçlar, genetik etkinin özelliklerdeki kapsamını belirlemek, ilgili genleri keşfetmek ve genlerden özelliklere giden yolları ortaya çıkarmaktır (Nelson ve Israel, 2006).

Sinir sistemi, psikolojik işlev ve davranış üzerinde etkili olan yapısal faktörlerin önemli bir bileşenidir. Bozulmuş işlev, genetik faktörlerin miras alınmasından veya sinir sistemi gelişimini etkileyen genetik süreçlerin erken dönemdeki anormalliklerinden kaynaklanabilir. Doğum öncesi, doğum sırasında ve doğum sonrası dönemde meydana gelen olaylar sinir sistemi üzerinde zararlı etkilere neden olabilir. Doğmamış çocuklar için beslenme, sağlık ve annenin stresi gibi doğum öncesi etkenler risk oluşturabilir (Nelson ve Israel, 2016).

Aile içi vakaların ve cinsiyete göre belirtilerin ve risk etmenlerinin farklılık göstermesi, bozukluğun genetik etkisini destekleyen bulgulardır. İkiz çalışmaları ile desteklenen bu bilginin yanı sıra özellikle babasında antisosyal kişilik bozukluğu olan çocuklarda şiddetli davranış sorunları görülme riskinin yüksek olduğu da bilinmektedir

(Öztürk ve Uluşahin, 2008). Erkek çocukların arasındaki yaygınlığa göre en açık risk etkeni cinsiyet ve cinsiyete bağlı androjen hormonudur (Ercan, 2008). Ayrıca şiddetli davranış sorunları ve saldırgan davranışla bağlantılı olarak norepinefrin ve dopamin nörotransmitterlerinin aktivite düzeyine ilişkin çelişkili sonuçlar bulunmaktadır (Güven, 2013). Davranışsal genetik alanındaki araştırmalar, zihin ve kişilik gelişiminin genler ve çevre etkileşiminin ürünü olduğunu ortaya koymuştur (Osmanlı, 2019).

Evlat edinme çalışmaları, anne babası depresif olan çocuklarda depresyonun görülme sıklığının anne babası depresif olmayan çocuklara oranla daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ile ilgili yapılan araştırmalarda da DEHB'nin genetik geçişli bir bozukluk olduğunu, ailesel ve ailesel olmayan tiplerinin bulunduğu ve ailesel tiplerin genetik nedenlerle daha çok ilişkili olduğunu belirtmektedir (Bee ve Boyd, 2009; aktaran; Osmanlı, 2019).

2.1.6.2. Aile Sistemi

Problem davranışlara erken müdahale edebilmek, önleyici tedbirler alabilmek ve etkili bir şekilde yönetebilmek için problem davranışların nedenlerini belirlemek önemli ve öncelikli bir konudur. Problem davranışların ortaya çıkışını bir çok durum ve olay etkilemektedir. Erken çocuklukta yaşanan olumsuz deneyimler (Choi, Wang ve Jackson, 2019), otoriter ve baskıcı ebeveynlik tarzı (Al- Hajeri, 2020), yoksulluk, çocukluk dönemindeki istismar ve ihmal (Gonzalez ve Garcia., 2019) yani aile sisteminin nasıl bir işlev gösterdiği, problem davranışların oluşmasında birer faktör olarak kabul edilmektedir (Kaya ve diğerleri, 2021).

Psikanalitik kurama göre, erken yaşantılar ve psikoseksüel gelişim dönemlerinde yaşanan saplantılar, yetişkin yaşamında fonksiyon bozukluğuna neden olabilir. Winnicot, Klein (1932) ve Bowlby (1969) ise çocuklardaki davranış problemlerini, özellikle anneleriyle ilişkilerindeki problemlerin sonucu olarak nitelendirir ve bu ilişkilerin, yaşam boyu diğer ilişkilerin niteliğini belirlemede önemli bir etkiye sahip olduğunu belirtirler.

Dinamik sistem yaklaşımına göre bireyin aklı, gövdesi ve sosyal dünyasına yeni beceriler kazandıran entegre bir sistemdir. Bu kuram insan yaşamını, deneyimlerini, gelişimini ve patolojiyi açıklamak üzere birçok alt sistemin birbiriyle olan etkileşimine, işleyişine ve dinamik yapılarında yaşanan olaylarına daha büyük bir pencereden bakarak doğrusal nedensellik modellerinden döngüsel nedensellik modellerine geçişi sağlayan bir

kuramdır (Yalın, Oral ve Gökler, 2007). Çocuğun davranışlarını anlamak için sadece çocuğun değerlendirilmesi yeterli değildir. Çocuğun gelişimi ve davranışları, etkilendiği sistemler ve bu sistemler arasındaki etkileşimlerle birlikte değerlendirilmelidir. Bu yaklaşıma göre, çocuğun gelişimi ve davranışları, çevresel etkenlerin çeşitli etkileşimlerini kültürel bağlamda içerir (Bronfenbrenner, 1979).

Yayılma hipotezi, duygu ve davranışların bir sistemden diğerine taşınmasını öne sürer. Olumlu evlilik ilişkisi ile olumlu anne, baba ve çocuk ilişkisi arasındaki bağlantıyı vurgular. Diğer yandan, telafi hipotezi, olumsuz evlilik ilişkisinden kaynaklanan tatminsizliğin, ebeveynin çocuğuyla ilişkisinde telafi edilebileceğini iddia eder (Engfer, 1988).

Genel Sistem Teorisi, biyolog Ludwig Von Bertalanffy tarafından 1940'lı yıllarda ortaya atılmış ve canlı sistemlerini kapsayan kapsamlı bir teorik model geliştirme çabasının ürünüdür. Bu teori, genel ilişkileri tartışmak için kullanılabilecek yapılandırılmış kavramlar bütünü sunar ve yeni bir bilimsel yaklaşımı, yeni bir epistemolojiyi temsil eder (Nichols, 2013). Bertalanffy'nin katkısı, başlangıçta birbiriyle bağlantısız gibi görünen fenomenlerin bir araya geldiğinde daha büyük bir sistemin bileşenlerini oluşturduğunu anlama çerçevesi yaratmış olmasıdır. Sistemde odak noktası, bileşenlerin arasındaki ilişkidir ve her parçanın tek tek katkıları yerine, sistemin bileşenleri arasındaki transaksyonel süreçleri incelemek gerektiğini savunur.

Offer ve Sabshin (1974)'in sınıflandırması kapsamında normal aile ile ilgili kavramlar dört ayrı grupta ele alınmaktadır. Değerlendirme skalasında aileler şu sırayla yer alır; uygun şekilde işlevsellik gösteren, ortalama özelliklere sahip ya da asemptomatik aileler ve ciddi şekilde disfonksiyonel aileler. (1) Asemptomatik Aile; bir aile üyesinde disfonksiyon ya da psikopatolojik açıdan bir semptom söz konusu değilse, bu aile, “normal” olarak düşünülmelidir (Akt; Blosh, 1983). Yani, semptomların yokluğu, sağlıkla eş anlamlıdır. (2) Optimal Aile Fonksiyonu; ideal karakteristiklere sahip olduğu ölçüde başarılı ve sağlıklıdır. Burada değerlendirme; görevleri yapabilme, başarabilme ve özellikle çocukların gelişimlerini başarılı bir şekilde tamamlayabilmeleri üzerinedir. (3) Ortalama Aile Fonksiyonu; eğer bir aile, birçok ailenin tipik ve yaygın bir örneğine uygunluk gösteriyorsa, “ortalama aile” ya da “normal aile” olarak kabul edilir. Bu kavramlar, sosyologlar ve istatistikçiler tarafından daha çok tercih edilir ve kullanılırlar. (4) Disfonksiyonel Aileler; bir ailede sürekli olarak çatışma, ihmal oluyorsa ve işlevsiz

davranışlar sergileniyorsa bu aile işlevini yitirir. Bu aile yapıları modern psikolojide “disfonksiyonel aile” olarak tanımlanır. İşlevsiz, disfonksiyonel ailelerde yoğun şekilde duygusal bir rahatsızlık vardır. Çoğu zaman bu tür ailelerde ebeveynler, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamakta ve onlara sevgi vermekte ihmalkârdırlar ve cinsel, fiziksel ve psikolojik istismar söz konusu olabilir (Prakash, 2018). Disfonksiyonel aile yapısına sebep olan faktörler ise; sosyo-demografik özellik ve gerçeklikleri, eşlerinkişilik özellikleri, romantik ilişkilerinden aldıkları doyum, iletişim ve çatışma çözüm tarzları, eşlerinkök aile ilişkileri ve çocuk-ebeveyn ilişkisinde sergilenen tutum, roller ve pozisyon alışlar olarak örneklendirilebilir.

2.1.6.2.1. Aile Sisteminin Sosyo-demografik Gerçekliği ve Aile Disfonksiyonu Olarak Çocukta Problem Davranış

Maddi düzeyi düşük olan ailelerin çocuklarının, maddi düzeyi iyi olan gruba göre dolandırıcılık ve hırsızlık belirti kümesi hariç, insanlara, hayvanlara, eşyalara zarar verme, kuralları bozma gibi bütün belirti kümelerinde anlamlı derecede daha fazla belirti gösterdikleri görülmüştür (Abalı ve ark., 2006). Tahiroğlu ve arkadaşlarına (2009) göre anne babaların eğitim düzeyi azaldıkça çocukların davranış problemlerinde artış gözlenmektedir (Güven, 2013). Ek olarak araştırmalar göstermektedir ki, düşük gelirli ailelerin çocuklarının *dışa yönelim* problem davranışları, yüksek gelirli ailelerin çocuklarına göre daha yüksektir (Canbolat, 2017).

Savi’ ye (2008) göre ebeveynin bilişsel kapasitesi ve eğitim düzeyi ile de ilişkili bulunan problem çözme işlevi düştükçe; ergenlerde çekingenlik, somatik şikâyetler, anksiyete/depresyon, sosyal sorunlar, düşünce sorunları dikkat sorunları, yıkıcı davranışlar, saldırganlık, cinsel problemler gibi içe yönelim problemleri, dışa yönelim problemleri ve toplam problemlerde artış gözlenmektedir (Güven, 2013).

Uyum ve davranış problemleri çevresel faktörlere bağlı olarak da gelişebilir. Yangın, deprem gibi travmatik olaylar; ebeveyn tartışmaları, aile içi şiddet gibi ailevi sorunlar; ölüm veya boşanma nedeniyle anne-babadan uzak kalma gibi kayıp ve ayrılıklar da uyum ve davranış bozukluklarına yol açan çevresel faktörlere örnek gösterilebilir (Buran, 2015).

Seven (2007), Şehirli (2007), Dursun (2010), ve Kartal (2014) tarafından yapılan araştırmalara göre, çalışan annelerin çocuklarının, davranış problemleri açısından

çalışmayan annelerin çocuklarına göre daha az problem davranış sergilemekte oldukları görülmüştür. Ancak Kartal'ın (2014) araştırmasında, annesi çalışan çocuklarda aşırı hareketli/dikkatsiz davranışların daha belirgin olduğu da edinilen bulgular arasındadır. Bu durum, ebeveynlerin çalışma durumunun yanı sıra çalışılan işin koşulları ve niteliği ile de ilişkili olabileceği fikrini gündeme getirmektedir (Canbolat, 2017).

2.1.6.2.2. Eşlerin Kişilik Özellikleri, Duygu Durumları ve Aile Disfonksiyonu Olarak Çocukta Problem Davranış

Ebeveynlerin dışadönüklük, yumuşak başlılık ve sorumluluk özellikleri arttıkça, çocukların toplam problem davranışları azalırken, dağınıklık özellikleri arttıkça toplam problem davranışları artmaktadır. Aynı zamanda, ebeveynlerin yumuşak başlılık ve sorumluluk özellikleri arttıkça çocukların dışa yönelim ve içe yönelim problem davranışları azalmaktadır (Canbolat, 2017).

Kurdek, (2003) ebeveynlerin çocuklarının davranış problemlerini algılamalarına yönelik yapmış olduğu çalışmada ebeveynlerin çocuklarının davranış problemlerini algılamalarını etkileyen faktörleri anne-baba kişilik özellikleri, evlilik kalitesi, sosyal destek, anne-baba çocuk ilişkisinin niteliği ve anne-baba çocuk ilişki modelleri olarak ifade etmiştir (Ekinci ve Göker,2018).

Yiğit'in (2015) araştırmasının bulgularına göre, güvensiz bağlanan çocuklar, güvenli bağlanan çocuklara kıyasla daha yüksek davranış problemlerine sahiptir. Ayrıca, güvensiz bağlanmaya sahip çocukların anneleri, psikopatoloji düzeyleri açısından güvenli bağlanmaya sahip çocukların annelerine göre daha yüksek değerlere sahiptir. Güvensiz bağlanmaya sahip çocukların kavgacı/saldırgan, endişeli/ağlamaklı ve aşırı hareketli/dikkatsiz olma düzeyleri daha yüksektir. Güvensiz bağlanmaya sahip çocukların anneleri, somatizasyon, obsesif-kompulsif bozukluk, depresyon, kaygı ve fobik anksiyete düzeyleri açısından güvenli bağlanmaya sahip çocukların annelerine göre daha yüksek puan almaktadırlar (Canbolat, 2017).

Kılıç ve Şener'e (2005) göre şiddetli davranış sorunları olan çocukların annelerinde depresyon, babalarında sorunlu alkol kullanımı yüksek bulunmuştur. Aynı çalışmaya göre söz konusu ailelerin roller ve kontrol işlevlerinin sağlıklı olduğu da görülmektedir (Güven, 2013).

Gürşimşek ve arkadaşları (2006) tarafından annelerin ruhsal durumları ile çocukların problem davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmada annelerin obsesif-kompulsif bozukluk puanları yükseldikçe, kişilerarası duyarlılık, depresyon, anksiyete, düşmanlık, fobik anksiyete; psikotizm puanları yükseldikçe ise çocuklarda dikkat eksikliği hiperaktivite, korku ve kaygı, düşmanlık/saldırganlık puanlarında artış olduğu saptanmıştır.

2.1.6.2.3. Ebeveynin Çatışması ve Aile Disfonksiyonu Olarak Çocukta Problem Davranış

Canbolat'ın (2017) yaptığı araştırmada ebeveynlerin evlilik uyumu azaldıkça çocukların problem davranışlarının arttığı saptanmıştır. Buna paralel olarak huzursuz aile ortamının çocuğu olumsuz etkileyerek uyum ve davranış sorunlarına yol açtığı ifade edilmektedir (Yavuzer, 2003).

Anne baba arasındaki çatışmaların anne babalık becerilerine yansımalarının incelendiği çalışmalar arasından yayılma hipotezini destekleyen çalışmalar yıkıcı çatışmaların yaşandığı evlilik ilişkilerinin, anne babalık becerilerini olumsuz etkilediğine vurgu yapmaktadır. Söz konusu çalışmalara göre şiddetli çatışmalar anne babaları daha öfkeli ve tahammülsüz hale getirmekte ve anne babaların çocuklarına karşı daha duyarsız olmalarına neden olmaktadır (Buehler ve Gerard, 2002; Erel ve Burman, 1995; Gerard, Krishnakumar ve Buehler, 2006; Harold ve ark., 1997; Krishnakumar ve Buehler, 2000; Rinaldi ve Howe, 2003) ve bu durumun çocuklarda problem davranışların gözlenme sıklığını arttırmaktadır (Güven, 2013).

Anne baba çatışmasının çocuğun uyum ve davranış sorunları ile ilişkisini inceleyen çalışmalar pozitif yönlü bir ilişkiye işaret etmektedir (Apple, Davies ve Cummings, 2008; Clarck ve Phares, 2004; Davies ve Cummings, 1994; Davies ve Lindsay, 2004; Dokur, 2009; Grych, 1998; Grych ve Finchman, 1990; Koss ve ark., 2011; McCoy, Davies ve Cummings, 2009; Oh, Lee ve Park, 2011; Peksaygılı, 2005; Sakız, 2011; Shelton ve Harold, 2007).

Çocuğun anne baba çatışmasına verdiği tepkileri ve anne baba çatışması ile ilgili içsel temsillerini etkileyen faktörlerin incelendiği çalışmalar çatışmanın şiddeti, sıklığı, anne babaların çatışma çözüm stratejileri ve çocuğun cinsiyeti gibi faktörlerin önemine vurgu yapmaktadır (Cummings, Geoke- Morey, Papp ve Dulkewich, 2007; Davies ve Lindsay,

2004; Grych ve Finchman, 1990; Mark ve ark., 2007; Oh, Lee ve Park, 2011; Pott ve Beckman, 2007; Sakız, 2011; Schermerhorn, Chow ve Cummings, 2010). Söz konusu çalışmalara göre çocuğun anne baba çatışmasına verdiği anlam ve tepkileri çatışmanın sıklığı ve şiddetinden etkilenir (Mark ve ark., 2007; Pott ve Beckman, 2007) ancak şiddeti sıklığından daha fazla etkilemektedir (Grych ve Finchman, 1990; Oh, Lee ve Park, 2011; Sakız, 2011). Buna göre sık ama düşük şiddetteki anne baba çatışmaları çocuğun davranış ve uyum sorunları ile bağlantılı değilken, çatışmalar düşmanlık ve fiziksel saldırganlık içerdiği zaman yoğun olarak davranış ve uyum sorunları ile ilişkilidir (Davies ve Lindsay, 2004).

Geçmişten günümüze yapılan araştırmalarda aile uyumu ile çocukların problem davranışları arasında negatif bir ilişki bulunduğu saptanmıştır (Brett,1993; Amato,2005; Jenkins, 2005). Amato (2005), boşanmış ailelerdeki çocukların sosyal ve duygusal yönden olumsuz etkilendiğini ancak sürekli olarak sorunların yaşandığı ailelerdeki çocukların boşanmış ailelerdeki çocuklara göre daha fazla problem davranış sergileyebildiğini belirtmektedir (Özbey, 2012).

Ebeveynler arasındaki evlilik uyumsuzluğu ile çocukların dışa yönelim problem davranışları arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Araştırmalar, eşler arasındaki tutarlı ilişkilerin çocukların davranış problemlerini azalttığını göstermiştir. Bu bağlamda, evlilik uyumu arttıkça çocuklardaki psikolojik uyumun ve kendine güvenin de arttığı belirlenmiştir (Jouriles, 1999; Najman, 1997; Cui, 2005; Hakvoort, 2010).

2.1.6.2.4. Ebeveyn Tutum ve Davranışları ve Aile Disfonksiyonu Olarak Çocukta Problem Davranış

Çocukların gelişimini, davranışlarını ve ruh sağlıklarını etkileyen şey, ebeveynlerin sergilediği ideal tutumlar değil, gerçek davranışlardır. Tutumlar, davranışları etkileyen eğilimlerdir ve sadece davranışa yön vermekle kalmaz, aynı zamanda istenilen veya istenmeyen davranışlara neden olabilir (Tavşancıl, 2002).

Aile etkileşimi karmaşıktır; babalar ve anneler örtüşen ancak aynı olmayan roller üstlenirler. Ebeveynlik stilleri üzerine yapılan araştırmalar, otoriter ve sıcak bir tarzın genellikle olumlu gelişimi teşvik ettiğini göstermektedir. Ebeveyn psikopatolojisi gelişimsel bir risk faktörüdür (Nelson ve Israel, 2016).

Davranış problemlerinin oluşumunda etkili olan ailesel faktörler arasında, ebeveynlerin sert ya da etkisiz disiplin uygulamaları, denetimsizlik, eşler arası problemler, depresyon, duygusal ve sosyal destek eksikliği, ailenin işlevini yerine getirememesi, bebeklik döneminde çocuğun güvensizlik yaşaması, dışa vurulan ilk problemli davranışa verilen tepki, babanın ilgi ve sevgi eksikliği, duyarsızlık/tepkisizlik, sıcaklık ve katılım eksikliği, sınırlı bilişsel ve sosyal uyarım, katı fiziksel ceza, gelişime yönelik uygun olmayan beklentiler gibi faktörler bulunmaktadır (Osmanlı, 2019). Ayrıca, tek ebeveynli aile, geçimsizlik, ebeveyn ruh sağlığı bozuklukları, çocuk yetiştirme konusunda ebeveyn anlaşmazlıkları, parçalanmış ya da tam aileye sahip olma durumu, tek ebeveynle yaşama durumunda diğer ebeveynle olan ilişkiler, ailede yaşayan diğer bireyler gibi çocukların sosyal ve duygusal gelişimini etkileyen aileye ilişkin faktörler, çeşitli davranış problemlerine neden olarak alt ıslatma, tırnak yeme, yalan söyleme, inatçılık, okula gitmek istememe, iştahsızlık ve çalma gibi sorunlara yol açabilmektedir (Campbell, 2006; Gimpel ve Holland, 2003; Kauffman, 1997; Sezer, 2006; Özbey ve Alisinanoğlu, 2009).

Aşırı hoşgörü gösteren ve çocukların davranışlarına hiç kısıtlama getirmeyen ebeveynlerin çocuklarında, istekleri ve dürtüleri kontrol etme yeteneklerinin yetersiz olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, çocukların daha bencil olmalarına ve sosyal uyum becerilerinin istenilen düzeyde olmamasına yol açabilir. Baskıcı ebeveyn tutumu ise çocukların duygusal/sosyal gelişiminde gecikmeye yol açabilir (Kılıç ve Çekiç, 2022). Ayrıca, çok baskıcı tutumlar, çocuklarda başkalarının haklarını ihlal eden, inatçı kişilik özelliklerinin gelişmesine katkıda bulunabilir (Kandır ve Alpan, 2008).

İşlevselliği bozulmuş olan evliliklerin daha olumsuz ve zorlayıcı baba davranışları ve daha olumsuz, boyun eğmeyen çocuk davranışı ile ilişkili oldukları bulunmuştur. Yapılan araştırmalarda evlilik uyumsuzluğunun çocuk davranış problemleri üzerindeki etkisinin, babanın reddetme davranışlarının aracı rol oynamasıyla ilgili olduğu ve çatışmanın çocuk üzerindeki etkilerinde, annelerin olumsuz disiplin uygulamalarının rol oynadığı görülmüştür (Sözügeçer, 2011).

2.2. KİŞİLİK

Günlük yaşantımızdan da alışık olduğumuz üzere biliriz ki, insanları daha yakından tanıma fırsatımız olduğunda, uzaktan çok benzer görünen ya da bir duruma ortak tepki

vereceği düşünölen her bir kişi bir diğlerinden oldukça farklı ve hatta olabildiğince kendine özgüdür. İnsanların biricik oluşunu belirleyen durum tam da bu kendine özgü farklılıklardır. İşte bu farklılıklar da kişilik olarak adlandırılan kavramın bileşenlerindendir. Gordon Allport , ‘Pattern and Growth in Personality’ adlı kitabında ‘kişinin çevresine biricik uyumunu belirleyen psikofiziksel sistemlerin kişi içindeki dinamik organizasyonu.’’ (Allport, 1961) sözü ile kişiliğın bireyi biricik yapan, sürekli olarak evrimleşen ve değışen örgütlü bir sistem oluşunu vurgulamıştır.

Geçtiğimiz onlarca yıllık süreçte insanı anlamak ve tanımlamak ve hatta insanın olası durumlara vereceği olası tepkileri ön görmek tıp, felsefe, antropoloji, sosyoloji, hukuk ve psikoloji çalışmacılarının ilgi odağı haline gelmiştir (Ergün, 2017). Belki de bir canlı sistemi olarak doğamız gereği sosyal bir varlık olan insanın diğır türdeşlerinin olası tepkilerini tahmin edebilmesi, belirsizliği azaltmakta ve hayatta kalma çabasına hizmet etmektedir. Elbette bunun haricinde insan ruh sağlığına katkı, toplumsal yaşamda hak temelli bakış açısı da araştırmaların bu alanda yoğunlaşmasına sebep olan önemli motivasyon kaynaklarındandır.

2.2.1. Kişiliğın Tanımı ve Kişiliği Etkileyen Faktörler

Kayıtlara geçmiş ve kişilik kelimesinin ilk kullanıldığı kaynak 735 yılında yazılmış olan Orhun Yazıtları’dır. Bu kaynakta yer alan ifade şu şekildedir; ‘Öd tenri yaşar kişi oğlı kop ölgeli törümiş (Zaman tanrısı, yaşayan kişi oğlunu hep ölümlü yaratmış’. Orta Babil Dönemi'nde M.Ö. 1600-1155 yılları arasında yaşamış, Sîn-lēqi-unninni adında bir yazman tarafından Akadça yazılmış Sümerlere ait Gılgamış Destanının’da da cesaretli, kibirli ve asi yürekli sözcükleri kişilik özelliklerini tanımlamak amacı ile kullanılmış ilk tanımlamalardır (Yılter, 2017).

Kişi kelimesi, çeşitli dillerde insan veya birey anlamında kullanılan bir terimdir. Kelimenin etimolojisi dilin kökenine ve kullanıldığı dile göre farklılık gösterebilir. Ancak, birçok dilde benzer anlamlar taşıdığı görölmektedir. Örneğın, Latince kökenli "persona" kelimesi, kişinin kimliğini, karakterini veya rolünü ifade etmek için kullanılır. Bu kelime, birçok Batı dili için "kişi" kelimesinin temelidir. Fransızcada "personne", Almancada "Person", İtalyancada "persona" gibi benzer kelimeler kullanılır (Ergün, 2017). Bu kelimelerin her biri, bireyin kimliğini ve varlığını tanımlamak için kullanılır ve insanları veya diğır canlıları ifade etmek için genel bir terim olarak hizmet eder.

Kişilik kavramı, psikolojinin önemli bir alanıdır ve oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Günümüzde, kişilik, bireyin psikolojik işlevselliğinin neredeyse tüm yönlerini etkileyen karmaşık bir örüntü olarak kabul edilmektedir. Kişiliğin birçok farklı boyutu ve niteliği bulunur ve bu özelliklerin bir araya gelmesi, bir bireyin benzersiz kişiliğini oluşturur. Kişiliğe dair birçok kuramsal yaklaşım ve model vardır. Bu modeller, kişiliği açıklamak ve anlamak için farklı perspektifler sunarlar. Kimi kişilik kuramları kişiliği belirli özelliklerin bir kombinasyonu olarak görürken kimileri ise kişiliği daha çok içsel süreçlerin bir yansıması olarak ele alır (Millon ve diğerleri, 2012).

2.2.1.1. Kişiliği Tanımlamak

Davranışlarımız içinde bulunduğumuz durum tarafından mı yoksa sahip olduğumuz özellikler tarafından mı biçimlendirilir sorusu, kişilik kuramcılarının başlıca sorusudur (Burger, 2006). İnsanlar arasındaki benzerlikler ve farklılıkların, insanları öngörülebilir şekillerde hareket ettiren kaynakların neler olduğu, zihinsel bozukluklara nelerin sebep olduğu ve elbette insan davranışını kalıtım mı yoksa çevrenin mi daha çok şekillendirdiği kişilik çalışmacılarının takip eden öncelikli diğer sorularıdır (Feist ve diğerleri, 2021).

Gordon Allport kişiliği, ‘kişinin çevresine biricik uyumunu belirleyen psiko-fizyolojik sistemlerin kişi içindeki dinamik organizasyonu’ olarak tanımlamıştır (Arkar, 2004).

Köroğlu ve Bayraktar (2011)’ın tanımı, kişilik kavramını iyi bir şekilde açıklar. Kişilik, bir bireyin kendine özgü niteliklerinin ve davranışlarının bütünüdür. Bu, kişinin duygu, düşünce, davranış, tutum ve reaksiyonlarının benzersiz bir kombinasyonunu ifade eder. Kişiliğin oluşumunda genetik faktörler, çevresel etkenler, yaşam deneyimleri ve kültürel etkiler gibi birçok faktör rol oynar.

Burger (2006)’nın tanımı, kişiliğin belirli davranışlarının tutarlılığını vurgular. Bu, kişiliğin istikrarlı bir özellik olduğunu ve kişinin benzer koşullarda aynı davranışları sergilediğini belirtir. Ancak, kişilik aynı zamanda gelişebilir ve değişebilir, özellikle yaşam deneyimleri ve çevresel etmenler kişiliği etkileyebilir. Kişilik, bireylerin çevresi ile etkileşim kurmalarına yardımcı olur.

Kişilik kavramı hem dışa dönük davranışlar hem de içsel süreçleri içerir ve bireylerin nasıl davrandığını, hissettiğini ve düşündüğünü anlamamıza yardımcı olur. Kişilik, genetik faktörler ve çevresel etmenlerle şekillenir ve bireylerin yaşamlarındaki tutarlılık ve istikrarın temel bir parçasıdır (Gerrig ve Zimbardo, 2012).

Tüm çalışmacıların tanımlamaları göz önünde bulundurulduğunda kişiliğin yapısı ve özellikleri, insanın ruhsal bakımdan sağlıklı biçimde işlev gösterme kapasitesinin temeli haline geldiğini ve dolayısı ile her kişilik tarzının da bir baş etme tarzı olduğunu söylemek ve psikopatolojinin de ana örgütlenme ilkesi olan kişilik üzerinden anlaşılması gerektiğini belirtmek yanlış olmayacaktır (Millon ve diğerleri, 2012).

Çoğunlukla kişilik sözcüğü kendisi ile ilişkili ve fakat eş anlamlı olmayan farklı iki terim ile karıştırılır; mizaç ve karakter. Günlük hayatta birbiri yerine kullanım büyük yanlış anlamalara neden olmasa da bu üç kavram farklı tanımlamalara sahiptir. Karakter, büyüme sürecinde edindiğimiz özellikleri ifade eder ve sosyal standartlara uyum gösterme motivasyon ve kapasitesini işaret eder. Mizaç ise sosyalleşme ile ilgili unsurlarla değil, biyolojik yatkınlık taşımak ile ilgilidir.

2.2.1.2. Mizaç

İngilizceye Ortaçağ'da giren temperament (mizaç) sözcüğü, kişiliğin içinden filizlendiği biyolojik toprağa istinaden kullanılır. Dolayısıyla mizaç, davranışın altında yatan biyolojik potansiyeldir. Buss ve Plomin (1984) mizacın 'erken çocuklukta mevcut olan kalıtsal kişilik özellikleri' olduğunu öne sürse de kişiliğin üzerinde yaşam boyu etkili olan kalıtsal biyolojik unsurların genel toplamı olarak tanımlamak daha doğru olacaktır.

Yaklaşık 25 yüzyıl önce ortaya atılan suyuçluk doktrini, kişilik farklarını açıklamak amacıyla kullanılan ilk sistemlerden biriydi. Hippokrates, M.Ö. 4. yüzyılda dört suyuçtaki dengesizlikleri temel alarak hastalıkların kaynağını açıklamıştı: sarı safra, kara safra, kan ve balgam. Bu sıvılar, filozof Empedokles'in temel unsurları olan toprak, su, ateş ve hava olarak kabul ediliyordu. Bu doktrin, bu sıvılara denk gelen dört mizaçla ilişkilendirilmişti: öfkeli, sıcakkanlı, soğukkanlı ve içe kapanık. Galen, bu mizacı belirli kişilik özellikleriyle ilişkilendirdi: öfkeliği çabuk parlamayla, sıcakkanlılığı iyimserlikle, melankolik mizacı mahzunlukla, soğukkanlılığıysa kayıtsızlıkla. Bu doktrin, zamanla evrilmiş ve nörokimya çalışmalarına yerini bırakmıştır (Millon, 2012).

Buss (1991), mizacın belirgin kişilik özelliklerinden daha geniş kişilik eğilimlerini yansıttığını ve mizaçtaki bireysel farklılıkların genellikle yaşamın birinci yılında gözlenebileceği ve kişinin yaşamı boyunca aynı şekilde devam edeceğine ilişkin görüşünü belirtmiştir.

Neale ve Stevenson (1989) ise değişik yöntemler kullanılarak yapılan araştırmalar ile mizacın büyük oranda kalıtsal olduğunu gösteren kanıtlar elde edildiğini belirtmişlerdir.

2.2.1.3. Karakter

Mizaç ve karakter arasındaki ayırım, işlemsel ve önermesel bellek ve öğrenme için ana beyin sistemlerindeki ayırımdan kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle, mizaç, algıya dayalı alışkanlıklar ve becerilerdeki (yani işlemsel bellek ve öğrenme) bireysel farklılıkları içerirken, karakter, tüm deneyim alanının parçalarıyla işlevsel ilişkide kişinin kendisi hakkındaki kavramlardaki farklılıkları içerir (yani, önermesel bellek ve öğrenme). Deneyime uyum sağlamak için iki ana nöral sistem arasındaki ayırım, algıya karşı kavram, duyguya karşı irade, içgüdüye karşı irade veya alışkanlığa karşı biliş gibi çeşitli etiketlere sahiptir. Bu psikobiyolojik bakış açısına göre karakter gelişimi, öz-yönetimli davranış, empatik sosyal iş birliği ve yaratıcı sembolik oluş gibi insanlarda en çok geliştirilen soyut sembolik süreçler açısından işlevselleştirilebilir (Cloninger, 1994).

Kişiliğin çekirdek kavramı olan karakter, en kısa tanımıyla bireyin isteyerek kendi kendine ne yaptığıdır. Mizacın aksine karakter doğumdan itibaren artarak olgunlaşmaktadır. Bu değişiminde kültür, kişinin yaşam olayları, sosyal öğrenme önemli faktörlerdir (Çamur, 2016).

2.2.2. Kişilik Kuramlarında Yaklaşımlar

2.2.2.1. Psikanalitik Yaklaşım

Sigmund Freud'un kişilik kuramı, psikoloji alanında önemli bir dönüm noktasıdır ve birçok açıdan etkileyici olmuştur. Freud'un çalışmaları, psikolojiye derinlemesine bir bakış sunmuş ve insan davranışlarını anlama yolunda önemli bir temel oluşturmuştur. Freud'un kişilik kuramı, insan kişiliğini üç ana bölüme ayırmasıyla öne çıkmaktadır. Bunlar bilinç, bilinç öncesi ve bilinç altıdır. Bilinç, insanın doğrudan farkında olduğu düşünce, duygu ve deneyimlerin yeridir. Bilinç öncesi, insanların doğrudan farkında olmadıkları, ancak davranışları ve düşünceleri üzerinde etkili olan unsurları içerir. Son olarak Freud'a göre, kişiliğin en derin katmanı olan bilinçaltı, istenmeyen düşünceler, arzular ve anılarla doludur. Bu düşünceler ve arzular genellikle bilinçaltına itilir, çünkü

bilinçaltı, toplumsal normlar ve içsel çatışmalar tarafından kabul edilemez olarak görülür. Freud sonraları topografik kuramın insan kişiliğine sınırlı bir açıklama getirdiğini fark etmiş ve ek olarak yapısal modeli geliştirmiştir. Yapısal kuramda kişiliği oluşturan üç yapıdan bahsetmiştir; id, ego ve süperegö. İd kişiliğin çekirdeğini oluşturur, ego kişiliğin gerçekçi yürütme organıdır, süperegö ise vicdan, sorumluluk ve ahlaki değerlerle ilgilidir. Freud erken dönem kişilik gelişimini de psikoseksüel gelişim basamakları (oral, anal, fallik, gizil genital) ile açıklamıştır (Freud, 1923; akt: Kolbay ve Soysal, 2019).

Alfred Adler ve Carl Jung Freud'u sorgulamaya başlayan ilk kuramcılardır. Adler bireysel psikolojinin kurucusudur. Adler'in önemli kavramları arasında üstün olma çabası, ebeveyn etkisi ve doğum sırası sayılabilir. Adler'in Freud'un kuramına yönelik temel eleştirisi ise Freud'un motivasyon kaynağı olarak haz ve cinsellik vurgusunu reddetmesidir (Zengin, 2022).

Freud ve Jung'un kişilik kuramları arasındaki farklar şu şekilde özetlenebilir: (1) Freud'a göre libido, temelde cinsel enerjidir, Jung ise libidoyu daha genel bir enerji olarak kabul eder. (2) Freud, kişilik gelişimini çoğunlukla cinsel dürtülere dayandırırken, Jung bu gelişimi genel ruhsal bir süreç olarak görür ve cinsellik dışındaki faktörlere vurgu yapar. (3) Freud, ruhu pasif ve içgüdüler tarafından yönlendirilen bir yapı olarak görürken Jung ise insan ruhunu sürekli gelişen ve kendini düzenleyen bir yapı olarak tanımlar. (4) Jung, kişilik gelişiminde ırk ve soy çekim faktörlerine vurgu yapar, Freud ise bu konuya daha az önem verir. (5) Jung, bilinçaltını bireysel ve kolektif olarak iki katmana ayırırken Freud, bilinç dışını daha çok kişisel içeriklerle sınırlar (Mitchell ve Black, 2012).

Karen Horney Freud'un öğrencisi değildi. Freud'un kuramının bazı temel kavramlarını sorgulayan Horney, özellikle Freud'un kadınlarla ilgili görüşlerinin kabul edilemez olduğunu savunuyordu. Freud erkek ve kadınların farklı kişiliklerle dünyaya geldiğini belirtmişti. Ancak Horney cinsiyetler arasındaki gözle görülür farklılıkların, biyolojiden çok kültürel ve toplumsal etkilerden kaynaklandığını vurguladı. Horney meslek yaşamı boyunca kişilik gelişimi üzerindeki kültürel ve toplumsal etkileri inceledi ve nevroz ve kadın psikolojisi üzerine görüşleri ile alana önemli katkılarda bulundu (Burger, 2006).

Harry Stack Sullivan kaygı ve bilinçaltı kavramlarını olduğu gibi benimsemiştir. Ancak Freud'cu mekanizmaların kişiler arası ilişkilerdeki neden ve sonuçlarına diğer psikanalitik kuramcılara göre daha fazla ağırlık vermiştir. Sullivan (1953)'e göre kişilik,

‘İnsanın yaşadığı ve varlığını bulduğu karmaşık kişilerarası ilişkilerden asla soyutlanamaz’. Bu vurgu, Sullivan’ın yaklaşımını Freud’cu psikanaliz ile daha yakın zamanlı sosyal öğrenme kuramcıları arasında bir yere yerleştirmiştir.

2.2.2.2. Davranışsal/Sosyal Öğrenme Yaklaşımı

Davranışçılık kişilik kuramcılarının önemli gördüğü davranışın içsel nedenleri, dilekler, ihtiyaçlar, düşünceler, duygular, hatıralar, inançlar, beklentiler, tercihler, kendilik algıları, bilinçdışı süreçler, intrapsişik çatışmalar, rüyaları göz ardı eder. Dolayısıyla davranışçılık, kişilik kuramına başka bir yaklaşım değil, kişilik kuramına bir alternatiftir (Ewen, 2014).

Rotter sosyal öğrenme kuramcılarından ve temel davranış görüşleri Watson ve Skinner’a kıyasla gelişmiştir. Rotter bir davranış gösterme olasılığının ödül ya da cezaya göre değiştiğini ve bu değişiminde beklentilerimizin değişimi ile ilgili olduğunu savunmuştur (Burger, 2016).

Bandura ise bir adım daha ileri giderek içsel durumların, çevrenin ve davranışın karşılıklı olarak birbirlerini etkilediğini söyler. Ek olarak Bandura alan yazına *izleyerek öğrenme* kavramını da eklemiştir.

Davranışsal/sosyal öğrenme yaklaşımının bilimsel alanda etkisi kanıtlanmış terapi yöntemleri ve laboratuvar deneyleri gibi kuvvetli yanlarının haricinde kalıtıma önem vermemesi oldukça eleştirilmesine sebep olmuştur.

2.2.2.3. İnsancıl Yaklaşım

Varoluşçu felsefe, birçok insancıl soruyu ele alır ve kişilik kuramlarını oluştururken Nietzsche, Kierkegaard ve Sartre gibi varoluşçu filozoflardan ilham alır. İnsancıl yaklaşım, temel prensiplerine kişisel sorumluluk, şimdi ve burada odaklılık, bireyin fenomenolojisi ve kişisel gelişim gibi vurgular yapar. Bu yaklaşıma göre, yaşamlarımızı olduğu gibi kabul etmeyi öğrenmedikçe, potansiyelimizi tam anlamıyla kullanamayız (Schultz ve Schultz, 2013).

Erich Fromm, diğer psikodinamik kuramcılar gibi, bilimsel olmaktan çok felsefi olan büyük, son derece soyut bir model kurarak kuram inşasına küresel bir yaklaşım benimseme eğilimindeydi. Ancak çalışmalarının bilimselliğini değerlendirecek olduğumuzda Fromm’un değerli görüşlerinin bir kuramdan ziyade bir felsefi yaklaşım

olarak ele alınması gerektiği görüşü ağır basmaktadır. Çünkü ilk olarak, Fromm'un görece kesin olmayan ve muğlak terimleri, fikirlerinin işlevsel hale getirilmesini zorlaştırdı ve bu nedenle, araştırma üreteçleri olmaktan bir şekilde uzak kalmasına sebep oldu (Feist, 2021). Eric Fromm'a göre, kişilik bireyin fiziksel yapısı ve mizacını oluşturan kalıtsal yönleri ile sosyal ve kültürel etkilerin tümünün etkisi ile oluşur. Fromm yaklaşımında beş tip kişilikten bahseder, bunlar; alıcı tip, sömürücü tip, işçi tip, pazarlamacı tip ve verimli tip'dir (Fromm, 2020).

Carl Rogers'ın yaklaşımına göre herkes yaşamın engelleri tarafından önü kesilmediği sürece bir başarıya ve mutluluk konumuna doğru ilerler. Kendilik kavramıyla çelişen bir bilgiyle karşılaşan insanlar, ortaya çıkabilecek kaygıdan kaçınmak için genellikle çarpıtma ve inkar yöntemlerini kullanırlar. Rogers, bu inkarı yenmek için ailelere ve terapistlere koşulsuz kabul göstermelerini önerir. Rogers'ın alana bir diğer katkısı da danışanı merkeze alan psikoterapi yaklaşımıdır (Burger, 2006).

Abraham Maslow, insan gereksinimleri hiyerarşisi kavramını geliştirmiştir. Bu kavrama göre insanlar alt düzey ihtiyaçlarını karşıladıkça yukarıya doğru ilerlerler. Maslow'un yaklaşımında, bireyin kişilik gelişiminin, o an için yoğun ihtiyaç kategorisinin niteliği tarafından belirlendiğini görüşü hakimdir. Maslow, psikolojik olarak sağlıklı insanları da incelemiş ve bu kişilere özgü birkaç özellik bulmuştur. Bu özelliklerden öne çıkanlarından bir tanesi bu kişilerin bazılarının sık sık zirve deneyimi yaşamış olmasıdır (Schultz ve Schultz, 2013).

2.2.2.4. Bilişsel Yaklaşım

Bilişsel yaklaşım, kişilik farklılıklarını insanların bilgi işleme süreçlerindeki farklılıklarla açıklar. Bilişsel kişilik modelleri yakın tarihli çalışmalar olsa da aslında temelleri çok önceye dayanır. Kurt Lewin'in (1938) davranış alan kuramı bu yaklaşımın atası sayılır. Lewin, yaşamımızdaki önemli şeylere ilişkin olarak zihnimizde oluşturduğumuz simgeler olduğunu ve simgeleri kendi yaşam evrenimizde nasıl düzenlediğimizi tanımlamıştır. Daha yakın zamanlı önemli bir bilişsel kişilik yaklaşımı ise George Kelly tarafından geliştirilmiştir.

Kelly'nin çalışması oldukça sistemattir. Kişisel yapı kuramı, iyi tanımlanmış bir dizi kuramsal varsayım ve bunlarla ilişkili sonuçları içerir. Kelly'nin diğer kişilik kuramcılarının çoğuna göre önemli bir avantajı özellikle tüm kuramını bir noktada, 1955

ciltlerinde sunması idi. Bir diğer avantajı ise kuramıyla mükemmel bir şekilde eşleşen nesnel bir değerlendirme prosedürü olan Rep Testi'ni geliştirmiş olmasıydı. Ancak Kelly'nin çalışması, teste açık olmayan merkezi özellikler de içermekteydi. Belirtilmesi gereken başka bir nokta ise inşa sistemleri geniş çapta çalışılmış olmasına rağmen, bu sistemlerin ölçümlerinin açık davranışla ilgili olduğuna dair çok az kanıt olmasıdır (Cervone, 2019). Kelly (1955)'e göre kişiliğin gelişimi bir kimsenin kişisel yapı sisteminin evrimini yansıtır. Ebeveynler kişilik gelişiminde önemli bir role sahiptir. Kelly kişilik gelişiminde kalıtımın etkisine değinmemiştir.

2.2.2.5. Ayırıcı Özellik Yaklaşımı

20. yüzyılda ayırıcı özellik yaklaşımının temelleri Gordon Allport, Raymond Cattell ve Hans Eysenck tarafından atılmıştır (Cervone, 2019). Diğer yaklaşımlardaki araştırmacıların aksine ayırıcı özellik araştırmacıları davranışın altında yatan mekanizmalar ve kişinin belirli bir durumda sergileyeceği davranışı öngörmeye çalışmaktansa, belirli bir noktaya kişinin nasıl davranacağını öngörmek isterler. Temel amaçları kişiliği tanımlamak ve davranışı öngörmektir. Diğer kişilik kuramlarından farklılaştıkları bir diğer alan ise kişilik değişimi ile ilgili görüş bildirmemiş olmalarıdır. Bu yaklaşım terapistlere tanı koyma sürecinde fayda sağlarken, tedavi aşamasında pek fazla yol göstermemesine sebep olmaktadır. Ayırıcı özellik araştırmacıları çoğunlukta psikoterapist olarak değil, akademisyen olarak çalışmaktadır, bu sebeple de bu yaklaşımdan doğmuş önemli bir psikoterapi okulu yoktur (Schultz ve Schultz, 2013).

Kişinin belirli bir şekilde hareket etmeye yatkın görüldüğü fikrini yakalamak için özellikler genellikle "eğilimler" veya "eğilimsel yapılar" olarak adlandırılır (örn., McCrae ve Costa, 1999, 2008). Eğilim fikri, kişilik özelliği kuramcıları tarafından kullanıldığı şekliyle özellik terimleri hakkında önemli bir gerçeğin altını çizer. Hollandalı özellik psikoloğu De Raad'ın (2005) vurguladığı gibi, özellik terimleri dolaylı olarak bir tür sosyal bağlamdaki davranışlara atıfta bulunur.

Ayırıcı özellikler üzerine bilinen ilk çalışma 1921 yılında Gordon Allport tarafından yapılmıştır (Burger, 2016). Allport, en başından kuramının sınırlılıklarını kabul etmişti. Davranışın çeşitli çevresel etkenler tarafından şekillendiğini ve ayırıcı özelliklerin bir bireyin ne yapacağını kestiremeyeceğini 1961'de yazdığı *Pattern and Growth In Personality* adlı kitabında dile getirmişti. Temel özellikler kavramı, Allport'un kişiliği

anlama ve açıklama çabasının bir parçasıdır. Allport, bireylerin kişilik özelliklerini tanımlarken öne çıkan ve belirgin olan temel özelliklere odaklanmıştır. Temel özellikler, bireyin kişiliğini en iyi tanımlayan ve ifade eden kalıcı özelliklerdir. Allport'un bu temel özellikleri tanımlama ve sınıflandırma çabası, kişiliğin karmaşıklığını anlamaya yönelik bir girişimi yansıtır. Kişilik özellikleri arasında bazıları daha belirgin ve dikkat çekiciyken diğerleri daha gizli veya içsel olabilir (Schultz ve Schultz, 2013).

Henry Murray'ın yaklaşımı, diğer ayırıcı özellik kuramcılarından farklı olarak psikanalitik ve ayırıcı özellik kavramlarının entegrasyonudur. Carl Jung'un öğrencisi olan Murray'ın Jung'dan etkilenişini yazılarında bilinçaltına verdiği önem ile görülebilmektedir. Psikanaliz ve kişilik alanına başlıca katkılarından biri geliştirmiş olduğu Tematik Algı Testi (TAT)'dir. Murray'nin bir diğer önemli katkısı ise personoloji olarak adlandırdığı yaklaşımı kapsamında tanımladığı kişiliğin temel gereksinimleridir. Psikolojik kökenli gereksinimlere odaklanan Murray, gereksinimleri, belirli bir koşulda, belirli bir şekilde tepki göstermeye yatkın olma durumu olarak tanımlamıştır. Murray yaklaşımı kapsamında 27 psikolojik kökenli gereksinim belirlemiştir. Günümüzde dahi üzerinde en çok araştırma yapılan gereksinimler güç, yakın ilişki ve başarı gereksinimleridir (Feist, 2021).

Bir diğer önemli isim olan Raymond Catell diğer kuramcılardan farklı olarak insan kişiliğini oluşturan öğelerle ilgili kavramlar geliştirmemiş, faktör analizi tekniği kullanarak özellikleri ilişkili oldukları ve bağımsız oldukları kategorileri altında gruplamış ve bu sayede kişiliğin temel yapısını belirleyebileceğimizi öne sürmüştür. Catell kişilik çalışmalarında birçok istatistiki analiz yapmış, bireylerin kişilikleri ile ilgili değişik kaynaklardan topladığı verileri incelemiş ve araştırması sonucunda 16 temel özellik bulmuştur. 1949 yılında On Altı Kişilik Faktörlü Kişilik Testi'nin (16 PF) ilk versiyonunu yayınlamıştır. 16 PF'in gözden geçirilmiş hali bugün hala kullanılmaktadır (Catell, 2001).

Catell'ın araştırmalarını takiben Costa, Mcrae ve Goldberg (2007) gibi farklı araştırmacılar, farklı kişilik verilerini kullanarak kişiliğin beş boyutuna dönük kanıtlar bulmuşlardır. Beş Faktör Kişilik Modeli (Five-Factor Personality Model), kişiliği beş temel boyutta tanımlayan bir yaklaşımdır ve bu boyutlar genellikle "Büyüklik" (Openness), "Sorumluluk" (Conscientiousness), "Dışadönüklük" (Extraversion), "Duygusal Denge" (Neuroticism) ve "Uyum" (Agreeableness) olarak adlandırılır. Bu

model kişilik özelliklerini bu beş temel boyut etrafında değerlendirmeye dayanır ve kişiliği bu boyutların bir kombinasyonu olarak kabul eder. Beş faktör modeli ile ilgili en geniş çalışmaların ve modellerle ilgili ölçek geliştirilerek en büyük katkıların Costa ve McCrae (1985) tarafından yapıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu model, kişilik araştırmalarında oldukça yaygın olarak kullanılır ve birçok kişilik testi ve anket, bu beş faktörü ölçme amacıyla tasarlanmıştır. Beş Faktör Kişilik Modeli farklı yaş, cinsiyet ve kültürel gruplar arasında da geçerliliğini koruyarak kişilik özelliklerinin evrensel bir yapısı olduğunu destekler (Çiçek, 2020).

2.2.2.6. Biyolojik Yaklaşım ve Cloninger'in Psikobiyolojik Kuramı

Davranışçı yaklaşımın etkisinin azalması ile birlikte biyolojik etmenlerin kişilik üzerindeki etkisinin benimsenmesi hız kazanmıştır. Kişiliğe biyolojik yaklaşımdan söz edildiğinde Eysenck'in kişideki bireysel farklılıkların fizyolojik farklılıklardan kaynaklandığını öne sürdüğü yaklaşımında mizaç kavramı, evrimsel psikoloji kapsamında gözden geçirilmektedir (Feist, 2021).

Eysenck, bireysel farklılıkların biyolojik temellerine ilişkin özel bilimsel modeller sağlamıştır. Eysenck'in kişilik bilimine katkıları pek çok açıdan örnek niteliğindedir. Yaratıcı bir şekilde kuram geliştirirken bilimin en yüksek standartlarını desteklemiş, bireysel farklılıklarla ilgili soruları ele almak için çeşitli kanıt biçimleri getirmiştir. Eysenck'e göre kişiliğin temel boyutları içe dönüklük-dışa dönüklük, nevrotiklik ve psikotisizmdir. İnsanları bu özellik boyutları boyunca değerlendirmek için ölçe değerlendirme araçları geliştirilmiştir. Eysenck, biyolojik ve kalıtsal temellerin, kişilik özelliklerindeki bireysel farklılıkları açıklayan etmenler olduğunu ileri sürmektedir (Cervone, 2019).

Claude Robert Cloninger, hem ruh sağlığı hem de psikiyatrik bozuklukların biyolojik, psikolojik, sosyal ve ruhsal temeli üzerine yaptığı araştırmalarla tanınan Amerikalı bir psikiyatr ve genetikçidir. Alanda genel psikopatoloji, madde bağımlılığı ve kişilik bozukluklarının tedavisinde uzman bir klinisyen olarak kişilik ve kişilik bozukluklarının genetiği, nörobiyolojisi ve gelişimi üzerine yaptığı araştırmalarla tanınır (Feist, 2021).

Cloninger, genelleştirilmiş bilişsel kaygısı olan kişilerin obsesif-kompulsif kişilik özelliklerine sahip olduğunu, somatik kaygısı olanların ise dürtüsel ve saldırgan kişilik özelliklerine sahip olduğunu gözlemlemiştir (Cloninger, 1986). Cloninger, antisosyal

kişilik bozukluğu, madde bağımlılığı ve somatizasyon bozukluğunun neden aynı bireyde ve aynı ailede bir arada bulunduğunu anlamak istemiş ve aynı zamanda yaygın anksiyete ve somatizasyon bozukluğu olan hastalar arasındaki farklılıkları açıklamak için kişilik yapısı üzerinde çalışmaya başlamıştır. Bu soru, bu bozuklukların her birine sahip kişilerin boylamsal çalışmalarına ve ardından aile ve evlat edinme çalışmalarına yol açmıştır. Bu çalışmaları ile alkolizme ve diğer zihinsel bozukluklara karşı savunmasızlığı öngören kalıtsal kişilik özelliklerini tanımlamış ve ayrıca normal kişilik özelliklerinin ilk genom çapında ilişkilendirme çalışmasını gerçekleştirmiştir (Corr ve Mathews, 2009).

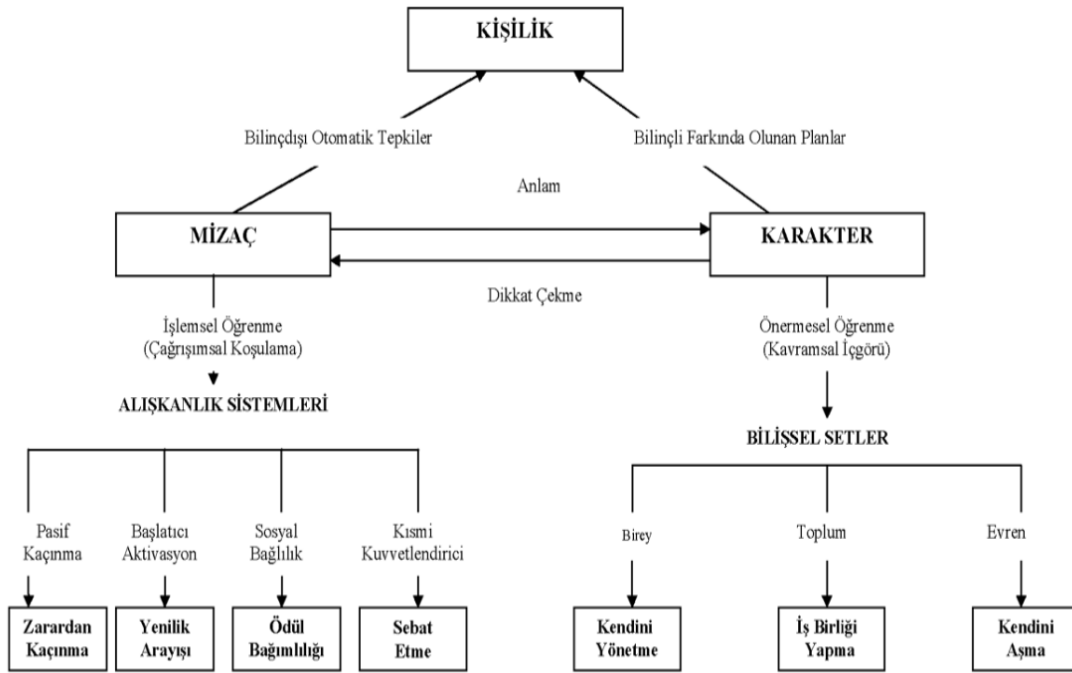
Kişiliğin faktöriyel yapısı üzerine pek çok araştırma yayınlanmış ve kişilik yapısıyla ilgili pek çok kuram ileri sürülmüştür (Eysenck ve Eysenck, 1969; Gray, 1982; McCrae ve Costa, 1989; Tellegen, 1985; Heath, 1994) ancak günümüzde birçok araştırma ve yayında kullanılan, yüksek kabul gören bir model geliştiren Cloninger (1986,1987,1988,1991), kişiliğin yapısı için altta yatan genetik yapıyla yakın bir uyum içinde olduğu varsayılan üç faktörlü bir model önermiştir. (TPQ; Cloninger, Przybeck ve Svrakic, 1991, akt; Heath, 1994). Cloninger üçüncü bir boyut için Sjöbring'in kuramından yararlanmış ve onun kararlılık (stability) açıklamasına profil analizine atıfta bulunmuştur. Ayrıca temel refleksleri araştıran Hayvan psikoloğu Gray'e danışmış ve bir öğrenme modeli geliştirmiştir (Yalçın, 2017).

Cloninger'in yeni kuramı, öğrenme modeli ile genetik (insan, hayvan ve evrim çalışmaları), psikoloji (öğrenme kuramı, bilişsel psikoloji, kişilik kuramları, psikofizyoloji) ve psikiyatri (psikofarmakoloji, nozoloji) dahil olmak üzere birçok alanda bilgilerin birleşmesi sonucu nörobiyolojik temelli bir öğrenme modeli olarak ortaya çıkmıştır (Cloninger, 1987a; Cloninger, 1987b; Cloninger, 1991; aktaran: Yalçın, 2017).

Cloninger'in kuramının en önemli faydası, kişiliği çok katlı düzeyde anlamamıza yardımcı olmasıdır. Bu düzeyler kişiliğin genetik, nörobiyolojik temeller, bilişsel ve duygusal yapı, bireysel farklılıkların davranışsal karşılıkları ve kişilik yapılarıyla gelişimsel etmenlerin etkileşiminin psikiyatrik bozukluklara yatkınlığına yol açması olarak örneklendirilebilir (Çamur, 2016).

Cloninger kuramında ele aldığı üç mizaç boyutunu ölçmek için Üç Boyutlu Kişilik Anketi (Tridimensional Personality Questionnaire; TPQ) geliştirmiştir ve yapılan faktör analizi çalışmaları sonucunda daha önce Ödül Bağımlılığı boyutunun alt ölçeği olarak belirlediği Sebat Etme (SE)'yi bağımsız bir boyut olarak ayırmıştır. Daha sonra bu

mizacın dördüncü boyutuna; Kendini Yönetme (Self-Directedness), İş Birliği Yapma (Cooperativeness) ve Kendini Aşma (Self-Transcendence) adı verilen üç karakter boyutunun eklenmesiyle 4 mizaç ve 3 karakter boyutundan oluşan yedi faktörlü psikobiolojik kişilik modelini oluşturmuştur (Cloninger vd., 1993).

Şekil 2.1 Psikobiolojik Kişilik Kuramı

Kaynak: Arkar, H. (2004). *Cloninger'in psikobiolojik kişilik kuramının Türk örnekleminde sınanması* [Doktora Tezi, Ege Üniversitesi]. Yök Tez Arşivi.

https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=6lqxrKJRz9hC_XdBy2IUOA&no=Q8aFa2Bnw43GQPXzflc4FQ

Tablo 2.6 Mizaç ve Karakter Arasındaki Temel Farklar

DEĞİŞKEN ÖZELLİKLER	MİZAÇ	KARAKTER
FARKINDALIK DÜZEYİ	Bilinç dışı /Otomatik	Bilinçli/İstemli
ÖĞRENME İLKESİ	İşlemsel	Önermesel
BELLEK FORMU	Algılar/İşlemler	Kavramlar
DUYGU	Basit Duygular/Kızgınlık, korku Temel	İkincil Duygular/Empati, aşk, inanç Kompleks
AKTİVİTE	Alışkanlıklar ve Beceriler	Amaçlar ve Değerler
ANA BEYİN SİSTEMİ	Limbik Sistem/Striatum	Temporal Korteks/Hipokampus
KALITIM	%40-60	%15-40

Kaynak: Yalçın, M. H. (2017). *Mizaç ve karakter envanteri gözden geçirilmiş formu: geçerlik, güvenirliği ve faktör yapısı* [Yüksek Lisans Tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi. Yök Tez Arşivi. <https://openaccess.hku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.11782/1647/Mizaç%20Ve%20Karakter%20EnvanteriGözden%20Geçirilmiş%20Formu%20%28Türkçe%20TcR%29%20Geçerlik%2c%20Güvenirliği%20Ve%20Faktör%20Yapısı.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Cloninger'in dört mizaç boyutu ve üç karakter boyutu aşağıdaki gibidir.

2.2.2.6.1. Zarardan Kaçınma

Zarardan Kaçınma (ZK), dört alt ölçekten oluşan çok yönlü, yüksek düzey mizaç özelliğidir:

- Beklenti Endişesi ve Karamsarlık / Sınırsız İyimserlik (ZK1)
- Belirsizlik Korkusu (ZK2)
- Yabancılardan Çekinme (ZK3)
- Çabuk Yorulabilme ve Dermansızlık / Zindelik (ZK4)

ZK'da yüksek bireyler, normalde diğer insanları endişelendirmeyen durumlarda bile temkinli, dikkatli, korkulu, gergin, endişeli, ürkek, şüpheli, cesareti kırılmış, güvensiz, pasif, olumsuz veya karamsar olma eğilimindedir. Bu bireyler çoğu sosyal durumda çekingen olma eğilimindedir. Enerji seviyeleri düşük olma eğilimindedir ve kendilerini kronik olarak yorgun hissederler ve/ya kolayca yorulurlar. Sonuç olarak, çoğu insandan daha fazla güvence ve cesaretlendirmeye ihtiyaç duyarlar ve genellikle eleştiri ve cezaya karşı hassastırlar. Yüksek Zarardan Kaçınmanın avantajları olası tehlikeyi tahmin etmede daha fazla özen ve dikkat gösterilmesidir. Dezavantajları ise tehlike olası olmadığı halde de ortaya çıkması ve bu tür bir karamsarlık veya çekingenlik işlevsiz endişelere yol açar (Köse ve Sayar, 2004).

Buna karşılık bu mizaç boyutunda düşük puanlara sahip kişiler, çoğu insanı endişelendiren durumlarda bile kaygısız, rahat, cüretkâr, cesur, sakin ve iyimser olma eğilimindedir. Bu bireyler çoğu sosyal durumda dışa dönük, cesur ve kendinden emin olarak tanımlanır. Enerji seviyeleri yüksek olma eğilimindedir ve diğerlerini dinamik, canlı ve dinç kişiler olarak etkilerler. Düşük Zarardan Kaçınmanın avantajları, tehlike ve belirsizlik karşısında güvendir ve çok az veya hiç sıkıntı olmadan iyimser ve enerjik çabalara yol açar. Dezavantajları ise pervasız bir iyimserliğe yol açabilen tehlikeye tepkisizlikle ilişkilidir (Cloninger, 1987; Cloninger, 1994)).

Beklenti Endişesi ve Karamsarlık / Sınırsız İyimserlik (ZK1) alt ölçeğinden yüksek puan alanlar, iki belirgin davranışsal eğilim gösterirler. İlk olarak bu insanlar zarar ve başarısızlığı önceden tahmin etme eğiliminde olan karamsar, endişeli kişilerdir. Bu eğilim özellikle tehlikeli, alışılmadık veya gerçekçi olarak zor durumlarda telaffuz edilir. Ancak zararsız durumlarda ve hatta güvenli ve destekleyici koşullarda da ortaya çıkar. İkincisi,

bu insanlar küçük düşürücü ve utanç verici deneyimlerin üstesinden gelmekte zorlanırlar, bunun yerine bu deneyimler hakkında uzun süre düşünme eğilimindedirler (Köse, Sayar, 2004). Düşük puan alan bireyler ise olumlu düşünen iyimserler olarak tanımlanırlar. Bu kişiler genellikle zorluklarla yüzleşmekten çekinmezler. Fiziksel sağlıklarını bile tehlikeye atma konusunda asgari düzeyde isteksizlik göstererek, çekingen, kayıtsız ve tasasız olma eğilimindedirler. Utandıklarında ve küçük düşürüldüklerinde, bu insanlar bunun üstesinden kolaylıkla gelebilirler (Cloninger 1987; Cloninger,1994).

Belirsizlik Korkusu alt ölçeğinde yüksek puan alan bireyler, potansiyel olarak tehlikeli olan belirsizliğe veya alışılmadık koşullar karşısında dayanıklı değildirler. Nadiren risk alırlar, rutin değişikliklere uyum sağlamakta güçlük çekerler, sessiz ve hareketsiz kalmayı tercih ederler. Buna karşılık düşük puan alanlar, çoğu insanın olumsuz veya tehlikeli bulunduğu durumlarda bile neredeyse tüm durumlarda kendinden emin, sakin ve güvenli olma eğilimindedirler. Bu kişilerin değişimlere uyum sağlama kapasiteleri oldukça yüksektir (Cloninger 1987; Cloninger,1994).

Yabancılardan Çekinme (ZK3) alt ölçeğinden yüksek puan alan bireyler utangaç, tanımadığı kişilerin olduğu ortamlara girmeye istekli olmayan, genel itibari ile diğerleri ile ilişkilerinde sürekli temkinli olmaları gerektiği düşüncesi ile hareket eden bireylerdir. Düşük puan alanlar ise cesur, kolaylıkla yakın ilişki kurabilen, topluluklarda kolaylıkla performans sergileyebilen ve ilişki başlatabilen bireylerdir (Çamur, 2016).

Çabuk Yorulabilme ve Dermansızlık / Zindelik (ZK4) alt ölçeğinden yüksek puan alan kişilerin Cloninger (1987), çoğunlukla astenik tipte olduklarını ve bu kişilerin genellikle çoğu insandan daha az enerjiye sahip olduğunu belirtmiştir. Diğerlerine kıyasla daha çabuk hasta olur ve hastalıklarının iyileşme süresi de diğerlerine nazaran daha uzun sürmektedir. Düşük puan alan kişiler ise, oldukça enerjik ve dinamik olma eğilimindedirler. Bu insanları zor veya yorucu olarak etkileyen çok az şey vardır.

2.2.2.6.2. Yenilik Arayışı

Yenilik Arayışı, dört alt ölçekten oluşan çok yönlü, yüksek düzey mizaç özelliğidir:

- Keşfetmekten Heyecan Duyma / Kayıtsız Bir Katılık (YA1)
- Dürtüsellik / İyice Düşünme (YA2)
- Savurganlık / Tutumluluk (YA3)
- Düzensizlik / Düzenlilik (YA4)

Yenilik Arayışı yüksek olan bireyler çabuk sinirlenen, araştırmacı, meraklı, hevesli, heyecanlı, kolay sıkılan, fevri ve düzensiz olma eğilimindedirler. Yüksek düzeyde Yenilik Arayışının avantajları potansiyel ödüllerin keşfedilmesine yol açan, yeni ve alışılmadık olan her şeyle hevesli ve hızlı bir şekilde ilgilenilmesidir. Dezavantajları ise aşırı öfke ve istekleri engellendiğinde çabuk bırakma ile ilgilidir ve bu davranış şekli ilişkilerde tutarsızlıklara ve istikrarsızlığa yol açar. Düşük olan bireyler yavaş, kayıtsız, hevessiz, künt, içine kapanık, monotonluğa toleranslı, sistematik ve düzenli olarak tanımlanmaktadır (Cloninger 1987).

Dürtüsellik / İyice Düşünme (YA2) alt ölçeğinden yüksek puan alan bireyler araştırmaktan, yeni fikir ve aktivitelerden heyecan duyan, çabuk sıkılan, rutini tolere edemeyen insanlardır. Düşük puan alanlar ise yeniliklere ve değişime ihtiyaç hissetmeyen ve hatta diren gösteren bu nedenle aynı şeyi yapmanın yeni ve daha iyi yolları olsa bile rutinlere bağlı kalma eğiliminde olan bireyler olarak tanımlanmaktadır (Cloninger 1987).

Dürtüsellik / İyice Düşünme (YA2) alt ölçeğinden yüksek puan alan bireyler tipik olarak anlık içgüdülerine ve içgüdüsel önsezilerine göre hareket ederler. Bu nedenle öngörülemeyen olaylar veya bilgiler geliştiğinde kararlarını ve görüşlerini sık sık gözden geçirmek zorunda kalırlar. Genellikle dikkatleri dağınık ve dikkat süreleri kısadır. Buna karşılık, düşük puan alan bireyler nadiren tahminlere veya önsezilere göre hareket ederler. Aksine analitik olma eğilimindedirler ve bir karar verirken veya bir görüş oluştururken ayrıntılı bilgiye ihtiyaç duyarlar. Bu kişiler nadiren kuralları çiğnerler. Dikkatleri kolayca dağılmaz ve bir konuya uzun süre odaklanabilen kişilerdir (Cloninger 1987).

Savurganlık / Tutumluluk (YA3) alt ölçeğinden yüksek puan alan bireyler para, enerji ve duyguları konusunda savurgan olma eğilimindedir. Cesur, gösterişli ve dizginlenmemiş olarak başkalarını etkileyebilirler. Kaynaklarının ve mali kapasitelerinin sınırlarını zorlayan “uçta” yaşamaktan hoşlanırlar ve bu yönde aksiyon alırlar. Düşük puan alan kişiler ise çekingen, kontrollü veya ölçülü olarak tanımlanırlar. Bu kişiler tipik olarak paralarını, enerjilerini ve duygularını boşa harcamamayı tercih ederler (Cloninger 1987, Cloninger, 1994).

Düzensizlik / Düzenlilik (YA4) alt ölçeğinden yüksek puan alan bireyler, çabuk öfkelenirler, Genellikle katı kuralları ve düzenlemeleri olmayan faaliyetleri tercih ederler. Sabit rutinleri ve kuralları sevmezler. Fiziksel ya da psikolojik olarak onlar için sıkıcı ya

da zorlayıcı olan çoğu şeyden kaçarlar. Düşük puan alan kişiler ise organize, düzenli, metodik ve sistematik olma eğilimindedirler. Genellikle katı kuralları ve düzenlemeleri olan faaliyetleri tercih ederler. Özdenetim kapasiteleri çoğu insandan daha yüksektir. (Cloninger 1987, Cloninger, 1994).

2.2.2.6.3. Ödül Bağımlılığı

Ödül Bağımlılığı (ÖB) mizaç boyutunun 4 alt ölçeği bulunmaktadır. Bunlar:

- Duygusallık/Duyarsızlık (ÖB1)
- Yakın iletişime açıklık/Kayıtsız Uzaklık (ÖB2)
- Bağlanma/Uzak Olma (ÖB3)
- Bağımlılık/Bağımsızlık (ÖB4)

Ödül Bağımlılığı (ÖB) boyutu yüksek olan kişiler sevecen, sıcak, sevgi dolu, hassas, bağımlı ve girişken olma eğilimindedirler. Bu kişiler diğer insanlar ile iletişim kurmaya hevesli ve sosyal ilişki içinde olmaya gayret ederler. Avantajları sıcak sosyal ilişkiler kurabilmeleri, başkalarının duygularının anlamayı kolaylaştıran sosyal uyaranlara duyarlılıklarıdır. Dezavantajları ise başkalarının düşüncelerinden kolaylıkla etkilenme ve tarafsızlıklarını kaybetme olasılıklarının yüksek oluşudur. Bu risk istismar edilmeleri adına da tehdit oluşturmaktadır. Düşük olan kişiler ise genellikle soğuk, katı, sert görünümlü, sosyal olaylara ve sosyal ödüllere (tebrik vb.) ilişkin duyarsızdırlar. Düşük Ödül Bağımlılığının avantajları başkalarını memnun etme çabasının olmaması ve tercih sürecinde bireyin objektif kalabilmesidir. Dezavantajları ise davranışlardaki soğukluk ve sosyal iletişimdeki duyarsızlığa bağlı olarak sosyal ilişkilerin bozulması ve sosyal çekilmenin yaşanmasıdır. Kişilik bozukluklarına yatkınlık bakımından ele alındığında Düşük Ödül Bağımlılığı antisosyal, obsesif ve şizoid kişilik özelliklerinin bir parçasıdır (Cloninger, 1987)

Duygusallık alt ölçeğinde yüksek puan alanlar duygusal, sempatik, anlayışlı bireyler olarak tanımlanır. Duygularını paylaşmakta bir engel görmeyen, empati ve zihinselleştirme kapasiteleri yüksek bireylerdir. Düşük puan alan kişiler ise pratik olarak tanımlanırlar. Bu insanlar sert fikirli ve soğukkanlı bir şekilde bağımsız olma eğilimindedir. Diğer insanların duygularına duyarlı değildirler, dolayısıyla sosyal ilişki kurmaları da bu bağlamda güçtür (Cloninger 1987; Cloninger, 1994).

Bağlanma alt ölçeğinde yüksek puan alanlar mahremiyet yerine samimiyeti tercih ederler. Deneyimlerini ve duygularını kendilerine saklamak yerine arkadaşlarıyla açıkça tartışmayı severler. Bu kişiler sıcak ve kalıcı sosyal bağlar kurma eğilimindedir. Düşük puan alanlar ise sosyal ilişkilerde az ya da çok belirgin bir kopukluk ve ilgisizlik gösterirler (Cloninger 1987; Cloninger, 1994).

Bağımlılık alt ölçeğinden yüksek puan alan bireyler duygusal destek ve başkalarının onayına bağımlıdır. Diğer insanların onlara nasıl baktığını derinden önemserler ve karar vermekte veya kendi başlarına bir şeyler yapmakta isteksiz olabilirler. Bağımlı bireyler, terk edilme korkularıyla meşgul olma eğilimindedirler. Bu nedenle, sosyal ipuçlarına karşı çok hassastırlar ve sosyal baskıya karşı oldukça duyarlıdırlar. Düşük puan alanlar ise nadiren başkalarının isteklerine boyun eğler ve genellikle koruma veya duygusal destek almak için başkalarını memnun etmeye çalışmazlar. Aksine başkalarını bağımsız, kendi kendine yeten ve sosyal baskıya tepkisiz kişiler olarak etkilerler (Cloninger, 1987).

2.2.2.6.4. Sebatkarlık

Sebatkarlık (SE) mizaç boyutunun 4 alt ölçeği bulunmaktadır. Bunlar:

- Çaba Sarf Etme İsteği/Tembellik (SE1)
- Çok Çalışkan Olmak/Şımartılmış Olmak (SE2)
- Azimli, Kararlı Olmak/Düşük Başarı Göstermek (SE3)
- Mükemmeliyetçi Olmak/Pragmatist Olmak (SE4)

Sebatkarlık engellenme, yorgunluk ve aralıklı pekiştirilmeye rağmen davranışın sürekliliğindeki kalıtsal bir yanlılığı, eğilimi yansıtmaktadır. Çalışkanlık, azimli, hırslı ve mükemmeliyetçi oluş olarak gözlenebilir. Sebatkarlığı yüksek olan kişiler, engellenmeyi ve yorgunluğu kişisel bir meydan okuma olarak algılayan kişilerdir (Arkar, 2004).

Sebatkarlık boyutu yüksek olan kişiler, hayal kırıklığı ve yorgunluğa rağmen gayretli, çalışkan ve istikrarlıdırlar. Ancak hataya tahammülsüzlükleri ve çalışma eylemini durduramamaları sebebi ile sıklıkla aşırı yorgunluk yaşarlar (Cloninger, 1994). Düşük olan kişiler ise hantal, miskin, pasif, üşengeç, güvenilmez, değişken ve düzensiz bir yapıya sahiptirler. Bu kişiler genellikle şimdiki durumlarından ve başarılarından memnun olurlar (Cloninger vd., 1994).

2.2.2.6.5. Kendini Yönetme

Kendini Yönetme karakter boyutunun 5 alt ölçeği bulunmaktadır. Bunlar:

- Sorumluluk Alma/Kınama (KY1)
- Amaçlılık/Amaçsızlık (KY2)
- Beceriklilik/Eylemsizlik (KY3)
- Kendini Kabullenme/Kendisiyle Çekişme (KY4)
- Uyumlu İkincil Huylar/Uygunsuz Alışkanlıklar (KY5)

Kendini Yönetme (KY), kişilik bozukluğu tanısı adına kritik öneme sahip bir boyuttur (Svrakic, Whitehead, Przybeck ve Cloninger, 1993). Kendini Yönetme (KY) elindelik (self-determination) ve irade (willpower) temel kavramlarından oluşmaktadır. Aslında elindelik ve irade uyumu, içsel bütünlüğü göstermektedir. Bütünlük ise kişinin amaç ve değerleri ile uyumlu davranış ve tutum sergileme hali olarak tanımlanabilir (Arkar, 2004; Bond, 2001; Serretti, 2007).

Kendini Yönetme düzeyi yüksek kişiler kişisel liderlik fırsatı bulduklarında bütünlüklü, güçlü, güvenilir, yapıcı ve kendi kendine yeten, bireyler olarak tanımlanır. Düşük olan bireyler ise olgunlaşmamış, zayıf, kırılgan, suçlayıcı, yıkıcı, sorumluluklarını yerine getiremeyen, güvenilmez ve bütünlüklü olmayan bireyler olarak tanımlanırlar. (Cloninger, 1993, Cloninger, 1994).

2.2.2.6.6. İş Birliği Yapma

İş birliği Yapma karakter boyutunun 5 alt ölçeği bulunmaktadır. Bunlar:

- Sosyal Onaylama/Sosyal Hoşgörüsüzlük (İY1)
- Empatik Oluş/Sosyal İlgisizlik (İY2)
- Yardımseverlik/Yardımsever Olmayış (İY3)
- Merhametli Oluş/Kin-İntikam (İY4)
- İlkeli Oluş/Çıkarıcı Oluş (İY5)

İş Birliği Yapma yararlılık, sosyal kabul, sevecenlik, empati, erdemli ve vicdanlı olmaktan oluşur (Cloninger,1993). Kişilik bozukluklarının bütün sınıflamaları İş Birliği Yapma (İY) ile ilişkilendirilir. Özellikle düşük Kendini Yönetme (KY) puanlarına sahip bireylerde düşük İş Birliği Yapma (İY), kişilik bozukluğu tanısı olasılığını iyice arttırmaktadır (Svrakic, Whitehead, Przybeck ve Cloninger, 1993; Arkar, 2004).

İş Birliği Yapma özelliği yüksek olan bireyler diğer insanların tercihlerini ve ihtiyaçlarını anlayarak saygı duymaktadırlar. İş Birliği Yapma özelliği düşük olan bireyler ise sosyal hoş görüden yoksun, ilgisiz, yardımsever olmayan, intikamcı ve çıkarıcı bireyler olarak tanımlanırlar (Cloninger, 1993).

2.2.2.6.7. Kendini Aşma

Kendini Aşma karakter boyutunun 3 alt ölçeği bulunmaktadır. Bunlar:

- Kendilik Bilincinde Yaşantı /Kendilik Kaybı(KA1)
- Kişiler Ötesi Özdeşim/Kendini Ayrma (KA2)
- Manevi Kabullenme/Akılcı Maddecilik (Rasyonel Materyalizm) (KA3)

Kendini Aşma (KA) temel ve önemli unsurların bir bütünü olarak düşünüldüğünde, bu unsurlarla özdeşleşmeyi ifade eder. Ancak Kendini Aşma karakter boyutu genellikle detaylı araştırmalarda ihmal edilmiştir. Kendini Aşmış bireylerin gözlemlenebilir davranışlarına dair bilgiler, sıklıkla kendini gerçekleştirmiş mistik ve aziz kişilerin yaşamları hakkındaki yazılardan elde edilmiştir (Underhill, 1911; White, 1985).

Yüksek Kendini Aşma puanına sahip bireyler, genellikle maneviyata sahiptirler, empatik, dayanıklı, sabırlı ve basit şeylerden mutlu olabilen alçakgönüllü kişiler olarak tanımlanırlar. Bu kişiler, hayatın getirdiği zorluklara rağmen çabalarını sürdürebilme kapasitesine sahiptirler ve sonuçların olası olumsuzluklarını kabullenme yeteneğine sahiptirler (Cloninger, 1993).

Düşük Kendini Aşma puanına sahip kişiler ise genellikle kendilerine ve başkalarına karşı anlayışsız, koşullu bir kabul ile sabırsız olarak tanımlanırlar. Kontrol ihtiyaçları yüksektir ve esneklik kapasiteleri ile teslimiyet eğilimleri düşüktür. Bu kişilerin tatmin olmaları zordur ve başarısızlıkla başa çıkmakta güçlük çekerler (Cloninger,1993).

2.3. İLİŞKİ DOYUMU

Son yıllarda dijitalleşen dünya ve küreselleşmenin de etkisi ile temel trend bireyin davranış analizi ve davranışın analitiğidir. Bu trendin merceğine elbette insanın varoluşunun merkezinde yer alan ilişki ağları ve ilişkilerin dinamiği ve öngörülebilirliği de girmektedir. Bu kapsamında ilişkilerin doğasına, bireylerin eş seçim analitiğine, ilişkilerin ömrünün öngörülebilirliğine dair yapılan araştırmalar giderek artmakta ve önem kazanmaktadır. Yetişkin bireylerin romantik ilişkileri söz konusu olunca alan

yazında da görüldüğü üzere ilişki doyumu kavramı romantik ilişkinin devamlılığını sağlayan en önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir (Hendrick, Hendrick ve Adler 1988).

Alan yazında ilişki doyumu ilişkiye dair hissedilen olumlu duygular ve ilişkinin çekiciliği (Rusbult, 1983), bireyin eşinden beklentileri ile eşinin davranışları arasındaki uyum (Sabatelli, 1988) gibi tanımlarla açıklanmaktadır.

Konu çalışmacıları arasında kavramsal uzlaşma olmadığı ilişki doyumu, uyumu, kalitesi ve mutluluk gibi sözcüklerin birbiri yerine kullanımı dolayısı anlaşılmaktadır (Heyman, Sayers ve Bellack, 1994; Kluwer, 2010).

2.3.1. Kavram Olarak İlişki Doyumu

İki yetişkinin bir ya da daha fazla psikolojik ihtiyacını karşıladığı, birbirleri ile kurdukları duygusal bağın yoğun olduğu ilişkiler yakın ilişki olarak adlandırılmaktadır (Brehm, Kassin ve Fein, 2002). Romantik ilişkiler, yakın ilişkilerin alt türlerinden biri olarak karşımıza çıkmakta ve flört etme, birlikte yaşama, evlilik ve diğer uzun süreli beraberlikleri kapsamaktadır (Hendrick ve Hendrick, 2006). Bu beraberliklerin süre ve sürekliliğini belirleyen en önemli parametrelerden biri de ilişki doyumdur (Hendrick, Hendrick ve Adler 1988).

İlişki doyumunu tanımlamak için çeşitli kuramlar ve araştırmalar bulunmaktadır (Miller ve Tedder, 2011). Thibaut ve Kelley tarafından 1959 yılında geliştirilen karşılıklı bağımlılık kuramı ilişki doyumunu, bir bireyin ilişkideki beklentileri ile ilişkiye verdiği değer arasındaki fark olarak tanımlar (Rusbult, 1980). Bu kuram, ilişki doyumunu değerlendirmek için karşılaştırma düzeyi kavramını kullanır. Karşılaştırma düzeyi, bir kişinin daha önceki ilişkilerinden elde ettiği kazançların zaman içinde yükselme eğilimi gösteren ağırlıklı ortalamasını ifade eder (Büyükşahin, 2005; Thibaut ve Kelley, 1959). Eğer bir kişinin mevcut ilişkisinden elde ettiği kazançlar karşılaştırma düzeyinin üstündeyse o kişi ilişkisini doyum verici olarak değerlendirir. Karşılaştırma düzeyini etkileyen faktörlerle ilgili önemli çalışmalardan biri de yatırım modelidir (Rusbult, 1980; Rusbult, 1983). Rusbult'un geliştirdiği bu model, ilişki doyumunu karşılıklı bağımlılık kuramına dayandırır. Modelde doyum düzeyi, seçeneklerin niteliği ve yatırım miktarı bileşenlerinin ilişki bağlanımını etkilediği vurgulanır (Büyükşahin, 2005).

İlişki doyumu ilişkide bireylerin karşılıklı olarak ihtiyaçlarının karşılanması, karşılıklı sevgi ve yaşantıların paylaşımı ile elde edilen psikolojik doyum olarak tanımlanmaktadır (Sabatelli, 1988). İlişkinin çekiciliği ve eşe yönelik duyguların nesnel değerlendirmesi ilişki doyumunu oluşturur (Rusbult ve Buunk 1993). Benzer biçimde evlilik doyumu kavramı, evlilikte eşlerin çalışma, ortak karar alma, ekonomik konular ve sorunlara birlikte çözüm üretme çabası gibi çevresel ve sevgi, cinsel ilişkiden alınan haz ve iletişim tarzı gibi kişisel boyutlardan elde ettikleri psikolojik tatmini kapsamında tanımlanmaktadır (Sokolski ve Hendrick, 1999).

Bu kavram üzerine yapılan çalışmalar kapsamında araştırmacılar adlandırmalarda (kavramsallaştırma sürecinde) zaman zaman ayrışsalar da genel itibarı ile ilişki doyumu için yakın açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu alana ilişkin yoğun çalışmaları olan araştırmacıların bu kavrama ilişkin tanımlamaları şu şekildedir: İlişki doyumu kişinin ilişkisinden kaynaklanan tatmin ve mutluluk duygusunun derecesidir (Nichols, 2005). İlişki doyumu bireyin öznel perspektifinde, ilişkinin tüm güncel yönleri göz önünde bulundurulduğunda ilişkiye yönelik memnuniyet, mutluluk ve tatmin duygularının değerlendirilmesidir (Hawkins, 1968). Campbell (1976) ise ilişki doyumunu, insanların mutluluğu ve öznel iyi oluşu açısından çok önemli bir faktör olarak tanımlamıştır. İlişki doyumu, hem kesitsel hem de boylamsal araştırmalarda iyi oluşluk ve yaşam doyumunun önemli bir yordayıcısı olarak ifade edilmiştir (Proulx, Helms ve Buehler, 2007). İlişki/evlilik doyumu, insanların evliliklerinin niteliğine ilişkin global öznel değerlendirmesidir (Li ve Fung, 2011). Araştırmacıların tanımlamaları ile birlikte Rusbult ve Buunk (1993) ilişki doyumunun, bireyin eşine yönelik olumlu duygularını ve ilişkiyi çekici bulması yönündeki değerlendirmelerini de içermekte olduğunu eklemişlerdir. Yine salt kavram tanımına ek olarak Hendrick ve Hendrick, (1989) ve (1995) bireylerin ilişkilerine dair öznel değerlendirmelerinin sonucu olumlu olduğunda, tatmin duygusu yaşanırken, olumsuz değerlendirmelerinde memnuniyetsizlik duyguları yaşanmakta olduğunu belirtmişlerdir. Meeks ve diğerleri (1998) de bireyin ilişkiden sağladığı tatminin eşinin sevgi tutumları, empati, bireyin ilişkide kendini ifade etme derecesi ve ilişkisel yeterlilik algısından etkilenmekte olduğunu belirtmişlerdir.

İlişki doyumunun kavramsal açıklaması ve bireylerin bu kavramı değerlendirme düzeylerine dair tanımlamalarını takiben ilişki doyumunun etkileşimde olduğu diğer parametreler dikkat çekmektedir. Örneğin Baumeister ve Leary (1995), yüksek düzeyde

ilişki tatmininin yüksek düzeyde refaha işaret ettiğini belirtmiştir. Romantik ilişki doyumunu ilişkideki istikrar düzeyi ve ilişki içi anlaşmazlık (Gottman ve Levenson, 1992), iyi olma, zihinsel ve fiziksel sağlık ile de etkileşim içindedir (Prigerson, 1999).

Heller, Watson ve Iles (2004) tarafından yapılan çalışmada ise Beş Faktör Kişilik Modeli boyutları ile evlilik doyumunu arasındaki ilişkide en yüksek korelasyonun duygusal istikrar boyutu ile olduğu görülmüştür. Malouff ve diğerleri (2014) tarafından yapılan duygusal zeka ile romantik ilişki memnuniyeti arasındaki ilişkinin sonucunda da orta düzey korelasyon bulgusunu saptanmıştır. İlişki doyumunun nevrotiklik boyutu ile negatif korelasyon gösterirken; uyumluluk, vicdanlılık ve dışa dönüklül boyutları ile pozitif korelasyon gösterdiği ifade edilmiştir (Malouff, 2010). Buunk (2001)' a göre, kişinin romantik ilişkide sağladığı tatmin ödüllendirici olarak deneyimlenmektedir. İlişki doyumunu ile bağlılık ve ilişkiye yatırım değişkenlerinin de etkileşimde olduğu bulunmuştur (Rusbult, 1983; Lund, 1985).

İlişki doyumunu kavramı romantik ilişkilerin tüm çeşitleri için geçerlidir ancak ilişki doyumuna dair yapılan çalışmalar ve ölçüm araçları çoğunlukla evlilik doyumuna odaklanmaktadır (Fincham, Rogge ve Beach, 2018). Evlilik doyumunu kişinin evliliğine yönelik algısını (Anderson, Russell ve Schumm, 1983) ve eşler arasındaki kişilerarası süreçlerin uyumunu (Vajda, 2015) yansıtmakta ve eşin evliliğinin tüm bileşenlerini göz önünde bulundurduğunda deneyimlediği öznel mutluluk, doyum ve memnuniyet duygusu olarak tanımlanmaktadır (Hawkins, 1968). Yapılan çalışmalarda evlilik/ilişki doyumunun evliliğin ilk yıllarında yüksek orta dönemlerinde düşüş göstermekte ve ilerleyen dönemlerinde ise tekrar yükselişe geçtiği görülmektedir (Anderson ve ark., 1983; Vajda, 2015).

2.3.2. İlişki Doyumunu Etkileyen Faktörler

İlişki doyumunu karmaşık bir yapıdadır ve birçok faktör tarafından belirlenmektedir (Meeks, Hendrick ve Hendrick, 1998). Bu faktörler bireysel ve ilişkisel olmak üzere iki kategori altında ele alınabilir.

Yapılan çalışmalarda bireylerin romantik ilişkilere yönelik inançları (Sprecher ve Metts, 1999; Franiuk, Cohen ve Pomerantz, 2002), eşi idealize etme düzeyleri (Murray, Holmes ve Griffin, 1996), kişilik özellikleri (Malouff, Thorsteinsson, Schutte, Bhullar ve Rooke, 2010; Schaffhuser, Allemand ve Martin, 2014), iyimserlik düzeyleri ve iç kontrol

odağına sahip olmaları (Murray ve Holmes, 1997), psikolojik stres düzeyleri (Kurdek, 2005) ve duygusal zekaları (Malouff ve ark., 2014) ilişki doyumu ile ilişkili bulunmuştur. Empati, kıskançlık (Gottman, 2003; White ve Mullen, 1989; Malouff, 2010), destek, güven, samimiyet, sadakat, ilişki istikrarı, birlikte geçirilen zaman, güç ve gelecek zaman planlamasının da (Karantzas, 2014; Rusbult, 1980; White, 1990; Vangelisti ve Banski, 1993; Gray-Kittle ve Burke, 1983; Öner, 2000) ilişki doyumunu etkileyen etmenlerden olduğu vurgulanmaktadır. Bireylerin ilişkiye yönelik inançları, eşi idealize etme düzeyleri, psikolojik stres düzeyleri, iyimserlik düzeyleri ve iç kontrol odakları, duygusal zeka düzeyleri, eşlerinkök aileleri ve kişilik özellikleri ilişki doyumunu etkileyen bireysel faktörler kapsamında ele alınabilir. Bu faktörlere ek olarak karşılıklılık, cinsel tatmin, birliktelik süresi, birlikte yaşama, çocuk sahibi olma, eşlerin çatışma çözüm stilleri bireylerin ilişki doyumunu etkileyen diğer faktörler arasındadır.

2.3.2.1. Bireysel Faktörler

Bireylerin romantik ilişkilere yönelik inançları ilişki doyumlarını etkilemektedir. İlişkiler hakkında daha romantik olan bireylerin daha yüksek ilişki doyumuna sahip olduğu görülmüştür (Sprecher ve Metts, 1999; Franiuk, Cohen ve Pomerantz, 2002).

Franiuk, Cohen ve Pomerantz (2002), Murray, Holmes ve Griffin (1996), evlilik ve flört ilişkilerinde eşlerini idealize eden bireylerin daha yüksek ilişki doyumu bildirdiklerini belirtmişlerdir.

Daha yüksek düzey psikolojik stres, daha düşük düzey ilişki doyumu ile ilişkili bulunmuştur (Kurdek, 2005).

Alan yazınında görmekte olduğumuz romantik ilişki doyumunu etkileyen önemli değişkenlerden bir diğeri ise bireylerin kök aile deneyimleridir (Botha, 2009; Busby, Gardner ve Taniguchi, 2005; Falcke, 2008; Ghoroghi, Hassan ve Baba, 2012). Bireyin kök ailesinde yetişirken erken dönem olumsuz deneyimleri sonucu oluşan bilişsel şemaları, yetişkinlik yıllarında ilişkilerinden aldığı doyumu olumsuz anlamda etkilemektedir (Rafaeli, Bernstein ve Young 2012).

Beş Faktör Kişilik Kuramı ve ilişki doyumu arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların bir meta analizinde eşlerin daha yüksek düzeyde duygusal istikrar, uyumluluk, sorumluluk ve dışa dönüklük kişilik özelliklerine sahip olmalarının diğer eşin yüksek ilişki doyumu ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Malouff ve ark., 2010). Ayrıca, çiftler

arasındaki ilişkileri inceleyen bir başka çalışmada nevrozizmin ilişki doyumuyla negatif bir ilişkiye sahip olduğu ve uyumluluk ile sorumluluğun pozitif bir ilişkiye sahip olduğu ifade edilmiştir (Schaffhuser ve ark., 2014). Bu alanda yapılan diğer bir araştırmada, çiftlerin kişilik özelliklerinin evlilik doyumunu etkilediği belirtilmiştir (Young ve Klosko, 2016).

Beş faktör kişilik kuramı bağlamında yapılan çalışmalarda yumuşak başlılık boyutunda yüksek puan alanların evlilik doyumlarının yüksek olduğu bulunmuştur (Bauchard ve ark., 1999, Nemecek ve ark., 1999).

Arkar ve Kansız (2011) tarafından yürütülen bir araştırmanın sonuçlarına göre ödül bağımlılığı mizaç boyutunun evlilik veya ilişki doyumu ile pozitif yönde ilişkili olduğu ve ödül bağımlılığı özelliklerinin yüksek olduğu durumlarda evlilik veya ilişki doyumunun yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca, iş birliği ölçeği ile ilişki doyumu ölçeği arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu ifade etmişlerdir.

Hazan (2000)'ın çalışması kapsamında özellikle gelişime açıklık ve yumuşak başlılık boyutlarındaki benzerliğin iki cinsiyette de evlilik uyumuyla güçlü bir ilişkisi olduğu edinilen bulgular arasındadır.

Öztürk, Arkar ve Gökdağ (2020) tarafından yürütülen bir çalışmada eşlerin mizaç ve karakter özellikleri ile evlilik uyumları ve cinsel doyumları arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre, yenilik arayışı ve zarardan kaçma mizaç özelliğinin arttıkça, evlilik uyumunun azaldığı görülmüştür. Bu bulguya ek olarak kendini yönetme karakter özelliğinin azaldıkça, evlilik uyumunun da azaldığı tespit edilmiştir. Ayrıca yüksek ödül bağımlılığı mizaç özelliğinin artmış evlilik uyumu ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öztürk, Arkar, Gökdağ (2020)'de Cloninger Mizaç ve Karakter Envanteri ile eşlerin mizaç ve karakter özellikleri ile ilişki uyum ve doyumları inceledikleri çalışmalarında belirttikleri gibi mizaç, ve karakter boyutlarının evlilik uyumu ve ilişki doyumu ile ilişkisine dair az sayıda çalışma olduğu görülmektedir.

2.3.2.2. İlişkisel Faktörler

Bireyin eşine duygularını, tutumları ve tecrübelerini anlattığı bir süreç, olarak tanımlanan kendini açmanın da ilişki doyumunu etkilediği belirtilmektedir (Hendrick, 1981). İnsanların anlaşıldıklarını düşündüklerinde daha kaliteli bir ilişki hayatı tecrübe

etmeye eğilimli oldukları belirtilmektedir (Debrot, 2012). İlişkinin sürmesinde ve ilişki doyumunda etkili bir diğer faktörün de açık sözlü ya da sözlü olmayan iletişim olduğu vurgulanmaktadır (Ben Naim, 2013; Canary, 1993; Guerrero, 2017). Metts ve Cupach (1990), problem çözme becerilerine sahip bireylerin ilişkilerinden daha yüksek doyum sağladıklarını belirtmişlerdir. İlişkide çatışmayı deneyimlemektense ilişkide çatışmayı yöneten eşlerin ilişki doyumlarının daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Guerrero, 2017).

Sprecher (2002), gerçekleştirdiği çalışmada yüksek cinsel tatmin belirten çiftlerin ilişki doyumları üzerinde olumsuz etkisi olan zayıf iletişimlerini telafi edebildiği bulgusuna ulaşmıştır. Yoo, Bartle-Haring, Day ve Gangamma (2013) ise eşinin iletişim tarzını daha olumlu algılayan eşlerin duygusal ve cinsel yakınlık ihtiyaçlarının daha çok giderildiği ve bunun sonucu olarak cinsel yakınlığın, cinsel tatminin ve dolayısı ile ilişki doyumunun artış gösterdiği bulgusuna erişmişlerdir.

İlişki süresi ve ilişki doyumunu arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların farklı sonuçlara ulaştığı görülmektedir. Kurdek (2005), ilişki doyumunun zamanla azaldığını belirtirken; Moore, McCabe ve Brink (2001) daha uzun ilişki süresinin artan yakınlık ve ilişki doyumuna işaret ettiğini belirtmişlerdir. İlişki doyumunun zamanla arttığını belirten bir diğer çalışmada da çocukların evden ayrılmasıyla çiftlerin birbirlerine yöneldiği ifade edilmiştir (Gorchoff, John ve Nelson, 2008). Uzun süreli evli çiftlerle yürütülen bir diğer çalışmada evliliğin ilk dönemlerinin ve ilerleyen yıllardaki dönemlerinin orta dönemlerine kıyasla daha fazla ilişki doyumuna işaret ettiği bulunmuştur (Gilford ve Bengtson, 1979). Bütüncül bir bakış açısı ile eşlerin ilişki doyumlarının özellikle evlilik ilişkisinde, ilişkinin ilk yıllarında yüksek, orta dönemlerinde düşük, ilerleyen yıllarda ise tekrar yüksek bir seyir izlediği yönündedir. Bu bulgu, Türkiye ve Dünya boşanma oranlarına bakıldığında da boşanma yılları üzerinden gözlemlenebilmektedir.

Evli veya beraber yaşayan çiftlerin beraber yaşamayan çiftlere göre daha yüksek düzeyde ilişki doyumuna sahip oldukları bulunmuştur (Moore ve ark., 2001).

İlişki doyumunu ve çocuk sahibi olmaya ilişkin gerçekleştirilen bir meta-analiz çalışmasında ebeveyn olan bireyler ebeveyn olmayanlara kıyasla daha düşük düzey ilişki doyumunu bildirmişlerdir (Twenge ve ark., 2003).

Eşlerin romantik ilişkide hem aynı düzeyde sevgi ve özen görmeleri hem de aynı düzeyde birbirlerine zaman ayırmaları ve gayret göstermeleri gibi karşılıklılık düzeylerinin ilişki doyumuna katkı sağladığı belirtilmektedir (Guerrero, 2017). Romantik

ilişkideki eşlerin karşılıklı beklentilerinin bulunduğu ve bu beklentilerin ne düzeyde karşılandığı da ilişki doyumunu etkilemektedir (Rusbult, 1998).

Thomas (1976), ortak hareket etme çatışma çözüm stiline evlilik doyumuyla en güçlü ilişkiye sahip stil olduğunu, bunu uzlaşma stiline izlediğini belirtmiştir. Greeff ve Bruyne (2000) gerçekleştirdikleri çalışma sonucunda işbirlikçi çatışma çözüm stiline hem erkekler hem de kadınlar için evlilik doyumu ile en yüksek korelasyona sahip olduğunu bulmuşlardır.

2.3.3. İlişki Doyumunun Etkilediği Faktörler

Romantik ilişkilerin destek ve güven sağladığı ve bunların da fiziksel, ruhsal sağlığa ve ilişki doyumuna katkıda bulunduğu belirtilmektedir (Laursen ve Campbell, 1999; Kurdek, 2005).

İlişki doyumu arttıkça bireylerin mutluluk, yaşam doyumu ve öznel iyi oluş hali düzeylerinin arttığı belirtilmektedir (Karantzas, 2014). Yalnızlık hissinin kimi önemli sağlık sorunlarına yol açtığı ve romantik ilişki doyumu yükseldikçe algılanan yalnızlığın azaldığı belirtilmektedir (Parker ve Asher, 1993; Mellor, 2008; Hawkey ve Cacioppo, 2010; Goldsmith, 2002). Yalnızlığın kardiyovasküler sağlık sorunları, yüksek tansiyon, kişilik bozuklukları, psikoz, alzheimer ve depresif semptomlar gibi hem fiziksel hem ruhsal sağlık sorunları ile ilişkili olduğu görülmektedir (Caspi, 2006; Hawkey, 2010; DeNiro, 1995; Neeleman ve Power 1994; Richman ve Sokolove, 1992; Wilson, 2007; Cacioppo, 2006; Segrin, 1999; Heikkinen ve Kauppinen, 2004). Tüm bunlara ek olarak düşük ilişki doyumu deneyimleyen bireylerde zamanla depresif belirtilerinin arttığı belirtilmektedir (Beach ve O'Leary, 1993; Fincham, 1997).

Yapılan çalışmalar eşle kurulan romantik ilişkide ilişki doyumunun ilişkinin devamlılığı açısından da büyük bir rol oynadığını göstermektedir (Akin, 2016; Diener, 1999).

2.4. ROMANTİK İLİŞKİLERDE ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ

İnsan tek başına yaşayamayan, ötekiyle olan ilişki ile tanımlanan ve yakın ilişki arayışında olan bir canlıdır. Yakın ilişki doğası gereği insanın öncelikli ihtiyaçlarından ve yakın ilişkilerin bir alt türü olan romantik ilişkiler bir kişinin ötekine hissettiği

duyguyu belirtir (Facio ve Resett, 2014). Günümüzde romantik ilişkiler yeni bir fenomen olarak şekillense de (Honeycutt ve Cantrill, 2001) bireylerin hayatlarında kapladıkları yer ve kültüre yansması bakımından yaygın uğraş alanı olma özelliğini muhafaza etmektedirler.

Romantik ilişkiler ve bu ilişkilerden algılanan doyum daha önce de belirtildiği üzere bireyin hem iyi oluş hali hem de yaşam doyumunu ile yakından ilişkilidir. Yakın ilişkilerin sürdürülebilirliği ve daha doğrusu zarar vermekten ziyade kişinin yararına hizmet edecek biçimde yaşanabilmesi birbiri ile ilgili iki koşula bağlıdır; ilişki doyumunu ve ilişkiden alınan doyumun temel belirleyicilerinden olan çatışma çözüm stili (Christensen ve Heavey, 1990; Gottman, 1993; Gottman, Markman ve Notarius, 1977).

Cummings ve Davies (2002) çatışmanın doğal ve kaçınılmaz olduğunu ve bu çatışmanın günlük konular üzerinde eşler arasında yaşanan herhangi bir anlaşmazlık ya da arzu edilmeyen duyguların ifadeleri olarak tanımlamaktadırlar. Benzer şekilde bazı kuramcılar ve araştırmacılar (Kline, Pleasant, Whitton ve Markman 2006; White ve Klein 2002; Farrington ve Chertok 1993, Akt: Troupe 2008) çatışmanın eşler için olağan bir durum olduğuna inanmaktadır. Sprey (1979)'de çatışmanın, eşlerin kendilerine ait amaçlarının bulunması nedeniyle evlilik sisteminde kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir.

Çatışmanın kişiler arası ilişkilerin herhangi bir türünde doğmaması nerdeyse imkansızdır (Çırakoğlu ve Tezer, 2010). Mackey, Diemer ve O' Brien (2000) çatışmayı eşlerin farklılıklarından dolayı ortaya çıkan anlaşmazlıklar olarak açıklamaktadır. Yaşanan çatışmaların olumsuz sonuçlar doğuracağı gibi bir ön yargının varlığı baskın olsa da yapılan araştırmalar çatışmaların genellikle ilişkiler için olumlu sonuçlar doğurduğu yönündedir (Campbell, Martin Ward, 2008; Toomey, 2000). Bu görüşe benzer şekilde eşler arasında yakınlığın oluşmasında ilişki içinde yaşanan çatışmaların oldukça faydalı olduğunu belirten görüşler de bulunmaktadır (Gottman, 1993). Burada önemli olan nokta yaşanan bu çatışmanın eşler tarafından nasıl ele alındığı ve yönetildiğidir (Pape, 2001).

Romantik ilişkiler içindeki çatışmalar genellikle yapıcı ve yıkıcı olmak üzere iki ana kategoriye ayrılır. Yapıcı çatışmalar eşlerin çatışmayı sorun çözme, destek sağlama, sözel ve fiziksel şefkat gibi olumlu yollarla ele almasıyla karakterizedir. Diğer yandan yıkıcı çatışmalar saldırgan, öfkeli, fiziksel ve sözel saldırganlık, tehdit gibi olumsuz yollarla sürdürülür (Goeke-Morey, Cummings, Harold ve Shelton, 2003). Adler ve Baeder ile

Higginbotham ve Lamke (2004), pozitif, objektif ve ihtilaflı eşlerin iletişimlerindeki negatif etkinin (nefret, mutsuzluk vb.) evlilik değerini azaltabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca, sinirli, orta yolu bulamayan, tepkiden kaçınan ve bununla ilgili davranışlar gibi evliliğin değerini düşüren ve evlilik tatminini azaltan diğer tahmin edici faktörler olduğu da ifade edilmiştir (Troupe, 2008).

Bir ilişkideki çatışmalar hem açık hem de gizli olabilir (Fincham ve Beach, 1999) ve her çift kendi ilişkilerine özgü davranışlarını ve etkileşim kalıplarını üretir. Yapılan araştırmalar, çatışma sırasında çatışmadan kaçınma veya olayın üstünü kapatma eğiliminin ilerleyen dönemlerde daha büyük çatışmalara yol açabileceğini göstermektedir (Vuchinich, 1987). Ayrıca çatışma sırasında eşlerin saldırgan veya eleştirici davranışlar sergilemesi de ilişki doyumunu azaltabilir ve ilişkinin geleceğini riske atabilir (Christensen ve Shenk, 1991; Gottman ve Levenson, 1992). Başka bir deyişle, çiftlerin çatışmalarla nasıl başa çıktığı, ilişkinin gidişatını etkileyen bir faktördür. Gottman ve Krokoff (1989), iletişim sorunlarının ve çatışma çözme becerilerindeki eksikliklerin ilişkide sorunlara neden olabileceğini belirtmektedir. Bu nedenle, çatışmalardan kaçınan çiftler, sorunları çözmeye çalışan çiftlere göre daha mutsuz olabilirler. Çatışmalardan kaçınmak, mevcut problemleri çözme çabalarını engelleyebilir ve bu da kızgınlık, kırgınlık gibi olumsuz duyguların ortaya çıkmasına neden olabilir (Christensen ve Shenk, 1991). Bununla birlikte, bazı araştırmacılar sözel çatışmanın katarsis (duygusal boşalma) sağlayabileceğini ve bu durumun açık iletişimi destekleyerek karar verme süreci gibi pek çok işlevsel fonksiyonu ortaya çıkarabileceğini savunmaktadır. Örneğin Vucinich (1987) yapıcı çatışma çözüm yönteminin, aile iletişiminin rutin bir parçası olan çatışmayı çözme ve çözümleme gibi ilişki dinamiklerinde olumlu bir rol oynayabileceğini öne sürmektedir. Kısacası, belirli bir noktaya kadar çatışma, ilişkide uyum sürecini destekleyebilir ve ilişkinin monotonlaşmasını önleyebilir. Ancak eğer çiftler sorunların temeline inmezlerse, yanlış anlamalar artabilir ve bu da sorunun büyümesine neden olabilir (Dhir ve Markman, 1984).

Çatışmayı yapıcı bir şekilde yönetmek mutlu bir ilişki için anahtar bir bileşendir. İlişkileri zedeleyebilen unsur bizi çatışmanın kendisi değil, çatışmanın çözüm şeklidir (Hanzal ve Segrin, 2009).

2.4.1. Kavram Olarak Çatışma ve Romantik İlişkilerde Çatışma Çözüm Stratejileri

2.4.1.1. Kavram Olarak Çatışma

Çatışma, canlı varlıkların arasında uyumsuzluk veya zıtlık olduğunda ortaya çıkan bir etkileşim süreci olarak tanımlanır (Taluy ve Sunal, 2016). Çatışma tüm ilişkilerde olduğu gibi romantik ilişkide de önemli bir bileşendir ve ilişki üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkisi olabilmektedir. Çatışma, insan davranışını şekillendirebilen ve sistemik düzeyde büyümeyi teşvik edebilen gelişimsel bir faktör olabilir (Mayer, 2000). Türk Dil Kurumu'nda çatışma, görüş ve kanıların aykırılığından doğan karşıtlık durumu olarak tanımlanmaktadır (Üney, 2016). Fikirlerin veya ilgilerin uyuşmaması sebebi ile ortaya çıkan anlaşmazlıklar çatışma kavramı kapsamında ele alınmaktadır (White ve Klein, 2002).

Akköse (2021), insanın hayatı boyunca kurduğu ilişkilerde çıkarları, değerleri ve ihtiyaçlarında oluşan farklılıklar sebebi ile doğası gereği süregelen bir çatışma içerisinde olduğu vurgusunu yapmaktadır.

Çatışma, tüm insan ilişkilerinin kaçınılmaz bir parçasıdır ve birçok ilişki araştırmacısı ve danışmanı, çatışmaya ve özellikle romantik ilişkilerde nasıl çözüldüğüne odaklanmıştır (Christensen ve Heavey, 1990; Fincham ve Beach, 1999; Glick ve Gross, 1975; Gottman, 1993; Gottman, Markman, ve Notarius, 1977; Greeff ve Bruyne, 2000; Kurdek, 1994; Sprey, 1969; Straus, 1979; Vuchinich ve Baryshe, 1997).

Genel anlamda, çatışma, birbirine karşıt olan iki gücün (düşünce, duygu, dürtü vb.) karşıtlığını temsil eder (Budak, 2009). Öner (2004), çatışmayı bir ya da daha fazla kişinin bir konuda yaşadığı doğal bir anlaşmazlık veya gerginlik durumu olarak tanımlar. Çatışma, içsel çatışmalar ve kişiler arası çatışmalar olmak üzere ikiye ayrılabilir (Arslan, 2005). İçsel çatışma, bireyin içinde, aynı anda uyuşmayan iki farklı amaç veya güdünün ortaya çıktığı durumları ifade eder. Kişiler arası çatışmalar ise, farklı amaçları ve istekleri olan iki veya daha fazla tarafın yer aldığı durumları içerir (Akköse, 2021).

Mayer (2012), çatışmanın bir dizi farklı yönü olduğunu belirtmiştir. Çatışma bir hissiyat, bir anlaşmazlık, gerçek veya algılanan bir çıkar uyuşmazlığı, farklı dünya görüşleri arasındaki uyumsuzluk ya da çeşitli davranışların sonucu olarak ortaya çıkabilir.

Çatışma, algısal (algı), duygusal (hissetme) ve davranışsal (eylem) boyutlarda yaşanır ve deneyimlenir. Eylem olarak çatışma, özellikle başkalarının ihtiyaçlarına müdahale potansiyeli yaratan durumlarda, kişilerin duygularını ve çatışmayı ifade etmesi, algılarını açıkça dile getirmesi ve ihtiyaçlarını karşılama amacıyla doğrudan müdahalelerde bulunmasıdır (Ayap, 2022).

Peterson (1983), çatışmayı bir bireyin eylemlerine başka bir bireyin eylemleriyle müdahale etmesi olarak tanımlarken, Lulofs ve Cahn (2000) çatışmayı tek bir olaya verilen iki veya daha fazla tepki, bireyler arasındaki farklılık, gruplar arasındaki karşılıklı düşmanlık veya çözülmesi gereken bir problem olarak tanımlar.

Çatışma insanların yaşadığı birbirini etkileme davranışdır ve kişilerin birbirlerine karşı gösterdikleri davranış ve verdikleri tepkilerle, sözel ve sözel olmayan bir iletişim yoluyla meydana gelerek sürdürülmektedir (Folger, Poole ve Stutman, 2013).

Bradbury, Fincham ve Beach'e (2002) göre çatışma, bir bireyin hareketlerinin öteki bireyin hareketlerine engel olduğunda meydana çıkan bir durumdur.

Ting-Toomey (1994), çatışmayı iki veya daha fazla tarafın maddi veya ilişkisel konulardaki değerlerinin, beklentilerinin ve süreçlerin algılanan veya gerçek bir uyumsuzluğu olarak tanımlamaktadır.

Rahim (1985), insanlar arasındaki çatışmanın kaçınılmaz olduğunu ve bu çatışmanın bireyler arasında uyumsuzluk ve anlaşmazlık şeklinde kendini gösteren bir etkileşim durumu olduğunu ifade etmektedir. Bu perspektife göre, çatışmalar olumsuz duyguların yaşandığı ve günlük yaşamı etkileyen önemli bir stres kaynağı olarak kabul edilir. Ancak kişiler arası çatışmalar, birçok yeniliğin kaynağı olarak da görülebilir.

Deutsch'a (1994) göre, çatışma günlük yaşamın doğal ve kaçınılmaz bir parçasıdır. Çatışma hem yapıcı hem de yıkıcı potansiyele sahiptir ve doğru bir şekilde ele alındığında gelişmeyi, olgunlaşmayı, öğrenmeyi ve değişmeyi teşvik edebilir (Rahim, 2002).

2.4.1.2. Romantik İlişkilerde Çatışma

Alan yazında çatışma kavramı ile ilgili olarak, çatışma çözüm stili, çatışma çözümü, çatışma stilleri gibi farklı kavramların da kullanıldığı görülmektedir (Thomas, 1976). Romantik ilişki alanında çalışan araştırmacı ve uygulamacılar çatışma konusuna ve özellikle eşlerin çatışmayı nasıl çözdüklerine odaklanmışlardır (Gottman, 1993; Kurdek, 1994).

Çatışma kuramını romantik birlikteliğe uyarlayan Sprey (1979), her çiftin bir sistemi meydana getirdiğini, eşlerin kendilerine özgü amaçları olmasından dolayı evlilikte çatışmanın olmamasının mümkün olmadığına dikkat çeker.

Romantik ilişkilerde çatışma kavramına odaklanan Tümer (1998), romantik ilişki çatışmalarını birbirine zıt veya uyumsuz gereksinimler, hedefler ve beklentiler nedeniyle ortaya çıkan anlaşmazlıkların toplamı olarak tanımlar. Hatipoğlu (1993) romantik ilişki çatışmasını, eşlerden birinin diğerinin ilgilerine engel olmaya çalışması sonucu ortaya çıkan bir kişilerarası süreç olarak açıklar. Uğurlu'ya (2003) göre, çatışma genellikle eşlerden birinin diğerine keyifsiz bir şekilde davranmasıyla başlar.

Mackey ve arkadaşları (2000), her iki eşle yapılan derinlemesine görüşmelere dayanarak romantik ilişkide çatışmayı eşler arasındaki farklılıklardan kaynaklanan ilişkilerindeki bir anlaşmazlık durumu olarak tanımlarlar.

Prado ve Markman'a (1999) göre ise evlilik/ilişki uyumu ve boşanma ile ilgili olarak önemli olanın yaşanan sorunların sayısı ya da sorunların içeriği değil, çiftler tarafından bu çatışmaların nasıl yönetildiğidir.

Çatışmanın genellikle ilişkilerde kaçınılmaz bir olay olduğu genel bir kabuldür (Troupe, 2008).

2.4.1.3. Çatışma Çözüm Stilleri

Çatışma giderme tarzlarının kümelenmesine dair ortak bir düşünce yoktur. Alan yazında çatışma çözüm stili ile ilgili çatışma çözüm taktikleri, çatışma çözüm stratejileri, çatışma çözüm stilleri, çatışma çözüm davranışları, çatışma çözüm tepkileri gibi kavramların aralarında ufak tefek farklılıklar olmasına rağmen genellikle birbiri yerine kullanıldıkları görülmektedir. Evlilikte çatışma çözüm stili çiftlerin ilişkilerinde karşılaştıkları sorunları ele alma şekilleri olarak tanımlanırken (Cann, 2007) çatışma çözme tepkileri, çatışmalı bir durumu çözmek amacıyla kullanılan ilişki odaklı tepkiler olarak tanımlanmaktadır (Tjemkes ve Furrer, 2010; akt. Taluy, Büyüksahin ve Sunal, 2016).

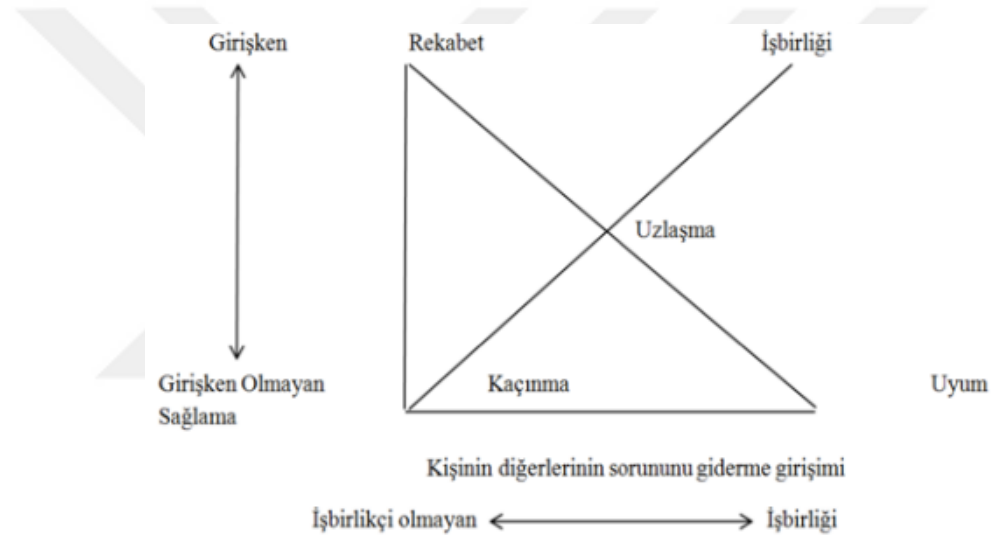
Çatışma kuramının kökenleri oldukça eskiye dayanmaktadır. Özellikle aile sosyolojisi alanında, çatışma kuramı Collins (1971), LaRossa (1977) ve Sprey (1979) tarafından incelenmiş ve açıklığa kavuşturulmuştur. Eshleman (1981), çatışmanın bireyler arasındaki iletişimin normal bir parçası olduğunu ve kaçınılmaz bir süreç olduğunu

belirtmiştir. Bu yaklaşıma göre çatışma, sadece aile yapısına veya ilişkilere zarar veren bir şey olarak değil, bütün ilişki mekanizmalarının doğal bir parçası olarak kabul edilmelidir. Dolayısıyla, eğer aile içinde veya evlilik ilişkisinde sürekli çatışmalar yaşanıyorsa, sorunun çatışmalardan kaçınmak yerine nasıl ele alınması gerektiği ve sorunların nasıl çözüleceği konusunda düşünülmesi gerekmektedir.

Alan yazında farklı sınıflamalar kullanılarak çatışma çözüm stilleri incelenmiştir. İlk olarak Blake ve Mauton (1964) tarafından sınıflanan çatışma çözüm stilleri daha sonra Thomas (1976) tarafından geliştirilmiştir.

Thomas (1976) tarafından geliştirilen çatışma çözme stilleri, çatışma durumlarında kişilerin davranışlarını ve stratejilerini daha iyi anlamak için kullanılan bir çerçevedir. Thomas'a göre, çatışma çözme stilleri iki bağımsız boyut olan "işbirlikçilik" ve "girişkenlik" üzerinde temellendirilir. İşbirlikçilik, kişinin diğerlerinin ilgilerini karşılama çabalarını yansıtırken, girişkenlik kişinin kendi ilgilerini karşılama çabalarını yansıtır. Bu iki boyutun farklı kombinasyonları, beş farklı çatışma çözme stiline yol açar: (1) Kaçınma: Bu çatışma çözme stili hem işbirlikçilik hem de girişkenlik boyutlarının düşük olduğu bir durumu temsil eder. Kişi çatışma ile ilgilenmez, kendi ilgilerini veya karşı tarafın ilgilerini karşılama niyetinde değildir ve çatışmadan kaçınır. (2) Uyum Sağlama: Bu stil yüksek işbirlikçilik ve düşük girişkenlik boyutlarının birleşimini yansıtır. Kişi kendi ilgilerini ve ihtiyaçlarını önemsemek yerine karşı tarafın ilgilerini karşılamaya çalışır. Uyum sağlama, çatışmada uzlaşmacı bir tavır sergilemeyi içerir. (3) Ortak Hareket Etme: Bu çatışma çözme stili hem işbirlikçilik hem de girişkenlik boyutlarının yüksek olduğu bir durumu temsil eder. Kişi hem kendi hem de karşı tarafın ilgilerini yüksek düzeyde karşılamaya çalışır. Bu stilde iş birliği ve uzlaşma ön plandadır. (4) Uzlaşma: Uzlaşma çatışma çözme stili girişkenlik ve işbirlikçilik boyutlarının orta düzeylerini temsil eder. Her iki taraf kendi ilgilerinden fedakarlık yaparak ortak bir yol bulma niyetindedir. Bu stil orta yol bulmayı amaçlar. (5) Rekabet Etme: Rekabet etme stilinde girişkenlik yüksekken işbirlikçilik düşüktür. Kişi sadece kendi ilgilerini karşılama ve kendi amaçlarına ulaşma konusunda odaklanır, karşı tarafın ilgilerini pek dikkate almaz. Bu beş farklı çatışma çözme stili, kişilerin çatışma durumlarına nasıl yaklaştıklarını ve hangi stratejileri kullandıklarını açıklar. İnsanlar genellikle farklı durumlarda farklı stilleri tercih edebilirler ve anlayışlı bir çatışma çözme becerisi, ilişkilerin daha sağlıklı ve sürdürülebilir olmasına yardımcı olabilir.

Şekil 1 (Thomas 1976; akt; Greeff ve Bruyne, 2000) tarafından belirtilen çatışma çözüm stillerinin toplam modelini temsil etmektedir. Çatışma çözme stilleri ve ilişki doyumu arasındaki ilişkiyi inceleyen alan yazına göre, farklı çatışma çözme stilleri evlilik ve ilişki doyumu üzerinde farklı etkilere sahip olabilir. İşbirlikçi davranış, yani ortak hareket etme ve uzlaşma gibi stilin yüksek evlilik doyumu ile güçlü bir ilişkisi olduğu gözlemlenmiştir. Yani, eşler arasındaki iş birliği ve uzlaşma genellikle daha tatmin edici bir evlilik deneyimi ile ilişkilendirilir (Vliert ve Hordrijk 1989). Öte yandan kaçınma çatışma çözme stili düşük evlilik doyumu ile ilişkilendirilmiştir. Bu stilde ise çatışmalardan kaçınılması ve sorunların üzerine gidilmemesi evlilik doyumunu olumsuz etkilemektedir (Thomas, 1976; akt. Greeff ve Bruyne, 2000).

Şekil 2.2 Çatışma Çözüm Stilleri

Kaynak: Thomas, K. W. (1976). Conflict and Conflict Management. In M. Dunnette (Ed). *Handbook of Industrial and Organizational Psychology*, (pp. 889-933). Rand McNally.

Bununla birlikte, her iki tarafın ilgilerini ve ihtiyaçlarını karşılama amacı güden uyum sağlama stiline, ilişki doyumu ile nasıl ilişkilendirildiği konusunda bazı belirsizlikler vardır. Bazı araştırmalar bu stilin orta düzeyde evlilik doyumu ile ilişkilendirildiğini göstermiştir. Sonuç olarak, çatışma çözme stilleri ve evlilik doyumu arasındaki ilişki karmaşık olabilir ve birçok faktör bu ilişkiyi etkileyebilir. Ancak genel olarak işbirlikçi ve uzlaşmacı çatışma çözme stilleri daha yüksek evlilik doyumu ile ilişkilendirilirken, kaçınma stiline evlilik doyumunu olumsuz etkilediği görülmektedir. Bu nedenle, çiftler arasındaki sorunları çözerken iş birliği ve uzlaşma yaklaşımlarının benimsenmesi sağlıklı bir ilişki için önemli olabilir.

Greeff ve Bruyne (2000), çatışma çözüm stilleri ile evlilik doyumu arasındaki ilişkiyi incelendiği bir çalışma yürütmüş ve işbirlikçi çatışma çözüm stiline hem erkekler hem de kadınlar için evlilik doyumu ile en yüksek korelasyona sahip olduğunu bulmuşlardır.

Rahim ve Bonoma (1979), çatışma çözme stillerini Thomas'a (1976) benzer şekilde iki temel boyut üzerinden beş farklı stil şeklinde kavramsallaştırmışlardır Birleştirme (integrating), kaçınma (avoiding), baskı kurma (dominating), zorunda bırakma (obliging) ve uzlaşma (compromising).

Gottman (1993), eşler arasında çatışmalar için girilen iletişimlerde üç aşama bulunduğunu ifade etmektedir; gündem oluşturma, tartışma ve müzakere. Yapılan gözlemler, ilişkilerindeki sorunları açıkça tartışan ve sonuçlandıran çiftlerin, bu çatışmaları dört farklı şekilde çözme eğiliminde olduklarını göstermektedir; onaylamak, görmezden gelmek, geçiştirmek ve düşmanlık.

Kurdek (1994), çiftlerin çatışma çözüm stillerini dört kategoride tanımlayarak Gottman ve Krokoff'un (1989) çalışmasını temel almıştır. Bu dört temel çatışma çözüm stili şunlardır;

(1) Problem Çözme: Problem çözme çatışma çözüm stiline çatışma konusu yapıcı bir şekilde ele alınır. Çiftler çatışma konusuyla ilgili konuşur ve çözüm yolları ararlar. Bu stil, çiftlerin birbirlerini anlamalarına ve olumlu bir şekilde İş birliği yapmalarına olanak tanır.

(2) Çatışmaya Girme: Çatışmaya girme çatışma çözüm stiline çatışma yıkıcı bir şekilde ele alınır. Bu stilde çiftler arasında sözel veya fiziksel saldırganlık meydana gelebilir. İletişim olumsuz bir şekilde bozulabilir ve duygusal olarak zarar görebilir.

(3) Geri Çekilme: Geri çekilme çatışma çözüm stiline bir eş çatışmayı kaçınmaya veya ertelemeye çalışır. Bu stilde çiftler çatışma konusunu tartışmaktan kaçınabilirler, sessiz kalabilirler veya konuyu daha ileri bir tarihe erteleyebilirler.

(4) Uyma: Uyma çatışma çözüm stiline bir eş diğerinin isteklerine boyun eğer. Bu stilde kişi kendi durumunu savunmaz ve eşinin isteklerini kabul eder. Bu durum kişinin kendi ihtiyaçlarını veya görüşlerini ihmal etmesine neden olabilir. Bu dört çatışma çözüm stili, çiftlerin ilişki doyumunu etkileyebilir. Problem çözme ve çatışmaya girme stilleri genellikle olumlu veya olumsuz sonuçlara yol açabilir. Geri çekilme ve uyma stilleri ise çatışmayı uzun vadede çözmek yerine sorunları biriktirebilir ve ilişki doyumunu olumsuz etkileyebilir.

Kurdek (1994) tarafından geliştirilen ölçek, Gottman'ın gözlemlerini ölçmek amacıyla tasarlanmıştır ve çatışma çözme stillerini değerlendirmek için kullanılır. Bu ölçek, çiftlerin çatışma çözme stillerini ölçer ve olumlu problem çözme, uzlaşma, müzakere, çatışmaya girme, geri çekilme ve boyun eğme stillerini içerir. Olumlu problem çözme, uzlaşma ve müzakere etme davranışları olumlu ilişki sonuçlarına yol açabilir ve çiftler arasında daha sağlıklı bir iletişim şeklini yansıtır. Bu stiller, çatışmayı çözme amacı taşır ve birbirlerinin ihtiyaçlarını ve görüşlerini anlamaya çalışır. Çatışmaya girme, geri çekilme ve boyun eğme ise genellikle olumsuz sonuçlarla ilişkilendirilir. Bu stiller çiftler arasında düşmanca bir iletişim biçimini yansıtır (Busby ve Holman, 2009).

Mevcut çalışmada ise, Özen (2006)'nın evlilikte çatışma çözüm stillerini ilgili alan yazın ışığında ve özellikle Kurdek'in dört çatışma çözüm stili ile ilgili açıklamalarına dayanarak oluşturduğu olumlu, olumsuz, geri çekilme ve uyma şeklindeki sınıflamasına dayanan çatışma çözüm stilleri ölçeği kullanılmıştır. Özen (2006) olumlu çatışma çözüm stilini çatışma durumunu tartışma ve çiftler için makul çözümler bulma gibi yapıcı yolları kullanarak çatışmayla başa çıkma şeklinde tanımlamıştır. Olumsuz Çatışma çözüm stilinin ise çatışmayla başa çıkarken sözel ve fiziksel saldırganlığı içeren yıkıcı yaklaşımlarla ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Geri çekilmenin de kaçınma, çatışma konusunu tartışmayı reddetme veya sessiz kalma olarak açıklarken uymanın ise kendi fikrini savunmama, eşinin isteklerini kabul etme ve eşin isteklerine uyma ile ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Çatışma çözümü her çift için farklı olabilir ve hangi stratejilerin en etkili olduğu çiftlerin ihtiyaçlarına ve ilişkilerinin özelliklerine bağlıdır. Önemli olan, çatışma çözümünün ilişkiyi olumlu bir şekilde etkileyen ve her iki taraf için tatmin edici sonuçlar doğuran stratejileri kullanmaya çalışmaktır.

2.4.2. Çatışma Çözüm Stillerini Etkileyen Faktörler

Deutsch (1994), çatışma çözüm stilini ve çatışma çözüm stillerini etkileyen bazı faktörler belirlemiştir. Bu faktörleri konunun doğası, durumsal etkenler ve bireysel özellikler olarak adlandırılmıştır. Bununla birlikte ilişkinin geçmişi, sosyal çevre, sosyal kurallar ve değerler gibi bileşenlerinde kişinin çatışma çözüm stilini belirleyebilmektedir. Son olarak, bazı bilişsel becerilerin de çatışma çözüm stilini etkilediği öne sürülmüştür.

Alan yazın incelendiğinde bireylerin çatışma çözüm stillerini belirlemede etkili olan bireysel bağlamdaki boyutlar bağlanma stilleri, kök aile dinamikleri, duygusal zeka yapıları, kişilik özellikleri, cinsiyetleri, genel duygu durum yapıları, biyofizyolojik yapıları, yaşları, sahip oldukları değerleri, dayanıklılık düzeyleri, özşefkat düzeyleri, bilişsel esneklik kapasiteleri ve problem çözme becerileri olarak görülürken ilişki bağlamındaki boyutların ise ilişkinin yaşı (süresi), ilişki/evlilik uyumu, ilişki/evlilik doyumu ve cinsel doyum olarak öne çıkmaktadır.

2.4.2.1. Bireysel Faktörler

Romantik ilişkilerde çatışma çözme stillerinde cinsiyete bağlı farklılıkların gözlenmesi toplumsal cinsiyet rollerinin ve sosyal öğrenmenin bir sonucu olarak açıklanabilir. Bu tür farklılıklar, kadın ve erkekler arasında toplumsal cinsiyet kalıplarının ve sosyal beklentilerin etkisi altında şekillenir (Rubin ve Brown, 1975; Thomas ve Kilmann, 1975; akt. Gürçan, 2015; Haferkamp, 1991; Mackey ve O' Brien, 1998; Şahin, Basim ve Çetin, 2009).

Cinsiyet farklılıkları, kültürel ve toplumsal faktörlerden de etkilenebilir. Toplumların cinsiyet normları, çatışma çözme stillerini etkileyebilir. Örneğin bazı kültürlerde duygusal ifadeye daha fazla önem verilebilirken, diğerlerinde daha fazla bağımsızlık ve rekabetçilik teşvik edilebilir. (Feiring, Markus ve Simon, 2018; MacEvoy ve Asher, 2012). Kadınların ilişkileri üzerine daha fazla odaklandığına dair görüşler vardır. Bu nedenle, kadınlar çatışma durumlarında daha fazla yüzleşmeci ve çözüm odaklı davranma eğiliminde olabilirler. Erkekler ise daha bağımsız ve rekabetçi olma eğiliminde olabilirler (Napier, 1978). Bazı araştırmacılar da cinsiyete bağlı çatışma çözme stillerinin evrimsel bir kökeni olabileceğini savunurlar. Örneğin kadınların ilişkisel davranışlar sergilemelerinin, grup içi ilişkileri güçlendirmek ve toplumun dayanıklılığını artırmak için evrimsel bir avantaj sağlayabileceği düşünülebilir. Bu nedenle, romantik ilişkilerde cinsiyete bağlı çatışma çözme farklılıkları karmaşık bir konudur ve birçok faktörün etkileşimine dayanır. Her çift farklı bir dinamik sergileyebilir ve çatışma çözme stilleri kişiden kişiye farklılık gösterebilir. Çiftler arasındaki iletişim, anlayış ve esneklik, cinsiyet temelli farklılıkları aşmada önemli faktörler olabilir.

Yapılan araştırmalar, kadınların çatışmalarda erkeklere kıyasla olumlu çatışma çözme stilini daha fazla kullanırken, erkeklerin ise yoğunlukla boyun eğme ve/ya kaçınma

yolunu seçtiklerini göstermektedir (Akıl, 2019; Cann, Norman, Welbourne ve Calhoun, 2008; Özen, 2006; Shi, 2003; Tulum, 2014, Uğurlu, 2003; Corcoran ve Mallinckrodt, 2000; Cann ve Gottman ve Levenson, 1988).

Çatışma çözüm stillerinin bireylerin biyo-fizyolojik özellikleri ile ilişkili olabileceğini inceleyen araştırmalar, duygusal tepkilerin fizyolojik süreçlerle etkileşimde olduğunu göstermektedir. Bu tür çalışmalar, duygusal düzenleme ile fizyolojik yanıtlar arasındaki ilişkiyi anlamamıza yardımcı olur. Araştırmalar çatışma anında sergilenen olumsuz çatışma stilleri ile kardiyovasküler yanıtlar arasında ilişkiler olduğunu göstermektedir. Yüksek düzeyde düşmanca davranışlar sergileyen kişilerin, kalp hızı ve kan basıncındaki artış gibi kardiyovasküler değişikliklere daha yatkın olabileceği düşünülmektedir (Fincham ve Beach, 1999). Ben-Naim ve arkadaşlarına (2013) göre ise duygu düzenleme becerisi bireylerin çatışma çözüm stillerini etkileyebilir. Kişinin duygusal tepkileri ile başa çıkma yeteneği çatışma sırasında hangi stratejiyi kullanacağını belirleyebilir.

Balzarotti, Biassoni, Colombo ve Ciceri (2017)' ye göre ise kardiyak vagal kontrol, parasempatik sinir sistemin aktivitesini ölçen bir gösterge olarak kabul edilir. Yüksek kardiyak vagal kontrol, bireylerin daha iyi duygusal düzenleme yeteneklerine sahip olduğunu ve stresle daha iyi başa çıkabildiğini gösterebilir. Bu, çatışma sırasında daha olumlu çatışma çözüm stillerini benimsemeye katkıda bulunabilir. Çatışma çözüm stilleri ve biyo-fizyolojik yanıtlar arasındaki ilişki karmaşıktır ve birden çok faktörün etkileşimini içerir. Duygusal tepkiler, fizyolojik süreçlerle etkileşim içinde olduğu gibi, bireylerin öğrenilmiş davranışları, toplumsal normlar ve kişisel deneyimleri de bu ilişkiyi etkileyebilir. Sonuç olarak, romantik ilişkilerde çatışma çözüm stillerinin bireylerin biyo-fizyolojik özellikleri ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Ancak, bu alan hala aktif olarak araştırılmakta olan bir konudur ve daha fazla çalışmaya ihtiyaç duymaktadır.

Romantik ilişkilerde çatışma çözüm stilleri yaşa göre değerlendirildiğinde ise 26-30 yaş grubunun, olumlu çatışma çözme stili alt boyutundan aldıkları puanlar, 20-25 yaş ve 41- 45 yaş gruplarının aldıkları puanlara göre daha yüksektir (Akıl, 2019). Bunun yanı sıra ileri yaşlardaki bireylerin çatışma esnasında olumsuz duygu ifadelerinin orta yaşlı bireylerden daha az olduğu (Carstensen, Gottman ve Levenson, 1995), yapıcı çözme stillerine daha çok başvurdukları elde edilen bulgulardandır (Blanchard ve Fields, 2007).

Birçok araştırmada kişilik özelliklerinin hem çatışma nedenlerini belirlemede hem de kullanılacak çatışma çözüm stratejisini seçmede güçlü bir faktör olduğu ortaya konmuştur

(Gunthert, Cohen ve Armeli, 1999). Lavee ve Ben-Ari (2004) yaptıkları bir araştırmada eşlerin kişilik özelliklerinin problemlerin algılanma tarzını, duyguların ifade biçimini ve çatışma anında kullanılan çözüm stratejisini etkilediğini belirtmişlerdir. Park ve Antonioni'e göre (2007) farklı kişilik boyutlarına sahip olan insanlar farklı motivasyonlara ve bu nedenle de farklı çatışma çözüm stillerine sahiptirler. Çünkü çatışma anında önem verdikleri ve bekledikleri sonuçlar farklıdır. (Diener, Larsen ve Emmons, 1984; Moskowitz ve Côté, 1995; akt. Park ve Antonioni, 2007).

Bireylerin olumsuz çatışma stillerini kullanmasına sebep olan boyutlardan bir diğerinin de bireylerin mevcut ve/ya süregelen duygu durum yapıları olduğu görüşü de hâkim olan görüşlerdendir. Du Rocher Schudlich, Papp ve Cummings (2011), bireylerin olumsuz çatışma çözüm stilleri kullanmasının depresif semptomlarla da ilişkili olduğunu ve yıkıcı çatışma çözme stillerinin, evlilik doyumu ve depresif semptomlar arasındaki ilişkide aracı rol oynadığını belirtmişlerdir. Benzer şekilde majör depresyon tanısı almış bireyler ve eşleri ile gerçekleştirilen bir araştırmada çatışma çözme stillerinin, depresyon düzeyini yordadığı rapor edilmiştir (Özgüç ve Tanrıverdi, 2018). Beach ve O'Leary (1993) araştırmalarında mutsuz eşlerin problem giderme ile alakalı tartışmalarda daha negatif sözel ve sözel olmayan tepkiler verdiklerini belirtmişlerdir. (Fincham, 2003; Papp, 2007)'nin gerçekleştirdiği araştırmadan elde edilen bulgulara göre, stres düzeyi yüksek çiftler çatışmalarda duygusal ve davranışsal olarak olumsuz tepkiler vermekte ve talep etme-geri çekilme gibi olumsuz etkileşim örüntüleri kullanarak evlilik çatışmalarını tatmin edici çözüme ulaştıramadıkları görülmüştür.

Çatışma, belirli bir bağlanma tarzıyla ilişkilendirilen eylemlerin fark edilme olasılığının yüksek olduğu bir durumdur çünkü duygusal bağın güvenliğini zorlar (Kobak ve Duemmler, 1994). Bu nedenle, çatışma çözme tarzları ile bağlanma arasındaki ilişkiyi incelemek önemlidir. Yapılan araştırmalar güvenli bağlanma stiline sahip kişilerin çatışma esnasında eşi destekleyici ve yapıcı çatışma çözüm stilini kullandıkları, kaygılı bağlanma stiline sahip kişilerin ise terk edilme ve ilişkisinin zarar görmesi endişesi sebebi ile olumlu çatışma çözüm stilini kullanımlarında sürekliliğin bozulduğu ve kaçınan bağlanma stiline sahip bireylerin de yoğun olarak geri çekilme, boyun eğme çatışma çözüm stilini tercih ettiklerini göstermektedir (Petersen ve Le, 2017; Pistole, 1989; Kobak ve Hazan, 1991; Gryl, 1991).

Bireylerin romantik ilişkilerde sergiledikleri çatışma çözüm stilleri genellikle ailelerinde gözlemledikleri iletişim tarzlarına ve çatışma çözme yöntemlerine dayalı olarak şekillenir. Aile içinde öğrenilen iletişim ve çatışma çözme modelleri, kişinin ilerleyen yaşamında romantik ilişkilerindeki davranışlarına etki edebilir (Demir, 2021). Bu bağlamda, ailelerin çatışma çözme stilleri ile bireylerin romantik ilişkilerindeki çatışma davranışları arasındaki ilişkiyi anlamak önemlidir (Johnson, 1990; Greeff ve Bruyne, 2000; Noller, 1995). Ailelerinde uyum ve iş birliği vurgusu yapılan bireyler, romantik ilişkilerinde genellikle çatışmaları daha olumsuz bir şekilde algılayabilirler. Onlar için çatışma, normlardan sapma olarak görülebilir ve bu da olumsuz bir çatışma çözme stili benimsemelerine yol açabilir. Sözel saldırganlık ve olumsuz tepkiler, bu tür bireylerin çatışma çözüm stillerinde daha fazla görülebilir. Uyum odağı düşük olan ailelerde ise uyum ve iş birliği vurgusu daha azdır. Bu nedenle çocuklar romantik ilişkilerinde çatışmayı daha normal bir süreç olarak algılayabilirler. Çatışma, farklı görüşleri ele almanın bir yolu olarak görülebilir. Bu tür bireyler, çatışmaları daha yapıcı bir şekilde ele alma eğiliminde olabilirler. Çoğulcu olarak tanımlanabilecek ailelerde, birden fazla çatışma çözme stratejisi uygulanabilir. Çocuklar, farklı yaklaşımları deneyimler ve bu da romantik ilişkilerinde çeşitli çatışma çözme stilleri benimsemelerine yol açabilir. Olumlu ve yapıcı çatışma çözme stratejilerini daha sık kullanma eğiliminde olabilirler. Koruyucu ailelerde ise, çatışmaların önlenmesi ve çatışmadan kaçınma önemlidir. Bu nedenle çocuklar, romantik ilişkilerinde çatışmadan kaçınma eğiliminde olabilirler. Geri çekilme ve kaçınma çatışma çözme stilleri, bu bireylerin tercihleri olabilir (Koerner ve Fitzpatrick 2002). Özellikle çocukluk döneminde aile içinde gözlenen çatışma çözme stilleri, kişilerin romantik ilişkilerinde çatışma algısını ve çözme stratejilerini şekillendirebilir. Ancak bu, bireylerin bu kalıplardan sapamayacakları anlamına gelmez. Bireyler, farkındalık geliştirme, iletişim becerilerini öğrenme ve partnerleriyle ilişkilerini daha sağlıklı bir şekilde yönetme yollarını seçebilirler. Çatışma çözme stillerini anlamak, romantik ilişkilerde daha sağlıklı ve olumlu bir iletişimi teşvik etme konusunda yardımcı olabilir.

Klimecki (2019)'nin belirttiği gibi, empati ve şefkat, bireyler arasındaki ilişkilerde önemli bir rol oynayabilir. Empati, başkalarının duygularını ve deneyimlerini anlama ve kendisini başkasının yerine koyabilme yeteneğidir. Empati, bir kişinin diğer kişinin bakış açısını anlamasını ve bu anlayışı iletişimde ve çatışma çözümünde kullanmasını sağlar.

Empati göstermek, çatışma durumlarında daha anlayışlı ve duyarlı bir şekilde davranmayı teşvik eder. İlişkideki eşin ihtiyaçlarını ve duygusal durumunu daha iyi anlamak, çatışma esnasında daha olumlu bir dil kullanılmasına ve çözüm odaklı olunmasına yardımcı olabilir.

Yapılan çalışmalarda evli bireylerin sahip oldukları değerlerin çatışma çözme stillerini etkilediği ve aynı zamanda yılmazlık düzeylerinin de çatışma çözme stillerini etkilediği görülmektedir. Özen'in (2006) araştırmasında eşlerin değer farklılıkları ve değer benzerliklerinin çiftlerin evlilik uyumundaki olumlu yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir.

Hofmann ve arkadaşlarının (2018) belirttiği gibi, öz-kontrol ve ahlaklılık kavramları bazı yönlerden birbirine benzer ve birbirini tamamlayan kavramlar olabilir. Öz-kontrol, kişinin kendini yönlendirebilme, dürtüsel davranışları erteleme ve uzun vadeli hedeflere odaklanabilme yeteneğini ifade eder. Öz-kontrol sahibi bireyler, içsel çatışmaları başarıyla çözebilirler çünkü duygusal tepkilerini dengeleyebilirler. Öz-kontrol, kişinin değerlerine, hedeflerine ve etik standartlarına sadık kalarak istenmeyen davranışlardan kaçınmasına yardımcı olur. Ahlaklılık, kişinin doğru ve yanlış arasındaki farkı anlama ve etik değerlere bağlı olarak hareket etme yeteneğini ifade eder. Ahlaklı bireyler, davranışlarını ahlaki değerlerine uygun bir şekilde düzenlerler. Ahlaklılık, kişinin toplumsal normlara ve ahlaki standartlara uygun davranışlar sergilemesine yardımcı olur. Bu iki kavram arasındaki ilişki, öz-kontrolün ahlaklı davranışları sürdürmek için önemli bir faktör olabileceğini gösterir. Sonuç olarak, öz-kontrol ve ahlaklılık kavramları, bireylerin içsel çatışmalarını başarılı bir şekilde çözmelerine ve ahlaki davranışları sürdürmelerine yardımcı olan önemli özelliklerdir. İkisi bir arada çalıştığında, kişinin istenmeyen davranışları engellemesi ve ahlaki değerlerine uygun davranışları teşvik etmesi daha olasıdır (Üney, 2016).

Yapılan çalışmalar, bilişsel esneklik ve problem çözme becerilerinin de romantik ilişki sırasında kullanılan olumsuz çatışma stili kapsamındaki saldırganlık ve düşmanca tavırlar gibi psikolojik katılığın sergilenmesini yordayan etmenlerden olduğunu göstermektedir. Problem çözme becerisi düşük bireylerin, olumsuz çatışma çözüm tarzını kullanma olasılığı artmaktadır (Burman, 1993). Daks ve Rogge (2020) tarafından yapılan çalışmada da psikolojik katılığın yüksek düzeyde negatif çatışma ve fiziksel agresyon ile ilişkili olduğu rapor edilmiştir.

2.4.2.2. İlişkisel Faktörler

Tümer (1998) araştırmasında bireylerin yaşlarının ilerlemesi ile aktif çatışmanın azaldığı, evlilik yaşının ilerlemesiyle de çatışma düzeyinin düştüğü sonucuna ulaşmıştır. Cramer (2000)'de araştırmasında ilişkilerdeki çatışmaların ve olumsuz çatışma çözme stillerinin romantik ilişkilerin süresiyle de ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Evlilik doyumu ve çatışma çözüm stiline ilişkin yapılan çalışma kapsamında sonuçlar ortak hareket etme çözüm stili ile evlilik doyumu arasında pozitif yönde yüksek anlamlı ilişkilerin olduğunu ortaya koymaktadır. Rekabet etme çözüm stilini kullanan eşlerin ise düşük evlilik doyumu bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır (Üney, 2016). Ayrıca cinsel doyumun yıkıcı iletişim şekli ve ilişki doyumu arasındaki ilişkiyi düzenlediği bulunmuştur (Tolan, 2015).

2.4.3. Çatışma Çözüm Stillerinin Etkilediği Faktörler

Romantik ilişkilerde çatışma çözümü stili ile ilgili yapılmış çalışmalardan hareketle ilişkilerin kalitesi, sürekliliği ve bireyler üzerindeki etkisini asıl yordayanın çatışmanın varlığı ya da yokluğu değil, çatışma çözüm stili olduğu anlaşılmaktadır. Brehm (1992), Fincham (2003), Gottman (1993), Gottman ve Krokoff (1989), Gottman, Markman ve Notarius (1977) eşlerin çatışmayla olumlu ve yapıcı bir şekilde baş etmeleri halinde ilişki istikrarı ve doyumunun arttığını, olumsuz ve yıkıcı bir şekilde baş etmeleri halinde ise ilişki doyumunun azaldığını ve hatta ilişki devamlılığının da riske girdiğini belirtmektedirler. Çatışma çözüm stilleri hem ilişkiyi yaşayan bireylerin psikolojik iyi oluşlarını ve genel sağlık durumlarını hem de ilişki doyumu, ilişki uyumu, boşanma ve çocukların gelişimlerini etkilediği yapılan çalışmalarda görülmektedir (Cummings ve Davies, 1994; Karney ve Bradbury, 1995; Kiecolt, Glaser ve Newton, 2001).

Yaşanan romantik ilişkilerde sağlıklı çatışma çözüm stillerinin kullanılmasının eşlerin yaşamına olumlu bir etkide bulunduğu ve aynı zamanda hem fiziksel hem de duygusal olarak katkı sağladığı öne süren görüşler mevcuttur (Kalkan ve Yalçın, 2012; Ellison, Kouros, Papp ve Cummings, 2016; Fincham, 2003; Shahi, 2011; Kiecolt ve Glaser, 2005; Sbarra, Law ve Portley, 2011; Bookwala ve Jacobs, 2004; Kim, 2012; Whisman, 1999; Whisman, 2001; Whitton ve Whisman, 2010). Kahveci, 2016'nin yaptığı çalışmalarda olumsuz çatışma çözüm stillerinin, bireylerin psikolojik sağlığını etkilediğini ve en çok

depresyon ve kaygı belirtilerinin ortaya çıkması, madde kullanımı ve yeme bozukluklarının başlangıcı ile bağlantılı olduğu bulgulanmıştır.

Olumsuz çatışma çözüm stiline kullanılması haricinde çatışmadan kaçınılması durumunda eşlerin ilişkilerinden daha az memnun olmasına ve mutsuz hissetmesine sebep olmakta ve bu durumun bireylerin depresyon ve kaygı belirtileri deneyimlemeleri adına temel oluşturduğu bilinmektedir (Christensen ve Shenk, 1991; Gottman ve Krokoff, 1989). Faulkner, Davey ve Davey (2005) yaptıkları çalışmalar sonucunda, eşlerin psikolojik sağlıkları, bedensel sağlıkları ve aile sağlıkları bakımından romantik ilişkilerde kullandıkları çatışma çözüm stillerinin kritik önemi olduğunu belirtmektedirler.

Coyne ve diğerleri (1991), evlilik çatışmasının bireyin kişisel iyi oluşunu derinden etkilediğini belirtmiştir. Örneğin, Van den Broucke ve ark. (1997), evlilik çatışmasının beslenme sorunlarıyla ilişkisini inceleyip, Beach ve diğerleri (1998) ise depresyonla bağlantısını vurgulamıştır. O'Farrell ve diğerleri (1991) evlilik çatışmasının erkek alkolizmiyle, Murphy ve O'Farrell (1994) içki içme alışkanlıklarıyla, O'Leary ve diğerleri (1994) ise eşlerin bedensel ve ruhsal iyi olmayan davranışlarıyla ilişkili olduğunu belgelemiştir.

Çatışma çözüm stili, bir ilişkinin sağlığı ve evlilik/ilişki doyumu üzerinde önemli etkisi olan bir faktördür. Çeşitli çalışmalar, çatışma çözüm stillerinin ilişki doyumu ile ilişkilendirildiğini ve evlilik kalitesini etkilediğini göstermektedir. Crohan (1992) tarafından belirtildiği gibi çatışma çözüm stili bir ilişkinin iyi oluşunun temel belirleyicilerinden biri olabilir. Alberts ve Driscoll (1992), Heavey ve arkadaşları (1993), Metz ve Dwyer (1993) gibi araştırmacılar da evlilik doyumunun, çatışma çözüm stilleri ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Cramer (2000) araştırmasında, ilişki doyumunun çatışma şekli ve olumsuz çatışma çözüm tarzlarıyla daha fazla ilişkilendirildiğini belirtmiştir. Kurdek (1995) ise evli çiftlerin kullanılan çatışma çözüm tarzlarının eşlerinin evlilik doyumunu nasıl etkilediğini incelemiş ve sonuçlarına göre kadının olumsuz bir çatışma çözümüne katılımı ve erkeğin geri çekilmesinin düşük evlilik doyumu ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Ünal ve Akgün'ün (2020) araştırması evli çiftlerde her iki tarafın olumlu bir çatışma çözme tarzına sahip olmasının evlilik uyumu aracılığıyla evlilik doyumunu tahmin ettiğini ortaya koymuştur. Greef ve Bruyne (2000) çalışmalarında, ortak hareket etme ve uzlaşma çatışma çözüm stillerinin yüksek ilişki doyumu ile ilişkilendirildiğini ve ek olarak rekabet etme, kaçınma ve uyma çatışma çözüm stillerinin

ise düşük ilişki doyumu ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Son olarak, Troupe (2008) ve Gottman ve Krokoff (1989) gibi araştırmalar, çeşitli olumsuz çatışma çözüm stillerinin evliliğin işlevselliğini olumsuz etkileyebileceğini, evlilik doyumunu azaltabileceğini ve uzun vadede ilişkinin sağlığını zedeleme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Gottman, 1994, yapıcı olmayan çatışma çözüm stillerinin hayal kırıklığına ve çiftlerin tükenmişliğine neden olarak boşanma olasılığını arttırdığını belirtmiştir. Prado ve Markman'a (1999) göre de evlilik uyumu ve boşanma ile ilgili olarak önemli olan yaşanan sorunların sayısı ya da sorunların içeriği değil, çiftler tarafından bu çatışmaların nasıl yönetildiğidir. Stanley, Markman ve Whitton (2002)'da yaptıkları araştırmada eşlerin tartıştıkları konulardan ziyade konuyu tartışma şekillerinin boşanmaya zemin hazırladığını ifade etmişlerdir.

Yayılma hipotezi ve telafi hipotezi, aile ilişkileri ve ebeveyn-çocuk ilişkisi arasındaki karmaşık ilişkiyi anlamaya yönelik iki farklı görüşü temsil eder. Yayılma Hipotezi (Spillover Hypothesis), ailedeki evlilik ilişkisinin ebeveyn-çocuk ilişkisine doğrudan etki ettiğini öne sürer. Bu hipoteze göre, olumlu bir ilişki yaşayan ebeveynler, çocuklarına daha fazla ilgi gösterme ve daha destekleyici olma eğilimindedirler. Olumsuz ve çatışmalı bir ilişkisi olan ebeveynler ise duygusal yorgunlukları sebebi ile çocuklarına karşı daha duyarsız ve dikkatsiz olma eğilimindedirler. Telafi Hipotezi (Compensation Hypothesis) ise aksine eş ilişkisi ve ebeveyn-çocuk ilişkisi arasında negatif bir ilişki olduğunu öne sürer. Bu hipoteze göre düşük kaliteli bir romantik ilişkiye sahip ebeveynler, eksikliklerini telafi etmek amacıyla çocuklarına daha fazla ilgi gösterebilirler. Roberts (1991) tarafından yapılan bir araştırma Telafi Hipotezi'ni test etmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın sonuçları, romantik ilişkilerinde şiddetli çatışma bildiren babaların çocuklarıyla daha yakından ilgilendiklerini, ancak anneler için böyle bir durumun yaşanmadığını göstermiştir. Bu sonuçlar, aile ilişkilerinin karmaşıklığını ve çocukların farklı ebeveynleriyle olan ilişkilerini anlamaya yönelik önemli bulgulardır. Anne baba arasındaki çatışmaların anne babalık becerilerine yansımalarının incelendiği çalışmalar arasından yayılma hipotezini destekleyen çalışmalar yıkıcı çatışmaların yaşandığı evlilik ilişkilerinin, anne babalık becerilerini olumsuz etkilediğine vurgu yapmaktadır (Buehler ve Gerard, 2002; Erel ve Burman, 1995; Gerard, Krishnakumar ve Buehler, 2006; Harold ve ark., 1997; Krishnakumar ve Buehler, 2000; Rinaldi ve Howe, 2003) ve bu durumun çocukta problemlili davranışların gözlenme sıklığını arttırmaktadır (Güven, 2013).

Harold ve Conger (1997) tarafından gerçekleştirilen bir araştırma sonucunda evlilik çatışmasının sıklığının farkında olan ergenlerin ebeveyn düşmanlığı algılarının etkilendiği ve bu durumunda ergenlerde içe yönelim ve dışa yönelim problemlerini yordadığı görülmüştür.

Araştırmalar, evlilik çatışmasının çocuklarda çeşitli uyum problemleri ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Davies ve Cummings 1994). Bu problemler içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış problemleri olarak iki ana kategoride incelenir. İçselleştirilmiş davranış problemleri, çocukların içe yönelik tepkileri olarak tanımlanır. Bu, özellikle çocukların kendilerini suçlama, endişe, kaygı ve depresyon gibi içsel sorunlarla ifade etmeleri anlamına gelir. İçselleştirilmiş davranış problemleri, genellikle çatışmaların çocukların duygusal ve psikolojik durumları üzerinde olumsuz etkileri olduğu durumlarda ortaya çıkar. Dışsallaştırılmış davranış problemleri, çocukların dışa yönelik tepkilerini ifade eder. Bu, özellikle çocukların öfke, saldırganlık, ağlama ve dışa vurumlu davranışlarla tepki verdiği durumları kapsar. Evlilik çatışmasının çocukların bu tür davranış problemleri geliştirmesine yol açması, ebeveynlerin ilişkisinde yaşanan olumsuzlukların çocuklar üzerindeki etkisini vurgular. Özellikle yüksek çatışmalı ailelerden gelen çocuklar, diğerlerine göre daha fazla içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış problemleri geliştirme riski taşırlar (Kaczynski, Lindahl, Malik ve Laurencau, 2006). Bu problemler çocukların genel uyumlarını, sosyal ve kişiler arası ilişkilerini, akademik başarılarını etkileyebilir. Dolayısıyla aile içi çatışmaların çocuklar üzerindeki etkilerini anlamak ve çatışmaları yönetmek önemlidir. Ebeveynlerin sağlıklı bir iletişim ve çatışma çözüm stili becerileri geliştirmeleri çocukların bu tür problemleri deneyimlemelerini azaltabilir (Erel ve Burman 1995; Grych ve Fincham 1990; Grych ve Fincham 2001; McCoy, Cumming ve Davies 2009).

Anne baba çatışmasının çocuğun uyum ve davranış sorunları ile ilişkisini inceleyen çalışmalar pozitif yönlü bir ilişkiye işaret etmektedir (Apple, Davies ve Cummings, 2008; Clarck ve Phares, 2004; Davies ve Cummings, 1994; Davies ve Lindsay, 2004; Dokur, 2009; Grych, 1998; Grych ve Finchman, 1990; Koss ve ark., 2011; McCoy, Davies ve Cummings , 2009; Oh, Lee ve Park, 2011; Peksaygılı, 2005; Sakız, 2011; Shelton ve Harold, 2007).

Amato (2005), boşanmış ailelerdeki çocukların sosyal ve duygusal yönden olumsuz etkilendiğini ancak sürekli olarak sorunların yaşandığı ailelerdeki çocukların boşanmış ailelerdeki çocuklara göre daha fazla problem davranış sergilediğini belirtmektedir (Özbey, 2012).

Duygusal güvenlik hipotezi çerçevesinde güvensiz ya da tamamen reddedilmiş, hissedilen çocukların, güvenli hissedilen çocuklara göre daha yüksek düzeyde anne baba çatışmasına maruz kaldıkları ve buna bağlı olarak da problem davranışlarının da daha yüksek gözlendiği bildirilmektedir (Davies ve Forman, 2002).

Alan yazın ışığında görülmektedir ki eşlerin çatışma çözüm stillerini belirleyici faktörlerin başında eşlerin kişilik özellikleri gelmektedir. Eşlerin çatışma çözüm stilleri yine alan yazın ışığında görülmektedir ki eşlerin ilişki doyumları üzerinde etki gücü oldukça yüksek bir faktördür. Bu kapsamda aile sisteminde yer alan anne ve babaların romantik ilişkilerinin niteliği ile çocuk problem davranışları arasında da kuvvetli bir ilişki olduğu yapılan araştırmalar kapsamında görülmektedir. Bu bilgiler ışığında mevcut araştırmada, ebeveyn kişilik özellikleri, tek tek ebeveynlerin kişilik özelliklerinin etkileşimi, ebeveynlerin çatışma çözüm stilleri, ebeveynlerin ilişki doyumları ve diğer demografik değişkenler arasındaki etkileşimlerin çocuk problemleri davranışı ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

BÖLÜM 3 YÖNTEM

3.1. EVREN ve ÖRNEKLEM

TUİK verilerine (TUİK, 2022) göre Türkiye’de 26.075.365 aile bulunmakta ve bu sayının 4.859.000’i İstanbul’da yaşamaktadırlar ancak eşler ve çocuklardan oluşan ailelerin sayısı 2.001.723 ailedir ve bunların yaklaşık %70’i 6-18 yaş aralığında çocuk sahibidir. Bu çerçevede, yaklaşık 1.3 milyon kişilik bu kitle araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu durumda, örneklem büyüklüğü 90% güven derecesi ve 0.10 örneklem hatası ile hesaplanmış ve en az 69 çocuklu aile olarak belirlenmiştir. Araştırmaya dahil edilmesi planlanan en az 69 çocuklu aile katılımcı (aile) basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir.

Araştırmaya toplamda 68 çocuklu aile (136 anne ve baba) katılmıştır. Bu ailelerden 46’sı Aile Danışmanlık merkezlerine Temmuz 20223 – Kasım 2023 tarihleri arasında başvurmuş ve araştırmaya katılmaya gönüllü olmuşlardır. Geri kalan 22 aile ise seçkisiz olarak araştırmaya dahil olmuşlardır. Katılımcıların ortalama yaşı $SS=42.56$ ($SS=10.58$). Katılımcıların yaşları 31 ile 59 yaş arasında değişmektedir. Katılımcı erkeklerin yaşı $Ort_{erkek}=43.41$ ($SS_{erkek}=3.96$) iken kadınların yaş ortalaması $Ort_{kadın}=41.72$ ($SS_{kadın}=4.26$). Katılımcı ailelerin ortalama evlilik süresi 13.32 yıl ($SS=4.71$) ve evlilik öncesi ilişki süresi ortalama 3.70 ($SS=2.04$) yıldır. Katılımcıların 23’ü (%17) şeker, kalp veya tansiyon gibi kronik bir sağlık problemi bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan 68 kadının 9’u (%13.2) eğer başa dönsem eşimle evlenmezdim derken, 68 erkeğin 7’si (yaklaşık %10’u) başa dönsem tekrar evlenmezdim diye belirtmektedirler.

Katılımcıların cinsiyetlerine göre eğitim ve gelir düzeyleri Tablo 3.1’de verilmiştir. Bu çerçevede, araştırmaya katılan aileler ağırlıklı lisans (4 ön lisans derecesine sahip kişinin verisi lisans derecesi ile birleştirilmiştir) ve lisans üstü/doktora derecesine sahiptir ve kadın erkek dağılımı birbirine yakınsaktır.

Araştırmaya en az 1 en çok 4 çocuklu aileler katılmıştır ve katılımcı gruptaki ortalama çocuk sayısı 1.62’dir ($SS=0.66$). Tablo 3.1’den de anlaşılabileceği üzere

ailelerin çok büyük bölümü 1 veya iki çocuğa sahiptir. Araştırmaya katılan ailelerden sadece biri 3 ve ikisi 4 çocuğa sahiptir. Kendisi için form doldurulan 68 çocuktan 52'si planlı gebelik ile dünyaya gelmiş, 14'ü ise plansız olarak dünyaya gelmişlerdir. 68 çocuğun yaş ortalaması 10.11, standart sapması 4.04'tür.

Tablo 3.1 Katılımcıların Demografik Özellikleri (N=136)

Eğitim Düzeyi	Kadın	Erkek	f	%
İlk Öğretim	15	8	23	17%
Ön Lisans & Lisans	29	23	52	38%
Lisans Üstü / Doktora	23	36	59	43%
Belirsiz	1	1	2	1%
Gelir Düzeyi	Kadın	Erkek	f	%
<15.000 TL ve Altı	15	13	28	21%
150.000-35.000 TL	7	7	14	10%
>35.0000	38	46	84	62%
Belirsiz	5	5	10	7%
Tek Çocuklu			31	46%
2 Çocuklu			34	50%
3 Çocuklu			1	1%
4 Çocuklu			2	3%

Araştırmaya katılan ailelerden 30'u daha önce çocukta ortaya çıkan psikolojik probleminden dolayı bir uzmana baş vurmuştur. Bu baş vurularda 20 çocuğa atipik otizm, yaygın Anksiyete bozukluğu, CP, DEHB, OKB gibi çeşitli tanılar konulmuştur. Ancak bu tanılardaki çocuk sayısı büyük olmadığı için detay analizlerde bu veri kullanılmamıştır.

3.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada ebeveynlerden Cloninger Mizaç ve Karakter Envanteri, Romantik İlişkilerde Çatışma Çözüm Stilleri Ölçeği, İlişki Doyumu İndeksi ve demografik bilgilerin yer aldığı anket formu aracılığı ile veri toplanmıştır. Çocuklar için ise 6-18 yaş grubu çocuk ve gençlerin Çocuklar ve Gençler İçin Değerlendirme Ölçeği (CBCL) ile çocuk ve gençlerin sosyal yeterlik alanları ve sorun davranışlarını anne babalardan elde edilen bilgiler doğrultusunda değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu bölümde ölçeklerin

tanımları, geliştirilme süreçleri, kullanım alanları ve güvenilirlik ve geçerlilikleri hakkında bilgi verilmesi amaçlanmaktadır. Eşlerden (anne ve babalardan) birebir anket formu aracılığı ile veriler toplanmıştır. Veriler anket yolu ile sadece anne babalardan toplanmış olup çocuklar ile herhangi bir görüşme gerçekleştirilmemiştir. Araştırma ölçeklerinin Cronbach alfa değerleri Tablo 3.2.'de gösterilmiştir.

Tablo 3.2 Araştırma Ölçeklerinin İçsel Tutarlılık Katsayıları

Ölçek	Cronbach alfa
İlişki Doyumu	0.94
CTI	0.72
Yenilik arayışı	0.75
Zarardan Kaçınma	0.82
Ödül Bağımlılığı	0.60
Sebat Etme	0.51
Kendini Yönetme	0.76
İş Birliği Yapma	0.76
Kendini Aşma	0.45
Çatışma Çözümü	0.81
Boyun Eğme	0.83
Geri Çekilme	0.80
Olumlu Çatışma Çözümü	0.75
Olumsuz Çatışma Çözümü	0.72
CBCL	0.94
İçe Yönelim	0.87
Anksiyete/Depresyon	0.78
Somatik Yaklaşımlar	0.70
Sosyal İçe Dönüklük / Depresyon	0.70
Dışa Yönelim	0.81
Kurallara Karşı Gelme	0.75
Saldırgan Davranışlar	0.80
Toplam Problem	0.81
Dikkat Sorunları	0.85
Düşünce Sorunları	0.66
Diğer Problemler	0.68
Sosyal Sorunlar	0.75

CTI boyutlarından Ödül Bağımlılığı, Sebat Etme ve Kendini Aşma boyutlarının Cronbach alfa değerlerinin .70'in altında olması sebebi ile verilerin analizi sürecine bu boyutlar dahil edilmemiştir.

3.2.1. Sosyodemografik Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan Sosyodemografik Bilgi Formu, katılımcıların; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir düzeyi, eğitim düzeyi, medeni durum gibi demografik sorulardan ve evlilik süreleri, evlilik öncesi ilişkilerinin süresi, evde eşleri ve çocukları dışında yaşadıkları kimsenin olup olmadığı, evlenmeden önceki zamana dönseler tekrar eşleri ile evlenmeyi tercih edip etmeyecekleri gibi romantik ilişkilerine yönelik sorulardan, kaç çocukları olduğu ve çocukların yaşları, çocukların planlı olup olmadığı, formun doldurulduğu çocuklarının kardeşleri arasındaki doğum sırası, formu doldurulan çocuk için daha önce bir uzman desteği alınıp alınmadığı gibi ön analiz sorularından oluşturulmuştur. Sosyodemografik Bilgi Formu dahilindeki bilgiler EK3'te sunulmuştur.

3.2.2. Cloninger Mizaç ve Karakter Envanteri

Cloninger'in kişilik kuramını temel alarak geliştirdiği TCI, dört mizaç: yenilik arayışı (novelty seeking), zarardan kaçınma (harm avoidance), ödül bağımlılığı (reward dependence), sebat etme (persistence) ve üç karakter: (kendi kendini yönetme (selfdirectedness), iş birliği yapma (cooperativeness), kendini aşma (self-transcendence) boyutu olan 7-faktörlü, 240 maddeden oluşan "doğru" ya da "yanlış" şeklinde yanıtlanan bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Zaman sınırlaması yoktur. TCI içerik olarak 15 yaş ve üstü bireyler için uygulama alanına sahiptir. TCI'nin 125 maddeli kısa formu, 140 maddeli formu ve en yaygın olarak kullanılan 240 maddeli formu olmak üzere üç adet formu mevcuttur (140). Ölçeğin Türkçe uyarlaması Köse ve arkadaşları tarafından yapılmıştır.

TCI'nin İngilizce formu (Version 9, 240 madde) Samet Köse tarafından Türkçe'ye çevrilmiş, tersine çevirme ("back-translation") işlemi ölçeği daha önce hiç görmemiş olan Kemal Sayar tarafından yapılmıştır ("blind-translation"). Tersine çevrilen ölçek Samet Köse tarafından asıl ölçekle karşılaştırılıp, anlaşılmasında zorluk olan maddeler sadeleştirilerek değiştirilmiştir. TCI'nin Türkçe uyarlamasının kültürel geçerliliğini sağlamak için, kültürel açıdan anlaşılması zor maddelerin varlığı dikkatle incelenmiş, Türk toplumu normlarına uymayan bir maddeye rastlanmamıştır. Ölçeğin son flekli yazarlarca geçerlik-güvenirlik çalışmasında kullanılmak üzere Cloninger tarafından onaylanmıştır (Köse ve Sayar, 2001).

Ölçek “Doğru” ya da “Yanlış” şeklinde yanıtlanan 240 maddeden oluşan bir kendini değerlendirme ölçeğidir. TCI 7 üst-sıra (higher order) ölçekten oluşmaktadır. Sebat Etme (P) dışında tüm boyutlar, üç ve beş arasında alt ölçeklere ayrılmıştır. Mizaç boyutunda Yenilik Arayışı (NS) 4 alt ölçeğe, Zarardan Kaçınma (HA) 4 alt ölçeğe, Ödül Bağımlılığı (RD) 4 alt ölçeğe, karakter boyutunda Kendini yönetme (SD) 5 alt ölçeğe, İş birliği Yapma (C) 5 alt ölçeğe, Kendini aşma (ST) 3 alt ölçeğe ayrılmıştır.

TCI ölçeğinin değerlendirilmesinde bazı maddeler tersine puanlanmaktadır. Bu maddelerin puanlanmasında Yanlış seçeneği işaretlenen maddeler 1 puan alır. Ayrıca TCI içinde yer aldıkları halde puanlanmayan maddeler de mevcuttur (Madde 69,75,101,111,118, 134,140,170,176,190,213,230,239,240).

Türkçe TCI ölçek ve alt ölçeklerinin iç tutarlık, geçerlik ve güvenirliği Cronbach alfa yöntemi kullanılarak hesaplandı. TCI ölçeklerinin Cronbach alfa değerleri mizaç boyutunda .60 ile .85, karakter boyutunda .82 ile .83 arasında bulundu. En düşük Cronbach alfa katsayıları Ödül Bağımlılığı (.60) ve Sebat Etme (.62) olarak bulundu.

3.2.3. Romantik İlişkilerde Çatışma Çözüm Stilleri Ölçeği

Özen, Salman-Engin ve Sakallı-Uğurlu (2006), Türk kültürüne uygun bir çatışma çözme stilleri ölçeği geliştirmişlerdir. İlk çalışmada romantik ilişkide bulunan 200 katılımcı üzerinde 87 madde içeren bir ön çalışma yapılmış ve 25 madde ile devam edilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları olumlu çatışma çözme alt boyutu için .77, boyun eğme çatışma çözme stili için .80, olumsuz çatışma çözme stili için .81 ve geri çekilme çatışma çözme stili için .75 olarak bulunmuştur. Ölçeğin ölçüt geçerliği, benzer ölçeklerle yapılan karşılaştırmalarda kabul edilebilir bulunmuştur. Çatışma Çözme Stilleri Ölçeği faktörleri ile evlilik uyumu arasında anlamlı ilişkiler saptanmış, ölçeğin geçerli bir ölçüm aracı olduğu düşünülmüştür. Ölçek, toplam varyansın %52.34'ünü açıklamıştır.

3.2.4. İlişki Doyumu İndeksi

İlişki Doyum İndeksi'ni (İDİ-4) Türkçe'ye uyarlama çalışmasını Yalçın Özdemir ve Ali Serdar Sağkal gerçekleştirmiştir. Araştırmaya romantik ilişkisi bulunan toplam 670 birey (517 kadın, %77.2; 153 erkek, %22.8) katılmıştır. Katılımcıların yaşları, 18 ile 59

arasında (Ort = 25.66; ss = 8.12) değişmiştir. İlişki süreleri 1 ay ile 444 ay arasında değişmiş (Ort = 57.33, ss = 78.48) ve medyan ilişki süresi 24.5 ay olarak hesaplanmıştır. Cronbach alfa ve test-tekrar test güvenilirlik katsayıları sırasıyla .93 ve .71 olarak hesaplanmıştır.

İDİ-4 (Funk ve Rogge, 2007), bireylerin romantik ilişki doyumunu ölçen 4 maddeli kısa bir ölçme aracıdır. Ölçme aracı yer alan maddelerden biri 7'li Likert derecelendirme ölçeği (0 = Tamamen mutsuz; 6 = Mükemmel) üzerinde yanıtlanırken; diğer üç maddede farklı yanıtlar içeren 6'lı Likert derecelendirme anahtarı (0 = Hiç doğru değil, 5 = Tamamen doğru; 0 = Hiç, 5 = Tamamen) kullanılmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 0 ile 21 arasında değişmekte ve yüksek puanlar ilişki doyumunun yüksekliğine işaret etmektedir.

3.2.5. Çocuklar ve Gençler İçin Değerlendirme Ölçeği (CBCL)/6-18

Çocuklar ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği (Child Behaviour Checklist-CBCL)/6-18, CBCL/4-18'İN (Achenbach, 1991; Achenbach ve Edelbrock, 1983). Yeniden gözden geçirilmiş formudur. Bu ölçek 6-18 yaşları arasındaki çocukların anne babaları ya da çocuğa bakım veren diğer bireyler tarafından yanıtlanır. Çocuklarda görülen davranış ve duygusal sorunları tanımlayan 113 madde yer almaktadır. Sorun davranışlar son 6 ayda görülme sıklık derecesine göre 0 (doğru değil), 1(bazen doğru) ve 2 (her zaman doğru) olarak derecelendirilmektedir. Son 6 aylık süre görüşmeci ya da araştırmacının amacı doğrultusunda kısaltılabilir.

Ölçeğin 1991 formu 4-18 yaşlar arasını (Achenbach, 1991), 2001 yılı baskısı ise 6-18 yaş aralığını kapsamaktadır. Yeni baskıda 4 ve 5 yaşlar değerlendirme dışı bırakılarak bu yaşları da kapsayan CBCL/1,5-5 yaş ölçeği geliştirilmiştir (Achenbach ve Rescorla, 2000).

Ölçeğin/4-18 1981 formu ülkemizde ilk kez Türkçe'ye Melda Akçakın ve Işık Savaşır tarafından 1983 yılında çevrilmiş, güvenilirlik çalışması yapılarak 6-11 yaşları arasında toplam 80 çocuğa uygulanmıştır (Akçakın, 1983; Savaşır, 1985).

CBCL/4-18'in 1991 formu, Neşe Erol ve Melda Akçakın tarafından çevrilmiş ve ülkemizdeki 1983 çeviri formuyla sürekliliğini sağlayabilmek amacıyla karşılaştırılarak,

farklılık ve benzerlikler gözden geçirilmiştir. Maddelerin Türkçe olarak tam ifade edilmesine ve orijinali ile aynı duygusal yükte olmasına çalışılmıştır. Ölçek bu şekliyle, başka bir psikolog ve psikiyatr tarafından tekrar İngilizceye çevrilerek geri çeviri işlemi yapılmış ve orijinali ile karşılaştırılmıştır. Orijinali ile uyuşmayan maddeler incelendiğinde, bunların bazılarının deyimlerden kaynaklandığı görülmüştür ve tekrar uzman görüşleri ile en iyi yansıtan cümlelere dönüştürülmüştür.

1991 formunun Türkçeye çeviri işlemi tamamlandıktan sonra Ankara örneklemini üzerinde ilk norm çalışmaları yapılmıştır (Erol, Arslan ve Akçakin, 1995). 1991-1992 yılları arasında yapılan bu çalışmada 4-18 yaşları arasındaki toplam 3129 çocuğun annesine uygulanmıştır. Daha sonra 1995-1996 yıllarında Türkiye örneklemini üzerinde normlar toplanmıştır. Türkiye'deki uygulamalara paralel olarak birçok ülkede de norm çalışmaları için veri toplanmıştır. Tüm veriler ASEBA merkezine bildirilmiştir, klinik ve normal örneklemini çok iyi ayırt etmediği görülen 2-4-5-28-78 ve 99. Maddeler çıkarılmış ve yeni maddeler eklenmiştir (Achenbach, Rescola, 2001).

Norm çalışmaları 3129 çocuğun anne babasından toplanan verilerden elde edilmiştir. Klinik örneklem için 6 farklı Çocuk Ruh Sağlığı Hastanesi'ne başvuran anne babalar ile görüşülmüştür. Normlar 15 tabaka ve 4 büyük kent ile bunların herhangi bir şekilde birleştirilmesiyle elde edilen tolum kesimlerine genellenebilir niteliktedir (Ulusoy, 1998).

CBCL 1991 formunun geçerlik güvenirlik çalışmaları test tekrar test güvenirlik katsayıları 50 anneye 1 hafta ara ile uygulanarak elde edilmiştir. Toplam Problemler için Türkçe formun test-tekrar test güvenirliği .84 ve iç tutarlılığı yeterli bulunmuştur (Cronbach's alpha = .88; Erol, Arslan ve Akçakin, 1995; Erol ve Şimşek, 2000).

3.3. İŞLEM

Bu araştırmada, ebeveyn mizaç ve karakter özelliklerinin çocuk problemleri davranışları üzerindeki yordayıcı etkisi ve bu ilişkide ilişki doyumunun aracı rolü incelenmiştir. Aynı zamanda, ebeveynlerin çatışma çözüm stillerinin bu ilişkideki düzenleyici rolü değerlendirilmiştir.

Araştırmada ebeveynlerden Cloninger Mizaç ve Karakter Envanteri, Romantik İlişkilerde Çatışma Çözüm Stilleri Ölçeği, İlişki Doyumu İndeksi ve demografik bilgilerin yer aldığı anket formu aracılığı ile veri toplanmıştır. Çocuklar için ise 6-18 yaş grubu çocuk ve gençlerin Çocuklar ve Gençler İçin Değerlendirme Ölçeği (CBCL) ile

çocuk ve gençlerin sosyal yeterlik alanları ve sorun davranışlarını anne babalardan elde edilen bilgiler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Çiftlerden (anne ve babalardan) birebir anket formu aracılığı ile veriler toplanmıştır. Çocuklar ile herhangi bir görüşme gerçekleştirilmemiştir. Çocuklar ve Gençler İçin Değerlendirme Ölçeği, 6-18 yaşları arasındaki çocukların anne babaları tarafından yanıtlanmak üzere geliştirilmiş bir araçtır.

Veriler toplandıktan sonra istatistiki analizler MS EXCEL ve JAMOVİ programları kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırmanın ana hipotezleri için yapısal eşitlik modeli, sürekli demografik değişkenler (örneğin: çocuk sayısı) ile araştırma ölçekleri arasındaki ilişkiler ve ölçeklerin kendi arasındaki ilişkiler için korelasyon kullanılmıştır. İki düzeyli kategorik sosyo-demografik değişkenlerin (örneğin: ebeveyn cinsiyet) ölçek puanları arasındaki farklılıkları incelemek için bağımsız gruplar t-test ve en az üç düzeyli kategorik sosyo-demografik değişkenlerin (örneğin: sosyoekonomik düzey) ölçek puanları arasındaki farklılıkları incelemek için ANOVA kullanılmıştır.

Ebeveyn mizaç etkileşiminin ilişki doyumu ve çocuk problemli davranışlarının üzerindeki etkisini incelemek amacıyla araştırma modeli yol analizi ile test edilmiştir

BÖLÜM 4 BULGULAR

4.1. DEĞİŞKENLER ARASI İLİŞKİLER

Araştırma hipotezlerinin analizinden önce araştırmada kullanılan değişkenlerin ortalama, standart sapma ve birbirleri ile ilişkilerini görmek amacı ile temel tanımlayıcı istatistikler ve Pearson Korelasyon Analizi yapılmıştır (Bkz Tablo 4.1).

4.1.1. Demografik Değişkenlerle Araştırma Boyutları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Araştırmanın model testlerine geçmeden önce, araştırmada kullanılan demografik değişkenlerin kişilik boyutları, çatışma çözüm stili ve çocuktaki problem davranışlarla ilişkisi analiz edilmiştir. Tablo 4.1’de de gözlemlenebileceği üzere, sadece Ödül Bağımlılığı ($t(137)=3,085, p<0.005$), Genel Çatışma Çözümü ($t(137)=2,509, p<0.005$) ve Boyun Eğme ($t(137)=-5,552, p<0.001$) araştırmaya katılan kadınlarla erkekler arasında farklılaşmaktadır. Diğer hiçbir boyutta kadın ile erkek arasında anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir ($p>0.05$).

Benzer bir analiz kronik rahatsızlığa sahip olma ile yapıldığında kronik rahatsızlığı olan bireylerde CTI’da Sebat Etme boyutunun anlamlı derecede yüksek olduğu gözlemlenmiştir ($t(137)=-2.019, p<0.05, Cohen's D=-0.46$)

Tablo 4.1 Kadın ve Erkeğin Araştırma Boyutları Açısından Farkları

Boyut	t-test	Ort. Farkı	Cohen's d
Yenilik Arayışı	0.261	0.23	0.045
Zarardan Kaçınma	1.868	1.76	0.320
Kendini Yönetme	-0.781	-0.9706	-0.134
İş birliği Yapma	1.912	1.82	0.328
Çatışma Çözümü	2.509**	0.33	0.430
Olumlu Çatışma Çözme	0.532	0.10	0.091
Boyun Eğme	-5.552***	-11	-0.952
Geri Çekilme	-1.576	-0.31	-0.270
Olumsuz Çatışma Çözme	0.914	0.17	0.156
İlişki Doyumu	-0.661	-0,129	0.113

4.1.2. Demografik Değişkenlerin Araştırma Ölçekleri ile İlişkisi

Genel olarak yapılan analizlere göre ebeveynin yaşı ile Karakter ve Mizaç Envanteri (CTI) boyutlarından Sebat Etme arasında anlamlı pozitif korelasyon tespit edilmiştir ($r=0.266$, $p<0.01$). Yaş ile yakın ilişkide Çatışma Çözüm Stillerinden Boyun Eğme arasında da anlamlı düzeyde pozitif korelasyon gözlemlenmiştir ($r=0.234$, $p<0.01$). Ayrıca ebeveynin yaşı ile çocukta gözlemlenen bazı davranış problemleri arasında da bazı negatif ilişkiler olduğu dikkat çekmektedir. Buna göre, ebeveynin yaşı ile çocukta Dışa Yönelim ($r=-0.211$, $p<0.05$), Kurallara Karşı Gelme ($r=-0.203$, $p<0.05$), Saldırgan Davranışlar ($r=-0.181$, $p<0.05$) ve Düşünce Sorunları ($r=-0.176$, $p<0.05$) arasında anlamlı derecede yüksek negatif korelasyon vardır.

Tablo 4.2 Araştırma Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri ve Korelasyon Tablosu

No	Değişken	Ort.	SS	1	2	3	4	5	6
1	Yaş	42,60	4,19						
2	Çocuk Sayısı	1,63	0,67	0.148					
3	Evlilik Süresi	13,30	4,71	0.565***	0.345***				
4	Çocuk Yaş	9,31	3,18	0.478***	0.327***	0.699***			
5	Evlilik Öncesi İlişki Süresi	3,70	2,04	-0.149	0.155	-0.164	-0.149		
6	Doğum Sırası	-	-	0.275**	0.577***	0.452***	0.434***	0.058	
CTI									
7	Yenilik Arayışı	11,47	5,23	-0.092	-0.121	-0.111	0.026	-0.003	-0.184*
8	Zarardan Kaçınma	11,04	5,56	-0.045	0.239**	0.151	0.018	-0.001	0.383***
9	Kendini Yönetme	30,29	7,23	-0.024	-0.125	-0.058	0.047	-0.193*	-0.266**
10	İşbirliği Yapma	28,13	5,61	0.037	-0.026	0.027	0.167	-0.179*	-0.120
11	Çatışma Çözümü	2,97	0,79	-0.135	-0.082	-0.123	-0.103	-0.004	-0.142
12	Olumlu Çatışma Çözme	4,01	1,16	-0.103	-0.003	-0.103	-0.061	0.045	-0.129
13	Boyun Eğme	3,86	1,26	0.234**	0.072	0.187*	0.197*	0.014	0.161
14	Geri Çekilme	3,75	1,18	0.056	0.152	0.031	0.069	0.033	0.038
15	Olumsuz Çatışma Çözme	2,51	1,09	-0.047	-0.012	-0.001	-0.068	0.009	0.050
16	İlişki Doyumu	3,71	1,14	0.052	0.090	-0.075	0.000	-0.016	-0.087
17	CBCL Problem Düzeyi	2,87	2,86	-0.047	-0.189*	-0.012	-0.076	0.105	0.014
18	İçe Yönelim	9,38	8,18	0.020	-0.050	0.088	0.086	0.109	0.178*
19	Anksiyete / depresyon	4,01	3,39	0.106	-0.117	0.184*	0.125	0.086	0.091
20	Sosyal İçe Dön. /Depr.	3,51	4,45	-0.014	-0.012	-0.020	0.031	0.070	0.165
21	Somatik Yakınmalar	1,85	2,32	-0.055	0.017	0.080	0.062	0.128	0.179*
22	Dışa Yönelim	9,62	9,77	-0.211*	-0.087	-0.108	-0.140	0.162	-0.035
23	Kurallara Karşı Gelme	2,46	3,84	-0.203*	-0.010	-0.091	-0.138	0.111	-0.063
24	Saldırgan Davranışlar	7,15	7,11	-0.181*	-0.114	-0.098	-0.117	0.164	-0.013
25	Toplam Problem	13,80	9,75	-0.090	-0.222**	-0.077	-0.106	0.151	0.014
26	Düşünce Sorunları	3,28	3,84	-0.176*	-0.127	-0.049	-0.061	0.215*	0.007
27	Dikkat Sorunları	6,87	5,03	-0.024	-0.196*	-0.096	-0.111	0.055	0.117
28	Sosyal Sorunlar	3,68	3,22	-0.026	-0.216*	-0.024	-0.072	0.112	-0.146
29	Diğer Problemler	3,99	3,48	-0.161	-0.172*	-0.076	-0.165	0.123	-0.129

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. CTI= Karakter ve Mizaç Envanteri

Tablo 4.2 Araştırma Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri ve Korelasyon Tablosu (Devamı)

No	Değişken	7	8	9	10	11	12	13
9	Kendini Yönetme	-0.060	0.003					
10	İşbirliği Yapma	0.170*	-0.057	0.347***				
11	Çatışma Çözümü	0.106	-0.220*	0.373***	0.361***			
12	Olumlu Çatışma Çözme	0.136	-0.147	0.317***	0.241**	0.665***		
13	Boyun Eğme	0.021	0.231**	-0.144	-0.183*	-0.740***	-0.206*	
14	Geri Çekilme	-0.197*	0.241**	-0.090	-0.147	-0.722***	-0.230**	0.594***
15	Olumsuz Çatışma Çözme	0.025	-0.046	-0.485***	-0.427***	-0.569***	-0.382***	0.136
16	İlişki Doyumu	-0.082	0.029	0.471***	0.327***	0.388***	0.438***	-0.176*
17	CBCL Problem Düzeyi	0.078	0.066	-0.234**	-0.306***	-0.286***	-0.347***	0.070
18	İçe Yönelim	0.147	0.119	-0.331***	-0.274**	-0.398***	-0.478***	0.162
19	Anksiyete / depresyon	0.137	0.118	-0.245**	-0.225**	-0.173*	-0.264**	0.000
20	Sosyal İçe Dön. /Depr.	0.088	0.104	-0.239**	-0.200*	-0.420***	-0.508***	0.200*
21	Somatik Yakınmalar	0.147	0.046	-0.349***	-0.252**	-0.344***	-0.325***	0.187*
22	Dışa Yönelim	0.060	0.140	-0.073	-0.267**	-0.214*	-0.222**	0.041
23	Kurallara Karşı Gelme	0.006	0.084	-0.026	-0.203*	-0.142	-0.164	-0.066
24	Saldırgan Davranışlar	0.079	0.146	-0.087	-0.257**	-0.218*	-0.216*	0.091
25	Toplam Problem	0.035	0.078	-0.161	-0.312***	-0.253**	-0.293***	0.070
26	Düşünce Sorunları	-0.021	-0.018	-0.150	-0.208*	-0.125	-0.099	0.001
27	Dikkat Sorunları	0.067	0.087	-0.172*	-0.312***	-0.313***	-0.357***	0.147
28	Sosyal Sorunlar	0.027	0.122	-0.041	-0.209*	-0.130	-0.213*	-0.017
29	Diğer Problemler	-0.062	-0.026	-0.003	-0.161	0.044	0.026	-0.102

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. CTI= Karakter ve Mizaç Envanteri

Tablo 4.2 Araştırma Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri ve Korelasyon Tablosu (Devamı)

No	Değişken	14	15	16	17	18	19	20
15	Olumsuz Çatışma Çözme	0.089						
16	İlişki Doyumu	-0.020	-0.437***					
17	CBCL Problem Düzeyi	0.029	0.350***	-0.443***				
18	İçe Yönelim	0.053	0.406***	-0.473***	0.788***			
19	Anksiyete / depresyon	-0.004	0.226**	-0.402***	0.713***	0.751***		
20	Sosyal İçe Dön. /Depr.	0.061	0.386***	-0.361***	0.588***	0.851***	0.360***	
21	Somatik Yakınmalar	0.076	0.358***	-0.387***	0.607***	0.792***	0.497***	0.556***
22	Dışa Yönelim	0.124	0.207*	-0.260**	0.804***	0.631***	0.572***	0.460***
23	Kurallara Karşı Gelme	0.141	0.163	-0.196*	0.582***	0.435***	0.416***	0.260**
24	Saldırgan Davranışlar	0.094	0.197*	-0.251**	0.790***	0.632***	0.561***	0.492***
25	Toplam Problem	0.055	0.285***	-0.369***	0.901***	0.691***	0.648***	0.492***
26	Düşünce Sorunları	0.099	0.152	-0.205*	0.642***	0.401***	0.519***	0.142
27	Dikkat Sorunları	0.035	0.323***	-0.332***	0.770***	0.644***	0.479***	0.555***
28	Sosyal Sorunlar	-0.005	0.177*	-0.355***	0.760***	0.610***	0.595***	0.454***
29	Diğer Problemler	0.026	-0.010	-0.123	0.652***	0.265**	0.498***	-0.027

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. CTI= Karakter ve Mizaç Envanteri

Tablo 4.2 Araştırma Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri ve Korelasyon Tablosu (Devamı)

No	Değişken	21	22	23	24	25	26	27	28
22	Dışa Yönelim	0.506***							
23	Kurallara Karşı Gelme	0.427***	0.795***						
24	Saldırgan Davranışlar	0.464***	0.945***	0.552***					
25	Toplam Problem	0.546***	0.808***	0.617***	0.777***				
26	Düşünce Sorunları	0.383***	0.657***	0.584***	0.587***	0.766***			
27	Dikkat Sorunları	0.505***	0.593***	0.393***	0.602***	0.846***	0.404***		
28	Sosyal Sorunlar	0.409***	0.738***	0.560***	0.712***	0.793***	0.496***	0.520***	
29	Diğer Problemler	0.260**	0.656***	0.504***	0.629***	0.719***	0.803***	0.424***	0.557***

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. CTI= Karakter ve Mizaç Envanteri

Ailedeki çocuk sayısı ile araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde, kişilik envanterinin Zarardan Kaçınma boyutu ile anlamlı pozitif ilişkiye sahip olduğu gözlemlenmektedir ($r=0.239$, $p<0.01$). Ailedeki çocuk sayısı ayrıca çocukta problemleri davranışlar ile anlamlı düzeyde ilişkilidir. Detaylar incelendiğinde, ailedeki çocuk sayısı ile CBCL Genel Problem Düzeyi ($r=-0.189$, $p<0.05$), Toplam Problem ($r=-0.222$, $p<0.05$), Dikkat Sorunları ($r=-0.196$, $p<0.05$), Sosyal Sorunlar ($r=-0.216$, $p<0.05$), Diğer Problemler ($r=-0.172$, $p<0.05$) arasında negatif yönde anlamlı ilişki gözlemlenmiştir.

Evlilik öncesi ilişki süresi ile Kendini Yönetme ($r=-0.193$, $p<0.05$) ve İş Birliği Yapma ($r=-0.179$, $p<0.05$) arasında anlamlı negatif korelasyon varken, aynı boyut çocukta Düşünce Sorunları ile pozitif ($r=0.215$, $p<0.05$) ilişkilidir. Ayrıca, çocuğun doğum sırası ile Somatik Yakınmalar arasında anlamlı düzeyde pozitif korelasyon tespit edilmiştir ($r=0.178$, $p<0.05$). Son olarak çocukta problem davranışların boyutları arasında da anlamlı pozitif korelasyon olduğu gözlemlenmiştir.

4.1.3. Karakter ve Mizaç ile Diğer Araştırma Ölçekleri ile İlişkisi

Karakter ve mizacın araştırmaya yön veren kritik değişkenlerle anlamlı düzeyde pozitif ilişkide olduğu bir diğer bulgudur. Özellikle CTI'nın İş Birliği Yapma boyutu ile Çocuk Problem Davranışları arasında dikkate değer düzeyde ters ilişki olduğu gözlemlenmektedir. Genel olarak çocukta herhangi bir semptomun ortaya çıkması ile (CBCL Problem Düzeyi) ile İş Birliği Yapma arasındaki negatif korelasyon dikkat çekmektedir ($r=-0.306$, $p<0.01$). İş Birliği Yapma boyutu ayrıca Olumsuz Çatışma

Çözme Stilleri ile de negatif ($r_{\text{boyun eğme}}=-0.183$; $r_{\text{olumsuz çatışma çözme}}=-0.427$, $p<0.05$) yönde anlamlı korelasyona sahip ve yakın ilişkide Olumlu Çatışma Çözme ile de anlamlı düzeyde doğru orantılıdır ($r_{\text{çatışma çözümü}}=0.361$; $r_{\text{olumlu çatışma çözme}}=0.241$, $p<0.01$).

Yapılan analiz sonuçlarına göre, CTI Kendini Yönetme boyutu kritik değişkenlerle bir diğer anlamlı düzeyde korelasyon örüntüsü gösteren değişkendir. Kendini Yönetme puanındaki artışla ters orantılı olarak CBCL Problem Düzeyi ($r=-0.234$, $p<0.01$), İççe Yönelim ($r=-0.331$, $p<0.001$), Anksiyete / Depresyon ($r=-0.245$, $p<0.01$), Sosyal İççe Dönüklük / Depresyon ($r=-0.239$, $p<0.05$), Somatik Yakınmalar ($r=-0.349$, $p<0.05$), Dikkat Sorunları ($r=-0.172$, $p<0.05$) düşmektedir. İş Birliği boyutunda olduğu gibi CTI Kendini Yönetme boyutu ile Çatışma Çözümü arasındaki ilişkiler incelendiğinde değişkenler arasından anlamlı korelasyon olduğu gözlemlenmiştir ($r_{\text{çatışma çözümü}}=0.373$; $r_{\text{olumlu çatışma çözme}}=0.317$; $r_{\text{olumsuz çatışma çözme}}=-0.485$, $p<0.001$).

Her ne kadar İş Birliği Yapma ve Kendini Yönetme kadar güçlü olmasa da CTI Zarardan Kaçınma boyutu ile özellikle çocukta İççe Yönelim Problemleri arasında anlamlı bir korelasyon tespit edilmiştir. Sonuçlara göre, Zarardan Kaçınmadaki artışa paralel olarak genel iççe yönelim ($r=0.247$, $p<0.05$), Anksiyete / Depresyon ($r=0.201$, $p<0.05$), Sosyal İççe Dönüklük / Depresyon ($r=0.182$, $p<0.05$), Somatik Yakınmalar ($r=0.227$, $p<0.01$) artmaktadır. Zarardan Kaçınma boyutu ayrıca Çatışma Çözümü ($r=-0.352$, $p<0.001$), Olumlu Çatışma Çözme ($r=-0.331$, $p<0.001$) ile anlamlı düzeyde negatif, Olumsuz Çatışma Çözme ($r=0.393$, $p<0.001$) ile anlamlı düzeyde pozitif korelasyon göstermektedir.

Yakın ilişkide Çatışma Çözümünde Geri Çekilme ile CTI Yenilik Arayışı boyutu ($r=-0.186$, $p<0.05$) arasında negatif yönde bir ilişki vardır.

Yapılan analizlere göre CTI boyutları ile İlişki Doyumu arasında da anlamlı düzeyde korelasyon gözlemlenmiştir. Buna göre İlişki Doyumu, Yenilik Arayışı ($r=-0.195$, $p<0.05$) ve Zarardan Kaçma ($r=-0.296$, $p<0.001$) ile negatif korelasyon göstermektedir. Diğer yandan İlişki Doyumu, Kendini Yönetme ($r=0.471$, $p<0.001$) ve İş Birliği yapma ile pozitif yönde korelasyon göstermektedir ($r=0.327$, $p<0.001$).

4.1.4. Yakın İlişkide Çatışma Çözümü, İlişki Doyumu ve Çocukta Problem Davranışlar Arasındaki İlişki

Araştırmada çatışma çözümünün genel etkisini de görmek amacıyla genel bir çatışma çözüm puanı hesaplanmıştır. Puanı hesaplamak için çatışma çözümü ile ilgili dört boyuttan 3 olumsuz yakın ilişkide çatışma çözüm boyut ifadelerinin tersi alınarak pozitifleştirilmiştir. Ardında bu üç boyut ile olumlu çatışma çözme boyutunun ortalaması alınmış ve analizlere eklenmiştir.

Araştırmanın önemli değişkeni olan yakın ilişkide Çatışma Çözümü ile İlişki Doyumu ve Çocuk Problem Davranışları arasında da anlamlı korelasyon olduğu Tablo 4.2’de dikkat çekmektedir. Genel resimde çatışmanın olumlu bir stil kullanılarak yönetilmesi arttıkça ilişki doyumu da buna paralel olarak artmaktadır ($r_{\text{çatışma çözümü}}=0.388$; $r_{\text{olumlu çatışma çözme}}=0.438$, $p<0.001$). Boyun Eğme ve Olumsuz Çatışma Çözüm Stilleri ise İlişki Doyumu ile anlamlı düzeyde negatif ilişki içindedir ($r_{\text{boyun eğme}}=-0.176$, $p<0.05$; $r_{\text{olumsuz çatışma çözme}}=0.437$, $p<0.001$).

Çatışma çözümü ile Çocuk Problem Davranışları arasındaki ilişki incelendiğinde ise genel anlamda Etkili Çatışma Çözüm Stilleri ile Çocuk Problem Davranışları arasında anlamlı düzeyde negatif korelasyon olduğu gözlemlenmektedir ($r_{\text{CBCL Problem Davranış}}=-0.286$, $p<0.001$; $r_{\text{soyal içedönüklük / depresyon}}=-0.420$, $p<0.001$; $r_{\text{somatik yakınmalar}}=-0.344$, $p<0.001$; $r_{\text{soyal içedönüklük / dikkat sorunları}}=-0.313$, $p<0.001$; $r_{\text{anksiyete / depresyon}}=-0.173$, $p<0.05$; $r_{\text{saldırgan davranışlar}}=-0.218$, $p<0.05$;). Diğer yandan Etkisiz Çatışma Çözüm Stilleri ile Çocuk Problem Davranışları arasında ise anlamlı düzeyde pozitif korelasyon olduğu dikkat çekmektedir. Ebeveynin Etkisiz Çatışma Çözüm Stilleri ile Çocukta özellikle İçe Yönelim Problemleri ($r=0.406$, $p<0.001$) ve Dikkat Sorunları ($r=0.323$, $p<0.001$) birbiriyle anlamlı düzeyde ilişkilidir.

Son olarak İlişki Doyumu ile Çocuk Problem Davranışının anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bir diğer analiz sonucudur. İlişki Doyumundaki azalışa paralel olarak, CBCL Problem Düzeyi ($r=-0.433$, $p<0.001$), İçe Yönelim Problemleri ($r=-0.473$, $p<0.001$), Dışa Yönelim Problemleri ($r=-0.260$, $p<0.01$) ve Toplam Problemler ($r=-0.369$, $p<0.001$) artmaktadır. CBCL’de Diğer Problemler kategorisindeki problemlerle İlişki Doyumu arasında ise herhangi anlamlı ilişki tespit edilmemiştir ($r=-0.123$, $p>0.05$).

4.2. EBEVEYN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE İLİŞKİ DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİ

Araştırma modeline konu olan ebeveyn karakter ve mizaç özelliklerinin ilişki doyumuna etkisinin incelenmesi, araştırmanın temel araştırma sorularındandır. Bu çerçevede hem ebeveyn kişilik özellikleri hem de kişilik özelliklerinin uyumunu analiz etmek için iki yol izlenmiştir. Bunlardan ilki, TCI boyutları ile ilişki doyumu arasındaki ilişkiyi incelemek üzere doğrudan regresyon analizi yapmaktır. Ayrıca, çatışma çözümünün iki değişken arasındaki ilişkide şartlı değişken rolünü incelemek için de çatışma çözüm stili genel skoru ortalama altı etkisiz, ortalama üstü etkili olarak kodlanarak analiz edilmiştir. Tablo 4.3'te görüleceği gibi, analiz sonuçlarına göre Yenilik Arayışı, Kendini Yönetme ve İş Birliği Yapma boyutları İlişki Doyumunu anlamlı düzeyde etkilemektedir ($F(1,136) = 14.70, p < 0.001, R^2 = 0.31, p < 0.001$). Böylece araştırmanın hem birinci hem dördüncü temel araştırma soruları ön analizler açısından kısmi olarak doğrulanmaktadır.

Tablo 4.3 Kişilik Özellikleri ile İlişki Doyumu İlişkisinde Çatışma Çözüm Stilinin Şartlı Değişken Etkisi

Değişken	β	t	p
Yenilik Arayışı	0.034	-2.16	0.033
Kendini Yönetme	0.053	4.26	< .001
İş birliği Yapma	0.033	2.09	0.038
Çatışma Çözümü 1=Etkili – 0=Etkisiz	0.444	2.55	0.012

4.3. ÇOCUKTA DAVRANIŞ PROBLEMİNE NEDEN OLAN ANNE BABA BİREYSEL FAKTÖRLERİ

Bu alandaki ilişkileri daha derinlemesine kavramak için elde edilen veriden CBCL'in tüm puanlarından oluşturulan komposit skor üzerinde bir hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Hiyerarşik lineer regresyon analizinde öncelikle temel kişilik özelliklerini içerdiği için CTI boyutları ilk adıma koyulmuştur. Ardından çatışma çözümünün genel puanı ikinci adıma konmuş ve son adım olan üçüncü adıma ilişki doyumu eklenmiştir.

Yapılan hiyerarşik regresyon analiz sonucu Tablo 4.4'te verilmiştir. Analizlere göre CTI boyutlarından sadece İş Birliği Yapma boyutu Çocukta Toplam Problem Davranışı tetiklemektedir ($F(1,134) = 13.801, p < 0.001, R^2 = 0.093$). Modele alınan diğer kişilik boyutlarının anlamlı düzeyde bir etkisine rastlanmamıştır, $p < 0.05$. Modelin ikinci adımında, Çatışma Çözümü eklendiğinde, İş Birliği Yapma boyutunun etkisi anlamlı düzeyde zayıflamakta ve açıklanan varyans düzeyi %18'e çıkmaktadır ($F(2,133) = 13.90, p < 0.001, R^2 = 0.17, \Delta R^2 = 0.18, \Delta F = 12.80, p < 0.001$). Modelin son adımında, İlişki Doyumu modele eklendiğinde, İş Birliği Yapma boyutunun etkisi anlamlı düzeyde biraz daha zayıflamakta ve açıklanan varyans düzeyi %25'e çıkmaktadır ($F(3,132) = 13.80, p < 0.001, R^2 = 0.25, \Delta R^2 = 0.75, \Delta F = 13.20, p < 0.001$).

Tablo 4.4 Çocukta Problem Davranışı Tetikleyen Faktörler Hiyerarşik Regresyon Analizi

	Model 1		Model 2		Model 3	
	β	t	β	t	β	t
İş birliği Yapma	-1.56	-3.72***	-0.12	-2.90**	-0.08	-2.01*
Çatışma Çözümü			-0.71	-3.57***	-0.42	-2.01*
İlişki Doyumu					-0.79	-3.63***
F		13.80***		13.90***		14.50***
R ²		9,30%		17,00%		25,00%
ΔR^2				7,7%**		8%**

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Tablo 4.5 Çocukta İç Yönelim Problem Davranışı Tetikleyen Faktörler Hiyerarşik Regresyon Analizi

	İçe Yönelme					
	Model 1		Model 2		Model 3	
	β	t	β	t	β	t
İş birliği Yapma	-0.27	-2.20*	-0.22	-1.92	-0.16	-1.39
Kendini Yönetme	-0.36	-3.60***	-0.20	-2.13*	-0.12	-1.25
Çatışma Çözümü			-2.81	-5.08***	-2.22	-3.87***
İlişki Doyumu					-1,78	-2.85**
F		7.04***		11.29***		11.37***
R ²		21,30%		34,40%		38,30%
ΔR^2				13,10%**		4,0%**

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Benzer bir yöntem CBCL alt boyutlarına da uygulanarak Kişilik, Çatışma çözüm stili ve İlişki Doyumunun etkileri analiz edilmiştir. İçe Yönelim Problemleri ile yapılan hiyerarşik regresyon analizine göre, ilk adımda İş Birliği Yapma ($\beta=-0,27^*$) ve Kendini Yönetme ($\beta=-0,36^{***}$) anlamlı düzeyde Çocukta İçe Yönelim Problemlerini etkilemektedir, $F(1,134) = 7.04, p<0.001, R^2=0.213$. Modele Çatışma çözüm stili eklendiğinde hem kişilik boyutlarının etkisi anlamlı düzeyde düşmekte hem de modeldeki açıklanan varyans yükselmektedir ($F(2,133) = 11.29, p<0.001, R^2=0.340, \Delta R^2=0.131, \Delta F=25.83, p<0.001$). Son olarak İlişki doyumu modelde yine anlamlı düzeyde değişiklik yaparak, açıklanan varyansı %38,30'a çıkarmıştır ($F(3,132) = 11.37, p<0.001, R^2=0.383, \Delta R^2=0.040, \Delta F=8.10, p<0.01$).

CBCL'in diğer iki alt faktörü olan Toplam Faktörler ve Dışa Yönelim için yapılan hiyerarşik lineer regresyon analizi CBCL ana boyut özellikleri ile paraleldir (Bkz. Tablo 4.6 ve Tablo 4.7). İki bağımlı değişken de kişilik boyutlarından sadece İş birliği Yapma boyutu Dışa Yönelim ($\beta=-0,46^*$) ve Toplam Probleme ($\beta=-0,54^*$) etki etmektedir. Diğer yandan Dışa Yönelim ve Toplam Problem analizinde Çatışma Çözümü ikinci adımda anlamlı bir etkiye sahipken, üçüncü adımda etkisi tamamen yok olmaktadır ($\beta=-0,92; \beta=-1,16$). Fakat her iki analizde de model istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu çerçevede, Çatışma Çözümü Dışa Yönelim Problemlerinde anlamlı derecede varyansı etkilemektedir ($F(2,133) = 7.17, p<0.001, R^2=0.097, \Delta R^2=0.1262, \Delta F=3.87, p<0.05$). Fakat İlişki Doyumu modele anlamlı bir katkı sağlamamaktadır ($p>0.05$).

Tablo 4.6 Çocukta Dışa Yönelim Problem Davranışı Tetikleyen Faktörler Hiyerarşik Regresyon Analizi

	Dışa Yönelme					
	Model 1		Model 2		Model 3	
	β	t	β	t	β	t
İş birliği Yapma	-0.46	-3.20*	-0.39	-2.66**	-0.33	-2.19*
Çatışma Çözme			-1,40	-1.97**	-0.92	-1.20
İlişki Doyumu					-1,28	-1,58
F		10.25**		7.17***		5.69***
R ²		7,10%		9,70%		11,40%
ΔR^2				2,62%*		1,69%

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Tablo 4.7 Çocukta Toplam Problem Davranışı Tetikleyen Faktörler Hiyerarşik Regresyon Analizi

	Toplam Problem					
	Model 1		Model 2		Model 3	
	β	t	β	t	β	t
İş birliği Yapma	-0.54	-3.80*	-0.44	-3.11**	-0.35	-2.39*
Çatışma Çözümü			-1.94	-2.81**	-1.16	-1.58
İlişki Doyumu					-2.09	-2.70**
F		14.50*		17.50**		10.50**
		*		*		*
R ²		9,70%		14,30%		19,20%
ΔR^2				5,00%**		4,50%**

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Toplam Problem regresyon analizi tablosu incelendiğinde, ikinci adımda Çatışma Çözümü ve İş Birliği Yapma boyutları problem davranışı %14,30 oranında etkilerken, üçüncü adımda İlişki Doyumu İş Birliği Yapmanın ve Çatışma Çözümünün etkisini anlamlı düzeyde düşürmüştür ($F(3,132) = 10.50$, $p < 0.001$, $R^2 = 0.192$, $\Delta R^2 = 0.045$, $\Delta F = 7.31$, $p < 0.001$). Ek olarak çocuğun planlı olup olmaması durumunun problemleri davranışlar üzerindeki etkisini analiz etmek üzere Bağımsız Gruplar t-testi yapılmıştır. Fakat analizlere göre çocuğun planlı olup olmaması ile çocukta problemleri davranışların ortaya çıkması arasında hiçbir ilişki tespit edilememiştir.

4.4. EBEVEYNİN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE İLİŞKİ DOYUMUNUN ETKİLEŞİMİ İLE ÇOCUK PROBLEM DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Şimdiye kadar yapılan tüm analizlerde anne ve babanın fert olarak kişilik özellikleri, ilişki doyumu ve çatışma çözüm stratejilerinin çocukta gözlemlenen problem davranışların ortaya çıkmasındaki rolünü incelenmiştir. Fakat araştırmanın asıl odağı aile sistemi bir bütün olarak ele alındığında araştırma değişkenleri arasındaki ilişkinin incelenmesi olduğu için, ebeveynin kişilik etkileşimi, ilişki doyumu ve çatışma çözüm fonksiyonlarının çocukta problem davranışları nasıl şekillendirdiği de ön analizler sonrası incelenmiştir.

Öncelikle anne ve babanın kişilik uyumunun tanımlanmasında her bir bakılan kişilik özelliğinde, anne ve babanın aldığı puanların mutlak değeri alınmıştır. Böylelikle, puanın sıfıra yaklaşması ebeveynin kişilik özelliklerinin birbirine benzemesi anlamına gelmektedir. Ailenin kişilik özelliklerinin bir fonksiyon olarak incelenmesi için her bir kişilik boyutunda anne ve babanın puanları birbiri ile çarpılarak aile sisteminin kişilik özellikleri analizlere dahil edilmiştir. Benzer bir fonksiyon ilişki doyumu ve çatışma çözümü için de yapılmıştır. Böylelikle anne veya babanın değil, toplamda ailenin ilişki doyum düzeyi ve çatışma çözümündeki etkinlikleri ana araştırma modelinde incelenmiştir.

Her iki yöntemde de ön analiz olarak ilişkiselliği gözlemlemek için hesaplanan değişkenler arasında yine korelasyon analizi yapılmıştır (Tablo 4.8). Analizlere göre, ebeveynin Kişilik Özelliklerinin mutlak değeri herhangi bir şekilde ailedeki İlişki Doyumu, Çatışma Çözümü veya Çocuk Problem Davranışları ile ilişkili değildir ($p>0.05$). Bu nedenle model hipotez testleri için uyum puanları kullanılmamıştır. Fakat özellikle İş Birliği Yapma ve Kendini Yönetme boyutlarının aile sistemindeki etkileşimi İlişki Doyumu ($r_{kendini\ yönetme}=0.495, p<0.01$), ($r_{iş\ birliği\ yapma}=0.452, p<0.01$) ile anlamlı pozitif korelasyona sahiptir. Benzer şekilde bu boyutlar, Çatışmanın Etkin Çözümü ile de pozitif yönde anlamlı ilişkiye sahiptirler ($r_{kendini\ yönetme}=0.543; r_{iş\ birliği\ yapma}=0.421, p<0.01$). Bu boyutlarla Çocuk İçer Yönelim Boyutlarında negatif yönde anlamlı bir ilişki varken ($r_{kendini\ yönetme}=-0.374; r_{iş\ birliği\ yapma}=-0.363, p<0.01$), İş Birliği Yapma Boyutu hem İçer Yönelim hem Dışa Yönelim hem de Toplam Problem ile anlamlı negatif korelasyon göstermektedir ($p<0.01$). Bu ilişkiler göz önüne alınarak model analizleri bu değişkenler üzerinden yapılmıştır.

Tablo 4.8 Aile Sistemi Değişkenlerinin Korelasyon Tablosu

No	Değişken	1	2	3	4	5	6	7	8
1	Uyum_Yenilik Arayışı								
2	Uyum_Zarardan Kaçınma	0.245*							
3	Uyum_Ödül Bağlılılığı	0.211	-0.163						
4	Uyum_Sebat Etme	0.162	0.079	0.385**					
5	Uyum_Kendini Yönetme	0.007	0.123	0.032	-0.152				
6	Uyum_İşbirliği Yapma	-0.082	-0.125	-0.114	0.013	-0.167			
7	Uyum_Kendini Aşma	-0.209	-0.094	0.266*	0.126	0.329**	-0.117		
8	Anne*Baba Yenilik Arayışı	0.272*	-0.142	-0.028	-0.042	-0.022	0.046	-0.105	
9	Anne*Baba Zarardan Kaçınma	-0.031	0.312**	-0.211	-0.258*	0.236	-0.031	0.034	-0.133
10	Anne*Baba Ödül Bağlılılığı	-0.227	0.107	-0.397***	-0.254*	-0.042	-0.125	0.078	0.080
11	Anne*Baba Sebat Etme	-0.118	-0.196	-0.262*	-0.614***	-0.187	0.005	-0.035	0.065
12	Anne*Baba Kendini Yönetme	-0.117	-0.202	0.258*	0.277*	-0.504***	0.037	-0.220	-0.114
13	Anne*Baba İşbirliği Yapma	-0.078	-0.110	0.040	0.089	-0.208	-0.157	-0.145	-0.040
14	Anne*Baba Kendini Aşma	0.255*	0.109	-0.254*	-0.164	-0.084	0.254*	-0.223	-0.006
15	İlişki Doyumu (Anne*Baba)	-0.061	0.105	0.130	0.161	-0.040	0.083	-0.133	-0.174
16	Çatışma Çözümü (Anne*Baba)	-0.217	-0.150	-0.053	0.206	-0.133	0.239*	-0.059	-0.123
17	CBCL Problem	0.197	0.055	0.014	-0.037	-0.099	-0.053	-0.069	0.161
18	İçe Yönelim	0.212	0.184	-0.002	-0.077	-0.066	-0.277*	-0.028	0.147
19	Dışa Yönelim	0.153	0.046	0.038	-0.081	-0.201	0.030	-0.139	0.044
20	Toplam Problem	0.078	0.013	0.034	0.007	-0.107	-0.081	-0.095	0.105
21	Diğer Problemler	-0.062	-0.106	-0.013	-0.079	-0.120	0.131	-0.214	0.055

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Tablo 4.8 Aile Sistemi Değişkenlerinin Korelasyon Tablosu (Devam)

No	Değişken	9	10	11	12	13	14	15	16
10	Anne*Baba Ödül Bağımlılığı	0.143							
11	Anne*Baba Sebat Etme	0.055	0.125						
12	Anne*Baba Kendini Yönetme	-0.637***	-0.022	-0.056					
13	Anne*Baba İşbirliği Yapma	-0.423***	0.131	0.045	0.588***				
14	Anne*Baba Kendini Aşma	0.122	-0.092	0.299*	-0.171	-0.020			
15	İlişki Doyumu (Anne*Baba)	-0.367**	-0.112	-0.139	0.495***	0.452***	0.001		
16	Çatışma Çözümü (Anne*Baba)	-0.485***	0.001	-0.231	0.543***	0.421***	-0.145	0.608***	
17	CBCL Problem	0.131	0.068	0.046	-0.277*	-0.444***	-0.032	-0.533***	-0.382**
18	İçe Yönelim	0.265*	0.137	0.148	-0.374**	-0.363**	-0.077	-0.512***	-0.482***
19	Dışa Yönelim	0.019	0.031	0.130	-0.111	-0.351**	0.039	-0.347**	-0.295*
20	Toplam Problem	0.058	0.061	0.009	-0.169	-0.395***	-0.043	-0.410***	-0.291*
21	Diğer Problemler	-0.090	-0.090	-0.087	0.034	-0.219	0.063	-0.131	0.103

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

4.5. YAPISAL EŞİTLİK MODELİ ANALİZLERİ

Bu bulgular ışığında araştırmanın hipotezlerini test etmek üzere Jamovi kullanılarak yapısal eşitlik modeli yapılmıştır. Bu çerçevede hem araştırmanın ana modeli hem de diğer alt modeller analiz edilmiştir. Analizlerde birçok değişken olduğu için öncelikle alternatif modeller incelenmiş ve çocuktaki davranış problemlerinde diğer problemler boyutundaki problemlerin modele uyum göstermediği gözlemlenmiştir. Bu nedenle bu boyut modele eklenmemiştir.

Sonuçlar incelendiğinde araştırmanın ana modeli olan Aile Kişilik Etkileşiminin İlişki Doyumu ile ilişkisi olduğu ve onun da Çocuk Problem Davranışlarına yol açtığı gözlemlenmiştir ($\chi^2/DF=1.02$, $p=406$; Bkz. Tablo 4.13 ve Şekil 4.1). Ailede bir fonksiyon olarak İş Birliği Yapma ve Kendini Yönetme boyutları ile Çocukta Problem Davranışların ortaya çıkması arasında direkt ilişki kurulduğunda ise (Model 2), her ne kadar χ^2 düşse de model daha da kötüye gitmekte (RMSEA=0.20) ve model veriye daha

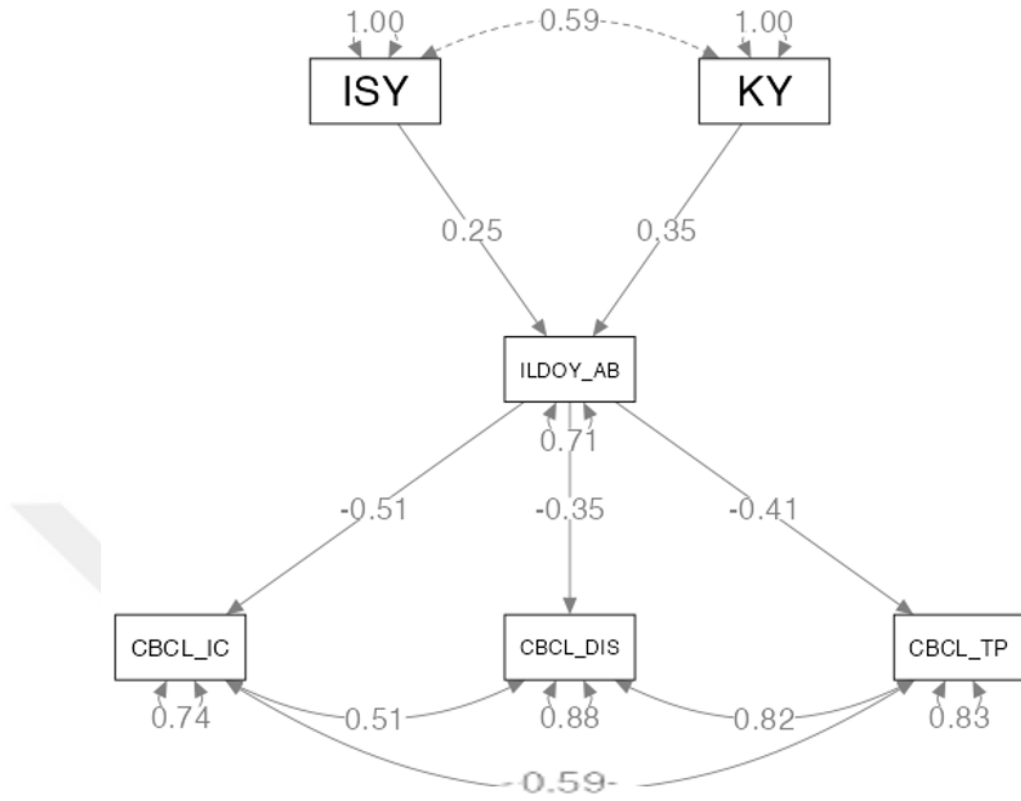
az uymaktadır. Bu nedenle araştırmanın birinci, ikinci ve üçüncü hipotezleri iki kişilik özelliği (İş Birliği Yapma ve Kendini Yönetme) açısından doğrulanmakta, fakat diğer kişilik özellikleri açısından desteklenmemektedir. Buna göre, ebeveynin Kendini Yönetme ve İş Birliği Yapma davranışları etkileşimsel olarak çiftler arasındaki İlişki Doyumunu olumlu yönde etkilerken ($R^2=.38, p<0.001$), Ailedeki İlişki Doyumu Çocukta İçerik Yönelim Problemlerini ($R^2=.34, p<0.001$), Dışa Yönelim Problemlerini ($R^2=.16, p<0.001$) ve Toplam Problemleri ($R^2=.22, p<0.001$) düşürmektedir. Ailedeki İlişki Doyumu, Ailede etkileşimsel olarak İş Birliği Yapma ve Kendini Yönetmenin Çocukta Problem Davranışların ortaya çıkması üzerindeki etkisini azaltmaktadır.

Araştırmanın dördüncü hipotezi olan çatışma çözüm stilinin ebeveyn kişilik uyumunda şartlı değişken rolünü incelemek için öncelikle annenin ve babanın çatışma çözümünde etkinlikleri kategorik değişken haline getirilmiştir. Böylelikle çatışma çözüm stilinde her iki ebeveynin etkili ve etkisiz olduğu gruplara ek olarak annenin etkili ve babanın etkisiz, babanın etkili ve annenin etkisiz olduğu toplam 4 grup analiz edilmiştir (Model 3). Sonuçlara göre, Çatışma çözüm stili Etkili olan Ailelerde Çocuk Problem Davranışları anlamlı düzeyde azalmaktadır ($\chi^2/DF=0.67, p=.778$; Bkz. Şekil 4.1).

Tablo 4.9 Araştırma Modeli Yol Analizi Sonuçları

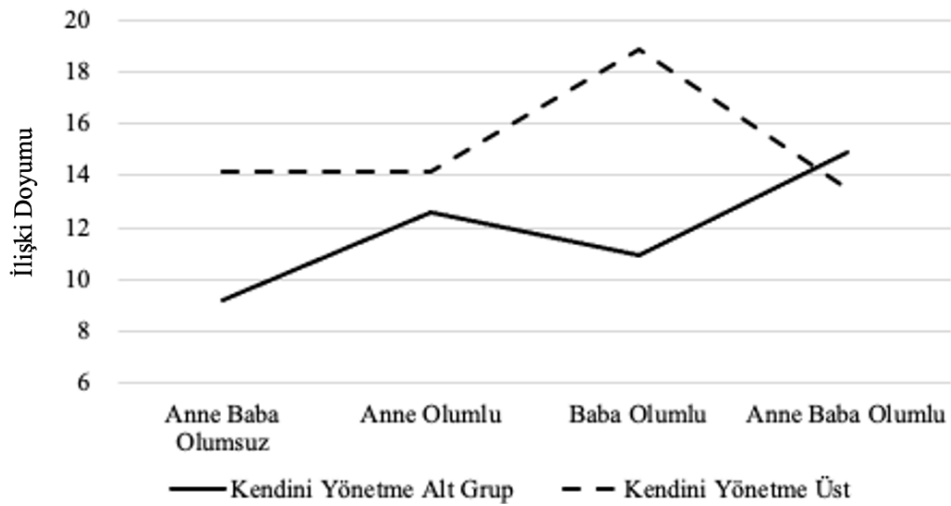
Model	χ^2	DF	χ^2/DF	p	GFI	CFI	TLI	RMSEA
Model 1	6.15	6	1.02	0.406	0.98	0.99	0.98	0.02
Model 2	1.78	1	1.78	0.182	0.99	0.98	0.95	0.20
Model 3	10.50	15	0.67	0.788	0.99	0.99	1.00	0.00

Model 1= Araştırmanın temel modeli. Model 2= Kişilik fonksiyonunun çocukta problemleri davranışlarla doğrudan ilişkili model. Model 3= Çatışma çözümünün şartlı değişken rolünün eklendiği model

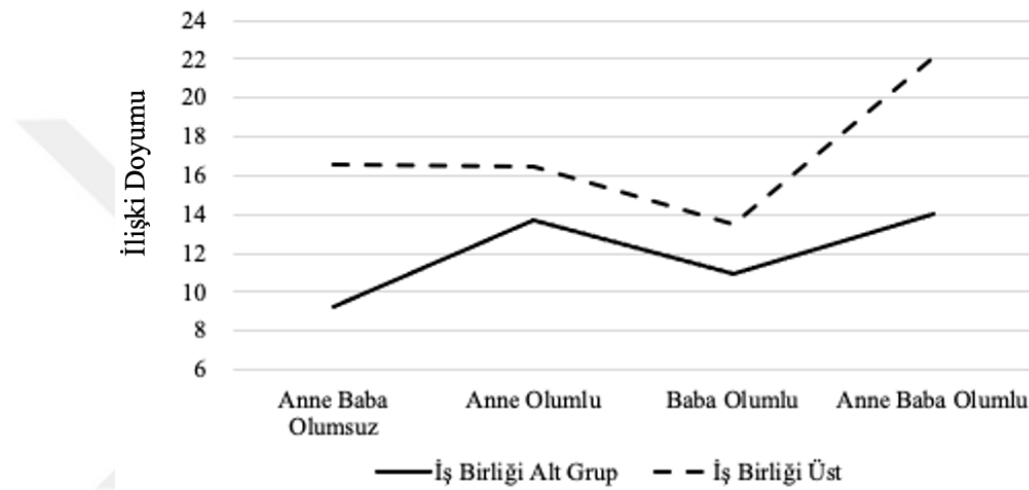
Şekil 4.1 Araştırmanın Ana Modeli Katsayıları

ISY=Anne Baba İş Birliği Yapma; KY= Anne Baba Kendini Yönetme; ILDOY_AB=Anne Baba İlişki Doyumu; CBCL_IC= İç Yönelim Problemlili Davranışlar

Şekil 4.2 Ailede Çatışma Çözüm Stilinin Ailenin Kendini Yönetme Fonksiyonu ve İlişki Doyumu ile İlişkisi

Detaylar incelendiğinde hem Kendini Yönetme puanı düşük hem de Çatışma Çözümü Etkisiz olan Ailelerde İlişki Doyumu en düşük seviyeye ulaşmaktadır (Bkz. Şekil 4.2). Benzer şekilde, İş Birliği ve Çatışma çözüm stili Etkisiz olan Ailelerde İlişki Doyumu en düşük seviyeye düşmekte ve böylece Çocuk Problem Davranışları tetiklemektedir (Bkz. Şekil 4.3). Ek olarak hem İş Birliği Yüksek hem etkili Çatışma Çözümü kullanan Ailelerde İlişki Doyumu en üst düzeye çıkmakta, Çocuk Problem Davranışlarında ise radikal düşüş gözlenmektedir.

Şekil 4.3 Ailenin Ailede Çatışma Çözüm Stilinin İş Birliği Yapma Fonksiyonu ve İlişki Doyumu ile İlişkisi

4.6. ‘KLİNİK’ DAVRANIŞ PROBLEMİ OLAN ÇOCUKLARIN ARAŞTIRMA DEĞİŞKENLERİ AÇISINDAN PROBLEMSİZ OLAN ÇOCUKLARLA KIYASLANMASI

Her ne kadar CBCL sonuçlarında problem davranış düzeyi oranlı bir değişken olsa bile, toplam puanların hepsi klinik bir tabloya işaret etmemektedir (Erol, Şimşek, 2010). CBCL’in kullanım kılavuzundan faydalanarak araştırmaya katılan çocukların aldıkları puanlar kesme puanlarına göre “klinik” ve “klinik değil” şeklinde kodlanmışlardır. Bu yöntem ile çocuklardan 25’i klinik değil, 43’ü klinik olarak kodlanarak analizlere devam edilmiş ve iki grup, ebeveyn kişilik özellikleri, ebeveynin kişilik etkileşimi, ailenin ve

fertlerin ilişki doyumu, fertlerin çatışma çözümü açısından ve ailedeki çatışma çözümü açısından karşılaştırılarak etkililer analiz edilmiştir.

Tablo 4.10 incelendiğinde, birçok ebeveyn boyutunda problem davranış gösteren çocuklardan klinik ve klinik olmayan gruplarda farklılıklar tespit edilmiştir. Bağımsız gruplar t-test sonuçlarına göre klinik grupta olan çocukların ebeveynlerinde Yenilik Arayışı ($t(134) = -1.976, p < 0.05$) ve Zarardan Kaçınma ($t(134) = -2.483, p < 0.005$) anlamlı düzeyde daha yüksek, Kendini Yönetme ($t(134) = 3.183, p < 0.01$) ve İş Birliği Yapma ($t(134) = 3.187, p < 0.01$) anlamlı düzeyde daha düşüktür.

Klinik gruptaki çocukların ailelerinde İlişki Doyumu istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşüktür ($t(134) = 4.882, p < 0.001$). Yakın ilişkide çatışma çözümü açısından sonuçlar incelendiğinde, Klinik Gruptaki Çocukların Ebeveynleri Klinik Olmayan Gruptakilere göre Etkili Çatışma Çözümünde daha düşük puan alırken ($t(134) = 3.035, p < 0.01$), Etkisiz Çatışma Çözümünde anlamlı derecede yüksek puan almışlardır, ($t(134) = -3.192, p < 0.01$)).

Temel değişkenlere ek olarak, ebeveynlerin Yenilik Arayışı, Kendini Yönetmesi ve İş Birliği Yapmaları bir fonksiyon olarak Çocuk Problem Davranışlarının ortaya çıkması üzerinde etkilidir ($p < 0.05$). Ayrıca anne ve babanın tek tek ayrışmasına ek olarak, Aile Sistemindeki İlişki Doyumu ve Çatışma çözüm stili çocuğun Klinik seyir taşımasına neden olacak şekilde Problem Davranışların ortaya çıkmasında etkilidirler.

Tablo 4.10 Klinik ve Klinik Olmayan Çocukların Ebeveynleri Arasındaki Farklar

Değişken	t	Ort. Farkı	Cohen's d	%95 Güven Aralığı	
				Alt	Üst
Yenilik Arayışı	-1.976*	-18.195	-0.351	-0.705	0.00556
Zarardan Kaçınma	-2.483*	-24.102	-0.441	-0.799	-0.08026
Ödül Bağımlılığı	-1.031	-0.8195	-0.183	-0.533	0.16801
Sebat Etme	-1.294	-0.5233	-0.230	-0.581	0.12249
Kendini Yönetme	3.183**	39.628	0.566	0.197	0.92956
İş birliği Yapma	3.187**	30.800	0.566	0.198	0.93036
Kendini aşma	0.034	0.0298	0.006	-0.343	0.35462
İlişki Doyumu	4.882***	0.9116	0.868	0.476	125.312
Çatışma Çözümü	2.750**	0.3790	0.489	0.125	0.84855
Olumlu Çatışma Çözme	3.035**	0.6101	0.539	0.173	0.90188
Boyun Eğme	-0.971	-0.2180	-0.172	-0.522	0.17836
Geri Çekilme	-0.435	-0.0914	-0.077	-0.426	0.27182
Olumsuz Çatışma Çözme	-3.192**	-0.5964	-0.567	-0.931	-0.19902
Anne*Baba Yenilik Arayışı	-2.76**	-59.298	-0.745	-102.338	-16361
Anne*Baba Zarardan Kaçınma	-1.25	-44.755	-0.339	-1160214	26511
Anne*Baba Ödül Bağımlılığı	-1.03	-23.303	-0.278	-68.5245	21919
Anne*Baba Sebat Etme	-1.40	-6.958	-0.378	-16900	2984
Anne*Baba Kendini Yönetme	2.49*	236.811	0.672	46594	427027
Anne*Baba İş birliği Yapma	3.12**	189.397	0.843	68.119	310.675
Anne*Baba Kendini Aşma	-1.05	-25.539	-0.283	-74.224	23.146
Anne_İlişki Doyumu	3.30**	0.942	0.891	0.3713	1.513
Baba_İlişki Doyumu	3.91***	1.095	1.056	0.5352	1.654
Anne*Baba İlişki Doyumu	4.32***	7.632	1.167	41.028	11.161
Kadın_Çatışma Çözümü	1.87*	0.419	0.506	-0.0274	0.865
Erkek_Çatışma Çözümü	3.76***	0.658	1.015	0.3081	1.008
Anne*Baba_Çatışma Çözümü	3.77***	3.551	1.020	16.717	5430

Tablo 4.11 Klinik ve Klinik Olmayan Çocukların Ebeveynleri Arasındaki Farklar Lojistik Regresyon Analizi

Değişken	Model 1		Model 2	
	β	Z	β	Z
Yenilik Arayışı (Anne*Baba)	0.011	1.282**	0.009	0.201*
İş birliği Yapma (Anne*Baba)	-0.003	-2.41*	-0.002	-1.57
Anne*Baba İlişki Doyumu	-0.140	-2.62**	-0.140	2.551
χ^2		16.40***		23.90**
$\Delta\chi^2$				7.48**
R^2_N		0.309		0.427
R^2_{CS}		0.214		0.296

Bu bulgulardan yola çıkılarak, iki grubun ayrıştırıcılık analizleri için Jamovi’de lojistik regresyon analizi uygulanmıştır. Analizde yine 3 adımlı hiyerarşik regresyon yöntemi kullanılmış, ilk adıma Ailenin Yenilik Arayışı, Zarardan Kaçınma, Kendini Yönetme ve İş Birliği Yapma Boyutları eklenmiştir. Bu boyutlardan sadece Yenilik Arayışı ve İş Birliği Boyutu anlamlı derecede etkili çıkmıştır. İkinci adımda modele Aile Sistemindeki Doyum eklenmiştir. Modele son eklenen İlişki Doyumu ise güçlü şekilde Klinik ve Klinik Olmayan grubu öngörmeye katkı sağlamakta ve Kişilik Özelliklerinin etkisini kısmi olarak ortadan kaldırmaktadır (Bkz. Tablo 4.16). Analiz sonuçlarına göre Klinik gruptaki çocukların %89.8’i ve Klinik Olmayan gruptaki çocukların %68.4’ü doğru tahminlenebilmiştir.

Tablo 4.12 Klinik ve Klinik Olmayan Çocukların Ebeveynleri Arasındaki Farklar Lojistik Regresyon Analizi Klasifikasyon Sonuçları (Kesme Skoru 0.50)

Gözlemlenen	Öngörülen		Doğru %
	Klinik Değil	Klinik	
Klinik Değil	13	6	68.4
Klinik	5	44	89.8

BÖLÜM 5 TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde çalışmada elde edilen verilerin birbirleriyle ve alan yazın uyumlarının tartışılması, araştırmanın sınırlılıklarının belirlenmesi, sonuç ve önerilerin verilmesi amaçlanmaktadır.

5.1. TARTIŞMA

Mevcut çalışmada ebeveynlerin mizaç ve karakter özelliklerinin etkileşiminin, romantik ilişkilerde çatışma çözümü stillerinin de etkisi ile ilişki doyumu ve aile sisteminde yer alan çocuğun problem davranışı üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmaktadır. Analiz aşamalarında araştırma hipotezlerinin analizinden önce araştırmada kullanılan değişkenlerin ortalama, standart sapma ve birbirleri ile ilişkilerini görmek amacı ile temel tanımlayıcı istatistikler gerçekleştirilmiştir.

Demografik değişkenlerin araştırma ölçekleri ile ilişkisine bakılan analizlere göre, Ebeveynin Yaşı ile Çocukta gözlemlenen bazı Problem Davranışları arasında da kimi negatif ilişkiler olduğu dikkat çekmektedir. Buna göre, ebeveynin yaşı ile çocukta dışa yönelim, kurallara karşı gelme, saldırgan davranışlar ve düşünce sorunları arasında anlamlı derecede yüksek negatif korelasyon vardır. Yani ebeveyn yaşı arttıkça, çocukta problem davranış görülme olasılığı düşmektedir. Araştırma bulgularından olan ebeveynin artan yaşının, çocuk problem davranışı üzerindeki olumlu etkisi ile ilgili alan yazında benzer bulgular dikkat çekmektedir. Yapılan çalışmalarda genelde genç annelerin çocuklarının davranış problemi yaşamalarında bir risk faktörü olduğu kabul edilmektedir (Wakschlag ve diğerleri, 2000). Bilir (2020) tarafından, okul öncesi dönemindeki çocukların aile ilişkileri ve çocuklardaki problem davranış düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yürütülmüş olan çalışmada anne yaşının, çocukların doğum sırasının ve okul öncesi kurumlarına devam sürelerinin istatistiksel olarak anlamlı farklılığa yol açtığı tespit edilmiştir. Anne çocuk ilişki düzeyleri annelerin yaşına göre incelendiğinde

çatışma boyutunda farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 21-30 yaş arasında olan annelerin 31-40 yaş grubundaki annelerden daha yüksek oranla çocuklarıyla çatışma yaşadıkları görülmektedir. Benzer şekilde Saygı ve Balat (2013) tarafından yürütülen çalışmada 25-30 yaş grubu annelerin, daha ileri yaş grubundaki annelere oranla çocuklarıyla daha fazla çatışmalı ilişki yaşadıkları tespit edilmiştir. Kaya (2010) yaptığı araştırmasında annelerin yaşı arttıkça çocuklarına karşı daha hoşgörülü olduklarını bulmuştur.

Demografik değişkenlerinin araştırma ölçekleri ile ilişkisine bakılan analizlere göre, çocuk sayısı ile CTI boyutlarından Zarardan Kaçınma ile anlamlı pozitif ilişkiye sahip olduğu gözlemlenmektedir. Zarardan Kaçınması yüksek bireyler, normalde diğer insanları endişelendirmeyen durumlarda bile temkinli, dikkatli, korkulu, gergin, endişeli, ürkek, şüpheli, cesareti kırılmış, güvensiz, pasif, olumsuz veya karamsar olma eğilimindedir. Bu bireyler çoğu sosyal durumda çekingen olma eğilimindedir ve çoğu insandan daha fazla güvence ve cesaretlendirmeye ihtiyaç duyarlar ve genellikle yeni sosyal açılımlarda bulunmaya karşı dirençlidirler (Cloninger, 1994). Bu bulgu ve alan yazından edinilen bilgiler ışığında Zarardan Kaçınma boyutunun yüksek olduğu kişilerin ilişkide kendini daha güvende ve topraklanmış hissetme ihtiyacı sebebi ile daha çok çocuk sahibi olduğu yönünde yorumlanmıştır. Ailedeki çocuk sayısı ayrıca Çocuk Problem Davranışları ile de anlamlı düzeyde ilişkilidir. Detaylar incelendiğinde, ailedeki çocuk sayısı ile CBCL Toplam Problem Düzeyi, Dikkat, Sosyal ve Diğer Problemler arasında negatif yönde anlamlı ilişki gözlemlenmiştir.

Araştırmanın diğer demografik değişkenlerinden biri olan Evlilik Öncesi İlişki Süresindeki artış ile Kendini Yönetme ve İş Birliği Yapma arasında anlamlı negatif korelasyon vardır. Kendini Yönetme (KY) kişilik bozukluğu tanısı adına kritik öneme sahip bir boyuttur (Svrakic, Whitehead, Przybeck ve Cloninger, 1993). Kendini Yönetme düzeyi yüksek kişiler, kişisel liderlik fırsatı bulduklarında bütünlüklü, güçlü, güvenilir ve yapıcı ve kendi kendine yeten, bireyler olarak tanımlanır. Düşük olan bireyler ise olgunlaşmamış, zayıf, kırılgan, suçlayıcı, yıkıcı, sorumluluklarını yerine getiremeyen, güvenilirmez ve bütünlüklü olmayan bireyler olarak tanımlanırlar. İş Birliği Yapma boyutu ise yararlılık, sosyal kabul, sevecenlik, empati, erdemli ve vicdanlı olmaktan oluşur (Cloninger vd.,1993). Kişilik bozukluklarının bütün sınıflamaları İş Birliği Yapma (İY) ile ilişkilendirilir. Özellikle düşük Kendini Yönetme (KY) puanlarına sahip bireylerde

düşük İş Birliği Yapma (İY), kişilik bozukluğu tanısı olasılığını iyice arttırmaktadır (Svrakic, Whitehead, Przybeck ve Cloninger, 1993; Arkar, 2004). İş Birliği Yapma özelliği yüksek olan bireyler diğer insanların tercihlerini ve ihtiyaçlarını anlayarak saygı duymaktadırlar. İş Birliği Yapma özelliği düşük olan bireyler ise sosyal hoşgöründen yoksun, ilgisiz, yardımsever olmayan, intikamcı ve çıkarıcı bireyler olarak tanımlanırlar (Cloninger vd.,1993). Alan yazından edinilen bilgiler ışığında görülmektedir ki bir bireyde hem Kendini Yönetme hem de İş Birliği Boyutlarının düşük olması bireydeki psikopatolojinin varlığına dair olasılık gücünü arttırmaktadır. Bu özellikler kümesi bir arada değerlendirildiğinde, araştırma bulgusu bu kişilerin hem istikrarlı bir ilişki sorumluluğu altına girme kararı vermekte zorlanan hem de flört edilen kişi ile uzun süreli bir ilişki isteyip istemediğine emin olmakta zorlanan kişiler olmaları sebebi ile flört ilişkisinden evlilik ilişkisine geçiş sürelerinin uzadığı yönünde yorumlanabilir.

Demografik değişkenlerden Evlilik Öncesi İlişki Süresine ilişkin bir diğer bulgu da evlilik öncesi ilişki süresinin, Çocukta gözlenen Düşünce Sorunları ile pozitif ilişkili olduğudur. Bu bulgu da önceki iki bulgu ve ilgili alan yazın ışığında yorumlanmalıdır. Özetle, daha önce değinildiği üzere evlilik öncesi ilişki süresinin uzaması eşlerin Kendini Yönetme ve İş Birliği boyutlarının yüksekliği ile ilişkilidir. Bir önceki paragrafta açıklandığı üzere bu iki boyut özellikle kişilik bozuklukları ile ilişkilendirilmektedir. Tanı olarak bir bozukluk kapsamında ele alınmayacak dahi olursa; sorumluluktan kaçma, eleştirel, intikamcı, düşük empati ve diğerlerinin tercih ve ihtiyaçlarına saygı duymama gibi kişilik özelliklerine sahip ebeveynler ile yaşayan bir çocuk hem biyolojik-genetik yaklaşım kapsamında problem davranış geliştirme olasılığı ebeveynleri bu özelliklere sahip olmayan akranlarına göre daha yüksek olacak hem de aile sistemleri bakış açısı kapsamında, ilişkilerinde yaşanan güçlükler nedeni ile risk grubunda yer almaktadırlar. Geçmişten günümüze yapılan araştırmalarda aile yapısının niteliği ve evlilikte yaşanan sorunların çocukların problem davranışlarının nedenini oluşturabileceği; aile uyumu ile çocukların problem davranışları arasında negatif bir ilişki bulunduğu saptanmıştır (Brett,1993; Amato, 2005; Jenkins, 2005; Cui, 2005; Kargı ve Akman,2006; Savi,2008). Nitekim Kurdek, (2003) ebeveynlerin çocuklarının davranış problemlerini algılamalarına yönelik yapmış olduğu çalışmada ebeveynlerin çocuklarının davranış problemlerini algılamalarını etkileyen faktörleri; anne-baba kişilik özellikleri, evlilik kalitesi, sosyal destek, anne-baba çocuk ilişkisinin niteliği ve anne-baba çocuk ilişki modelleri olarak

ifade etmiştir. Ebeveynlerin kişilik özellikleri, psikopatolojilere yatkınlık düzeylerini ve çocuklarıyla kuracakları bağlanma ilişkisini de etkilemektedir. Ebeveynlerin kişilik özellikleri, evlilik uyumları üzerinde önemli bir etkidir. Ebeveynlerin kişilik özelliklerinin olumsuz olması, evlilik uyumları ve çocuklarının davranışları üzerinde olumsuz etkiye yol açacaktır (Canbolat, 2017).

Araştırmanın demografik değişkenlerinden sonuncusu olarak Çocuğun Doğum Sırası ile Somatik Yakınmalar arasında anlamlı düzeyde pozitif korelasyon tespit edilmiştir. Çınarbaş ve Nilüfer (2019), Adler ve Sulloway'ın doğum sırası kuramlarına ilişkin yaptıkları bir derleme çalışmasında şu bulgulara değinmişlerdir; Adler'e göre, doğum sırasının kişilik özelliklerinin gelişiminde önemli bir rolü vardır. Baskett ve Harris'in ebeveynlerin ilk doğan çocuklarını genellikle ciddi, sorumluluk sahibi ve olgun olarak tanımlarken, son doğan çocuklarını bağımsız, isyankâr ve sorumluluktan kaçan olarak tanımladıklarını belirtmişlerdir. Ek olarak bu konu kapsamında çalışan araştırmacılar küçük kardeşlerin aileleri için önemli ve vazgeçilmez olma çabası içinde olduklarını belirtmişlerdir. Alan yazın ışığında, son çocuğun somatik yakınmaları aile sisteminde kaybetmekten kaçındığı ilgi ve önemi elinde tutma çabası ile ilişkilendirilebilir.

Ebeveynin tek tek Kişilik Özellikleri ile Çatışma çözüm stili arasındaki ilişki kapsamında yapılan analizler sonucunda karakter ve mizacın araştırmaya yön veren kritik değişkenlerle anlamlı düzeyde ilişkide olduğu görülmektedir. CTI'nın İş Birliği Yapma boyutu ile Olumsuz Çatışma Çözme Stilleri ile negatif yönde anlamlı korelasyon görülmektedir. İş Birliği Yapma özelliği yüksek olan bireyler diğer insanların tercihlerini ve ihtiyaçlarını anlayarak saygı duymakta iken düşük olan bireyler ise sosyal hoşgöründen yoksun, ilgisiz, yardımsever olmayan, intikamcı ve çıkarıcı bireyler olarak tanımlanırlar (Cloninger vd.,1993). Özen (2006) olumlu çatışma çözüm stilini, çatışma durumunu tartışma ve çiftler için makul çözümler bulma gibi yapıcı yolları kullanarak çatışmayla başa çıkma şeklinde tanımlamıştır. Olumsuz çatışma çözüm stiline ise çatışmayla başa çıkarken sözel ve fiziksel saldırganlığı içeren yıkıcı yaklaşımlarla ilişkili olduğunu ifade etmiştir. CTI Kendini Yönetme boyutu ile Çatışma Çözümü arasındaki ilişkiler incelendiğinde de değişkenler arasında negatif anlamlı korelasyon olduğu gözlemlenmiştir. Olgunlaşmamış, kırılgan, yıkıcı ve sorumluluklarını yerine getirememe gibi özelliklere sahip olan Kendini Yönetme düzeyi düşük (Cloninger ve diğerleri. 1993, Cloninger ve diğerleri. 1994) bireylerin, Olumsuz Çatışma Çözüm Stillerini kullanma

eğiliminin de yüksek olduğu araştırma bulgularındandır. CTI Zarardan Kaçınma boyutu Olumlu Çatışma Çözme ile anlamlı düzeyde negatif, Olumsuz Çatışma Çözme ile anlamlı düzeyde pozitif korelasyon göstermektedir. Zarardan Kaçınma boyutunda yüksek puan alan bireyler normalde diğer insanları endişelendirmeyen durumlarda bile temkinli, dikkatli, korkulu, gergin, endişeli, ürkek, şüpheli, cesareti kırılmış, güvensiz, pasif, olumsuz veya karamsar olma eğilimindedir. Bu bireyler çoğu sosyal durumda çekingen olma eğilimindedir. Enerji seviyeleri düşük olma eğilimindedir ve kendilerini kronik olarak yorgun hissederler ve/ya kolayca yorulurlar. Sonuç olarak, çoğu insandan daha fazla güvence ve cesaretlendirmeye ihtiyaç duyarlar ve genellikle eleştiri ve cezaya karşı hassastırlar. Alan yazın ışığında; Zarardan Kaçınmada yükseklik, işlevsiz endişeler ve eleştirilme kaygısı ile tanımlanmakta ve bu özelliklere sahip bireylerin Olumsuz Çatışma Çözüm Stillerini sergiledikleri (geri çekilme, uyma, vb) araştırma sonuçlarında görülmektedir. Geri Çekilme, Çatışma Çözüm Stilleri kapsamında Olumsuz olarak değerlendirilen kategori içerisinde. Yenilik Arayışı düşük olan bireyler yavaş, kayıtsız, hevesiz, künt, içine kapanık, monotonluğa toleranslı, sistematik ve düzenli olarak tanımlanmaktadır (Cloninger 1987). Son olarak, yakın ilişkide Çatışma Çözümünde Geri Çekilme ile CTI Yenilik Arayışı boyutu arasında negatif yönde bir ilişki olduğu bir diğer araştırma bulgusudur. Bu bilgilerden hareketle CTI boyutlarından İş Birliği, Kendini Yönetme, Zarardan Kaçınma ve Yenilik Arayışı boyutlarının Çatışma Çözme stili ile ilişkili olduğu bulgusu beklenti dahilinde ve alan yazın ile örtüşen perspektifte bir bulgudur. Ancak CTI boyutlarının yani ebeveyn kişilik özelliklerinin hepsi değil, sadece YA, İBY, KY, ZK boyutları ile ilişkinin bulunması sebebi ile araştırma hipotezinin sadece bu özellikleri dahilinde, kısmi olarak doğrulandığını göstermektedir.

Yapılan analizlere göre CTI Boyutları ile İlişki Doyumu arasında da anlamlı düzeyde korelasyon gözlemlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre İlişki Doyumu Yenilik Arayışı ve Zarardan Kaçınma ile negatif korelasyon göstermektedir. Diğer yandan İlişki Doyumu Kendini Yönetme ve İş Birliği Yapma ile pozitif yönde korelasyon göstermektedir. Bu alanda yapılan bir çalışmada, çiftlerin kişilik özelliklerinin evlilik doyumunu etkilediği belirtilmiştir (Young ve Klosko, 2016). Beş faktör kişilik kuramı bağlamında yapılan çalışmalarda yumuşak başlılık boyutunda yüksek puan alanların evlilik doyumlarının yüksek olduğu bulunmuştur (Bauchard ve ark., 1999, Nemecek ve ark., 1999). Arkar ve Kansız (2011) tarafından yürütülen bir araştırmanın sonuçlarına göre, Ödül Bağımlılığı

mizaç boyutunun evlilik veya İlişki Doyumu ile pozitif yönde ilişkili olduğu ve ödül bağımlılığı özelliklerinin yüksek olduğu durumlarda evlilik veya ilişki doyumunun yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca, İş Birliği Boyutu ile İlişki Doyum ölçeği arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu ifade etmişlerdir. Hazan (2000)'ın eşlerin kişilik özelliklerindeki benzerliğine dair gerçekleştirdiği çalışma kapsamında, özellikle gelişime açıklık ve yumuşak başlılık boyutlarındaki benzerliğin iki cinsiyette de evlilik uyumuyla güçlü bir ilişkisi olduğu edinilen bulgular arasındadır. Öztürk, Arkar ve Gökdağ (2020) tarafından yürütülen bir çalışmada, eşlerin mizaç ve karakter özellikleri ile evlilik uyumları ve cinsel doyumları arasındaki ilişkileri incelemişlerdir ve çalışmanın sonuçlarına göre, Yenilik Arayışı ve Zarardan Kaçınma mizaç özelliğinin arttıkça, İlişki Doyumunun azaldığı görülmüş; ayrıca Kendini Yönetme karakter özelliğinin azaldıkça, İlişki Doyumunun da azaldığı tespit edilmiştir. Bu bilgilerden hareketle CTI boyutlarından İş Birliği, Kendini Yönetme, Zarardan Kaçınma ve Yenilik Arayışı boyutlarının İlişki Doyumu ile ilişkili olduğu bulgusu beklenti dahilinde ve alan yazın ile örtüşen perspektifte bir bulgudur. Ancak CTI boyutlarının yani ebeveyn kişilik özelliklerinin hepsi değil, sadece YA, İBY, KY, ZK boyutları ile ilişkinin bulunması sebebi ile araştırma hipotezinin sadece bu özellikleri dahilinde, kısmi olarak doğrulandığını göstermektedir.

Ebeveynin tek tek Çatışma Çözüm Stili ile Çocuk Problem Davranışları arasındaki ilişkinin nasıl olduğu sorusunu yanıtlamak amacı ile Çatışma Çözümünün genel etkisini de görmek amacıyla genel bir Çatışma Çözüm Puanı hesaplanmıştır. Araştırmanın önemli değişkeni olan yakın ilişkideki Çatışma Çözüm Stili ile İlişki Doyumu ve Çocuk Problem Davranışları arasında da anlamlı korelasyon bulgulanmıştır. Çatışma Çözüm Stili ile Çocuk Problem Davranışları arasındaki ilişki incelendiğinde ise genel anlamda Etkili Çatışma Çözüm Stilleri ile Çocuk Problem Davranışları arasında anlamlı düzeyde negatif korelasyon olduğu gözlemlenmektedir. Engfer (1988) tarafından geliştirilen yayılma hipotezine göre, olumsuz ve çatışmalı bir ilişkisi olan ebeveynler ise duygusal yorgunlukları sebebi ile çocuklarına karşı daha duyarsız ve dikkatsiz olma eğilimindedirler. Davies, Cummings, Myers ve Heindel (1999) yaptığı çalışmada ebeveyn çatışması ile çocuğun işlevselliği arasındaki ilişki ebeveynlerinin çatışmayı çözme biçimlerine göre değiştiği bulunmuştur. Harold ve Conger (1997) tarafından gerçekleştirilen bir araştırma sonucunda evlilik Çatışmasının sıklığının farkında olan

ergenlerin ebeveyn düşmanlığı algılarının etkilendiği ve bu durumda ergenlerde içe yönelim ve dışa yönelim problemlerini yordadığı görülmüştür. Araştırmalar, evlilik çatışmasının çocuklarda çeşitli uyum problemleri ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Davies ve Cummings 1994). Anne baba çatışmasının çocuğun uyum ve davranış sorunları ile ilişkisini inceleyen çalışmalar pozitif yönlü bir ilişkiye işaret etmektedir (Apple, Davies ve Cummings, 2008; Clarck ve Phares, 2004; Davies ve Cummings, 1994; Davies ve Lindsay, 2004; Dokur, 2009; Grych, 1998; Grych ve Finchman, 1990; Koss ve ark., 2011; McCoy, Davies ve Cummings, 2009; Oh, Lee ve Park, 2011; Peksaygılı, 2005; Sakız, 2011; Shelton ve Harold, 2007). Ebeveynlerin çatışma çözme stillerinin çocuk problem davranışları ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulgusu beklenti dahilinde ve alan yazın ile örtüşen perspektifte bir bulgudur.

Ebeveynin tek tek İlişki Doyumu ile Çocuk Problem Davranışları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını bulgulamak amacı ile yapılan analizler sonucunda, İlişki Doyumu ile Çocuk Problem Davranışı arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğu bulgulanmıştır. İlişki Doyumundaki azalışa paralel olarak, CBCL, İçe Yönelim Problemleri, Dışa Yönelim Problemleri ve Toplam Problemler artmaktadır. CBCL’de Diğer Problemler kategorisindeki problemlerle İlişki Doyumu arasında ise herhangi anlamlı ilişki tespit edilmemiştir. Grossman, Pollack ve Golding’in (1988) çalışmasında, tatmin edici bir eş ilişkisinin annelerin ve babaların ebeveyn rolüne uyum sağlamasını kolaylaştırdığı gösterilmiştir. Ayrıca, negatif veya çatışmalı bir evlilik ilişkisinin çiftlerin ilişki doyumlarını olumsuz etkilediğini ve ebeveynlerin bu sebeple gergin ve duygusal olarak tükenmiş hale gelerek daha az dikkatli ve duyarlı oldukları ve bu durumun çocukta problem davranış gelişimine neden olabileceği öne sürülmüştür (Shulman ve Zahor, 1991). Ebeveynlerin ilişki doyumlarının çocuk problem davranışları ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulgusu beklenti dahilinde ve alan yazın ile örtüşen perspektifte bir bulgudur.

Komünikasyon teorisi, insanlar arası bilgi alışverişinin şartları ve şekilleri ile ilgilenir. Watzlawick, Beavin ve Jackson tarafından 1967’de geliştirilmiştir ve ilişki özel, belirli bir bağlamda, kişiler arasında oluşan duygu ve düşünce güdümünde, davranışlarda şekillenen bir mesaj iletimi olarak tanımlanır. İlişkilerin ayırt edici özellikleri yani tatmin sağlayan ve sağlıklı oluşları ya da olmayışları, interaksiyon şekilleridir. Dolayısıyla, uzun süreli ilişkilerde, tekrarlayan interaksiyon paternleri ilişki çeşitlerini belirlerler.

Komünikasyon teorisinde 4 interaksiyon ve ilişki biçimi tanımlanmaktadır. (1) Simetrik İnteraksiyon ve İlişki: Bu ilişkide, bir davranış diğer kişiden aynı şekilde yanıt görür. Bu durum sıklıkla, güç çatışmasının tırmanmasına yol açar. (2) Tamamlayıcı İnteraksiyon ve İlişki: Birbirine tamamen ters yanıtlar ya da davranışlar bir diğerini tamamlar. Biri neşeli iken, diğerinin karamsar olması ya da biri bakıcı iken, diğerinin kendine baktıran olması durumlarında olduğu gibi. (3) Paralel/ Eşit İnteraksiyon ve İlişki: Burada kişiler her iki tür ilişkiyi uyum içinde sürdürebilirler; yani duruma göre, tamamlayıcı ya da simetrik davranışlar gösterirler. Yardım eden kişi, yardım isteyen kişi de olabilir. (4) Meta-Komplementer ilişki: Paradoksal bir ilişki tanımını içerir. Aynı anda hem simetrik hem de tamamlayıcı ilişki tanımı yapılmaktadır. Örneğin; “Bana hükmetmeni istiyorum!” (Dokur, 2009). Bu çerçeveden bakıldığında ve alan yazın bu kapsamda incelendiğinde romantik ilişkide olan bireyleri genel bir uyum tanımı kapsamında değerlendirmenin mümkün olmadığı görülmektedir. Bu sebeple araştırma kapsamında ilk olarak ebeveynlerin Kişilik Uyumunun ebeveynlerin kişilik boyutlarından aldıkları puanların yakınsaklığı yani uyum puanlarının birbirinden farklılaştığı durum mu yoksa puanların etkileşimi mi olduğu merak edilmiştir. Biliyoruz ki aile sistemi fertlerin toplamından fazlasıdır (Nichols, 2005), bu sebeple öncelikle yapılan analizlere göre ebeveyn kişilik uyumunda, anne-baba kişilik boyutlarının mutlak değerini alarak kişilik özelliklerinin birbirine yakınsaklığı ele alındığında bu durumun aile içindeki çatışma, çocuk problemleri davranış ve ilişki doyumu ile ilişkili olmadığı gözlemlenmiştir. Diğer yandan, ailenin kişilik özelliklerinin bir fonksiyon olarak incelenmesi için her bir kişilik boyutunda anne ve babanın puanları birbiri ile çarpılarak aile sisteminin kişilik özelliklerin etkileşimi analizlere dahil edilmesi ile ise dikkat çekici düzeyde anlamlı ilişkilerin kurulduğu gözlemlenmiştir. Benzer bir fonksiyon ilişki doyumu ve çatışma çözümü için de yapılmıştır. Böylelikle anne veya babanın değil, toplamda ailenin ilişki doyum düzeyi ve çatışma çözümündeki etkinlikleri ana araştırma modelinde incelenmiştir.

İş Birliği yapma ve Kendini Yönetme boyutlarıyla Çocuk İçerik Yönelim boyutları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki varken; İş Birliği Yapma boyutu hem İçerik Yönelim hem Dışa Yönelim hem de Toplam Problem ile anlamlı negatif korelasyon göstermektedir. Bulgular kapsamında görülmektedir ki ebeveynin kişilik özelliklerinden İş Birliği Yapma ve Kendini Yönetme boyutları açısından etkileşimsel olarak Çocuk Problem Davranışları üzerinde olumsuz yordayıcı etkiye sahiptir. Konuyla ilgili yapılan

benzer araştırmalarda anne baba kişilik özelliklerinin neden olduğu veya olabileceği ocuk davranış problemlerini tetiklemeinin altında yatan temel faktörün hem aile içindeki bireylerde hem de aile sistemi üzerindeki stres faktörünü de etkilediği yönündedir (Barry, Dunlap, Lochman, ve Wells, 2009; Baker, Crnic ve Edelbrock, 2002; Robinson ve Neece, 2015). Buna ek olarak farklı araştırmalar incelendiğinde, iş birliği yapma ve kendini yönetme gibi boyutlardan alınan yüksek puanların ocuk problemleri davranışlarının azalmasına neden olduğu (Beck, Hastings, Daley, ve Stevenson, 2004) nk aile sistemi içerisinde daha az stres hissedildiği belirtilmektedir. Bulgular dahilinde ebeveyn kişilik özelliklerinden sadece İBY ve KY boyutlarının bir fonksiyon olarak ocuk problem davranışları üzerinde yordayıcı etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Aile sistemi içinde çocukta ortaya çıkan problemleri davranışlar, Kerry ve Bowen (1988)'in ortaya koyduğu üçgenleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kerry ve Bowen (1988) genleşmenin  boyutunu kuşaklar arası ittifaklar, günah keçisi belirleme ve ebeveynleştirme olarak ortaya koymuştur. Kuşaklar arası ittifaklarda, ebeveynler arasındaki çatışma ve düşük ilişki doyumunu sonunda bir çocuğun aktif veya pasif bir şekilde diğer ebeveynle bir ittifakın bir parçası haline gelmesini içermektedir. Bir rnek, bir ebeveynin çocuğa partnerini kötülemesi (rneğin, "anne kötü biridir"), ve çocuğun doğrudan bir ebeveynin tarafını diğerine almasıdır (rneğin, "anne, her şey senin hatan"). Günah keçisi belirleme, çiftler arasındaki çatışmayı çözmek veya kaçınmak için ocuk sorununa dikkati yeniden yönlendirme girişimini içerir. ocuğu suçlamak veya sıkı disiplin uygulamak gibi yöntemler buna girer ve günah keçisi olan ocuk aileden yüklendiği stres ile problemleri davranışlar geliştirir. nc boyut, ebeveynleştirmedir ve bir çocuğun ebeveynler arasındaki bir çatışmayı çözmeye veya eşler arasındaki çatışma nedeniyle üzülen bir ebeveyni teselli etmeye çalıştığında ebeveyn ve ocuk rollerinin tersine çevrilmesi durumu ortaya çıkar (Bell ve Bell, 1979). Birçok araştırmaya göre, Üçgenleşme ocuğun psikolojisi üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. genleşmeye daha fazla maruz kalmanın, daha az olgun benlik gelişimi (Bell, Bell ve Natasha, 2001), daha zayıf akran ilişkileri (Buehler, Franck, ve Cook, 2009) ve sorunlu ebeveyn-ergen ilişkileri (Fosco ve Grych, 2010) ile ilişkilendirildiği bulunmuştur, aynı zamanda içselleştirme ve dışsallaştırma sorunları (Buehler ve arkadaşlar, 2009) ile de ilişkilendirilmiştir.

Sonuçlar bize göstermektedir ki; eşlerin benzer kişilik özelliklerinde oluşu ilişki doyumlari, çatışma çözümleri ve ocuk problemleri davranışı ile ilişkili değilken; eşlerin

kişilik özelliklerinden özellikle Kendini Yönetme ve İş Birliğinin ebeveynde etkileşimi ilgili diğer araştırma değişkenleri ile ilişki içerisinde. Eşlerin her ikisinin de Kendini Yönetme boyutunda yüksek oluşu İlişki Doyumu ve Etkili Çatışma Çözme Stili kullanımı üzerinde etki sahibidir. Eşlerin her ikisinde de Kendini Yönetme boyutu yüksek olduğunda İlişki Doyumları artmakta ve Etkili Çatışma Çözüm Stili kullanımları da artmaktadır. Eşlerin İş Birliği boyutları düştüğünde ise romantik ilişkiden aldıkları doyum da düşmekte ve Etkisiz Çatışma Çözüm Stili kullanımları artmaktadır. Eşlerin Kendini Yönetme ve İş Birliği boyutlarında düşüş olduğunda ise çocukta özellikle İç Yönelim Problem Davranışları ve Toplam Problem puanlarında artış gözlemlenmektedir. Konuyla ilgili yapılan benzer araştırmalar da benzer bir ilişkiye işaret etmektedir. Örneğin Robinson ve Neece (2015)'in araştırmasına göre, evli çiftlerin evlilik memnuniyeti hem ebeveynlik stresiyle hem de çocuk davranış sorunlarıyla anlamlı bir şekilde ilişkilidir. Daha düşük evlilik memnuniyetine sahip olan ebeveynler, daha yüksek ebeveynlik stresi ve çocuk davranış sorunları bildirmişlerdir. Ayrıca, konuyla ilgili yapılan müdahale programının evlilik kalitesinin çocuk davranış sorunlarındaki değişiklikleri anlamlı bir şekilde etkilediğini göstermektedir. Mevcut araştırmalar, ebeveynlerin stresinin çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarına negatif etkilerini göstermektedir (Jones, Call, Wolford, ve diğerleri, 2021). Bu noktada aile içindeki stresi arttıran etkisiz çatışma çözümü, düşük ilişki doyumu, çiftlerden her ikisi veya ikisinden birinin öz denetim eksikliği ailedeki stresi arttırmakta ve çocuğun psikolojik durumunu olumsuz yönde etkilemektedir. Alan yazın ışığında, alan yazın ile de uyumlu olarak, araştırma bulgusu beklenti dahilinde ebeveynlerin ilişki doyumlarının etkileşiminin çocuk problem davranışı üzerinde anlamlı yordayıcı etkisi olduğu yönündedir.

Sonuçlar incelendiğinde araştırmanın ana modeli olan aile kişilik etkileşiminin ilişki doyumu ile ilişkisi olduğu ve onun da çocukta problem davranışlara yol açtığı gözlemlenmiştir. Ebeveynin Kendini Yönetme ve İş Birliği Yapma boyutları bir fonksiyon olarak çiftler arasındaki İlişki Doyumunu olumlu yönde etkilerken, ailedeki İlişki Doyumu da Çocukta İç Yönelim Problemleri, Dış Yönelim Problemleri ve Toplam Problemleri düşürmektedir. Özetle, ailedeki İlişki Doyumu, ailede bir fonksiyon olarak İş Birliği Yapma ve Kendini Yönetmenin Çocukta Problemlili Davranışların ortaya çıkması üzerindeki etkisini azaltmakta ve bu çerçevede ebeveynin kişilik özelliklerinden İBY ve KY'nin modele alınmasıyla birlikte çocuk problem davranışlarının

yordanmasında ilişki doyumunun aracı rol oynadığı iki Kişilik Özelliği kapsamında kısmi olarak beklentiye karşılamakta yani kısmi olarak doğrulanmaktadır.

Mevcut araştırmanın son hipotezi olan çatışma çözüm stilinin kişilik uyumunda düzenleyici şartlı değişken rolünü incelemek için yapılan analizler kapsamında öncelikle annenin ve babanın çatışma çözümünde etkinlikleri kategorik değişken haline getirilmiştir. Böylelikle Çatışma Çözümünde her iki ebeveynin Etkili ve Etkisiz olduğu gruplara ek olarak annenin etkili ve babanın etkisiz, babanın etkili ve annenin etkisiz olduğu toplam 4 grup analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre özellikle hem anne hem babanın Etkisiz Çatışma Çözüm Stil kullanımı varsa ve de Kendini Yönetme puanları düşük ise İlişki Doyumu radikal olarak düşmektedir. Diğer yandan aile sisteminde Çatışma Çözüm Stili Etkili ise Kendini Yönetmenin İlişki Doyumu üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamsızlaşmaktadır. Benzer şekilde hem Çatışma çözüm stili Etkisiz hem de İş Birliği Yapma boyutu düşük olan ailelerde de İlişki Doyumu çok düşükken, İş Birliği Yapma yüksek olup Çatışmayı Etkin yöneten ailelerde İlişki Doyumu en üst seviyeye çıkmaktadır. Bu çerçevede son hipotezin de iki kişilik özelliği açısından, kısmi olarak doğrulandığı görülmektedir.

5.2. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Tartışma bölümünde özetlenen bulgular yorumlanırken, araştırmanın sınırlılıkları da göz önünde bulundurulmalıdır. Öncelikle araştırmanın örneklemi İstanbul'da ikamet eden 69 aileden oluşmaktadır. Daha geniş bir örnekleme sahip çalışmalar daha zengin bilgi sağlayacaktır.

Katılımcı ailelerin demografik özellikleri incelendiğinde büyük bir çoğunluğu lisans ve üzeri eğitim seviyesinde, orta gelir düzeyinde ebeveynlerden oluşmaktadır. SED bağlamında dezavantajlı grupların da katılımcılar arasında yer aldığı çalışmalar yapılması sonuçların farklı gruplardaki geçerliğinin de ortaya konulması açısından kritiktir.

Çocuk problemli davranışları anne babaların doldurduğu formlar üzerinden yorumlanmıştır. Çocukların problemli davranışlarına ilişkin öğretmen gözlemlerinin ve uzmanın çocukla birebir çalışmalarının sonucunda elde edilen bulgular ışığında; çocuklara ilişkin verilerin farklı kaynaklardan elde edilmesi daha zengin bilgi sağlayacaktır. Ayrıca mevcut araştırmada çocuk kişilik özelliklerinin aile sistemindeki yeri ve etkilerinin araştırmaya dahil edilmemesi de araştırma adına bir diğer sınırlılıktır.

5.3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Literatürde çocuk problem davranışı üzerindeki ebeveyne ve çocuğa ait belirleyici faktörleri ele alan çalışmalarda, aile kişilik özellikleri etkileşiminin yordayıcı etkisi incelenmemiştir. Bu bağlamda, güncel çalışma aile kişilik özellikleri etkileşiminin çocuk davranış problemleri üzerindeki rolünü ortaya koyarak alan yazına katkıda bulunduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, ebeveyn kişilik özelliklerinin çocuk problem davranışları üzerindeki rolü yapılan geçmiş çalışmalarca saptanmış olsa da bu ilişkideki potansiyel düzenleyici değişkenler yeterince araştırılmamıştır. Güncel araştırmanın, bu ilişkide ilişki doyumunun aracı etkisini göstererek çocuk problem davranışının yordayıcılarına dair literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma sonuçlarından hareketle, çocuk merkezli aile psikoterapisi ve/ya psikolojik danışmanlık çalışmaları yürüten uzmanların, çocuk problemli davranışları sebebi ile başvuruda bulunan ailelerde; eşlerin tek tek mizaç ve karakter özelliklerinin anlaşılmasının ve eşlerin tek tek sahip oldukları mizaç ve karakter özelliklerinin etkileşimlerinin anlaşılmasına çalışılmasının aile sistemi üzerinden çocuk problemli davranışlarının sağaltımı sürecinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma sonuçlarından hareketle, çocuk merkezli aile psikoterapisi ve/ya psikolojik danışmanlık çalışmaları yürüten uzmanların, çocuk problemli davranışları sebebi ile başvuruda bulunan ailelerde; eşlerin ilişki doyumlarının anlaşılmasının ve aile yaşam döngüsü ve eşlerin yaşları gibi gerçeklikler göz önünde bulundurularak eşlerin ilişki doyumuna ilişkin müdahalelerde bulunulmasının aile sistemi üzerinden çocuk problemli davranışlarının sağaltımı sürecinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir çünkü çiftlerdeki bu davranış alanları aile sistemi içindeki stresin ve dolayısıyla üçgenleşmenin yapısını ortaya koyacak ve aile yönelimli çalışma ile çocukta problemli davranışların sönmesi sağlanabilecektir.

Benzer şekilde, araştırma sonuçlarından hareketle, çocuk merkezli aile psikoterapisi ve/ya psikolojik danışmanlık çalışmaları yürüten uzmanların, çocuk problemli davranışları sebebi ile başvuran ailelerde; eşlerin tek tek çatışma çözüm stillerinin değerlendirilmesi ve olumsuz çatışma çözüm stillerinin kullanımı halinde bu problem durumunun giderilmesine yönelik müdahalede bulunulmasının aile sistemi üzerinden çocuk problemli davranışlarının sağaltımı sürecinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Mevcut araştırma sınırlılıklarının göz önünde bulundurularak daha geniş ve demografik özellikler bakımından çeşitli bir grup ile çalışmanın gerçekleştirilmesinin aile sistemleri literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Mevcut araştırma sınırlılıkları giderilerek tasarlanacak ve çalışma kapsamında geniş bir örneklem dahilinde tanı almış ve tanı almamış çocuk gruplarının karşılaştırılmasının gerçekleştirildiği bir araştırmanın aile sistemleri çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aarnoudse-Moens, C. S. H., Weisglas-Kuperus, N., Van Goudoever, J. B., & Oosterlaan, J. (2009). Meta-analysis of neurobehavioral outcomes in very preterm and/or very low birth weight children. *Pediatrics*, 124(2), 717-728.
- Abalı, O., Onur, M., Gürkan, K., Çelik, Ö., & Tüzün, Ü. D. (2006). İlköğretim çağı çocuklarındaki davranım bozukluğu semptomlarının sosyodemografik verilere göre değerlendirilmesi. *Düşünen Adam Dergisi*, 19(1), 14-19.
- Achenbach, T. M. (1991). Manual for the Child Behavior Checklist/4-18 and 1991 profile. University of Vermont, Department of Psychiatry.
- Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2000). *Manual for ASEBA preschool forms and profiles*. Research center for children, youth and families. University of Vermont.
- Achenbach, T. M., Dumenci, L. & Rescorla, L. A. (2001). *Ratings of relations between DSM-IV diagnostic categories and items of the CBCL/6-18*. Research center for children, youth and families. University of Vermont.
- Adolph, K. E. (2008). Learning to move. *Current Directions in Psychological Science*, 17(3), 213-218.
- Ainsworth, M. D. S. (1979). Infant-mother attachment. *American Psychologist*, 34(10), 932-937.
- Akçakın, M. (1983). *Çocuklar ve ana babalarının psikiyatrik belirtiler yönünden incelenmesi* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Akıl, E. (2019). *Ebeveynlerin evlilik çatışması çatışma çözüm stilleri ve çocuklarının algıladıkları kaygı düzeyleri arasındaki ilişki* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Akıl, E. (2019). *Ebeveynlerin evlilik çatışması çatışma çözüm stilleri ve çocukların algıladıkları kaygı düzeyleri arasındaki ilişki* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. YOK TEZ Arşivi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Akin, U., Akin, A., & Uğur, E. (2016). Mediating role of mindfulness on the associations of friendship quality and subjective vitality. *Psychological Reports*, 119(2), 516-526.
- Akköse, F. (2021). *Bağlanma stilleri ve ilişki doyumu arasındaki ilişkide aleksitimi ve çatışma çözme stillerinin aracı rolü* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Medipol Üniversitesi Arşivi. <https://acikerisim.medipol.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12511/8812/Akkose-Fulya-2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Akmangil, P. (2020). *Romantik ilişkilerde çatışma çözüm stillerinin psikolojik belirtileri ile ilişkisi: cinsiyet, ilişki durumu ve kişilik özelliklerinin rolü* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. YOK TEZ Arşivi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Alberts, J. K., & Driscoll, G. (1992). Containment versus escalation: The trajectory of couples' conversational complaints. *Western Journal of Communication*, 56(4), 394-412. doi:10.1080/10570319209374425
- Allport, G. (1965). *Letters from Jenny*. A Harverst.
- Allport, G. W. (1961). *Pattern and growth in personality*. Holt, Reinhart & Winston.
- Allport, GW., Odbert, HS. (1936). Exploring the relations between traits and emotions. *J Pers*
- Amato, P. R. (2005). The impact of family formation change on the cognitive, social, and emotional well-being of the next generation. *The future of children*, 75-96.
- American Academy of Pediatrics. (2020). Guidelines for healthy growth. *Pediatrics*, 145(6), e20193547.
- Anderson, S. A., Russell, C. S., & Schumm, W. R. (1983). Perceived marital quality and family life-cycle categories: A further analysis. *Journal of Marriage and Family*, 45(1), 127-139.
- Argyle, M. (2013). *The psychology of happiness* (2nd ed.). Routledge.
- Arkar, H. (2004). *Cloninger'in psikobiyolojik kişilik kuramının Türk örnekleminde sınanması* [Doktora Tezi, Ege Üniversitesi]. Yök Tez Arşivi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=6IqxrKJRz9hC_XdBy2IUOA&no=Q8aFa2Bnw43GQPXzflc4FQ
- Arslan, C. (2005). Kişilerarası çatışma çözme ve problem çözme yaklaşımlarının yüklem karmaşıklığı açısından incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 75-93.
- Arslan, E. M. E. L., Angın, D. E., Yazıcı, Z., Kaçan, M. O., Kanak, M., Kılıçgün, M. Y., ... & Yapıcı, M. (2015). *Erken çocukluk döneminde gelişim*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Astley, S. J., Aylward, E. H., Olson, H. C., Kerns, K., Brooks, A., Coggins, T. E., ... & Richards, T. (2009). Magnetic resonance imaging outcomes from a comprehensive magnetic resonance study of children with fetal alcohol spectrum disorders. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 33(10), 1671-1689.
- Ayaplı, H. (2022). *Romantik ilişkilerde çatışma çözme ve ilişki doyumunun yordayıcıları: şema baş etme modları ve prefrontal işlevler* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. YOK Tez Arşivi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Aydın, B. (2005). *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*. Atlas Yayın Dağıtım.
- Aytan, M. (2023). *Evli bireylerin çatışma çözüm stillerinin ve bağlanma tarzlarının evlilik hoşnutsuzluğu bağlamında incelenmesi*. [Doktora Tezi, Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü]. YÖK Tez Arşivi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Baker, B. L., Blacher, J., Crnic, K. A., & Edelbrock, C. (2002). Behavior problems and parenting stress in families of three-year-old children with and without developmental delays. *American Journal of Mental Retardation*, 107(6), 433-44.
- Balay, R., & Gündoğdu, R. (2016). *Eğitim psikolojisi: gelişim, öğrenme, öğretim*. C. Şahin (Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bandura, A. (1973). *Agression: A social learning analysis*. Prentice-Hall.
- Barki, H., & Hartwick, J. (2004). Conceptualizing the construct of interpersonal conflict. *International Journal of Conflict Management*, 15(3), 216-244.

- Barry, T. D., Dunlap, S. T., Lochman, J. E., & Wells, K. C. (2009). Inconsistent discipline as a mediator between maternal distress and aggression in boys. *Child & Family Behavior Therapy*, 31(1), 1–19.
- Basilgan, F. (2012). *Annelerin kabul-red düzeyi ile çocukların davranış sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Arel Üniversitesi.
- Bayraktar, A. (2015). *Bağlanma stilleri, çatışma eğilimi, çatışma çözüm stilleri ve evlilik uyumu arasındaki ilişki* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. YOK Açık Bilim Arşivi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/378587>
- Bayraktaroğlu, H., & Çakıcı, E. (2013). Factors related with marital adjustment. *Eurasian Journal of Educational Research*, 53/A, 297-312.
- Beach, S. R., & O'Leary, K. D. (1993). Dysphoria and marital discord: Are dysphoric individuals at risk for marital maladjustment? *Journal of Marital and Family Therapy*, 19(4), 355-368.
- Beck, A., Hastings, R. P., Daley, D., & Stevenson, J. (2004). Pro-social behaviour and behaviour problems independently predict maternal stress. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 29, 339–349.
- Belecı, S. (2022). *Evli bireylerin temel psikolojik ihtiyaçları, evlilikte çatışma çözüm stilleri ve psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkilerinin incelenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Aile Danışmanlığı Anabilim Dalı. YOK TEZ Arşivi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Bell, L. G., & Bell, D. C. (1979). Triangulation: Pitfall for the developing child. *Group Psychotherapy, Psychodrama and Sociometry. Handbook of International Sociometry* District of Columbia, 32, 150–155.
- Bell, L. G., Bell, D. C., & Nakata, Y. (2001). Triangulation and adolescent development in the US and Japan. *Family Process*, 40, 173–186.
- Ben-Naim, S., Hirschberger, G., Ein-Dor, T., & Mikulincer, M. (2013). An experimental study of emotion regulation during relationship conflict interactions: the moderating role of attachment orientations. *Emotion*, 13(3), 506.
- Berk, L.E. (2009). *Çocuk Gelişimi*. (8th ed.). Pearson Education, Inc..
- Birditt, K. S., Brown, E., Orbuch, T. L., & McIlvane, J. M. (2010). Marital conflict behaviors and implications for divorce over 16 years. *Journal of Marriage and Family*, 72(5), 1188-1204.
- Bilkay, H. İ., Sarı, T., & Gürhan, N. (2023). Türkiye’de Çocuk-Ergen Ruh Sağlığına Yönelik Kısa Bir İnceleme. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 6(12), 7892. <https://doi.org/10.36731/cg.1315445>
- Bloch, D. A. (1983). Review of Normal family processes. *Family Systems Medicine*, 1(2), 80–83. doi:10.1037/h0090182
- Botha, A., Berg, H. S. V. D., & Venter, C. A. V. (2009). The Relationship between family of origin and marital satisfaction. *Journal of Interdisciplinary Health Science*, 14(1), 441-447. doi: 10.4102/hsag.v14i1.441
- Bouchard, G., Lussier, Y., & Sabourin, S. (1999). Personality and marital adjustment: Utility of the five-factor model of personality. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 651-660.
- Bowen, M. (1966). The use of family theory in clinical practice. *Comprehensive Psychiatry*, 7(5), 345–374. [https://doi.org/10.1016/S0010-440X\(66\)80065-2](https://doi.org/10.1016/S0010-440X(66)80065-2)
- Bowlby, J. (1969). Attachment and Loss. In *Attachment (Vol.1)*. Basic Books.

- Boyar, S. L., Maertz, C. P., Pearson, A. W., & Keough, S. (2012). Work-family conflict: A model of linkages between work and family domain variables and turnover intentions. *Journal of Managerial Issues*, 24(2), 175-192.
- Bradbury, T. N., & Karney, B. R. (2019). *Intimate Relationships*. W. W. Norton & Company.
- Bradbury, T. N., Beach, S. R., Fincham, F. D., & Nelson, G. M. (1996). Attributions and behavior in functional and dysfunctional marriages. *Journal of consulting and Clinical Psychology*, 64(3), 569.
- Braza, P., Carreras, R., Muñoz, J. M., Braza, F., Azurmendi, A., Pascual-Sagastizábal, E., ... & Sánchez-Martín, J. R. (2015). Negative maternal and paternal parenting styles as predictors of children's behavioral problems: Moderating effects of the child's sex. *Journal of Child and Family Studies*, 24, 847-856.
- Brehm, S. S. (1992). *Intimate Relationships*. New York: McGraw-Hill.
- Brehm, S. S., Kassin, S. M., & Fein, S. (2002). *Social Psychology* (5th ed.). Houghton-Mifflin.
- Brett, V. B. (1993). *Family Functioning and Adolescent Behaviors Problems: An Analysis of the National Survey of Families and Households*. <http://ebshost.com>.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard university press.
- Bronfenbrenner, U., & Ceci, S. J. (1994). Nature-nuture reconceptualized in developmental perspective: A bioecological model. *Psychological review*, 101(4), 568.
- Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (2006). *The bioecological model of human development: Handbook of child psychology*. John Wiley & Sons, Inc.
- Budak, S. (2009). *Psikoloji Sözlüğü*. Bilim Sanat Yayınları.
- Buehler, C., Anthony, C., Krishnakumar, A., Stone, G., Gerard, J., & Pemberton, S. (1997). Interparental conflict and youth problem behaviors: A meta-analysis. *Journal of Child and family studies*, 6, 233-247.
- Buehler, C., Benson, M. J., & Gerard, J. M. (2006). Interparental hostility and early adolescent problem behavior: The mediating role of specific aspects of parenting. *Journal of research on adolescence*, 16(2), 265-292.
- Buehler, C., Franck, K. L., & Cook, E. C. (2009). Adolescent triangulation in marital conflict and peer relations. *Journal of Research on Adolescence*, 19, 669-689.
- Buhrmester, D. (1990). Intimacy of friendship, interpersonal competence, and adjustment during preadolescence and adolescence. *Child Development*, 61(4), 1101-1111.
- Buran, B. Ş. (2015). *Çocuk Uyumu ve Annebaba Yeterlik Ölçeği 2 - 12 Yaş (CAPES-TR)'ın Klinik ve Toplum Örneklemelerinde Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*. (Uzmanlık Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı). <https://avesis.deu.edu.tr/yonetilen-tez/9a538f20-1f9b-4a07-a99c-c47be5c3f79d/cocuk-uyumu-ve-annebaba-yeterlik-olcegi-2-12-yas-child-adjustment-and-parent-efficacy-scale-capesin-toplum-ve-klinik-orneklemlerinde-turkce-gecerlik-ve-guvenirlik-ozelliklerinin-degerlendirilmesi>
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik: psikoloji biliminin insan doğasına dair söyledikleri*. (1. Basım). Kaknüs.
- Burman, B., Margolin, G., & John, R. S. (1993). America's angriest home videos: behavioral contingencies observed in home reenactments of marital conflict. *Journal of consulting and clinical psychology*, 61(1), 28.

- Busby, D. M., & Holman, T. B. (2009). Perceived match or mismatch on the Gottman conflict styles: Associations with relationship outcome variables. *Family Process*, 48(4), 531-545.
- Buss, A. H. (1991). The EAS theory of temperament. In *Explorations in temperament: International perspectives on theory and measurement* (pp. 43-60). Boston, MA: Springer US.
- Butcher, N. J., Hooley, M. J., & Mineka, S. (2013). *Abnormal Psychology*. Pearson.
- Büyükşahin, A., Hasta, D. ve Hovardaoğlu, S. (2005). İlişki istikrarı ölçeği (İİÖ): Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8(16), 25-35.
- C. Robert Cloninger. In Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/C._Robert_Cloninger
- Cahn, D. (2013). *Conflict in personal relationships*. London, UK: Routledge.
- Campbell, L., Martin, R. A., & Ward, J. R. (2008). An observational study of humor use while resolving conflict in dating couples. *Personal relationships*, 15(1), 41-55.
- Campbell, S. B., Shaw, D. S., & Gilliom, M. (2000). Early externalizing behavior problems: Toddlers and preschoolers at risk for later maladjustment. *Development and psychopathology*, 12(3), 467-488.
- Canary, D. J., & Cupach, W. R. (1988). Relational and episodic characteristics associated with conflict tactics. *Journal of Social and Personal Relationships*, 5, 305-325.
- Canbolat, N.A. (2017). *Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Sosyal Beceri Ve Problem Davranışları İle Ebeveynlerinin Duygusal Zeka Düzeyleri Ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara). YOK Tez Arşivi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Cann, A., Norman, M. A., Welbourne, J. L., & Calhoun, L. G. (2007). Attachment styles, conflict styles and humour styles: interrelationships and associations with relationship satisfaction. *European Journal of Personality*, 22(2), 131-146.doi:10.1002/per.666
- Cattell, H. E. (2001). The sixteen personality factor (16PF) questionnaire. In *Understanding psychological assessment* (pp. 187-215). Boston, MA: Springer US.
- Cervone, D. & Pervin, L. A. (2019). *Personality: Theory and research*. (14th Edition). Wiley.
- Christensen, A., & Heavey, C. L. (1990). Gender and social structure in the demand/withdraw pattern of marital conflict. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(1), 73-81.
- Christensen, A., & Shenk, J. L. (1991). Communication, conflict, and psychological distance in nondistressed, clinic, and divorcing couples. *Journal of consulting and clinical psychology*, 59(3), 458-463.
- Cicchetti, D. (2010). Resilience under conditions of extreme stress: a multilevel perspective. *World psychiatry*, 9(3), 145-154.
- Cloninger, C. (1987b). Neurogenetic adaptive mechanisms in alcoholism. *Science*, 236(4800), 410-416. doi:10.1126/science.2882604
- Cloninger, C. R. (1986). A unified biosocial theory of personality and its role in the development of anxiety states. *Psychiatric Developments*, 4(3), 167-226.
- Cloninger, C. R. (1987a). A Systematic Method for Clinical Description and Classification of Personality Variants. *Archives of General Psychiatry*, 44(6), 573-588. doi:10.1001/archpsyc.1987.01800180093014
- Cloninger, C. R. (1994). Temperament and personality. *Current opinion in neurobiology*, 4(2), 266-273.

- Cloninger, C. R. & Svrakic D.M., & Pryzbeck T.R. (1993). A Psychobiological Model of Temperament and Character. *Archives of General Psychiatry*, 50(12), 975-990. doi:10.1001/archpsyc.1993.01820240059008
- Cloninger, C. R., & Martin, N. G. (1994). Testing a model for the genetic structure of personality: A comparison of the personality systems of Cloninger and Eysenck. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(4), 762-775. doi:10.1037//0022-3514.66.4.762
- Cloninger, C.R. (1991). Brain networks underlying personality developments. In B.J. Carrol & J.E Barret. (Eds.) *Psychopathology and the brain*. (183- 208). Raven Press.
- Cloninger, S.C. (2004). *Theories of personality: understanding persons*. (4th Edition). Pearson.
- Committee on Substance Abuse and Committee on Children with Disabilities. (2000). Fetal alcohol syndrome and alcohol-related neurodevelopmental disorders. *Pediatrics*, 106(2), 358-361.
- Coplan, J. (2013). *Behavior management plan for internalizing behavior*. <http://www.drcoplan.com/media/NASP-1.pdf>,
- Corcoran, K. O. C., & Mallinckrodt, B. (2000). Adult attachment, self-efficacy, perspective taking, and conflict resolution. *Journal of Counseling & Development*, 78(4), 473-483.
- Corr, P.J., & Matthews, G. (2009). *The Cambridge Handbook of Personality Psychology*. Cambridge University Press.
- Cömert, A. (2020). *İlişki doyumu ile empati, kıskançlık ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Okan Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yok Tez Arşivi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Cramer, D. (2000). Relationship satisfaction and conflict style in romantic relationships. *The Journal of Psychology*, 134(3), 337-341. doi: 10.1080/00223980009600873
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development*, 66(3), 710-722.
- Crohan, S. E. (1992). Marital happiness and spousal consensus on beliefs about marital conflict: A longitudinal investigation. *Journal of Social and Personal Relationships*, 9(1), 89-102. doi:10.1177/0265407592091005
- Cui, M., Conger, R. D., & Lorenz, F. O. (2005). Predicting change in adolescent adjustment from change in marital problems. *Developmental psychology*, 41(5), 812.
- Cummings, E. M., & Davies, P. (1994). *Children and marital conflict: The impact of family dispute and resolution*. Guilford Press.
- Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2002). Effects of marital conflict on children: recent advances and emerging themes in process-oriented research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(1), 31–63.doi:10.1111/1469-7610.00003
- Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve Davranışı*. Remzi Kitapevi.
- Çağdaş, A. ve Seçer, Z. (2002). *Çocuk ve ergende sosyal ve ahlak gelişimi*. Nobel Yayınevi.
- Çamur, D. Z. (2016). *Cloninger'in mizaç ve karakter envanteri ile Akıskal'ın Temps-a ölçeğine göre mizaç özellikleri ile ağrı eşiği ve toleransı arasındaki ilişki* [Uzmanlık Tezi, Bezmialem Üniversitesi, Tıp Fakültesi]. Yök Tez Arşivi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=XdEI547O1RhRi7vBzNpF1Q&no=hON2rn_FNHKMGfPB4fdF0w

- Çınarbaş, D. C., & NİLÜFER, G. (2019). Adler ve Sulloway'ın Doğum Sırası Kuramları ve Görgül Bulgular İle İlgili Bir Derleme [Adler and Sulloway's Birth Order Theories and Related Empirical Findings]. *DTCF Dergisi*, 59(1), 125-151. DOI: 10.33171/dtcjournal.2019.59.1.7
- Çırakoğlu, O. C., & Tezer, E. (2010). Kontrol odağı ve eleştirel düşünmenin üniversite öğrencilerinin ilişki doyumsuzluklarına verdikleri tepkiler üzerindeki yordayıcı rolü. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(26), 29-41.
- Çiçek, İ., & Aslan, A. E. (2020). Kişilik ve beş faktör kişilik özellikleri: Kuramsal bir çerçeve. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 10(1), 138-139.
- Daks, J. S., & Rogge, R. D. (2020). Examining the correlates of psychological flexibility in romantic relationship and family dynamics: A meta-analysis. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 18, 214-238.
- Darling, N. (2007). Ecological systems theory: The person in the center of the circles. *Research in human development*, 4(3-4), 203-217. DOI: 10.1080/15427600701663023
- Davies, P. T., & Cummings, E. M. (1994). Marital conflict and child adjustment: an emotional security hypothesis. *Psychological bulletin*, 116(3), 387.
- Davies, P. T., Myers, R. L., Cummings, E. M., & Heindel, S. (1999). Adult conflict history and children's subsequent responses to conflict: An experimental test. *Journal of Family Psychology*, 13(4), 610.
- Debrot, A., Cook, W. L., Perrez, M., & Horn, A. B. (2012). Deeds matter: daily enacted responsiveness and intimacy in couples' daily lives. *Journal of Family Psychology*, 26(4), 617.
- Dell'Isola, R., Durtschi, J., Topham, G., & Gimarc, C. (2020). A New Approach to Marriage Preparation: The Attachment-Differentiation Premarital Model. *Journal of Couple & Relationship Therapy*, 1–25. doi:10.1080/15332691.2020.1829522
- Demir, E. (2021). *Olumlu Çocukluk Yaşantılarının Romantik İlişkilerde Çatışma Çözme Stillerine Etkisi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. OMU Arşivi. <http://acikerisim.omu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12712/33667/136544.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Denham, S. A. (2007). Dealing with feelings: How children negotiate the worlds of emotions and social relationships. *Cognition, Brain, Behavior*, 11(1), 1-48.
- Denton, W. H., Burleson, B. R., Hobbs, B. V., Von Stein, M., & Rodriguez, C. P. (2001). Cardiovascular reactivity and initiate/avoid patterns of marital communication: A test of Gottman's psychophysiology model of marital interaction. *Journal of Behavioral Medicine*, 24, 401-421.
- Deutsch, M. (1994). Constructive conflict resolution: Principles training, and research. *Journal of Social Issues*, 50, 13-32.
- Deutsch, M., Coleman, P. T., & Marcus, E. C. (Eds.). (2011). *The handbook of conflict resolution: Theory and practice*. John Wiley & Sons.
- Dhir, K. S., & Markman, H. J. (1984). Application of social judgment theory to understanding and treating marital conflict. *Journal of Marriage and the Family*, 46(3), 597-610.
- Diener, E., Larsen, R. J., & Emmons, R. A. (1984). Person× Situation interactions: Choice of situations and congruence response models. *Journal of personality and social psychology*, 47(3), 580.

- Dokur, M. (2003). *Çocuğun Davranış Problemleri ile Ebeveyn Çatışması Algılayışı Arasındaki İlişki* [Konferans Bildirisi]. II.Ulusal Aile ve Evlilik Terapileri Kongresi. İstanbul.
- Dokur, M., & Profeta, Y. (2009). *İlişki Denklemleri: Aileler ve Çiftler*. Goa Yayıncılık.
- Driscoll, M. P. (2012). *Öğretim süreçleri ve öğrenme psikolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Du Rocher Schudlich, T. D., Papp, L. M., & Cummings, E. M. (2011). Relations between spouses' depressive symptoms and marital conflict: a longitudinal investigation of the role of conflict resolution styles. *Journal of Family Psychology*, 25(4), 531-540.
- Durukan, İ., Erdem, M., & Türkbay, T. (2010). Obsesif kompulsif bozukluğu olan çocuk ve ergenlerin annelerinin mizaç ve karakter özellikleri. *Gülhane Tıp Dergisi*, 52(1), 28-31.
- Eisenberg, N., & Lennon, R. (1983). Sex differences in empathy and related capacities. *Psychological Bulletin*, 94(1), 100-131.
- Eisenberg, N., Cumberland, A., Spinrad, T. L., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Reiser, M., ... & Guthrie, I. K. (2001). The relations of regulation and emotionality to children's externalizing and internalizing problem behavior. *Child development*, 72(4), 1112-1134.
- Ekolojik Sistemler Teorisi. In *Wikipedia*.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Ekolojik_sistemler_teorisi
- Ekolojik sistemler teorisi. *Vikipedi*. (2018, April 29).
[https://tr.wikipedia.org/wiki/Ekolojik_sistemler_teorisi#cite_note-Bronfenbrenner,_U.,_&_Morris,_P._A._\(2006\)._The_bioecological_model_of_human_development._Handbook_of_child_psychology.-2](https://tr.wikipedia.org/wiki/Ekolojik_sistemler_teorisi#cite_note-Bronfenbrenner,_U.,_&_Morris,_P._A._(2006)._The_bioecological_model_of_human_development._Handbook_of_child_psychology.-2)
- Engfer, A. (1988). The interrelatedness of marriage and the mother-child relationship. *Relationships within families: Mutual influences*, 7, 104.
- Erdogan, Ö. (2021). Evli çiftlerin çatışma çözüm stili tercihlerinde köken ailelerinin rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(3), 1099-1122.
- Erel, O., & Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: a meta-analytic review. *Psychological bulletin*, 118(1), 108.
- Erel, O., & Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: a meta-analytic review. *Psychological bulletin*, 118, 108-132.
- Erermiş, S., Bellibaş, E., Özbaran, B., Büküşoğlu, N. D., Altıntoprak, E., Bildik, T., & Çetin, S. K. (2009). Ayrılma anksiyetesi bozukluğu olan okul öncesi yaş grubu çocukların annelerinin mizaç özellikleri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(1), 14-21.
- Ergün, Ö. (2017). KİŞİ KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ. *Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi*, 1(1), 1-14. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/duamydad/issue/38286/442689>
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. Norton.
- Erol N., & Şimşek, Z. (2010). *Okul çağı çocuk ve gençler için davranış değerlendirme ölçekleri el kitabı: Achenbach ampirik temelli değerlendirme sistemi (ASEBA)*. Ankara: Mentis Yayınevi.
- Erol, N., & Şimşek, Z. (2010). *Okul Çağı Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçekleri El Kitabı (CBCL, YSR Ve TRF)*. Mentis Yayınları.
- Erol, N., & Şimşek, Z. T. (2000). Mental health of Turkish children: Behavioral and emotional problems reported by parents, teachers, and adolescents. *International Perspectives on Child and Adolescent Mental Health*, 1, 223-247.

- Erol, N., Arslan, B. L., & Akcakin, M. (1995). The adaptation and standardization of the child behavior checklist among 6–18 year-old Turkish children. In J. A. Sergeant (Ed.), *Eunethydis: European approaches to hyperkinetic disorder* (pp. 97–113)..
- Erol, N., Şimşek, Z. (2010). *Okul çağı çocuk ve gençler için davranış değerlendirme ölçekleri el kitabı: Achenbach ampirik temelli değerlendirme sistemi*. Mentis.
- Ertürk, Ö. S. (2019). *Olumlu Ebeveynlik Programı: Okul Öncesi Çocuklarda Problemleri Davranışlara Etkisi ve Kendini Düzenleme Becerisinin Aracı Rolü*. (Doktora Tezi , Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji). YOK Tez Arşivi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Ewen, R. B. (2014). *An introduction to theories of personality* (7th Edition). Psychology Press.
- Facio, A., & Resett, S. (2014). Work, romantic relationships, and life satisfaction in Argentinean emerging adults. *Emerging Adulthood*, 2(1), 27-35.
- Faulkner, R. A., Davey, M., & Davey, A. (2005). Gender-related predictors of change in marital satisfaction and marital conflict. *The American Journal of Family Therapy*, 33(1), 61-83.
- Feiring, C., Markus, J., & Simon, V. A. (2020). Romantic conflict narratives in emerging adult couples: Viewpoint and gender matter. *Family process*, 59(1), 127-141.
- Feist, J. G., Roberts, T. A., & Feist, J. (2021). *Theories of personality*. (10th Edition). Mc Graw Hill.
- Fetal Alcohol Syndrome*. (2003). Retrieved September 20, 2023, from <http://www.cdc.gov/ncbddd/fas/fasask.html>
- Fincham, F. D. (2003). Marital conflict: Correlates, structure, and context. *Current Direction in Psychology Science*, 12(1), 23-27.
- Fincham, F. D., & Beach, S. R. (1999). Conflict in marriage: Implications for working with couples. *Annual Review of Psychology*, 50(1), 47-77.
- Fincham, F. D., Rogge, R., & Beach, S. R. H. (2018). Relationship satisfaction. In A. L. Vangelisti & D. Perlman (Eds.), *The Cambridge handbook of personal relationships* (pp. 422–436). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316417867.033>
- Folger, J.P., Poole, M.S., & Stutman, R.K. (2013). *Çatışma çözüm stili*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Fosco, G. M., & Grych, J. H. (2010). Adolescent triangulation into parental conflicts: Longitudinal implications for appraisals and adolescent-parent relations. *Journal of Marriage and Family*, 72, 254–266.
- Franiuk, R., Cohen, D. ve Pomerantz, E. M. (2002). Implicit theories of relationships: Implications for relationship satisfaction and longevity. *Personal Relationships*, 9(4), 345–367.
- Freudiger, P. (1983). Life satisfaction among three categories of married women. *Journal of Marriage and the Family*, 45(1), 213–219. <https://doi.org/10.2307/351310>
- Fromm, E. (2020). *Sevme Sanatı* (1.Basım). Say.
- Gelir, C. (2022). *Romantik ilişkisi olan bireylerde ilişki doyumunun, psikolojik uyum, algılanan ebeveynler arasındaki ilişki ve çatışma çözme stilleri açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Acıbadem Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. YÖK Tez Arşivi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Gerard, J. M., Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2006). Marital conflict, parent-child relations, and youth maladjustment: A longitudinal investigation of spillover effects. *Journal of Family issues*, 27(7), 951-975.
- Gerrig, R. J., & Zimbardo, P. G. (2012). *Psikolojiye giriş-psikoloji ve yaşam*. Nobel Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (Çev. Hasan Özel ve Cemal Güzel). Ayraç Yayınevi.
- Gilford, R. ve Bengtson, V. (1979). Measuring marital satisfaction in three generations: Positive and negative dimensions. *Journal of Marriage and Family*, 41(2), 387-398.
- Gimpel, G. A., Holland, M. L. (2003). *Emotional and behavioral problems of young children: Effective interventions*. New York: Guilford Press.
- Gladding, S. T. (2015). *Aile Terapisi: Tarih, Kuram ve Uygulamaları* (5th ed.). Ankara: PDR Yayınları
- Glick, B. R., & Gross, S. J. (1975). Marital interaction and marital conflict: A critical evaluation of current research strategies. *Journal of Marriage and the Family*, 505-512.
- Gorchoff, S. M., John, O. P. ve Helson, R. (2008). Contextualizing change in marital satisfaction during middle age: an 18-year longitudinal study. *Psychological Science*, 19(11), 1194-1200.
- Gottman, J. M. (1993). The roles of conflict engagement, escalation and avoidance in marital interaction: A longitudinal view of five types of couples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61(1), 6-15.
- Gottman, J. M. (1994). *What predicts divorce? The relationship between marital processes and marital outcomes*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Gottman, J. M. & Notarius, C. I. (2000). Decade Review: Observing marital interaction. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 927-947.
- Gottman, J. M. ve Krokoff, L. J. (1989). Marital interaction and satisfaction: A longitudinal view. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57(1), 47- 52.
- Gottman, J. M., & Levenson, R. W. (1988). The social psychophysiology of marriage. In P. Noller & M. A. Fitzpatrick (Eds.), *Perspectives on marital interaction* (pp. 182-200). Multilingual Matters.
- Gottman, J. M., Levenson, R. W., Gross, J., Frederickson, B. L., McCoy, K., Rosenthal, L., ... & Yoshimoto, D. (2003). Correlates of gay and lesbian couples' relationship satisfaction and relationship dissolution. *Journal of homosexuality*, 45(1), 23-43.
- Gottman, J., Markman, H., & Notarius, C. (1977). The topography of marital conflict: A sequential analysis of verbal and nonverbal behavior. *Journal of Marriage and the Family*, 461-477.
- Greeff, A. P., & Bruyne, T. (2000). Conflict management style and marital satisfaction. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 26, 321-334. DOI:10.1080/009262300438724
- Gresham, F. M., & Elliott, S. N. (1990). *The social skills rating system*. American Guidance Service.
- Grusec, J. E., & Kuczynski, L. (1997). *Parenting and children's internalization of values: A handbook of contemporary theory*. Wiley.
- Gryl, F. E., Stith, S. M., & Bird, G. W. (1991). Close dating relationships among college students: Differences by use of violence and by gender. *Journal of Social and Personal Relationships*, 8(1), 243-264.
- Guerrero, L. K., Andersen, P. A., & Afifi, W. A. (2017). *Close Encounters: Communication in Relationships* (5th ed.). Sage Publications.

- Gunthert, K. C., Cohen, L. H., & Armeli, S. (1999). The role of neuroticism in daily stress and coping. *Journal of personality and social psychology*, 77(5), 1087.
- Gurman, Alan. (2008). *Clinical handbook of couple therapy* (4th ed.). Guilford Press.
- Güler, P., & Çekiç, A. (2022). Anne baba davranışları ile çocuklarda gözlenen problemli davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(50), 141-166.
- Gürşimşek, I., Girgin, G., Harmanlı, Z., & Ekinci, D. (2006). Annenin ruhsal belirtileri ile 5-6 yaş dönemi çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Okul Öncesi Eğitimi Kongresi Kongre Kitabı*, 3, 359-369.
- Güven, Esra. (2013). *Çocuğun Davranış Sorunları ile Algıladığı Anne-Baba Çatışması Arasındaki İlişkiler: Duygu Sosyalleştirmenin Aracı Rolü*. (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). YOK Tez Arşivi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Hakvoort, E. M., Bos, H. M., Van Balen, F., & Hermanns, J. M. (2010). Family relationships and the psychosocial adjustment of school-aged children in intact families. *The Journal of Genetic Psychology*, 171(2), 182-201.
- Hanzal, A., & Segrin, C. (2009). The role of conflict resolution styles in mediating the relationship between enduring vulnerabilities and marital quality. *Journal of Family Communication*, 9(3), 150-169.
- Harold, G. T., & Conger, R. D. (1997). Marital conflict and adolescent distress: The role of adolescent awareness. *Child development*, 333-350.
- Hatipoğlu, Z. (1993). *Kadın ve erkeklerin evlilik doyumlarında evlilik Çatışmasının ve bazı demografik değişkenlerin rolü*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hawkins, J. (1968). Associations between companionship, hostility, and marital satisfaction. *Journal of Marriage and the Family*, 30, 647-650.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511-524.
- Heath, C.C., Cloninger, C. R., & Martin, N. G. (1994). Temperament and personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(4), 762-775.
- Heavey, C. L., Layne, C., & Christensen, A. (1993). Gender and conflict structure in marital interaction: A replication and extension. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61(1), 16-27. doi: <http://10.1037/0022-006X.61.1.16>
- Henderson, A. D., Sayger, T. V., & Horne, A. M. (2003). Mothers and sons: A look at the relationship between child behavior problems, marital satisfaction, maternal depression, and family cohesion. *The Family Journal*, 11(1), 33-41.
- Henderson, A. D., Sayger, T. V., & Horne, A. M. (2003). Mothers and sons: A look at the relationship between child behavior problems, marital satisfaction, maternal depression, and family cohesion. *The Family Journal*, 11(1), 33-41.
- Hendrick, S. S. (1981). Self-disclosure and marital satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 40(6), 1150.
- Hendrick, S. S. (1988). A generic measure of relationship satisfaction. *Journal of Marriage and Family*, 50, 93-98.
- Hendrick, S. S., Hendrick, C., & Adler, N. L. (1988). Romantic relationships: Love, satisfaction, and staying together. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(6), 980-988.

- Heyman, R. E., Sayers, S. L., & Bellack, A. S. (1994). Global marital satisfaction versus marital adjustment: An empirical comparison of three measures. *Journal of Family Psychology*, 8(4), 432-446.
- Hoff, E. (2006). How social contexts support and shape language development. *Developmental Review*, 26(1), 55-88.
- Hofmann, W., Meindl, P., Mooijman, M., & Graham, J. (2018). Morality and self-control: How they are intertwined and where they differ. *Current Directions in Psychological Science*, 27(4), 286-291.
- Hogan, D. M. (1998). The psychological development and welfare of children of opiate and cocaine users: Review and research needs. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 39(5), 609-620.
- Hojhat, M. (2000). Sex Differences and Perceptions of Conflict in Romantic Relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 17(4-5), 598-617.
- Honeycutt, J. M., & Cantrill, J. G. (2001). *Cognition, communication, and romantic relationships*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Instrument Straus, M. (1979). Measuring intrafamily conflict and violence: the Conflict Tactics Scales. *Journal of Marriage and the Family*, 41, 75-88.
- Jenkins, J., Simpson, A., Dunn, J., Rasbash, J., & O'Connor, T. G. (2005). Mutual influence of marital conflict and children's behavior problems: Shared and nonshared family risks. *Child development*, 76(1), 24-39.
- Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1995). Constructive conflict in schools. *Journal of Social Issues*, 50, 117-137.
- Johnson, S., Hollis, C., Kochhar, P., Hennessy, E., Wolke, D., & Marlow, N. (2010). Psychiatric disorders in extremely preterm children: longitudinal finding at age 11 years in the EPICure study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 49(5), 453-463.
- Jones, J.H., Call, T.A., Wolford, S.N. et al. (2021). Parental Stress and Child Outcomes: The Mediating Role of Family Conflict. *J Child Fam Stud*30, 746-756. <https://doi.org/10.1007/s10826-021-01904-8>
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kahvecioğlu, C. (2014). *Eş seçiminin, terkedilme şeması, baskın nöral sistemler, evlilik mitleri ve bağlanma stilleri açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi.
- Kalkan, M., & Yalçın, İ. (2012). Evlilik öncesi dönem ve romantik ilişkiler. In M. Kalkan & Z. Hamamcı (Eds.), *Evlilik Öncesi Psikolojik Danışma* (ss. 1-7). Anı Yayıncılık.
- Kandır, A., & Alpan, U. Y. (2008). Okul öncesi dönemde sosyal-duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 33-38.
- Kansız, M., & Arkar, H. (2011). Mizaç ve karakter özelliklerinin evlilik doyumu üzerine etkisi/The influence of temperament and character dimensions on marital satisfaction. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12(1), 24.
- Kapanadze, D. Ü. (2019). Vygostky'nin sosyo-kültürel ve bilişsel gelişim teorisi bağlamında türkçe öğretiminin değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(47), 181-195. <https://doi.org/10.35237/sufesosbil.565193>
- Karantzas, G. C., Feeney, J. A., Goncalves, C. V., & McCabe, M. P. (2014). Towards an integrative attachment-based model of relationship functioning. *British journal of psychology*, 105(3), 413-434.

- Karasar, N. (2011). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara. Nobel Yayınları.
- Karney, B. R., & Bradbury, T. N. (1997). Neuroticism, marital interaction, and the trajectory of marital satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(5), 1075-1092. doi:10.1037/0022-3514.72.5.1075"
- Kaya, A. (2010). *Eğitim Psikolojisi* (4th ed.). Ankara: Pegem Yayıncılık
- Kaya, A. (2010). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Kaya, İ., Taşkın, Z., Çomak, N., Şehir, S., & Özgenel, M. (2021). Türkiye'de "Problemlili Davranış" Konulu Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi (2000-2020): Bir Durum Çalışması. *Dicle University Journal of Ziya Gokalp Education Faculty*, (40), 21-32, <https://dx.doi.org/10.14582/DUZGEF.2021.174>
- Kelly, G. (1955). *The psychology of personal constructs*. Norton.
- Kerig, P. K. (1996). Assessing the links between interparental conflict and child adjustment: The conflicts and problem-solving scales. *Journal of Family Psychology*, 10(4), 454-473. doi:10.1037/0893-3200.10.4.454
- Kerr, M. E., & Bowen, M. (1988). *Family Evaluation: An Approach Based on Bowen Theory*. W. W. Norton.
- Kiecolt-Glaser, J. K., & Newton, T. L. (2001). Marriage and health: His and hers. *Psychological Bulletin*, 127(4), 472-503. doi:10.1037/0033-2909.127.4.472
- Kiş. (n.d.). Etimoloji Türkçe Web Sitesi. Retrieved November 6, 2023, from <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/kisi>
- Kitzmann, K. M. (2000). Effects of marital conflict on subsequent triadic family interactions and parenting. *Developmental Psychology*, 36(1), 3-13. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.36.1.3>
- Klein, M. (1932). *The psycho-analysis of children*. Logarth.
- Klimecki, O. M. (2019). The role of empathy and compassion in conflict resolution. *Emotion Review*, 11(4), 310-325. doi:10.1177/1754073919838609.
- Kline, T. (2005). *Psychological Testing: A Practical Approach to Design and Evaluation*. Sage Publications.
- Kobak, R. R., & Duemmler, S. (1994). Attachment and conversation: Toward a discourse analysis of adolescent and adult security. In K. Bartholomew & D. Perlman (Eds), *Attachment processes in adulthood* (pp. 121 – 149). Kingsley.
- Kobak, R. R., & Hazan, C. (1991). Attachment in marriage: Effects of security and accuracy of working models. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 861–869.
- Koerner, A., & Fitzpatrick, M.A. (2002). Understanding family communication patterns and family functioning: The roles of conversation and conformity orientation. *Communication Yearbook*, 26(1), 37-69.
- Kovacs, M. (1985). The Children's Depression Inventory (CDI). *Psychopharmacology Bulletin*, 21(4), 995-998.
- Köroğlu, E., & Bayraktar, S. (2011). *Kişilik bozuklukları*. HYB Basın Yayın.
- Köse, S., Sayar, K., Ak, İ., Aydın, N., Kalelioğlu, Ü., Kırpınar, İ., Reeves, R.A., Przybeck, T.R., & Cloninger, C.R. (2004). Mizaç ve Karakter Envanteri (Türkçe TCI): Geçerlik, güvenilirliği ve faktör yapısı, *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 14, 107-131.
- Köse, S., Sayar, K., Ak, İ., Aydın, N., Kalelioğlu, Kırpınar, İ., Reeves, R., & Cloninger, C. (2004). Mizaç ve karakter envanteri geçerlik, güvenilirliği ve faktör yapısı. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 14, 107-131.
- Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta-analytic review. *Family relations*, 49(1), 25-44.

- Kurdek, L. A. (1994). Conflict resolution styles in gay, lesbian, heterosexual nonparent, and heterosexual parent couples. *Journal of Marriage and Family*, 56(3), 705-722.
- Kurdek, L. A. (1995). Predicting change in marital satisfaction from husbands' and wives' conflict resolution styles. *Journal of Marriage and the Family*, 57(1), 153-164.
- Kurdek, L. A. (2005). Gender and marital satisfaction early in marriage: A growth curve approach. *Journal of Marriage and Family*, 67, 68-84.
- Kuruoğlu, A., & Taycan, S. (2013). Evlilik uyumu ile bağlanma stilleri ve mizaç ve karakter özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24.
- Lavee, Y., & Ben-Ari, A. (2004). Emotional expressiveness and neuroticism: Do they predict marital quality?. *Journal of Family Psychology*, 18(4), 620.
- Lebel, C., Roussotte, F., & Sowell, E. R. (2011). Imaging the impact of prenatal alcohol exposure on the structure of the developing human brain. *Neuropsychology review*, 21, 102-118.
- Lewin, K. (1938). *The conceptual representation and measurement of psychological forces*. Duke University Press.
- Lightfoot, C., Cole, M., & Cole, R. S. (2009). *The Development of Children*. Worth Publishers.
- Lulofs, R. S., & Cahn, D. D. (2000). *Conflict: From Theory to Action* (2nd ed). Needham Heights MA: Allyn and Bacon.
- Luster, T., & Okagaki, L. (1993). *Parenting: An ecological perspective*. Lawrence Erlbaum Publishers.
- Mackey, R. A., Diemer, M. A., & O'Brien, B. A. (2000). Conflict-management styles of spouses in lasting marriages. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 37(2), 134-148.
- Malouff, J. M., Schutte, N. S. ve Thorsteinsson, E. B. (2014). Trait emotional intelligence and romantic relationship satisfaction: A meta-analysis. *American Journal of Family Therapy*, 42(1), 53-66.
- Malouff, J. M., Thorsteinsson, E. B., Schutte, N. S., Bhullar, N. ve Rooke, S. E. (2010). The Five-Factor Model of personality and relationship satisfaction of intimate partners: A meta-analysis. *Journal of Research in Personality*, 44(1), 124-127.
- Marcus, D. K., Fulton, J. J., & Clarke, E. J. (2010). Lead and conduct problems: a meta-analysis. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 39(2), 234-241.
- Markman, H. J., & Rhoades, G. K. (2012). Relationship education research: Current status and future directions. *Journal of Marital and Family Therapy*, 38(1), 169-200.
- Mayer, B. S. (2010). *The dynamics of conflict resolution: A practitioner's guide*. John Wiley & Sons.
- Meeks, B. S., Hendrick, S. S. ve Hendrick, C. (1998). Communication, love and relationship satisfaction. *Journal of Social and Personal Relationships*, 15(6), 755-773.
- Merideth Robinson & Cameron L. Neece (2015) Marital Satisfaction, Parental Stress, and Child Behavior Problems among Parents of Young Children with Developmental Delays, *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, 8:1, 23-46, DOI: [10.1080/19315864.2014.994247](https://doi.org/10.1080/19315864.2014.994247)
- Metts, S., & Cupach, W. R. (1990). The influence of relationship beliefs and problem-solving responses on satisfaction in romantic relationships. *Human Communication Research*, 17(1), 170-185.

- Metz, M. E., & Dwyer, M. (1993). Relationship conflict management patterns among sex dysfunction, sex, offender and satisfied couples. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 19(2), 104-122.
- Miller, J., & Tedder, B. (2011). *The discrepancy between expectations and reality: satisfaction in romantic relationships* [Yayınlanmamış Lisans Tezi]. Hanover College, Indiana.
- Millon, T., Millon, C. M., Meagher, S. E., Grossman, S. D., & Ramnath, R. (2012). *Personality disorders in modern life*. John Wiley & Sons.
- Minuchin, S. (2012). *Families and family therapy*. Routledge.
- Mischel, W. (1973). Toward a cognitive social learning reconceptualization of personality. *Psychological Review*, 80, 252-283.
- Mitchell, A. S., & Black, J. M. (2012). *Freud ve Sonrası: Modern Psikanalitik Düşüncenin Tarihi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Moore, K. A., McCabe M. P. ve Brink, R. B. (2001) Are married couples happier in their relationships than cohabiting couples? Intimacy and relationship factors, *Sexual and Relationship Therapy*, 16(1), 35-46.
- Morsünbiil, Ü., Kaçira, E. N., & Özdemir, Ş. N. (2019). Developmental Psychopathology: An Interdisciplinary Approach to Mental Health. *Psikiyatride Guncel Yaklasimlar*, 11(4), 451-465.
- Murphy, C. M., & O'Leary, K. D. (1989). Psychological aggression predicts physical aggression in early marriage. *Journal of consulting and clinical psychology*, 57(5), 579.
- Murray, S. L. ve Holmes, J. G. (1997). A Leap of Faith? Positive Illusions in Romantic Relationships. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(6), 586-604.
- Murray, S. L., Holmes, J. G. ve Griffin, D. W. (1996). The benefits of positive illusions: Idealization and the construction of satisfaction in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(1), 79-98.
- Napier, A. Y. (1978). The rejection-intrusion pattern: A central family dynamic. *Journal of marital and family therapy*, 4(1), 5-12.
- Neale, M. C., & Stevenson, J. (1989). Rater bias in the EASI temperament scales: a twin study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(3), 446.
- Nelson, J. A., O'Brien, M., Blankson, A. N., Calkins, S. D., & Keane, S. P. (2009). Family stress and parental responses to children's negative emotions: Tests of the spillover, crossover, and compensatory hypotheses. *Journal of Family Psychology*, 23(5), 671-679.
- Nelson, W, Rita., & Israel, C, A. (2005). *Behaviour Disorders of Childhood*. Pearson International.
- Nelson, W, Rita., & Israel, C, A. (2015). *Abnormal Child and Adolescent Psychology with DSM-V Updates*. Pearson.
- Nemecek, S., & Olson, K. R. (1999). Five-factor personality similarity and marital adjustment. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 27(3), 309-317.
- Nichols, P, M. (2013). *Aile Terapisi: Kavramlar ve Yöntemler*. Kaknüs Psikoloji.
- Nichols, W. C. (2005). The First Years of Marital Commitment. In M. Harway (Ed.), *Handbook of couples therapy* (pp. 28-43). John Wiley & Sons.
- Nichols, M. (2013). *Aile Terapisi*. Kaknüs Yayınları.
- Noller, P. (1995). Parent-adolescent relationships. In M. A. Fitzpatrick & A. L. Vangelisti (Eds.), *Explaining family interactions* (pp. 77-111). Sage Publications.

- Offer, D., & Sabshin, M. (1966). *Normality: Theoretical and clinical aspects of mental health*. New York: Basic Books.
- Okurcan, M. (2018). *Evlilikte çatışma çözüm stilleri ve evlilik uyum ilişkisinin incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YOK TEZ Arşivi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Ormrod, J. E. (2018). *Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: Nobel yayıncılık.
- Osmanlı, N. (2019). *Çocuklar için Davranış Değerlendirme Kontrol Listesinin Azerbaycan Kültürüne Uyarlanması*. (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi). <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/433153>
- Öner, U. (2004). Çatışma Çözme ve Arabuluculuk Eğitimi. In Y. Kuzgun (Ed.), *İlköğretimde Rehberlik*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Öselemiş, F. E. (2022). *Kök aile işlevselliği, benlik ayrımlaşması ve ilişki doyumu: nişanlı ve evli bireylerde bir aracılık modeli* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Pamukkale Üniversitesi Arşivi. <https://gcris.pau.edu.tr/handle/11499/39043?mode=full>
- Öz, I. (1997). *Çocukta Uyum ve Davranış Bozuklukları*. Ankara: Kök Yayıncılık
- Özbey, S. (2009). *Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği'nin (PKBS-2) Geçerlik Güvenirlik Çalışması ve Destekleyici Eğitim Programının Etkisinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi.
- Özbey, S. (2012). Ebeveynlerin evlilik uyumu ve algıladıkları sosyal destek ile altı yaş çocuklarının problemleri davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(1), 43-62.
- Özbey, S. (2012). Ebeveynlerin evlilik uyumu ve algıladıkları sosyal destek ile altı yaş çocuklarının problemleri davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(1), 43-62.
- Özbey, S. A. İ. D. E., & Alisinanoğlu, F. (2010). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların problemleri davranışlarının öğretmenin bazı özelliklerine göre incelenmesi. *Education Sciences*, 5(4), 2134-2149.
- Özen, A. (2006). *Evlilik uyumunun yordayıcıları olarak karı ve kocaların değer uyumları ve eşlerin Çatışma çözüm stilleri* [yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Özen, A. (2006). *Value similarities of wives and husbands and conflict resolution styles of spouses as predictors of marital adjustment* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Open Metu Arşivi. <https://open.metu.edu.tr/handle/11511/15912>
- Özen, A., Salman-Engin, S., & Sakallı, N. (2016). Romantik ilişkilerde çatışma çözüm stilleri ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 4(7), 1-19. DOI: 10.7816/nesne-04-07-01
- Özgüç, S., & Tanrıverdi, D. (2018). Relations between depression level and conflict resolution styles, marital adjustments of patients with major depression and their spouses. *Archives of Psychiatric Nursing*, 32(3), 337-342.
- Özkan, G. (2019). *Evli bireylerin çatışma çözüm stillerine göre evlilik doyumunun incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Tez Arşivi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Öztürk, C., Arkar, H., & Gökdağ, C. (2020). Cinsel İşlev Bozukluğu Olan Çiftlerde Evlilik Uyumunda Kişilik Özellikleri Etkili mi? Cinsel Doyumun Aracı Etkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 31(4), 259-268.

- P. Greeff, Tanya De Bruyne, A. (2000). Conflict management style and marital satisfaction. *Journal of sex & marital therapy*, 26(4), 321-334.
- Pape, A. W. (2001). *Conflict resolution satisfaction: a study of satisfied marriages across 16 domains of marital conflict*. Texas Woman's University.
- Papp, L. M., Goeke-Morey, M. C., & Cummings, E. M. (2007). Linkages between spouses' psychological distress and marital conflict in the home. *Journal of Family Psychology*, 21(3), 533.
- Park, H., & Antonioni, D. (2007). Personality, reciprocity, and strength of conflict resolution strategy. *Journal of research in personality*, 41(1), 110-125.
- Peksaygılı, M. (2005). *Annelerin ve Çocukların Eşler Arasındaki Çatışmayı Algılamaları ile Çocukların Uyum Davranışları Arasındaki İlişkiler*. (Yüksek Lisans Tezi: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Perera, F. P., Wang, S., Vishnevetsky, J., Zhang, B., Cole, K. J., Tang, D., ... & Phillips, D. H. (2011). Polycyclic aromatic hydrocarbons–aromatic DNA adducts in cord blood and behavior scores in New York City children. *Environmental health perspectives*, 119(8), 1176-1181.
- Petersen, J., & Le, B. (2017). Psychological distress, attachment, and conflict resolution in romantic relationships. *Modern Psychological Studies*, 23(1), 3.
- Pistole, M. C. (1989). Attachment in adult romantic relationships: Style of conflict resolution and relationship satisfaction. *Journal of Social and Personal Relationships*, 6, 505-510.
- Posner, M. I., & Rothbart, M. K. (2007). Research on attention networks as a model for the integration of psychological science. *Annual Review of Psychology*, 58, 1-23.
- Prado, L. M., & Markman, H. J. (1999). Unearthing the seeds of marital distress: What we have learned from married and remarried couples. In M. Cox & J. Brooks-Gun (Eds.), *Conflict and cohesion in families: Causes and consequences*. Mahwah, NJ: Earlbaum.
- Prakash R. (2018). Disfunctional Family- Characteristics and Effects. *Firstery Parenting*.
- Preacher, K.J., & Hayes, A.F. (2004). SPSS and SAS procedures for estimating indirect effects in simple mediation models. *Behavior Research Methods, Instruments, & Computers*, 36, 717–731. <https://doi.org/10.3758/BF03206553>
- Psychiatry*, 43(1), 31–63. doi:10.1111/1469-7610.00003
- Quinodoz, J. M. (2019). *Freud'u Okumak: Freud'un Eserlerinin Kronolojik Olarak Keşfi*. Bağlam Yayıncılık.
- Rafaeli, E., Bernstein, D. P., & Young, J. E. (2012). *Şema Terapi: Ayırıcı Özellikler* (M. Şaşıoğlu Trans.). (2010). İstanbul: Psikonet Yayınları.
- Rahim, A., & Bonoma, T. V. (1979). Managing organizational conflict: A model for diagnosis and intervention. *Psychological reports*, 44(3_suppl), 1323-1344.
- Rahim, M. A. (1985). A strategy for managing conflict in complex organizations. *Human Relations*, 38(1), 81-89.
- Rahim, M. A. (2002). Toward a theory of managing organizational conflict. *The International Journal of Conflict Management*, 13(3), 206-235.
- Rank, M. R., & LeCroy, C. W. (1983). Toward a multiple perspective in family theory and practice: The case of social exchange theory, symbolic interactionism, and conflict theory. *Family Relations*, 441-448.

- Ridley, C. A., Wilhelm, M. S., ve Surra, C. A. (2001). Married couples' conflict responses and marital quality. *Journal of Social and Personal Relationships*, 18(4), 517-534. doi:10.1177/0265407501184005
- Rinaldi, C. M., & Howe, N. (2003). Perceptions of constructive and destructive conflict within and across family subsystems. *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice*, 12(5), 441-459.
- Roberts, W. L. (1991, April). Marital and parent-child interactions in families with preschool children. In *meetings of the Society for Research in Child Development, Seattle, WA*.
- Robles, T. F., Slatcher, R. B., Trombello, J. M., & McGinn, M. M. (2014). Marital quality and health: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 140(1), 140-187.
- Rubin, K. H., Bukowski, W. M., & Parker, J. G. (2006). Peer Interactions, Relationships, and Groups. In N. Eisenberg, W. Damon, & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development* (pp. 571-645). John Wiley & Sons, Inc..
- Rusbult, C. E. (1980). Commitment and satisfaction in romantic associations: A test of the investment model. *Journal of Experimental Social Psychology*, 16, 172-186.
- Rusbult, C. E. (1983). A longitudinal test of the investment model: The development (and deterioration) of satisfaction and commitment in heterosexual involvements. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45(1), 101-117
- Rusbult, C. E., & Buunk, B. P. (1993). Commitment processes in close relationships: An interdependence analysis. *Journal of Social and Personal Relationships*, 10(2), 175-204. doi: 10.1177/026540759301000202
- Rusbult, C. E., Martz, J. M., & Agnew, C. R. (1998). The investment model scale: Measuring commitment level, satisfaction level, quality of alternatives, and investment size. *Personal Relationships*, 5(4), 357-387.
- Sabatelli, R. N. (1988). Exploring relationship satisfaction: A social exchange perspective on the interdependence between theory, research, and practice. *Family Relations*, 37(2), 217-222. doi: 10.2307/584323
- Sağkal, A., Özdemir, Y., (2021). İlişki doyumu indeksi: Türkçe'ye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (Armağan Sayısı), 273-286.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi*. Ege Üniversitesi Basımevi.
- Schaffhuser, K., Allemand, M., & Martin, M. (2014). Personality Traits and Relationship Satisfaction in Intimate Couples: Three Perspectives on Personality. *European Journal of Personality*, 28(2), 120-133.
- Schneewind, K. A., & Gerhard, A. K. (2002). Relationship personality, conflict resolution, and marital satisfaction in the first 5 years of marriage. *Family Relations*, 51(1), 63-71.
- Schultz, D., & Schultz, S. (2017). *Theories of personality*. Cengage Learning
- Schultz, P. D., & Schultz, E. S. (2013). *Theories of Personality*. Wadsworth Cengage Learning.
- Sezgin, N. (2022). *Afektif sinirbilim kişilik kuramı bağlamında yeme tutumları* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Okan Üniversitesi.
- Shamir, H., Schudlich, T. D. R., & Cummings, E. M. (2001). Marital conflict, parenting styles, and children's representations of family relationships. *Parenting*, 1(1-2), 123-151.

- Shelton, K. H., & Harold, G. T. (2007). Marital conflict and children's adjustment: The mediating and moderating role of children's coping strategies. *Social Development*, 16(3), 497-512.
- Shi, L. (2003). *The association between adult attachment styles and conflict resolution in romantic relationships*. *American Journal of Family Therapy*, 31(3), 143-157.
- Shute, R.H., & Slee, P.T. (2015). *Çocuk Gelişimi Kuramları ve Eleştirel Perspektifler*. (2nd ed.). Routledge.
- Siegler, R. S. (1998). *Children's thinking* (3rd ed.). Prentice Hall.
- Sigmund, F. (1923). *The Ego and the Id*. Alter Yayıncılık.
- Silverman, W. K., & Albano, A. M. (1996). *The Anxiety Disorders Interview Schedule for DSM-IV – Child and Parent Versions*. Oxford University Press.
- Singer, L., Arendt, R., Farkas, K., Minnes, S., Huang, J., & Yamashita, T. (1997). Relationship of prenatal cocaine exposure and maternal postpartum psychological distress to child developmental outcome. *Development and Psychopathology*, 9(3), 473-489.
- Snyder, D. K. (1979). *Manual for the Marital Satisfaction Inventory*. Western Psychological Services.
- Sobel, M.E. (1982) Asymptotic Confidence Intervals for Indirect Effects in Structural Equation Models. *Sociological Methodology*, 13, 290-321. <https://doi.org/10.2307/270723>
- Soc Psy*, 41, 916–928.
- Sokolski, D. M., & Hendrick, S. S. (1999). Fostering marital satisfaction. *Family Therapy: The Journal of the California Graduate School of Family Psychology*, 26(1), 39- 49.
- Soper, D.S. (2023). A-priori Sample Size Calculator for Structural Equation Models [Software]. Available from <https://www.danielsoper.com/statcalc>
- Sözüğeçer, Z. (2011). *Çocuklardaki davranış problemlerinin bağlanma stilleri, aile işlevleri ve anne kabul algıları açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Sprecher S. (2002). Sexual satisfaction in premarital relationships: associations with satisfaction, love, commitment, and stability. *Journal of sex research*, 39(3), 190–196.
- Sprey, J. (1969). The family as a system in conflict. *Journal of Marriage and the Family*, 699-706.
- Sprey, J. (1979). Conflict theory and the study of marriage and the family. *Contemporary theories about the family: research-based theories/edited by Wesley R. Burr...[et al.]*.
- Stanley, S. M., Markman, H. J., & Whitton, S. W. (2002). Communication, conflict, and commitment: Insights on the foundations of relationship success from a national survey. *Family process*, 41(4), 659-675.
- Stocker, C. M., Richmond, M. K., Low, S. M., Alexander, E. K., & Elias, N. M. (2003). Marital conflict and children's adjustment: Parental hostility and children's interpretations as mediators. *Social Development*, 12(2), 149-161.
- Sturge-Apple, M. L., Davies, P. T., & Cummings, E. M. (2006). Impact of hostility and withdrawal in interparental conflict on parental emotional unavailability and children's adjustment difficulties. *Child development*, 77(6), 1623-1641.
- Sullivan, H. S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry*. Norton.
- Szapocznik, J., & Coatsworth, J. D. (1999). An ecodevelopmental framework for organizing the influences on drug abuse: A developmental model of risk and protection.

- Tahiroğlu, Y. A., Bahalı, M. K., Avcı, A., Şeydaoğlu, G., & Uzel, M. (2009). Ailedeki disiplin yöntemleri, demografik özellikler ve çocuklardaki davranış sorunları arasındaki ilişki. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 16(2), 67-82.
- Talge, N. M., Neal, C., Glover, V., & Early Stress, Translational Research and Prevention Science Network: Fetal and Neonatal Experience on Child and Adolescent Mental Health. (2007). Antenatal maternal stress and long-term effects on child neurodevelopment: how and why?. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48(3-4), 245-261.
- Taluy, N., & Büyükaşahin Sunal, A. (2016). Yapıcı ve yıkıcı Çatışma çözme tepkilerinin karşılıklı etkileşiminin ilişki doyumu üzerindeki etkileri. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 5163-5173. doi:10.14687/jhs.v13i3.4061
- Taluy, N., & Sunal, A. B. (2016). Yapıcı ve yıkıcı çatışma çözme tepkilerinin karşılıklı etkileşiminin ilişki doyumu üzerindeki etkileri. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 5163-5173.
- Tandler, N., Krüger, M., & Petersen, L. E. (2020). Better battles by a self-compassionate partner? The mediating role of personal conflict resolution styles in the association between self-compassion and satisfaction in romantic relationships. *Journal of Individual Differences*, 42(2), 91-98.
- Tandon, M., Cardeli, E., & Luby, J. (2009). Internalizing disorders in early childhood: A review of depressive and anxiety disorders. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics*, 18(3), 593-610.
- Tanner, J. M. (1981). Growth and maturation during adolescence. *Nutrition Reviews*, 39(2), 43-55.
- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Taylor, E., & Rogers, J. W. (2005). Practitioner review: early adversity and developmental disorders. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(5), 451-467.
- Tezer, E. (1986). *Evli eşler arasındaki Çatışma davranışları: Algılama ve Doyum*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tezer, E. (1986). *Evli eşler arasındaki Çatışma davranışları: algılama ve doyum*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Thibaut, J. W., & Kelley, H. H. (1959). *Social Psychology of Groups* (1st ed.). New York: Wiley.
- Thomas, K. W. (1976). Conflict and Conflict Management. In M. Dunnette (Ed). *Handbook of Industrial and Organizational Psychology*, (pp. 889-933). Rand McNally.
- Thomas, K. W., & Kilmann, R. H. (1978). Comparison of four instruments measuring conflict behaviour. *Psychology Reports*, 42(3), 1139-1145. doi:10.2466/pr0.1978.42.3c.1139
- Ting-Toomey, S. (1994). Managing intercultural conflicts effectively. In L. A. Samovar & R. E. Porter (Ed.), *Intercultural communication: A reader*. (pp. 360-372). Belmont, CA: Wadsworth
- Tolan, Ö. (2015). *Evlilik uyumunun kişilik özellikleri, ilişkiye dair inançlar ve çatışma çözüm stilleri bağlamında yordanması*. [Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. YOK Tez Arşivi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Topçu Bilir, Z., & Sop, A. (2020). Okul öncesi dönemindeki çocukların aile ilişkileri ve çocuklarda görülen davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 1302-8944.
- Troupe, Faith (2008). *Marital Conflict: A Longitudinal Study*. [Unpublished Doctoral Dissertational Thesis]. Florida State University College of Human Sciences.
- Tulum, S. (2014). *Yeni evli bireylerde bağlanma boyutlarının evlilik uyumu üzerindeki etkisi: Çatışma çözüm stillerinin aracı rolü* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Tümer, A. B. (1998). *Evli çiftlerde gözlenebilen Çatışma odakları ve iletişim sorunları*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Twenge, J. M., Campbell, W. K. ve Foster, C. A. (2003). Parenthood and Marital Satisfaction: A Meta-Analytic Review. *Journal of Marriage and Family*, 65(3), 574–583.
- Uğurlu, N., Engin, S., Özen, A. (2016). Romantik ilişkilerde çatışma çözüm stilleri ölçeği: geçerlik güvenirlik çalışması. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 4(7), 1-19. doi: 10.7816/nesne-04-07-01
- Uğurlu, O. (2003). *Evli Çiftlerde Cinsiyet Ayrımına İlişkin Tutumlar, Çatışma çözüm stili Biçimleri ve Evlilik Uyumu Arasındaki İlişki*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Underhill, E. (1911). *Mysticism: a study in the nature and development of mans spiritual consciousness*. Methuen.
- Uney, R., & Güneri Yöyen, E. (2020). Benlik yapısı, romantik ilişki biçimleri ve cinsiyet arasındaki ilişki. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 170-184. <https://doi.org/10.17336/igusbd.542947>
- Ünal, Ö., & Akgün, S. (2022). Conflict resolution styles as predictors of marital adjustment and marital satisfaction: An actor–partner interdependence model. *Journal of Family Studies*, 28(3), 898-913. doi:10.1080/13229400.2020.1766542.
- Üney, T. (2016). *Ebeveyn evlilik çatışma çözüm stilleri, ergenin duygu düzenlemesi ve ergen çatışma çözme davranışları arasındaki ilişkiler* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. YOK TEZ Arşivi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=UWJRFugvM2xSSj5HyHY YRQ&no= hfiNC e8hkYQsHcqcm 4g>
- Vajda, K. (2015). *What is relationship satisfaction? Examining relationship satisfaction among married individuals using confirmatory factor analysis* [Yayınlanmamış Master Tezi]. East Carolina University, Greenville.
- Van de Vliert, E., & Hordijk, J. W. (1989). A theoretical position of compromising among other styles of conflict management. *The Journal of Social Psychology*, 129(5), 681-690. doi:10.1080/00224545.1989.9713785
- Vuchinich, S. (1987). Starting and stopping spontaneous family conflicts. *Journal of Marriage and the Family*, 49(3), 591-601.
- Vuchinich, S., & De Baryshe, B. (1997). Factor structure and predictive validity of questionnaire reports on family problem solving. *Journal of Marriage and the Family*, 915-927.
- Wagner, A., Mosmann, C. P., Scheeren, P., & Levandowski, D. C. (2019). Conflict, conflict resolution and marital quality. *Paidéia (Ribeirão Preto)*, 29.

- Whisman, M. A., Uebelacker, L. A., & Weinstock, L. M. (2014). Psychopathology and marital satisfaction: The importance of evaluating both partners. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 82(5), 803-814.
- White, J.M., & Klein, D.M. (2002). *Family Theories*. Sage.
- Yakmaz Basılğan, F. (2012). *Annelerin kabul-red düzeyi ile çocukların davranış sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi*(Master's thesis, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Yalçın, M. H. (2017). *Mizaç ve karakter envanteri gözden geçirilmiş formu: geçerlik, güvenirliği ve faktör yapısı* [Yüksek Lisans Tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi. Yüksek Tez Arşivi.
<https://openaccess.hku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.11782/1647/Mizaç%20Ve%20Karakter%20Envanteri-Gözden%20Geçirilmiş%20Formu%20%28Türkçe%20Tc1-R%29%20Geçerlik%20Güvenirliği%20Ve%20Faktör%20Yapısı.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Yalın, A., Oral, N., & Gökler, I. (2007). *Aile terapisi (Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları)*. İstanbul, Asimetrik Paralel. 933. İstanbul, Asimetrik Paralel.
- Yaşar Ekici, F., & Göger, G. (2018). Çocukların problemli davranışları ile ebeveynlerinin kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Social Sciences Studies Journal*. 20(4).
- Yavuzer, H. (2003). *Ana-baba ve Çocuk* (7.baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2006). *Çocuk eğitimi el kitabı*. Remzi Kitabevi.
- Yeşilyaprak, B., Aydın, B., Can, G., Ersanlı, K., Külahoğlu, Ş., Öztürk, B., Bilge, F., Küçükkaragöz, H., Kısaç, İ., Korkmaz, İ., Bilgin, M., & Uçar, E. *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yilter, S. (2017). Gılgamış destanı ve Altay Türklerine ait 'yaratılış efsanesi'nde 'Tanrı' ve 'yaratılış' kavramlarının karşılaştırılması. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 35-39.
- Yiğit, E. (2015). *Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Bağlanma Örüntüsünün Davranış Problemleri Ve Ebeveyndeki Psikopatolojik Belirtiler Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul).
- Yoo, H., Bartle-Haring, S., Day, R. D. ve Gangamma, R. (2014). Couple communication, emotional and sexual intimacy, and relationship satisfaction. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 40(4), 275–293.
- Zinnur Kılıç, E. (2003). Gelişimsel psikopatolojinin temel kavramları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 10(3).

EKLER

EK A ETİK KURUL ONAYI

	İSTANBUL OKAN ÜNİVERSİTESİ ETİK KURUL KARARI

Toplantı Tarihi: 13.09.2023

Toplantı Sayısı: 168

Toplantıya Katılanlar:

Prof. Dr. Mazhar Semih Başkan	(Başkan)
Prof. Dr. Ali İlker Gümüşeli	(Üye)
Prof. Dr. Fatma Çiğdem Çelik	(Üye) (Katılmadı)
Prof. Dr. Ayşe Demet Kaya	(Üye)
Prof. Dr. Tuğrul Erbaydar	(Üye) (Katılmadı)
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Hale Aksuna	(Üye)
Dr. Öğr. Üyesi Uğur Tarık Özkut	(Üye)
Dr. Öğr. Üyesi Aylin Seylam Küşümler	(Üye)
Dr. Öğr. Üyesi Özlem Yazıcı	(Üye)

Okan Üniversitesi Etik Kurulu 13.09.2023 tarihinde toplandı.

Yapılan görüşmeler sonucunda;

Karar 32-Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü – Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı’ndan **Yegan ÖZCAN**’ ın **Prof. Dr. Arif Haldun SOYGÜR** danışmanlığında **“Çocuğun Problem Davranışlarını Etkileyen Faktörler: Ebeveyn Mizaç Uyumu, İlişki Doyumu ve Romantik İlişkilerde Çatışma Çözüm Stilleri”** başlıklı çalışmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliğiyle karar verildi.

Prof. Dr. Mazhar Semih Başkan
(Başkan)

Prof. Dr. Ali İlker Gümüşeli
(Üye)

Prof. Dr. Fatma Çiğdem Çelik
(Üye) (Katılmadı)

Prof. Dr. Ayşe Demet Kaya
(Üye)

Prof. Dr. Tuğrul Erbaydar
(Üye) (Katılmadı)

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Hale Aksuna
(Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Uğur Tarık Özkut
(Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Aylin Seylam Küşümler
(Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Yazıcı
(Üye)

EK B AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

Aydınlatılmış Onam Formu

Sayın Katılımcı,

Bu anket Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalında yürütülen bir tez çalışması kapsamında uygulanmaktadır.

Çalışmanın amacı, ebeveynin kişilik özelliklerindeki bazı yatkınlıkların, çocukların psikolojik sağlığı üzerindeki etkilerini incelemektir.

Araştırma kapsamında size çeşitli ifadeler verilecek ve bu ifadelerde sizin için en uygun olanı seçmeniz istenecektir. Soruları cevaplandırmayı istediğiniz an sonlandırma hakkınız vardır.

Araştırma kapsamında verdiğiniz yanıtlar bireysel olarak değil, toplu analizler için kullanılacaktır. Araştırma sonuçları ile ilgili bilgi almak isterseniz lütfen e-posta adresinizi form üzerine yazınız.

e-posta adresi: _____@_____

Araştırmacı: Yegan Özcan, Uzman Psikolog

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Haldun Soygür

Okan Üniversitesi SBE Klinik Psikoloji ABD

Okudum, anladım, katılıyorum. ( )

Tarih:

İmza:

EK C SOSYODEMOGRAFIK BİLGİ FORMU

Sosyodemografik Bilgi Formu

Cinsiyetiniz: ( ) Kadın ( ) Erkek

Doğum Yılı:

Medeni Durum: ( ) Evli ( ) Bekar

Eğitim Durumu: ( ) İlköğretim ( ) Lise ( ) Önlisans ( ) Lisans
( ) Yüksek Lisans ( ) Doktora

Evde kiminle yaşıyorsunuz? :

Sosyo-ekonomik durum: ( ) Düşük (<15.000 TL) ( ) Orta (15-35.000 TL)
( ) Yüksek (>35.000 TL)

Toplam Kaç Çocuk Var? Sayısı ve Yaşları:

Kaç yıldır evlisiniz?

Evlilik öncesi ilişkiniz ne kadar sürdü?

Kronik Hastalığınız Var mı? (Şeker, tansiyon, kalp gibi) Varsa nedir?

Formu dolduracağınız çocuğunuz için doğumunuz planlı mıydı? ( ) Evet ( )
Hayır

Doldurulan çocuğun doğum sırası

Daha önce bir uzmandan destek aldınız mı? ( ) Evet ( ) Hayır

Uzmandan gelen tanı (varsa)

Tanı varsa başvuru sebebiniz:

Eşinizle evlenmediğiniz zamana dönseniz yine eşinizle evlenir miydiniz?

( ) Evet ( ) Hayır

EK D CLONINGER MİZAÇ VE KARAKTER ENVANTERİ

2. Bölüm: Bu bölümde sizin kişilik özelliklerinize ilişkin bazı ifadeler verilmiştir. Lütfen ifadeyi dikkatlice okuyarak sizin için doğru veya yanlış seçeneklerinden birini seçerek işaretleyiniz.

No	İfade	Yanıt
1)	Benden çok farklı olsalar bile, genellikle başkalarını olduğu gibi kabul ederim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
2)	Beni inciten kimselerden intikam almak hoşuma gider.	( ) Doğru ( ) Yanlış
3)	Başkaları endişelenecek bir şey olmadığını düşünse bile, tanıdık olmayan ortamlarda çoğu kez gergin ve endişeli hissedirim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
4)	İşleri başkalarının arzularına bırakmaktansa, genellikle kendi tarzıma göre yaparım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
5)	Bir şeylerin yanlış gidebileceğinden endişelendiğim için, çoğu kez yapmakta olduğum işi bırakmak zorunda kalırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
6)	Yapmakta olduğum işe kendimi fazla kaptırıp başka her şeyi unuttuğumdan, çoğu kez "dalgın" olarak adlandırılırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
7)	Ne yapmak istediğimi seçmede kendimi nadiren serbest hissedirim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
8)	Başkalarını edebileceğim kadar çok memnun etmekten hoşlanırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
9)	Bir iş yaparken "yeni ve geliştirilmiş" yollardan çok, eski "denenmiş ve doğru" yolları tercih ederim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
10)	Zaman yokluğu nedeniyle, genellikle işleri önemlilik sırasına göre yapmam.	( ) Doğru ( ) Yanlış
11)	Çoğu kez hayvanları ve bitkileri yok olmaktan korumaya yarayacak işler yaparım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
12)	Dikkatim çoğu kez başka bir şeye kaydığı için, uzunca bir süre aynı ilgilerimi sürdürmem güçtür.	( ) Doğru ( ) Yanlış
13)	Tekrarlanmış uygulamalar bana, çoğu anlık dürtüler ya da telkinlerden daha güçlü olan, iyi alışkanlıklar kazandırdı.	( ) Doğru ( ) Yanlış
14)	Genellikle o kadar kararlıyım ki, başkaları vazgeçtikten sonra bile çalışmaya devam ederim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
15)	Yaşamda, bilimsel olarak açıklanamayan bir çok şeye hayran olurum.	( ) Doğru ( ) Yanlış
16)	Sorunlarma çoğu kez bir başkasının çözüm sağlamasını beklerim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
17)	Çoğu kez nakit param bitinceye ya da aşırı kredi kullanıp borçlanıncaya değin para harcarım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
18)	Hafif rahatsızlık ya da gerginlikten çoğu kimseye göre daha geç kurtulurum.	( ) Doğru ( ) Yanlış
19)	Yalnız olmak beni her zaman rahatsız etmez.	( ) Doğru ( ) Yanlış
20)	Başkalarının benden ya da işleri yapma tarzımdan hoşlanıp hoşlanmadıklarına pek aldırmam.	( ) Doğru ( ) Yanlış
21)	Herkesi memnun etmek mümkün olmadığı için, genellikle kendim için ne istiyorsam sadece onu edinmeye çalışırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
22)	Görüşlerimi kabul etmeyen kimselere karşı sabırlı değilimdir.	( ) Doğru ( ) Yanlış
23)	Çoğu kimseyi pek de iyi anladığım söylenemez.	( ) Doğru ( ) Yanlış
24)	Ticarette başarılı olmak için sahtekar olmak zorunda değilsiniz.	( ) Doğru ( ) Yanlış
25)	Bir grup yabancıyla tanışmak zorunda olduğumda, çoğu kimseden daha sıkılganımdır.	( ) Doğru ( ) Yanlış
26)	Çoğu kez başka herkesten daha güçlü olmayı dilerim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
27)	Üstesinden gelmem gereken geçici sorunlara aldırma sırsız, daima her şeyin yolunda gideceğini düşünürüm.	( ) Doğru ( ) Yanlış
28)	Çoğu kimsenin bedensel olarak tehlike hissettiği durumlarda, genellikle sakin ve güvenli kalırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
29)	Seyahat etmek ya da yeni yerler araştırmaktansa, evde oturmaktan hoşlanırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
30)	Bazen sanki zaman ve mekanda sonu ve sınırı olmayan bir nesnenin parçasıymışım hissine kapılırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
31)	Bazen başkalarına karşı sözcüklerle açıklayamadığım bir bağlantı hissedirim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
32)	Bana geçmişte haksızlık yapmış olsalar bile, başka kimselerin duygularını dikkate almaya çalışırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
33)	Bir karara varmadan önce genellikle her olguyu etrafla düşünürüm.	( ) Doğru ( ) Yanlış
34)	Başkalarına karşı sempatik ve anlayışlı olmanın, pratik ve katı düşünceli olmaktan daha önemli olduğunu düşünürüm.	( ) Doğru ( ) Yanlış
35)	Çoğu kez etrafımdaki tüm nesnelere karşı güçlü bir bütünlük duygusu hissedirim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
36)	Başkaları beni çok fazla denetliyor.	( ) Doğru ( ) Yanlış
37)	Öğrendiklerimi başkalarıyla paylaşmaktan hoşlanırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
38)	Tekrarlanmış uygulamalar, başarılı olmamda bana yardımcı olan, pek çok şeyde iyi olmama olanak vermiştir.	( ) Doğru ( ) Yanlış
39)	Söylediğimin abartılı ve gerçek olmadığını bilmeme rağmen, genellikle başkalarının bana inanmalarını sağlayabilirim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
40)	Hafif rahatsızlık ya da gerginlikten kurtulmak için daha fazla dinlenme, destek ya da güvenceye gereksinim duyarım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
41)	Yaşamak için ilkeler olduğunu ve hiç kimsenin sonunda acı çekmeksizin bunları çiğneyemeyeceğini bilirim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
42)	Benim için, birisiyle konuşurken düşüncelerimi düzenlemek kolaydır.	( ) Doğru ( ) Yanlış
43)	Yapabileceğimin en iyisini yapmak istediğim için, genellikle kendimi çoğu kimseden daha çok zorlarım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
44)	Sorunlarma uzun vadeli çözümler aramak için çok az zamanım var.	( ) Doğru ( ) Yanlış

45)	Sırf ne yapılacağını bilmediğim için, çoğu kez sorunların gereğine bakamam.	( ) Doğru ( ) Yanlış
46)	Çoğu kez zamanın akışını durdurabilmeyi dilerim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
47)	Biriktikmektense, para harcamayı yeğlerim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
48)	İşleri eski yapı tarzında değişiklik yapmayı istemeden önce, genellikle çok iyi gerçekçi nedenler talep ederim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
49)	Candan ve yakın arkadaşlarının çoğu zaman benimle birlikte olmasını isterim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
50)	Hüzünlü şarkı ve filmleri epeyce sıkıcı bulurum.	( ) Doğru ( ) Yanlış
51)	Benim için, benden farklı olan insanlara katlanmak güçtür.	( ) Doğru ( ) Yanlış
52)	Mucize denilen çoğu şeyin, sadece şans eseri olduğunu düşünürüm.	( ) Doğru ( ) Yanlış
53)	Çoğu kez yaptığım işin o kadar etkisinde kalırım ki, zaman ve mekandan kopmuş gibi o an içinde kaybolurum.	( ) Doğru ( ) Yanlış
54)	Başkaları, benden istediklerini yapmayacağım için, çoğu kez benim aşın bağımsız olduğumu düşünürler.	( ) Doğru ( ) Yanlış
55)	Çoğu kez etrafımdaki tüm kişilerle güçlü manevi ve duygusal bağlantım olduğunu hissederim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
56)	Genellikle kendimi başkalarının yerinde hayal etmeye çalışır, böylece onları gerçekten anlayabilirim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
57)	Çoğu kimsede önemli olmadığını düşünse bile, çoğu kez işlerin değişmez ve düzenli biçimde yapılmasında ısrar ederim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
58)	Çoğu kimseden daha fazla enerjim var ve daha geç yorulurum.	( ) Doğru ( ) Yanlış
59)	Endişeye kapıldığımdan, arkadaşları her şeyin yolunda gideceğini söyleseler bile, yapmaktaki olduğum işi bırakırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
60)	Çoğu kez başka herkesten daha güçlü olmayı dilerim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
61)	Genellikle ne yapacağımı seçmede serbestimdir.	( ) Doğru ( ) Yanlış
62)	Bir ekibin üyeleri, paylarını nadiren dürüstçe alırlar.	( ) Doğru ( ) Yanlış
63)	Bir kaç saat sessiz ve hareketsiz kalmaktansa, çoğu zaman riskli şeyler (planörle uçmak ya da paraşütle atlamak gibi) yapmayı tercih ederim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
64)	Çoğu zaman dürtüsel olarak o kadar çok para harcam ki, tatil yapmak gibi özel planlar için bile para biriktirmek bana güç gelir.	( ) Doğru ( ) Yanlış
65)	Yabancılarla birlikteyken hiç sıkılan değilimdir.	( ) Doğru ( ) Yanlış
66)	Zamanının çoğunu, gerekli gibi görünen, ancak benim için gerçekte önemsiz olan şeylere harcam.	( ) Doğru ( ) Yanlış
67)	Ticari kararlarda, neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkin dinsel ya da ahlaki ilkelerin çok etkili olması gerektiğini düşünmem.	( ) Doğru ( ) Yanlış
68)	Aalışkanlığın çoğu, bana değerli amaçlara ulaşmada zorluk çıkarır.	( ) Doğru ( ) Yanlış
69)	Düşündüğümünden daha uzun sürerse, çoğu kez o işi bırakırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
70)	Başkalarının benimle konuşmalarını beklemektense, konuşmaları kendim başlatmayı tercih ederim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
71)	Bana yanlış yapan birisini, çoğu zaman, çabucak bağışlarım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
72)	İşlerin yapılması için, bir başkasının ön ayak olmasını beklemeyi tercih ederim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
73)	Genellikle başkalarının görüşlerine saygı duyarım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
74)	Genellikle soğukkanlı ve başkalarından ayrı kalmaktan hoşlanırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
75)	Cezalandırılmayacağımı sandığımda, çoğu kez kuralları ve düzenlemeleri ihlal ederim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
76)	Keşke başkaları bu kadar çok konuşmasalar.	( ) Doğru ( ) Yanlış
77)	Yapılması gerekli olan işleri sürdürebilmek için, çabuk kararlar vermekten hoşlanırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
78)	Yapmaya çalıştığım her şeyde, genellikle şansımı açıktır.	( ) Doğru ( ) Yanlış
79)	Eğlence ya da heyecan için para harcamaktansa, biriktirmekten zevk alırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
80)	Bireysel haklar, herhangi bir grubun gereksinimlerinden daha önemlidir.	( ) Doğru ( ) Yanlış
81)	İyi alışkanlıklar, işleri istediğim şekilde yapmayı kolaylaştırır.	( ) Doğru ( ) Yanlış
82)	Sorunların için, çoğu kez başkalarını ve koşulları sorumlu tutarım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
83)	Çoğu kez, tüm yaşamın kendisine bağlı olduğu manevi bir gücün parçasıymışım hissine kapılırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
84)	Kendimi zorlamaksızın, genellikle tüm gün boyunca bir şeylerle "meşgul" kalabilirim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
85)	Bir şeyin doğru mu yanlış mı olduğu, sadece bir görüş meselesidir.	( ) Doğru ( ) Yanlış
86)	Tüm yaşamın, bütünüyle açıklanamayacak bir manevi düzen ya da güce bağlı olduğuna inanırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
87)	Bir başkasının duygularını incitmek için söyleyecek olsa bile, yalan söylemekte sıkıntı yaşamam.	( ) Doğru ( ) Yanlış
88)	Başka herkesten daha fazla hayran olunmak istemem.	( ) Doğru ( ) Yanlış
89)	Sıradan bir şeye bakarken, çoğu kez olağan üstü bir şey olur ve sanki onu ilk kez görüyordum duygusuna kapılırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
90)	Tandığım çoğu kimse, başka kimin incineceğine aldırmaksızın, yalnızca kendisini düşünür.	( ) Doğru ( ) Yanlış
91)	Yeni ve alışılmadık bir şey yapmak zorunda olduğumda, genellikle gergin ve endişeli hissederim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
92)	Çoğu kez kendimi tükenmişlik sınırına dek zorlar ya da gerçekte yapabileceğimden daha fazlasını yapmaya çalışırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
93)	Herhangi birisinin acı çektiğini görmekten nefret ederim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
94)	Yaşamımda ne yapmak istediğimi biliyorum.	( ) Doğru ( ) Yanlış
95)	Yaptığım işin doğru mu yanlış mı olduğunu düşünüp taşınmak için, düzenli olarak zaman ayırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış
96)	Kendimi keyifsiz hissettiğimde, yalnız kalmak yerine arkadaşlarla birlikte olduğumda, genellikle daha iyi hissederim.	( ) Doğru ( ) Yanlış
97)	Aynı şeyi yaşantılamayan birisiyle duygular paylaşmanın, mümkün olmadığını düşünürüm.	( ) Doğru ( ) Yanlış
98)	Arkadaş canlısı oldukları söylenmiş olsa bile, genellikle yabancılarla tanışmak zorunda kalacağım sosyal ortamlardan uzak dururum.	( ) Doğru ( ) Yanlış
99)	Zor durumları, genellikle bir meydan okuma ya da fırsat olarak değerlendiririm.	( ) Doğru ( ) Yanlış
100)	Herhangi bir kağıdı imzalamam istendiğinde, her şeyi okumaktan hoşlanırım.	( ) Doğru ( ) Yanlış

EK E İLİŞKİ DOYUM ÖLÇEĞİ

Bu bölümde ilişki doyumuza ilişkin bazı ifadeler yer almaktadır. Lütfen sizin için en uygun seçeneği işaretleyiniz.

No	İfade	CEVAP
1)	Her şeyi göz önünde bulundurduğunuzda, ilişkinizde ne kadar mutlusunuz?	☐ Tamamen mutsuz ☐ Oldukça mutsuz ☐ Biraz mutsuz ☐ Mutlu ☐ Çok mutlu ☐ Tamamen mutlu ☐ Mükemmel
2)	Eşimle, sıcak ve rahat bir ilişkim var.	☐ Hiç Doğru Değil ☐ Çok Az Doğru ☐ Biraz Doğru ☐ Çokça Doğru ☐ Neredeyse Tamamen Doğru ☐ Tamamen Doğru
3)	Eşinizle ilişkiniz ne kadar memnun edici?	☐ Hiç ☐ Çok Az ☐ Biraz ☐ Çokça ☐ Neredeyse Tamamen ☐ Tamamen
4)	Genel olarak, ilişkinizden ne kadar doyum alıyorsunuz?	☐ Hiç ☐ Çok Az ☐ Biraz ☐ Çokça ☐ Neredeyse Tamamen ☐ Tamamen

EK F ÇATIŞMA ÇÖZÜM STİLLERİ ÖLÇEĞİ

4. Bölüm: Aşağıda, evlilik ilişkilerinde yaşanan sorunların genel olarak nasıl çözümlendiği ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Lütfen eşinizle ilişkinizi göz önüne alarak, aşağıdaki ifadelerden her birine ne derece katıldığınızı belirtiniz. Her bir ifadenin sağındaki seçeneklerden uygun olanı işaretleyiniz.

No	İfade	Yanıt
1)	Tartışma esnasında konuyla ilgisiz de olsa zayıflıklanını yüzüne vururum.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
2)	Kavganın büyümemesi için onun istediği şeyleri yaparım.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
3)	Çok sinirlenmişsem konuşmayı ertelerim.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
4)	Sorun durumunda pek çok şeyi içime atabilirim.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
5)	Sorunun uzamadan çözülebilmesi için kaynağını bulmaya çalışırım.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
6)	Sinirlendiğimde kınıcı şeyler söylerim.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
7)	Problemi büyütmemek için onu sakinleştirmeye çalışırım.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
8)	Sesimi yükselterek beni dinlemesini sağlamaya çalışırım.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
9)	Tartışmada ortak bir çözüm noktası bulmaya çalışırım.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
10)	Çok büyük sorunlar yaşadığımızda ondan uzak durmaya çalışırım.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
11)	Sorun çözümlenmeden tartışmayı sonlandırmam.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
12)	Bağırıp çağırarak istediğimi yaptırım.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
13)	Sorunun tüm yönlerini tartışma sırasında konuşmak isterim.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
14)	Partnerimi ilişkiyi bitirmekle tehdit ederim.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
15)	Bana bağırdığında onun olmadığı bir odaya geçerim.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
16)	Kavgamız sırasındaki kızgınlığımı fiziksel olarak gösteririm.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
17)	İlişkide sorun yaşanmaması için kendimden ödün veririm.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
18)	Sorun yaşadığımızda partnerimin yanından uzaklaşıpım.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
19)	Sorunun çözülmesine yardımcı olacağına inanırsam durumu alttan alırım.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
20)	Onun olumsuz tepkilerine karşılık vermeyerek problemin büyümemesini sağlamaya çalışırım.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
21)	Çok gergin olduğumuzda susarım.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
22)	Bir problem yaşandığında, konuyla ilgili düşündüğüm her şeyi açıklarım.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
23)	Eğer çok sinirlenmişsem, sinirim geçene kadar konuşmayı reddederim.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
24)	Bir problem yaşandığında, kendimi partnerimin yerine koyarak onun ne düşündüğünü anlamaya çalışırım.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum
25)	Sürekli imalarda bulunurum.	_Hiç Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Birazcık Katılmıyorum _Oldukça Katılmıyorum _Çok Katılmıyorum

EK G ÇOCUKLAR VE GENÇLER İÇİN

DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ (CBCL)/6-18

No	İfade	Yanıt
1)	Yaşından çok daha çocuksu davranır.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
2)	Anne babanın izni olmadan içki içer.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
3)	Çok tartışan bir çocuktur.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
4)	Başladığı etkinlikleri (oyunu, dersleri, işleri) bitiremez.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
5)	Hoşlandığı ya da zevk aldığı çok az şey vardır.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
6)	Kakasını tuvaletten başka yerlere yapar.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
7)	Bir şeylerle övünür, başkalarına hava atar.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
8)	Bir konuya odaklanamaz, dikkatini uzun süre toplayamaz.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
9)	Kafasından atamadığı, onu rahatsız eden bazı düşünceleri vardır (mikrop bulaşma, simetri takıntısı, okul sorunları, bilgisayar gibi (açıklayınız):	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
10)	Yerinde sakince oturamaz, çok hareketli ve huzursuzdur.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
11)	Gereken gayreti göstermeden, sırtını tamamen büyüklere dayayıp her şeyi onlardan bekler.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
12)	Yalnızlıktan şikayet eder.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
13)	Kafası karışık, zihni bulanıktır.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
14)	Çok ağlar.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
15)	Hayvanlara eziyet eder.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
16)	Başkalarına eziyet eder, kötü davranır, kabadayılık eder.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
17)	Hayal kurar, hayallere dalıp gider.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
18)	Kendine bilerek zarar verdiği ya da intihara girişiminde bulunduğu olmuştur.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
19)	Hep dikkat çekmeye çalışır.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
20)	Eşyalarına zarar verir.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
21)	Ailesine ya da başkalarına ait eşyalara zarar verir.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
22)	Evde söz dinlemez.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
23)	Okulda söz dinlemez.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
24)	İşlahsızdır.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
25)	Başka çocuklarla geçinemez.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
26)	Hatalı davranışından dolayı suçluluk duymaz, oralı olmaz, aldırmaz.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
27)	Kolay kıskanır.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
28)	Ev, okul ya da diğer yerlerde kurallara uymaz, karşı gelir.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
29)	Bazı hayvanlardan, durumlardan (yüksek yerler), ya da ortamlardan (asansör, karanlık gibi) korkar (okulu katmayınız) (açıklayınız):	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
30)	Okula gitmekten korkar, okul korkusu vardır.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
31)	Kötü bir şey düşünebileceği ya da yapabileceğinden korkar.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
32)	Kusursuz, dört dörtlük, her konuda başarılı olması gerektiğini düşünür.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
33)	Kimse onu sevmeyiğinden yakınır.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
34)	Başkalarının ona karşı olduğu, zarar vermeye, ya da açığını yakalamaya çalıştığı hissine	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
35)	Kendini değersiz, önemsiz ya da yetersiz hisseder.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
36)	Sık sık kaza sonucu bir yerlerini incitir.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
37)	Çok kavgacı çıkarır, kavgaya karışır.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
38)	Çok fazla sataşılır, dalga geçilir.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
39)	Başı belada olan kişilerle dolaşır.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
40)	Olmayan sesler ve konuşmalar işitir (açıklayınız):	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadarıyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru

41)	Düşünmeden hareket eder, aklına eseni yapar.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
42)	Başkalarıyla birlikte olmaksansa yalnızlığı tercih eder.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
43)	Yalan söyler, hile yapar, aldatır.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
44)	Tirnaklarını yer.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
45)	Sinirli ve gergindir.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
46)	Kasları oynar, seğirmeleri ve tikleri olur (açıklayınız):	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
47)	Geceleri kabus görür.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
48)	Başka çocuklar tarafından sevilmez.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
49)	Kabızlık çeker.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
50)	Çok korkak ve kaygılıdır.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
51)	Başı döner, gözleri kararır.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
52)	Kendini çok suçlu hisseder.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
53)	Aşırı yer.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
54)	Kendini sebezepsiz yere çok yorgun hissettiği olur.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
55)	Fazla kiloludur.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
56)	Sağlık sorunu olmadığı halde:	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
57)	a. Ağrı ve sızılardan yakınır (baş ve karın ağrısı dışında).	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
58)	b. Baş ağrılarından yakınır (şikayet eder)	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
59)	c. Bulantı, kusma duygusu olur.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
60)	d. Gözle ilgili şikayetler (Gözük, lens kullanma dışında) (açıklayınız):	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
61)	e. Döküntü, pullanma ya da başka cilt hastalığı olur.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
62)	f. Mide-karın ağrısından şikayet eder.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
63)	g. Kusmaları olur.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
64)	h. Diğer (açıklayınız):	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
65)	İnsanlara vurur, fiziksel saldırıda bulunur.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
66)	Burnunu karıştırır, derisini ya da vücudunu yolar, saç ve kirpiğini koparır. (açıklayınız)	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
67)	Herkesin içinde cinsel organıyla oynar.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
68)	Cinsel organıyla çok fazla oynar.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
69)	Okul ödevlerini tam ve iyi yapamaz.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
70)	El, kol, bacak hareketlerini ayarlamada güçlük çeker, sakardır.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
71)	Kendinden büyük çocuklarla vakit geçirmeyi tercih eder.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
72)	Kendinden küçük çocuklarla vakit geçirmeyi tercih eder.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
73)	Konuşmayı reddeder.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
74)	İstemeyerek de olsa, belli bazı hareketleri/davranışları tekrar tekrar yapar (ellerini defalarca yıkama, kapı kilidini tekrar tekrar kontrol etme gibi) (açıklayınız):	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
75)	Evden kaçır.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
76)	Çok bağıır.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
77)	Sırlarını kendine saklar, hiçkimseye paylaşmaz.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
78)	Olmayan şeyleri görür (açıklayınız):	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
79)	Topluluk içinde rahat değildir, başkalarının kendisi hakkında ne düşünecekleri ve ne söyleyecekleriyle ilgili kaygı duyar.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
80)	Yanğın çıkarır.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
81)	Cinsel sorunları vardır (açıklayınız):	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
82)	Gösteriş meraklıdır, maskaralık yapar.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
83)	Çok utangaç ve çekingendir.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
84)	Diğer çocuklardan daha az uyur.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
85)	Gece ve/veya gündüz diğer çocuklardan daha çok uyur (açıklayınız):	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
86)	Dikkati kolayca dağılır.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
87)	Konuşma problemi vardır (açıklayınız):	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
88)	Boş gözlerle bakar.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
89)	Evden bir şeyler çalar.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
90)	Ev dışındaki başka yerlerden bir şeyler çalar.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
91)	İhtiyacı olmadığı halde pek çok şeyi biriktirir (açıklayınız):	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
92)	Tuhaf, alışılmadık davranışları vardır (eşyaların belirli bir düzende ve sırada olmasını isteme gibi) (açıklayınız):	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
93)	Tuhaf, alışılmadık düşünceleri vardır (bazı sayıları, sözcükleri tekrarlama ve bunları zihninden atamama gibi) (açıklayınız):	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
94)	İnatçı ve huysuzdur, aksidir.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
95)	Ruhsal durumu ya da duyguları çabuk değişir.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
96)	Çok sık küser.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
97)	Şüphelidir, kuşku duyar.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
98)	Küfürü ve açık saçık konuşur.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
99)	Kendini öldürmekten söz eder.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
100)	Uykuda yürür ve konuşur (açıklayınız):	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
101)	Çok konuşur.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
102)	Başkalarına rahat vermez, onlara sataşır, onlarla çok dalga geçer.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
103)	Öfke nöbetleri vardır, çabuk öfkelenir.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
104)	Cinsel konuları fazlaca düşünür.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
105)	İnsanları tehdit eder.	(0) Doğru değil (Bildiriniz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru

106	Parmak emer.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
107	Sigara içer, tütün çiğner.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
108	Uyumakta zorlanır (açıklayınız):	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
109	Okuldan kaçır, dersini asar.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
110	Hareketleri yavaştır, enerjik değildir.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
111	Mutsuz, üzgün ve çökkündür (depresyondadır).	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
112	Çok gürültücüdür.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
113	Sağlık sorunu olmadığı halde madde kullanır (içki ve sigarayı katmayınız) (açıklayınız):	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
114	Çevresindeki kişi ve eşyalara kasıtlı olarak zarar verir, zorbalık eder.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
115	Gündüz altını ıslatır.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
116	Gece yatağını ıslatır.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
117	Mızırdanır, sızlanır.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
118	Karşı cinsiyetten biri gibi olmak ister.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
119	İçine kapanıktır, başkalarıyla kaynaşmaz.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
120	Evhamlıdır, her şeyi dert eder.	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
Çocuğun yukarıdaki listede belirtilmeyen başka sorunu varsa lütfen yazınız ve puanlayınız:		
121	.....	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
122	.....	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru
123	.....	(0) Doğru değil (Bildiginiz kadanyla) (1) Bazen ya da Biraz Doğru (2) Çok ya da Sıklıkla Doğru